

ŽIVLJENJA IN DELA
BIOGRAFSKE ŠTUDIJE

SPODNJEŠTAJERSKE
KOPRENE
SPOMINI JANUŠA GOLCA

MATEJA RATEJ (UR.)

SPODNJEŠTAJERSKE KOPRENE: SPOMINI JANUŠA GOLCA

Založba ZRC

Življenja in dela XXXIII

Biografske študije 24

SPODNJEŠTAJERSKE KOPRENE

Spomini Januša Golca

Urednica Mateja Ratej
Recenzentki dr. Marjeta Ciglencečki in dr. Jerneja Ferlež

Jezikovni pregled dr. Jožica Narat
Oblikovanje in prelom Nina Semolič

Izdal ZRC SAZU Inštitut za kulturno zgodovino
Založila Založba ZRC
Za založbo Oto Luthar
Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik
Tiskarna Cicero Begunje, d. o. o.
Naklada 300

Prva izdaja, prvi natis
Ljubljana 2026

Prva e-izdaja je pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789610510864>

Fotografija na naslovnici: Januš Golec, Nadškofijski arhiv Maribor, kartoteka duhovnikov.

Monografija je deloma rezultat uresničevanja raziskovalnega programa P6-0088(B), ki ga financira ARIS.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga
ISBN 978-961-05-1085-7
COBISS.SI-ID 265573891

E-knjiga
ISBN 978-961-05-1086-4 (PDF)
COBISS.SI-ID 265487619

SPODNJEŠTAJERSKE KOPRENE

SPOMINI JANUŠA GOLCA

Uredila
Mateja Ratej

Ljubljana 2026

KAZALO

UVOD	7
ANGAŽIRANI SOPOTNIK PRELOMA EPOHE (<i>spremna študija</i>)	13
SPOMINI	
I. NARODNOSTNE RAZMERE NA SPODNJEM ŠTAJERSKEM POD STARO AVSTRIJO	33
II. DIJAŠKA LETA V CELJU (1898–1907).	43
III. ZGODNJI SPOMIN NA DR. ANTONA KOROŠČA	97
IV. BOGOSLOVNA LETA V MARIBORU (1907–1911)	111
V. KAPLANSKA LETA NA REMŠNIKU (1911–1914).	177
VI. OB IZBRUHU PRVE SVETOVNE VOJNE.	231

UVOD

Spomine Januša Golca sem ob prijazni naklonjenosti vodstva tedanjega mariborskega Škofijskega arhiva (danes Nadškofijski arhiv Maribor), v katerega hrambi so, pretipkavala na prelomu tisočletja ter jih v kasnejšem znanstvenoraziskovalnem in publicističnem delu večkrat tematizirala ali se nanje sklicevala.¹ Ko sem četrto stoletja kasneje ponovno brala integralno memoarsko besedilo, preprosto naslovljeno *Spomini*, duhovnika, urednika mariborskih predvojnih katoliško usmerjenih časnikov, tesnega sodelavca in neomajnega občudovalca načelnika Slovenske ljudske stranke (SLS) Antona Korošca, godbenika, cerkvenega restavratorja, sodobnika svetovnih vojn in zgodnjega zapornika nove socialistične oblasti, je več kot tisoč strani besedila mestoma zažarelo v izjemni kulturnozgodovinski izpovednosti, tesno povezani z duhom aktualnega padca epohe ter posledično novimi zgodovinskimi reminiscencami na štajerski meji kulturnih svetov ...

Spodnještajerske mentalitete zlasti bogato razgrinja prvi del Golčevega obsežnega besedila, ki je tu prvič zaživelo v knjižni obliki. Avtor ga je v svojih spominskih kapilarah zaokrožal kot zadnji desetletji obstoja avstro-ogrske monarhije, natančneje pa gre za predstavne gabarite prvega desetletja 20. stoletja do začetka svetovne vojne, ki ga je Januš Golec doživljal kot dijak v Celju, bogoslovec v Mariboru in kaplan na kozjaškem Remšniku. Pisec veččega peresa, zavidljive svežine in radovednega vitalizma prepričljivo razpre spodnještajerski imaginarij do simbolnega preloma dolgega 19. stoletja, na pogorišču katerega je z mnogimi družbenimi pretresi in novo svetovno vojno sredi 20. stoletja naposled polno zaživela industrijska epoha.

Kulturnozgodovinsko oziroma historičnoantropološko osredotočenje na Spodnjo Štajersko z barvito obnovo njenega predstavnega in miselnega sveta je tako osnovna uredniška intenca za knjižno objavo besedila. Golčev obod spodnještajerskega imaginarija je neotipljiv, a vendar so jasno zaznavne njegove bogate koprene, ki v neurejenih zračnih tokovih potujejo iz periferije proti Gradcu kot

---

¹ V začetku leta 2025 sem fotokopije Golčevega rokopisa podarila Pokrajinskemu arhivu v Mariboru.

deželnemu središču in nikoli proti Ljubljani, ki si je morala status nacionalnega centra šele pridobiti. Rodovitna in zelena Spodnja Štajerska v zadnjih desetletjih avstro-ogrske države je nacionalnomitski prostor južne jezikovne meje nemškega kulturnega sveta, a z vse odločnejše politično artikuliranim slovenskim nacionalnim telesom.

Nacionalna ideja je s prvo svetovno vojno in prodorom načela o samoodločbi narodov postala nesporno politično geslo dobe, ki ga je na Slovenskem v prvih desetletjih 20. stoletja z Antonom Korošcem na čelu (in Golcem v ozadju) najuspešneje uveljavljala v vse družbene pore segajoča katoliška politika, tedaj še pod imenom Kmetiska zveza. S politizacijo nacionalnega vprašanja je stranka v letih pred svetovno vojno razširila svoj vpliv in ime prek deželnih meja ter ga združila v Vseslovenski ljudski stranki (1909), vrh pa dosegla z majsko deklaracijo (1917), v kateri je Anton Korošec v dunajskem državnem zboru zahteval združitev južnoslovenskih dežel pod žezlom Habsburžanov. Deklaracija je bila obenem vrhunec Koroševe taktike politične mobilizacije slovenskih (ne)volivk, ki jo je štajerski deželni in državni poslanec vestno izpopolnjeval v letih pred prvo svetovno vojno.

Januš Golec je strankarskopolitično rojstvo štajerskih Slovencev spremljal iz prve roke in se ga včasih bolj, včasih manj neposredno dotaknil v spominih, a še bolj je povedna njegova slika mentalitet štajerskega prostora mimo nacionalnih (tj. političnih) narativov. Na njej izriše Spodnjo Štajersko kot fantazmatski dragulj, kjer med monarhiji zvestimi in neproblematičnimi Slovenci stara leta preživljajo upokojeni avstrijski vojaški častniki in drugi državni uradniki ter avstrijski letoviščarji, ki motrijo prostor z očmi meščanskega rasizma 19. stoletja – zaslepljeni od izobilja pridelkov in naravnih lepot gledajo revščino, a vidijo njen divji značaj, gledajo neizobraženost in nevednost, a vidijo prvobitno poštenost (revni pastirčki v potoku najdejo izgubljeno denarnico, polno denarja, ki jo prinesejo lokalnemu župniku, ta pa jo vrne lastniku – dobro situiranemu Golcu).

Golec je v spominskem besedilu občutljiv in natančen etnograf, etnolog in antropolog, ki predstavi mnogo običajev, navad, vedenjskih vzorcev ljudi, odnosnih hierarhij ter nasploh utrinkov štajerske snovne in nesnovne kulturne dediščine. Bogato postreže z opisi odnosa do živali, od nežno naklonjenega do izredno krutega obenem (utopitev in peka polhov, prebarvan maček, pomor lisičjih mladičev, lisjak na verigi ipd.), enako zgovorna so izvirna in značilno štajersko – »halb windisch und halb deutsch« – obarvana imena psov ali udomačenih lisjakov (Tiger, Hektor, Fiksl, Murgel, Pagatl, Valdi, Lumpič), ki jih Golec zapisuje z malo začetnico. Golec je bil od malih nog navdušen lovec, saj so bili štajerski lovski revirji, zakupljeni od

bogatih gruntarjev, kakršen je bil tudi njegov oče, pred prvo svetovno vojno tesno povezani z nacionalnim rivalstvom.

***

Še zgovornejši je Januš Golec kot sociolog, poročevalec, politični aktivist in analitik, in to s posebnega spoznavnega mesta glavnega Koroščevega štajerskega medijskega maga na vrhuncu njegove politične kariere v prvi jugoslovanski državi – položaja, ki ga je najvplivnejši slovenski politik prve jugoslovanske države lahko zaupal le najzanesljivejšemu sodelavcu. Politični lik in delo duhovnika Antona Korošca² je Golec spremljal še kot otrok, saj sta bila njegova starša Koroščeva aktivna podpornika vse od politične formacije naprej. V Golčevi osebi se potemtakem skriva (včasih implicitno, včasih naravnost izražena) razlaga prapočel več kot tridesetletnega trdnega obvladovanja slovenskega prostora od politike SLS in katoliške ideologije od njenega vzpona v prvem desetletju 20. stoletja do začetka druge svetovne vojne. To je druga uredniška intenca za izdajo Golčevih spominov.

Spominopisec mimogrede nakaže, zakaj pretirana navezanost štajerskega prebivalstva na alkohol ni bila slučajen, temveč iz deželnega centra vzdrževan družbeni pojav: da bi spodnještajerski bazen delovne sile, iz katerega se je bogato napajal hitreje razvijajoči se graški industrijski center, zanj opravljal umazana in težaška dela, je moral ostajati na socialnem robu – omamljen in degeneriran. Morda ni presenetljivo, da je model odvisnosti štajerskega prebivalstva od alkohola rade volje prevzel in ga bil pripravljen vzdrževati tudi Korošec. Ko skratka odmislimo ljudskopripovedniški ton, s katerim je Golec obarval tudi spomine na Korošca, ostane inteligenten politološko-sociološki pogled in minuciozna čipka katoliške ideološke strukture slovenske družbe.

Začne se na začetku 20. stoletja pri spodnještajerskih gruntarskih družinah, ki so bile kot politični in finančni temelj Koroščevo vstopno mesto v politiko. Gruntarji so zaradi posesti mlinov, kovačij, mizarskih delavnic, vaških krčem, trgovin ipd. ob domačem gospodarstvu močno obvladovali tudi okoliške bajtarje kot večinsko, a zaradi revščine politično nezainteresirano in gnetljivo spodnještajersko prebivalstvo. Imovita gruntarska družina je enega od sinov praviloma namenila uglednemu duhovniškemu poklicu, kar je še okrepilo njeno močno vez z ideološko strukturo, gosto vtkano v mehko družbeno tkivo. Bodoči duhovnik je z vidika oblikovanja javnega mesta zasedel odločilno mesto v kraju oziroma fari, od koder je bistveno usmerjal prevladujoče bajtarsko prebivalstvo. V času, ko je študij za Slovence

² Več o tem: M. Ratej, *Triumfator: Anton Korošec v prvi Jugoslaviji* (Ljubljana: Beletrina, 2022).

največkrat pomenil le pravo, medicino in teologijo, so na bogoslovje odhajali najprodnornejši predstavniki generacij, kar je dobro vidno v Golčevih zapisih o bistrjih in ustvarjalnih bogoslovnih sošolcih, kolegih, njem samem in seveda o najbolj nadarjenem med njimi – Antonu Korošču.

Januš Golec ponuja vpogled v strogo disciplino, vsakdan, nadziranje, kaznovanje in druge hierarhije na mariborskem bogoslovju, trdno umeščenem v življenje avstro-ogrske katoliške stanovske družbe. Kljub temu tamkajšnje bogoslovje zaradi nemškega značaja mesta ni bilo tako široko sprejeto med mariborskim protestantskim prebivalstvom, ki ga Golec značilno imenuje »lutriš gospoda«, kot so bili slovenski duhovniki sicer vajeni v odnosu s slovenskim, večinoma podeželsko-trškim prebivalstvom. Duhovniške sopotnike, državne uradnike, odvetnike, učitelje, zdravnike ipd. je v spominih dosledno zapisoval z »gospod« oziroma »g.« pred imenom, kar v knjižni izdaji opuščamo, obenem pa ohranjamo doktorske nazive pred imeni promoviranih osebnosti za ilustracijo praktične rabe socialne distance kot temelja stanovske družbe.

Golčeva točka gledanja je potemtakem položaj socialne privilegiranosti v trdni ideološki strukturi, ki za revščino ni toliko slepa – saj se ukvarja z dobrodelnostjo! – kolikor je do nje brezčutna, saj kmečki prekariat (kočarje oziroma kajžarje oziroma bajtarje) razume in vzdržuje kot nujen sestavni del obstoječega družbenega ustroja. Da se ta začne pri gruntarski družini, je Golec pokazal na lastnem primeru razširjene patriarhalne družine, v kateri so javne funkcije in strateške družinske odločitve v domeni očeta, mati pa jih trdno podpira iz ozadja, iz katerega po potrebi dejavno in suvereno izstopi. Tako se je ravno mati pripeljala v Maribor k sinu, ki je hotel iz bogoslovja prestopiti k minoritomu, čemur je politično aktivna družina ostro nasprotovala, saj bi imel kot menih bistveno manjši družbeni vpliv kot duhovnik. Tudi kot odrasel moški je bil Golec močno nezaupljiv in omalovaževalen do žensk, ki so kršile model tihega delovanja v senci, kakršnega je ponotranjil z gruntarsko materjo.

***

Morda je bilo Janušu Golcu še posebej veliko do razlage časovne in vzročne niti dogodkov ob razpadu Avstro-Ogrske ter oblikovanju prve jugoslovanske države – zlasti s perspektive Maistrovega prevzema oblasti v Mariboru. Vendar se ni uspel čustveno distancirati od dogajanja, ki ga podaja v neurejenem toku misli, bolj namenjenemu vzpostavitvi lastne *forme mentis* kot potencialnemu bralstvu. Knjižno izdajo spominov tako zaključuje ponovno prvoosebna pripoved v poglavju o Rudolfu Maistru, kateremu Golec prav tako očita čustveno nezmožnost in nezrelost

v kritičnih zgodovinskih trenutkih. Zgodovinski prelomi gladko vsrkajo posameznike tudi v primerih, ko so sami njihovi protagonisti. Ko kasneje sodelujejo v tekmi za zasluge in procesu kreiranja spominske krajine, je to predvsem boj za vpliv v aktualni sestavi družbe. Te dejavnosti, ki zahteva veliko socialnega mreženja, se Maister v prvi Jugoslaviji ni znal ali želel iti, Golec in njegova SLS pač.

Zaradi konfuznosti dogajanja ob prevratu leta 1918 je Golec vrzeli lastnega spomina občasno zapolnil z zapisi drugih sopotnikov, še manj je avtorsko prisoten v zapisih o dogodkih iz časa med svetovnima vojnama, ko se spremeni v strankarsko motiviranega zgodovinarja. V redukcijo pripovedi na poročila in politične komentarje (katoliškega) časopisja ga sili tako splošna družbena klima velike strankarskopolične polarizacije kot dejanska funkcija v SLS. Skladno s politiko svoje stranke se Golec ne dotika niti največje družbene nevalgije štajerskega prostora pred drugo svetovno vojno – hitlerizma – katerega razrast je posredno omogočala prav SLS, da bi s tem zavrla razvoj komunističnega gibanja v Mariboru kot središču tekstilne industrije.³

O urednikovi družboslovni perspektivi za čas po prvi svetovni vojni tako v spominih ni več sledu, izgubljal jo je z osredotočenjem na strankarsko dogajanje prve Jugoslavije, v katero je bil kot medijski operativec Antona Korošca (pre) močno vpet. Golčevo besedilo po začetku prve svetovne vojne je šibkejši in kulturnozgodovinsko manj zanimiv del spominov. Enako velja za njegove zapise o drugi svetovni vojni, s katerimi se obsežni spomini zaključijo. Bržkone tudi zaradi Golčevega kazenskega preganjanja takoj po vojni so fragmentarni in sestavljeni predvsem iz krajših pričevanj o štajerskih duhovnikih kot žrtvah nacističnega nasilja.

Izpovedno prepričljivi so še spomini na frontna leta v Galiciji med prvo svetovno vojno, ko je bil Januš Golec avstrijski vojaški kurat. Pisec jih ni vključil v spominsko besedilo, temveč so bili kot publicistični prispevki javnosti predstavljeni že v vojnih razmerah, med drugim uokvirjani s strogo državno cenzuro. Vsekakor pa tudi v njih odseva Golčev močno zadržan odnos do ženskega spola, antisemitizem – »iz tega doživljaja lahko uvidi vsakdo, da ni madžarski in gališki Žid samo goljuf, ampak tudi predrzno nesramen« – in občudovanje avstro-ogrske države, ki ga katoliški duhovnik v času njene izkrvavitve še ni smel javno zatajiti: »Svetovna zgodovina bo primorana priznati, da so bili prvi avstrijski bojovníki v bojih, na potu in v naporih junaki in vdani trpini, kakršnih ne dobimo nikjer na svetu.«⁴

³ Več o tem glej: M. Ratej, *Svastika na pokopališkem zidu: poročilo o hitlerizmu v širši okolici Maribora v tridesetih letih 20. stoletja* (Ljubljana: Beletrina, 2021).

⁴ Januš Golec, »Vojni spomini«, *Slovenski gospodar*, 3. 5. 1917, 1; 27. 9. 1917, 2.

***

Verjetno najbolj očiten formativni odtis šolanja v času avstro-ogrske Spodnje Štajerske je dejstvo, da je Januš Golec slovenske stavke sestavljal po logiki nemške skladnje. Še zgovornejši paradoks je, da je kot strasten zagovornik nacionalne ideje in urednik katoliških časnikov v obmejnem Mariboru v času sistematične slovenizacije mesta nazadnje v spominih, ki so nastajali po drugi svetovni vojni, ime deželnega središča zapisoval kot – Graz.⁵ Spomini Januša Golca so bili za knjižno izdajo jezikovno posodobljeni: prilagojen je vrstni red besed v stavkih, nadomeščeni so arhaični izrazi (životopis, vodopad, vsacega ipd.) in hrvatizmi (npr. ako, osobito, koji) kot sled Golčevega odraščanja v obsoteljskih krajih ob očetu Hrvatu. Hkrati so kot zgovoren odtis spodnještajerskega predstavnega sveta v dodanih narekovajih ohranjeni značilni in slikoviti izrazi iz mešanice slovenščine in nemščine (npr. gefretarji, zeksar, tehtl-mehtl, lintver). Uredniški jezikovni poseg izvira iz prepričanja, da je koherentna in konsistentna pripoved bistven element zgodovinskega diskurza, saj je ravno od nje odvisno niansirano in poglobljeno razumevanje preteklih stvarnosti. Ob tem smo digitalno formiranim generacijam, rojenim po letu 2000, ki izkazujejo prepad – zlasti tudi jezikovni – s predhodnimi generacijami, dolžni posredovati imaginarij zgodnjega 20. stoletja, boleče zaznamovan s prodorom industrijske dobe, v vsebinsko kompetentni, jezikovno izčiščeni in literarno subtilni različici slovenskega jezika.

Maribor, zima 2026

dr. Mateja Ratej

⁵ Slovensko ime Gradec, iz katerega izvira tudi nemška različica, je bilo v slovenskih geografskih virih uveljavljeno od leta 1869 (za podatek se zahvaljujem jezikoslovki Heleni Dobrovoljc), hkrati pa je bila – morda zaradi krajšega zapisa – nemška različica imena mesta v slovenskih sodnih spisih pogosta še desetletja po drugi svetovni vojni.

ANGAŽIRANI SOPOTNIK PRELOMA EPOHE (SPREMNA ŠTUDIJA)

JURE MAČEK*

Katoliški duhovnik, časopisni urednik, ljudski pisatelj, cerkveni slikar in funkcionar SLS Januš Golec se je rodil 28. avgusta 1888 v Polju ob Sotli materi Terezi, r. Presker, ter kmečkemu posestniku in gostilničarju Josipu Golcu iz Desiniča v hrvaškem Zagorju. Zakonca sta po poroki živela na ženinem imovitem domu na slovenski strani Sotle, ki je imel tudi svoj mlin in kovačijo, v zakonu pa se jima je rodilo kar enajst otrok. Še pred razpadom avstro-ogrske monarhije in prevratom leta 1918 se je družina preselila v Maribor in nasproti kolodvora na Aleksandrovi cesti 53 odprla gostilno Wilson. Po prodaji gostilne znanemu mariborskemu posestniku in mesarju Josipu Kličku leta 1928 sta se zakonca Golec preselila na manjše posestvo v Novo vas pri Mariboru.⁶

Pri Golčevih so bili že v avstrijskih časih zavedni Slovenci; o tem med drugim priča tudi ime njihove gostilne po ameriškem predsedniku kot utemeljitelju in promotorju ideje o samoodločbi narodov po prvi svetovni vojni. Na Golčevem domu v Polju ob Sotli so se že v desetletjih pred vojno shajali štajerski politični voditelji in rodoljubi, med katerimi je izstopal mladi duhovnik Anton Korošec, od leta 1917 prodorni načelnik SLS ter vodilni slovenski in jugoslovanski politik med svetovnima vojnama. Po preselitvi v Maribor je gostilna Wilson postala znano zbirališče obmejnih narodnih delavcev in borcev z Rudolfom Maistrom na čelu. Z Golčeve hiše je ob prevratu leta 1918 visela prva slovenska zastava v mestu, ki so jo mariborski Nemci in nemčurji raztrgali, gostilno pa opustošili.⁷

***

* **Mag. Jure Maček**, arhivski svetovalec, Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, 2000 Maribor.

⁶ »Nova vas pri Mariboru«, *Slovenski gospodar*, 18. 10. 1939, 11.

⁷ Prav tam. Glej tudi: Jerneja Ferlež, »Jožef Kliček«, v: *Mariborske osebnosti*, ur. Mateja Ratej (Ljubljana: Založba ZRC, 2018), 78.

Januš Golec je obiskoval ljudsko šolo v domačem kraju, nato pa med letoma 1898 in 1907 slovensko-nemško nižjo gimnazijo in nemško višjo gimnazijo v Celju.⁸ Istočasno je sedem let obiskoval še celjsko glasbeno šolo, kjer se je učil flavto. Slovensko-nemško nižjo gimnazijo so obiskovali dijaki slovenskega porekla iz Celja, Konjic, Slovenj Gradca in Brežic, saj na tem območju ni bilo druge meščanske oziroma nižje srednje šole s poukom v slovenskem jeziku. V času Golčevega šolanja je bil učni jezik pri štirih predmetih slovenski, pri ostalih pa nemški. Mnogi slovenski starši so otroke raje vpisali na nemško gimnazijo, saj so bili razredi slovensko-nemške nižje gimnazije v poslopju, ki ni bilo prilagojeno šolskim potrebam. Ker je bila nepopolna, dijaki po končanem četrtem razredu tudi niso imeli druge izbire kot nadaljevati šolanje na nemški višji gimnaziji.⁹ Golčevi starši so se kljub omenjenim pomanjkljivostim in neenakovrednemu položaju slovenskih dijakov v primerjavi z nemškimi odločili vpisati sina v slovensko-nemško nižjo gimnazijo. Ker je bilo šolstvo na Slovenskem zaznamovano s političnimi in kulturnimi boji, so z izbiro slovensko-nemške gimnazije nedvomno izkazali in potrdili svoje slovensko prepričanje.

V prvih letih dijaškega življenja v Celju je Januš Golec z bratrancem Frančkom prebival na Šmiklavškem hribu, kasneje pa v bližini železniške postaje.¹⁰ V letih, ki jih je preživel na celjski gimnaziji, je kljub vse večjim narodnostnim napetostim med Slovenci in Nemci na Celjskem vladala na šoli precejšnja strpnost. Med učenci obeh nižjih gimnazij, ki so večinoma skupaj nadaljevali šolanje v višjih razredih gimnazije, ni prihajalo do večjih konfliktov in pretepov, a vendar so sobivali ločeno, vsak v svojem svetu. Ob prostočasnih in športnih aktivnostih se niso družili ali mešali. Med učitelji na nižji gimnaziji so prevladovali starejši profesorji slovenske narodnosti, ki niso skrivali narodnega prepričanja in so zanj navduševali dijake.¹¹

Pomladi in poleti so se slovenski dijaki najraje kopali v Savinji, ob sobotnih popoldnevih pa so se zbirali v gozdu za mestnim pokopališčem. V zimskih mesecih je bilo priljubljeno druženje na drsališču v Gaberju pri Celju, kjer so se zbirali premožnejši slovenski meščani. Slovenski dijaki, večinoma kmečkega porekla, so na drsališču prvič prišli v stik z mestno družbo, se počasi navzemali meščanskih navad in »se opilili ter znebili od doma privzgojene plahosti in zadržanosti«. Ob športnih

⁸ Več o celjski gimnaziji in celjskem gimnazijskem vprašanju glej: Ivanka Zajc Cizelj, »I. gimnazija v Celju 1808–1975«, v: *Inventarji 10* (Celje: Zgodovinski arhiv, 2005), 10; Janez Cvirn, *Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem 1861–1914* (Maribor: Založba Obzorja, 1997), 165–166, 170–193.

⁹ Cizelj, »I. gimnazija v Celju 1808–1975«, 10.

¹⁰ Nadškofijski arhiv Maribor, Januš Golec, *Spomini* (dalje Golec, *Spomini*), 57.

¹¹ Prav tam, 33–36.

aktivnostih si je slovenska mladina širila obzorje in pridobivala kulturno širino še z obiskovanjem prosvetnih prireditev. Pogosti so bili obiski celjskega Narodnega doma, kjer so prirejali gledališke igre, koncerte, plese in zabavne večere. Med dijaki je bilo zlasti priljubljeno obiskovanje iger tamkajšnje amaterske gledališke skupine. Vodstvo gimnazije dijakom ni prepovedovalo obiska dogodkov, slovenski profesorji so jih celo priporočali kot dolžnost vsakega zavednega celjskega Slovenca.¹²

Med poletnimi počitnicami Josip Golec sinu ni dovolil valca, popotovanja po deželi, ki je bilo v navadi med dijaki višjih razredov. Dijaki – ne samo tisti, ki so nameravali študirati bogoslovje – so radi popotovali od župnišča do župnišča, kjer so jih župniki pogostili in jim dali celo denarno popotnico. Druga priljubljena zabava dijakov med počitnicami je bilo »romanje« po novih mašah ali primicijah. A Januš Golec je moral ostajati na domačem posestvu, največkrat v družbi kovača, mlinarja in mizarja. Oče ga je želel vpeljati v kmečka in trgovska opravila, saj je računal na možnost, da mu v šoli ne bo uspelo in se bo moral vrniti na domače posestvo. Jemal ga je s seboj na živinske sejme po slovenskih in hrvaških krajih, kjer je pazil na konje in vozove. Sejamski dogodki mladega Golca niso pritegnili in so mu bili odveč.¹³

Kot kažejo vpisnice celjske gimnazije, so bile očetove skrbi upravičene. Januš Golec je imel v nižji gimnaziji kar nekaj učnih težav. Največ preglavic mu je povzročala matematika in v prvem letniku je imel popravni izpit iz tega predmeta. Čeprav Golčeve šolske vpisnice niso ohranjene za vsa šolska leta, lahko ugotovimo, da je ponavljal letnik. Njegovo gimnazijsko šolanje je namreč trajalo devet let in ne običajnih osem.¹⁴

Leta 1907 je Januš Golec začel s študijem bogoslovja v Mariboru. V tem času se je začel na pobudo umetnostnega zgodovinarja Avgušтина Stegenška ljubiteljsko ukvarjati s cerkvenim slikarstvom. V mladostni zaletavosti novopečenega bogoslovca se je spogledoval celo s prestopom v minoritski red in z mamljivo službo gozdarja na obsežnih minoritskih posestvih v Halozah, a je po posredovanju ravnatelja bogoslovnega semenišča Ivana Mlakarja in prošnjah matere nazadnje obljubil, »da ne bo zamenjal bogoslovnega talarja za meniško kuto«.¹⁵

Vsenemška zavest v Mariboru in nemški značaj mesta sta se v letih pred prvo svetovno vojno manifestirala z različnimi prireditvami (Schillerjeve proslave, proslave sedanske bitke v francosko-pruski vojni) ali simboli (npr. s frankfurtaricami

¹² Prav tam, 62–64, 66.

¹³ Prav tam, 137–138.

¹⁴ Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/o845, I. gimnazija v Celju, vpisnica: Januš Golec 1898/99, si19/68, AŠ 19.

¹⁵ Golec, *Spomini*, 303.

– zastavami nemškega rajha).¹⁶ Dijaki nemške narodnosti so svojo pripadnost najraje izkazovali z oblačenjem v nemške noše in izzivalnim paradiranjem po mestu. Čeprav so se mariborski bogoslovci ob sprehodih po mestu ob nemških nacionalnih prireditvah najraje izogibali prometnih in obljudenih ulic, da ne bi naleteli na »predrzne in surove nemške nacionalce«, so vendarle večkrat trčili.¹⁷

***

Ob koncu četrtega letnika bogoslovja je bil Golec posvečen v duhovnika. Po opravljeni primiciji je težko čakal na nastanitveni dekret. Želel je, da bi ga ordinariat poslal v vinorodno Prlekijo. Škofov dekret, da bo kaplan na Remšniku v Dravski dolini, ga je zato močno razočaral.¹⁸ Službo kaplana v obmejni, a povsem slovenski župniji Svetega Jurija na Remšniku je nastopil 1. septembra 1911.¹⁹ Njegovi zapisi z Remšnika v pričujočih spominih pa tudi črtice, ki jih je sproti objavljajl v tisku in ki največkrat prikazujejo življenje na Kobanskem, so zaradi natančnega in tenkočutnega etnografskega opisa nazoren prikaz razmer na jezikovni meji v zadnjem obdobju avstro-ogrske monarhije.²⁰

Kljub narodnostni omahljivosti, ki jo je bilo najbolj opaziti med revnejšimi kozjaškimi bajtarji oziroma kajžarji, žagarji in gozdnimi delavci, je bila remšniška občina pravcati slovenski otok sredi Dravske doline. Za to sta imela veliko zaslug dolgoletni remšniški župnik Jurij Žmavc in šolski upravitelj Janez Bezjak, službujoč na Remšniku v letih 1855 do 1883.²¹ Bezjak je bil ljudski pesnik in vsestranski kulturnik ter organist. Oba sta odlično sodelovala ter znala slovensko narodno navdušenje prenesti na Remšničane. Žmavčevo delo je nadaljeval župnik Anton Podvinski, ki pa v učiteljstvu nekatoliške usmerjenosti ni več našel opore.²²

Pod mentorstvom župnika Podvinskega se je Januš Golec hitro vključil v kulturno-prosvetno življenje. Že prej je igral flavto v različnih orkestrih in godbah, na Remšniku pa se je na župnikovo pobudo lotil organiziranja obmejne slovenske

¹⁶ Bruno Hartman, »Maribor v Napotnikovem času«, v: *Kultura v Mariboru: gibanja, zvrsti, osebnosti* (Maribor: Založba Obzorja, 2001), 57.

¹⁷ Golec, *Spomini*, 360–361.

¹⁸ Golec, *Spomini*, 475–477.

¹⁹ Nadškofjski arhiv Maribor, Službeni list Januša Golca.

²⁰ Mateja Ratej, »Kobanski kaplan«, *Večer* – priloga *V soboto*, 7. 7. 2018, 17.

²¹ Glej tudi: *Personalstand des Bistums Lavant in Steiermark im Jahre 1890* (Marburg: Verlag der Ordinariatskanzlei – St. Cyrillus Buchdruckerei), 124; Franček Lasbaher, »Osnovno šolstvo Dravske in Mislinjske doline do leta 1945«, *Kronika*, št. 2 (2008): 382.

²² Glej tudi: *Personalstand des Bistums Lavant in Steiermark für das Jahr 1911* (Marburg: Verlag der F. B. Ordinariatskanzlei – St. Cyrillus Buchdruckerei), 104.

godbe. Po začetnih težavah, ko so v požaru pogoreli vsi glasbeni inštrumenti in notni material, je godba postala priljubljena po vsej Dravski dolini. Vabili so jo na cerkvene in narodne prireditve ter na poroke.²³ S slovensko godbo so Remšničani radi dražili nemško in nemško čuteče prebivalstvo iz Marenberga, današnjih Radelj ob Dravi. Na prireditve v slovensko šolo na Muti so se tako peljali z vozovi, okrašenimi s slovenskimi trobojnicami, godci pa so na vso moč igrali pesmi *Lepa naša domovina* in *Hej Slovani*.²⁴

S političnim delom se je Golec seznanil ob občinskih volitvah pozimi 1913. Župnik Podvinski si je zagotovil podporo med večjimi slovenskimi gruntarji, ki so bili gospodarsko neodvisni od Nemcev, a skrb so povzročali najrevnejši in najštevilčnejši volivci v tretjem volilno-davčnem razredu.²⁵ Zaradi gospodarske in socialne odvisnosti od nemških delodajalcev bi bilo te najlažje prepričati, da volijo po nareku Nemcev. Kot kaplan je Januš Golec pomagal zbirati glasove za slovensko listo kandidatov. Tudi po zaslugi Golčevih prizadevanj so Slovenci na Remšniku zmagali v vseh treh volilnih razredih.²⁶

Že kot kaplan na Remšniku je Golec začel objavljati krajše prispevke in podlistke v časnikih *Straža* in *Slovenski gospodar*. V tem obdobju je v *Straži* izšlo osemnajst njegovih sestavkov, večinoma lokalno obarvanih. Največkrat so bili podlaga zanj pričevanja posameznikov, različni dnevniški zapiski in župnijska kronika. Za *Slovenskega gospodarja* je Golec pisal od leta 1912.²⁷ Za opisovane like in značaje so mu pogosto služili domači vaški posebneži z Remšnika in okolice. V kar nekaj črticah – in tudi v *Spominih* – tako nastopa postrežnica Lojza, ki je dolga leta gospodinjala kaplanom na Remšniku.²⁸

***

Le nekaj dni pred razglasitvijo splošne mobilizacije leta 1914 je Golec prejel dekret lavantinskega škofa Mihaela Napotnika o premestitvi. Čeprav je upal, da bo po treh letih odročne hribovske fare prestavljen v dolino, se to ni zgodilo. Škof mu je namenil še težavnejšo gorsko župnijo Šmartno pri Slovenj Gradcu vključno z Uršljo goro in njeno božjepotno cerkvico. Službe pa ni nastopil, saj je bil kot vojaški kurat napoten v Trst k 97. avstrijskemu pešpolku. S frontne črte v Galiciji je začel redno

²³ Golec, *Spomini*, 491, 498.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Vasilij Melik, *Volitve na Slovenskem 1861–1918* (Ljubljana: Slovenska matica, 1965), 115, 121.

²⁶ Golec, *Spomini*, 500–508.

²⁷ Milenko Strašek, »Janus Golec – duhovni oče razbojnika Guzeja«, *Rodna gruda*, št. 6 (1995): 17.

²⁸ Golec, *Spomini*, 612.

in skorajda kot vojni poročevalec pisati za časnik *Slovenec*.²⁹ Večkrat je bil ranjen in tudi odlikovan, »a čeprav je videl in izkusil premnogo gorja in pocedil nekaj litrov potnih srag«, ga krvave podobe z bojišča niso preganjale.³⁰

Na bojišču je Golec ostal do srede junija 1916, ko je bil huje ranjen v levo roko, nogo in obraz. Sprva se je zdravil v bolnišnici v Miškolcu na Madžarskem, potem pa je s posredovanjem politika SLS Josipa Hohnjeca odpotoval v Maribor. Med zdravljenjem v tamkajšnji vojaški bolnišnici je veliko časa preživel v Dijaškem semenišču, kjer se je ponovno srečal z Antonom Korošcem. Državnozborski poslanec se je avgusta 1916 tam sestal z Rudolfom Maistrom in Janezom Evangelistom Krekom na pogovoru o prihodnjih političnih odločitvah po koncu avstrijske monarhije.

Iz Maribora je Golec odpotoval na trimesečno rehabilitacijo na ortopedsko kliniko v Rogaško Slatino. Potrtost in brezvoljnost ob spoznanju, da bo ranjena roka ostala hroma, je po prvih dnevih, prebitih v samoti, premagoval v družbi domačega župnika in ob obiskovanju gostoljubnih domačinov. Začel je pisati »Vojne spomine«, ki so v letih 1917 in 1918 izhajali v *Slovenskem gospodarju*. Kot je Golec zapisal kasneje, so bili trije meseci v Rogaški Slatini, ki so pripomogli k njegovi psihični okrepitvi, najsrečnejši v njegovem življenju.³¹ Zato ni čudno, da se je nerad odzval vojaškemu pozivu na premestitev v vojaško pisarno v Gradcu. Beleženje padlih vojakov v matične knjige 3. korpusa mu je včasih še bolj presedalo kot duhamorno in negotovo čakanje v strelskih jarkih. Po ponovni operaciji zaradi ostanka drobca granate v prsnem košu je bil upokojen. Vrnil se je na obsoteljsko očetovo domačijo, kjer je dočakal konec vojne ter nastanek prve jugoslovanske države.³²

***

Po vrnitvi v Maribor leta 1919 je Januš Golec vse do začetka druge svetovne vojne deloval kot urednik in časnikar v Tiskarni sv. Cirila, ki je bila v lasti Katoliškega tiskovnega društva; izdajala je brošure, knjige in časopise ter letake SLS.³³ Do leta 1919 je bila celo edina slovenska tiskarna v mestu.³⁴ Januš Golec je od leta 1919 urejal

²⁹ Prav tam, 608, 614; Strašek, »Januš Golec«, 16.

³⁰ Mateja Ratej, »Januš Golec – vojaški kurat 97. avstrijskega pešpolka na vzhodni fronti v letih 1914–1916«, v: *Velika vojna in mali ljudje*, ur. Igor Grdina et al. (Šentjur: Knjižnica; Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2014), 21–27; Januš Golec, »Vojni spomini«, *Slovenski gospodar*, 22. 3. 1917, 2.

³¹ Januš Golec, »Vojni spomini«, *Slovenski gospodar*, 21. 3. 1918, 1.

³² Ratej, »Januš Golec – vojaški kurat«, 21–22, 27.

³³ Golec, *Spomini*, 793.

³⁴ Bruno Hartman, »Založništvo v Mariboru med svetovnima vojnama«, v: *Kultura v Mariboru*, 88.

najprej *Male novice*, medtem ko je bil glavni urednik eden najvidnejših predstavnikov SLS na Štajerskem Franjo Žebot.³⁵ Marca 1925 je Golec prevzel še mesto odgovornega urednika katoliških časnikov *Naša straža* (naslednica *Straže*) in *Slovenski gospodar*. Kot je razvidno iz Golčevih *Spominov* in nekaterih člankov v časopisju, je imel Golec odločilno uredniško besedo že v času, ko je bil odgovorni urednik Vladimir Pušenjak, ki je bil parlamentarni poslanec v Beogradu in je delo odgovornega urednika opravljal predvsem zato, ker je njegova poslanska imuniteta varovala časnik pred pogostimi tožbami zaradi napadov političnih nasprotnikov. Januš Golec je leta 1927 po nastopu oblastne samouprave urejal še časopis *Mariborčan* kot »list za občinsko politiko«, leta 1933 list *Občina kot* »list za občinsko gospodarstvo«, v letih 1936 in 1937 pa *Delavsko fronto*.³⁶

Več kot dvajsetletno obdobje Golčevega časnikarskega dela v Mariboru je v *Spominih* slabše popisano. Beremo lahko bolj ali manj splošne opise političnih in strankarskih razmerij v novi državi in v Mariboru. Kljub temu lahko s pomočjo drugih virov, predvsem sodnih, sledimo bolj izpostavljenim konfliktom in političnim obračunavanjem, ki se jim Januš Golec na mestu urednika strankarskih časnikov ni mogel izogniti. V navodilih za razširjanje *Naše straže* je Januš Golec bralcem takole pojasnil moto svoje uredniške politike:

»Nasprotniki katoliškega slovenskega ljudstva, pa čeprav so to njegovi lastni sinovi, ki pa so svoje sinovstvo zatajili in postali janičarji, uporabljajo v prvi vrsti časopisje. [...] Ako mu pustimo prosto pot, bode sovražnik v deželi, bo on gospodar, narod pa bo ob svoje bogastvo, ob vero in ob narodno samozavest.«³⁷

Golec je bil leta 1925 izvoljen v izvršilni odbor SLS za mariborsko volilno okrožje.³⁸ Za obdobje od nastanka jugoslovanske države do uvedbe kraljeve diktature leta 1929 je bilo značilno, da je bil tisk na splošno svobodnejši. Na delo državnih tožilcev, odgovornih za vodenje tiskovnih zadev, so najbolj vplivale notranjepolitične razmere, mednacionalni in strankarski boji, ki so se izven parlamenta bili največ na straneh strankarskega tiska. V prvem desetletju nove države ni bilo veliko prepovedi in zaplemb časopisov zaradi žalitev kralja, ministrov ali strankarskih prvakov. Praviloma so pogosteje obravnavali opozicijski tisk, ki je bil na splošno

³⁵ *Bibliografija o Mariboru – II. snopič (periodika)*, sestavljal Bernard Rajh (Maribor: Univerza v Mariboru – Univerzitetna knjižnica, 1979), 40.

³⁶ Ratej, »Kobanski kaplan«, 17.

³⁷ »Na delo za naše časopisje!«, *Naša straža*, 14. 12. 1925, 1.

³⁸ Maksimiljan Fras, *Mariborski župan Juvan in njegov čas* (Maribor: EPOS; Maksimiljan Fras, s. p.; Društvo Gledališče Kolenc, 2013), 49.

poln obtožb na račun državnega centralizma, vendar se je le malo postopkov končalo z obsodbami odgovornih urednikov, zlasti če so bili ti tudi parlamentarni poslanci; imuniteta je bila tudi glavni razlog, da so zasedali uredniška mesta. Največ tovrstnih primerov je moč najti prav pri mariborski *Straži* do leta 1925 v zvezi z odgovornim urednikom in poslancem Vladimirjem Pušenjakom.³⁹

Med dvema osrednjima političnima taboroma na Slovenskem, katoliškim (SLS) in liberalnim (Jugoslovanska demokratska stranka – JDS oziroma Samostojna demokratska stranka – SDS), se je v časnikih najbolj iskriло pred skupščinskimi volitvami v letih 1923, 1925 in 1927 in pred volitvami v oblastne skupščine konec januarja 1927. Časopisni obračuni med najbolj izpostavljenimi strankarskimi predstavniki so v strasti relativno svobodnega političnega boja s pogosto nepreverenimi, grobimi obdolžitvami in žaljivimi natolcevanji zahajali na osebno raven. Eden najbolj ostrih nastopov, ki je porodil celo fizično nasilje, je izbruhnil ob napadu jugoslovansko orientirane nacionalistične organizacije Orjuna na Cirilovo tiskarno v Mariboru v noči z 11. na 12. februar 1923. Katoliški tabor je ostro nasprotoval delovanju Orjune v Mariboru, in to že pred formalno ustanovitvijo njenega mestnega odbora konec januarja 1923. Po besedah Januša Golca je bil razlog za nasprotovanje preprečitev »balkanizacije« razmer v Sloveniji in nasilja te organizacije.⁴⁰

Po oblikovanju mestnega odbora Orjune so bili članki katoliških časnikov, uperjeni proti njej, vse pogostejši. Člane Orjune so zmerjali s fašisti, mariborskimi Mussoliniji, jugofašistično navlako in podobnimi zmerljivkami. Objavljali so imena in priimke njihovih voditeljev, odkrivali pikantnosti iz njihovega zasebnega življenja, jih zasmehovali in zaničljivo pisali o njih.⁴¹ S takšnim pisanjem so si pri *Straži*, ki je prednjačila v ostrini in žaljivem obrekovanju, nakopali smrtno sovraštvo pristašev Orjune. Napadalci so v skrbno načrtovani akciji poskusili uničiti tiskarske stroje in preprečiti tiskanje *Straže*, kar pa jim ni v celoti uspelo, saj je časnik izšel že naslednji dan. A v tako visoki nakladi kot prej jim ni več uspelo izdajati in tudi materialna škoda je bila precejšnja. V *Straži* so 12. februarja javno pokazali na »demokratsko« Orjuno kot krivca za napad na tiskarno. Pisec članka, po vsej verjetnosti Golec, je menil, da so glavni duhovni voditelji, ki »stojijo za temnimi in roparskimi elementi

³⁹ Emica Ogrizek, »Tiskovne zadeve Državnega tožilstva Maribor 1898–1941«, v: *Inventarji 19* (Maribor: Pokrajinski arhiv, 2010), 143.

⁴⁰ Darko Friš, »Mariborski odbor Orjune in dogodki leta 1923«, v: *Melikov zbornik*, ur. Vincenc Rajšp et al. (Ljubljana: Založba ZRC, 2001), 933–949.

⁴¹ »Kaj bo, kaj bo, če se Brdavs ne ukroti!«, *Straža*, 29. 1. 1923, 3–4; Friš, »Mariborski odbor Orjune«, 938.

Orjune«, voditelji demokratske stranke, »ki bi se še radi na najbolj ostuden način roparskega nasilja obdržali na političnem površju«. ⁴²

Vodstvo mariborske Orjune je obtožbe zavrnilo. V JDS, ki so ji v SLS očitali povezave z Orjuno, so napad na tiskarno obsodili, a krivdo za dogodek kljub temu pripisali časnikoma *Straža* in *Slovenski gospodar*. Oba naj bi v političnem in moralnem smislu zastrupljala javnost. *Straži* so očitali še veleizdajstvo zaradi škode, ki jo je povzročila pri konsolidaciji države. »Ko pa napadeni iščejo zadoščenje, se [krivci] skrijejo za imuniteto odgovornega urednika Vladimirja Pušenjaka,« so bili prepričani v liberalnem *Taboru*. ⁴³

V vse bolj zaostrenih razmerah so želeli pristaši SLS v Mariboru za varnost poskrbeti z organiziranjem enot Ljudske straže. ⁴⁴ Na pobudo Franja Žebota, ki ga je Golec večkrat občudujoče označil kot »izjemno močnega in neustrašnega« človeka, ki se je edini upal javno zoperstaviti pripadnikom Orjune, je 14. februarja 1923 v *Straži* v imenu pripravljalnega odbora izšel poziv na ustanovitev Ljudske straže: »Orjuna grozi z osebnimi napadi, z revolverji, s pobijanjem šip vsem onim, ki ne marajo trobiti v demokratski rog.« ⁴⁵ Ustanavljanje Ljudske straže je bilo v resnici izmišljeno. Z lažnimi objavami o njenem delovanju so Franjo Žebot, Januš Golec ter somišljeniki želeli prestrašiti »orjunaše«, da so tudi v katoliškem taboru organizirali bojne enote in da razpolagajo s silo, ki »bi v kakem resnem spopadu ne štedila z orjunaškim življenjem«. ⁴⁶

Uredniki in pisci *Straže* in *Slovenskega gospodarja* so bili vse pogosteje tarče anonimnih pisnih groženj orjunašev, 21. aprila 1923 pa so se Januša Golca lotili še fizično. Na Jurčičevi ulici ga je v bližini demokratsko usmerjene Mariborske tiskarne napadel uslužbenec tiskarne in član Orjune Slavko Reja. Pridružila se mu je manjša skupina, v kateri je bil tudi predsednik mariborskega odbora Orjune in urednik *Tabora* Radivoj Rehar. Oba sta začela udrihati in pljuvati po Golcu ter mu povzročila raztrganine bobniča in rane po obrazu. Napadalci so prenehali s pretepanjem šele po posredovanju mimoidočih.

Kako zastrupljeni so bili odnosi med političnimi nasprotniki v Mariboru, kaže Golčevo nezaupanje v delovanje varnostne straže (mestne policije) v Mariboru. Ta je po njegovem mnenju namerno zavlačevala pri preiskavi napada na tiskarno,

⁴² »Napad demokratske Orjune na Tiskarno sv. Cirila v Mariboru«, *Straža*, 12. 2. 1923, 1.

⁴³ »K napadu na Cirilovo tiskarno«, *Tabor*, 13. 2. 1923, 3; Friš, »Mariborski odbor Orjune«, 939.

⁴⁴ Friš, »Mariborski odbor Orjune«, 941.

⁴⁵ »Poziv na pošteno mariborsko občinstvo«, *Straža*, 14. 2. 1923, 5.

⁴⁶ Golec, *Spomini*, 1050; Friš, »Mariborski odbor Orjune«, 942.

saj naj bi več njenih uradnikov in moštva simpatiziralo z Orjuno. Oktobra 1923 je mariborsko okrožno sodišče oba napadalca spoznalo za kriva in ju obsodilo na zaporno kazen.⁴⁷

Politični boj se je ponovno razplamtel pred parlamentarnimi volitvami februarja 1925, ko je na podlagi številnih ovadb županov mariborske in ljubljanske oblasti iz vladne SDS pristaše SLS pogosteje nadzorovala policija, kar je trajalo več mesecev. Sodeč po izkušnjah iz volilne kampanje leta 1923 in napada na Cirilovo tiskarno v Mariboru so v SLS pričakovali poskuse prepovedi izdajanja njenih časnikov. Skrb se je kmalu pokazala kot upravičena, saj je bila *Straža* z odlokom policijskega komisariata in utemeljitvijo, da njeni članki izzivajo sovraštvo do države in prispevajo k verskemu in plemenskemu (tj. narodnemu) razkolu, ustavljena že 4. februarja 1925. *Slovenski gospodar* je bil istega dne prepovedan z utemeljitvijo, da je njegov urednik Vladimir Pušenjak le navidezni urednik, ki s svojim imenom zgolj varuje dejanske urednike.⁴⁸ Izhajanje obeh časnikov je bilo pred volitvami prepovedano zaradi prestopkov v letih 1923 in 1924. Prav tako ni smela iziti posebna izdaja lista *Naš dom*.⁴⁹

V članku »Ustavili so nas« v *Slovenskem gospodarju* 19. februarja 1925 je pisec ugotavljal, da je bil glavni povzročitelj ustavitve obeh časnikov Gregor Žerjav, najvidnejši slovenski liberalni politik iz SDS. Že novembra 1923 je namreč od državnega tožilstva v Mariboru zahteval, da ustavi *Stražo* in *Slovenskega gospodarja*, in to z enako utemeljitvijo, kot jo je navedel dve leti kasneje policijski komisariat. Del krivde naj bi nosil tudi veliki župan mariborske oblasti Otmar Pirkmajer, pod čigar pristojnost je sodil mariborski policijski komisariat.⁵⁰ Ker je Vladimirja Pušenjaka kot odgovornega urednika nato tudi formalno zamenjal Januš Golec, sta *Slovenski gospodar* in *Straža* 18. oziroma 19. februarja 1925 smela ponovno iziti. *Straža* je od takrat izhajala kot *Naša straža*, aprila 1926 pa jo je nadomestil *Slovenec* s poslovno enoto v Mariboru. *Straža* je izhajala le še pred volitvami v oblastne skupščine januarja 1927.⁵¹

Pod Golčevim uredništvom je bila 20. marca 1925 po 138. členu ustave zaplenjena in uničena 14. številka *Naše straže*. Okrožno kot tiskovno sodišče v Mariboru je tedaj

⁴⁷ Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0645, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr VII 613/23 (spisi in kazenske stvari zoper Radivoja Reharja in tovariše); Golec, *Spomini*, 1050; Friš, »Mariborski odbor Orjune«, 945.

⁴⁸ Mateja Ratej, *Slovenski politični katolicizem s posebnim poudarkom na razvoju dogodkov na Štajerskem med leti 1923 in 1929*, doktorsko delo, Univerza v Mariboru, 2004, 95.

⁴⁹ »Mariborska Straža in Slovenski gospodar ustavljena«, *Slovenec*, 5. 2. 1925, 1.

⁵⁰ »Ustavili so nas!«, *Slovenski gospodar*, 19. 2. 1925, 1; »Straža ustavljena«, *Naša straža*, 18. 2. 1925, 1.

⁵¹ Ratej, *Slovenski politični katolicizem*, 96–97.

presodilo, da članek »izziva k mržnji države kot celote in plemenskemu razdoru, ker hujška zoper srbsko pleme«. ⁵² Ob tem si je Januš Golec po 103. členu kazenskega zakonika nakopal še nekaj ovadb tako policijskega komisariata v Mariboru kot tudi sreskega poglavarja Maribor-levi breg za več člankov v *Naši straži* (št. 1) in *Slovenskem gospodarju* (št. 10). ⁵³ V preiskavi niso odkrili pisca, uredniku Golcu pa niso mogli dokazati, da je ravnal v neskladju s tiskovnim zakonom. Vse ovadbe so bile zato zavržene. ⁵⁴

Več denarnih oziroma krajših zapornih kazni pa si je Januš Golec prislužil po ovadbah zasebnih tožiteljev. V *Naši straži* 25. februarja 1925 naj bi po sodbi sodišča pisec članka »Iz Maribora« lažno obdolžil zasebna tožitelja Frana Janžekoviča in Jakoba Novaka, oba visoka poštna uradnika iz Maribora, nečastnega dejanja, in sicer premeščanja poštних uradnikov iz političnih razlogov, ter ju s tem javno osramotil. Napisal je, »da kogar dr. Janžekovič in Jaka Novak sumita, da je klerikalec ali da ne trobi v Žerjav-Pivkov rog, vsakega obsodijo na pregnanstvo«. ⁵⁵

Javnemu posmehu naj bi bil zaradi pisanja časnikov SLS izpostavljen tudi nadučitelj Ivan Robnik iz Svetega Jurija ob Pesnici. Avtor prispevka »Smola nadučitelja Robnika« v *Slovenskem gospodarju* 19. februarja 1925 je šolnika obdolžil podkupovanja volivcev z vinom in prejemanja podkupnine ob agitaciji za člana JDS Ljudevita Pivka in Gregorja Žerjava. ⁵⁶ Ker Golec kot odgovorni urednik v nobenem od teh primerov ni poskrbel za umik besedil z žaljivo vsebino, si je s sodbo mariborskega okrajnega sodišča junija 1925 prislužil 900 din kazni oziroma devet dni zavora, če denarne kazni ne bi bilo moč izterjati. ⁵⁷

Julija leta 1925 je bil Golec po ovadbi zasebnega tožitelja odvetnika Šandorja Hrašovca iz Šmarja pri Jelšah ponovno obsojen na 200 din kazni ali štiri dni zavora. V članku v *Slovenskem gospodarju* o dogodkih v Šmarju pri Jelšah je pisec Hrašovcu in nekaterim drugim trškim »demokratarjem« očital nemškutarstvo in podpiranje nasilnih ter roparskih dejanj Orjune, ki se je »priklatila v trg«, čeprav je bila večina

⁵² SI_PAM/0646 Državno tožilstvo Maribor 1898–1941, dnevnik v kazenskem postopanju zoper Januša Golca 34/25; »Po sklepu verifikacijskega odbora«, *Naša straža*, 20. 3. 1925, 1.

⁵³ Glej tudi: Ur. l. Deželne vlade za Slovenijo, CXIV, 1. 7. 1919, ukaz 544.

⁵⁴ SI_PAM/0646 Državno tožilstvo Maribor 1898–1941, dnevnik v kazenskem postopanju zoper Januša Golca, (24/25–32/25); Ogrizek, »Tiskovne zadeve«, 143; Ur. l. ljubljanske in mariborske oblasti, Zakon o tisku, 7. 9. 1925.

⁵⁵ »Iz Maribora«, *Naša straža*, 25. 2. 1925, 3; sodni spis z oznako U VII 373-25 v fondu Okrajno sodišče Maribor 1898–1941 ni ohranjen.

⁵⁶ »Smola nadučitelja Robnika«, *Slovenski gospodar*, 19. 2. 1925, 3; »V imenu Njegovega Veličanstva Kralja!«, *Naša straža*, 5. 10. 1925, 3.

⁵⁷ »V imenu Njegovega Veličanstva Kralja!«, *Naša straža*, 5. 10. 1925, 3.

prebivalcev pristašev SLS. Podobno kot v prejšnjem primeru je Golec po mnenju sodišča zanemarljivo dolžno pozornost urednika in ni preprečil objave zlonamernega in kaznivega članka, s čimer je prizadel čast in dobro ime tožitelja.⁵⁸

Veliki župan mariborske oblasti Otmar Pirkmajer je medtem ovadil Januša Golca zaradi suma prekrška po 54. členu tiskovnega zakona (sankcije za žalitve in klevetanja državnih uslužbencev), in to za članek »Liberalni manevri ne uspejajo več« v *Naši straži* 11. septembra 1925. V njem je pisec podvomil v objektivnost uprave, ki je bila z velikim županom Pirkmajerjem na čelu v rokah SDS.⁵⁹ V preiskavi se je izkazalo, da je bil pisec članka skupščinski poslanec Ivan Vesenjaki. Ker beograjska Narodna skupščina ni pravočasno odgovorila na zaprosilo za izročitev poslanca, je pregon zastaral.⁶⁰ Že naslednje leto se je moral Golec soočiti s tožbo predstavnika časnika *Domovina*, ker je v *Slovenskem gospodarju* zapisal, da se je *Domovina* javno postavila na stran Katoliške cerkve. Tožba je bila zavrnjena z utemeljitvijo, da je naperjena proti časniku, ne pa proti določeni skupini prebivalstva ali konkretnemu posamezniku.⁶¹

Najvišjo kazen si je Januš Golec prislužil avgusta 1927 s sodbo mariborskega okrožnega sodišča po 52. in 56. členu tiskovnega zakona zaradi klevetanja in žalitve zasebnega tožitelja Avgusta Reimana, advokata iz Maribora, in sicer 5000 din globe in deset dni zapor.⁶² Konec januarja 1927 je Golec zapisal, da Reimana kljub njegovi izrecni želji in zahtevi zaradi nepriljubljenosti v lastnih vrstah niso postavili na kandidatno listo SDS, »pač pa pridno skrbi, da pride v predale *Jutra* iz Maribora tolikanj neresnice«.⁶³ Golec je desetdnevno zaporno kazen prestajal v jetnišnici mariborskega okrožnega sodišča. Bivanje v zaporu mu je hitro minilo, saj je vse dni sprejemal obiske, hrano in vino pa je dobival iz gostilne.⁶⁴ Leta 1933 so Golca ovadili, da je v imenu *Slovenskega gospodarja* poslal Miha Pajku, nekdanjemu županu občine Prevorje in občinskemu odborniku, protidržavni in protirežimski

⁵⁸ Muzej narodne osvoboditve Maribor, Okrožno sodišče Maribor, spis PR VIII 39/25; »Šmarje pri Jelšah«, *Slovenski gospodar*, 2. 4. 1925, 5.

⁵⁹ »Liberalni manevri ne uspejajo več«, *Naša straža*, 11. 9. 1925, 2.

⁶⁰ SI_PAM/0646 Državno tožilstvo Maribor 1898–1941, dnevnik v kazenskem postopanju zoper Januša Golca, (42/25).

⁶¹ »Protiverski kremplji Žerjavove *Domovine*«, *Slovenski gospodar*, 11. 3. 1926, 1; SI_PAM/0646 Državno tožilstvo Maribor 1898–1941, dnevnik v kazenskem postopanju zoper Januša Golca (4/26).

⁶² Muzej narodne osvoboditve Maribor, Okrožno sodišče Maribor, spis PR VI 31/27.

⁶³ »Dr. Avguštinu Reimanu na uho«, *Straža*, 21. 1. 1927, 8.

⁶⁴ Golec, *Spomini*, 1175–1176.

letak. Po zaslišanju prič in osumljenca državni tožilec državnega sodišča za zaščito države ni našel razloga za pregon.⁶⁵

Zveza združenih delavcev, odcepljeno krilo krščansko-socialne strokovne organizacije Jugoslovanske strokovne zveze, je v začetku leta 1936 pod uredništvom Januša Golca začela v Mariboru izdajati list *Delavska fronta*.⁶⁶ Podobno kot drugi časniki katoliške usmeritve, ki jih je ključno usmerjal Anton Korošec – tedaj minister za notranje zadeve in eden najvplivnejših politikov v državi – je *Delavska fronta* zagovarjala antisemitizem, napadala fašizem in zlasti komunizem ter se zavzemala za korporativizem na krščanski osnovi. Že v uvodniku prve številke je Januš Golec nakazal uredniško politiko lista, ki je bila na moč podobna dikciji Ivana Ahčina, tedanjega urednika *Slovenca*: »Mi hočemo, da vsi složno korakamo v eni fronti proti materializmu, kapitalizmu in fašizmu,« ki so bili po njegovem glavna ovira za bolj pravično socialno ureditev.⁶⁷

Kot urednik je Golec ostro nastopal zlasti proti razširjanju komunizma med mladino ter napadal mariborske knjižnice, še posebej knjižnice Delavske zbornice, ki so ponujale marksistično literaturo. »Ali so te knjižnice zato tukaj, da mladini vcepljajo marksizem,« se je spraševal.⁶⁸ *Delavska fronta* je boj proti knjižnicam Delavske zbornice nadaljevala še z drugimi članki. V enem od njih je s primerom dijaka, ki ga je policija osumila komunizma in ob hišni preiskavi pri njem našla knjige, izposojene v knjižnici Delavske zbornice, odločno zahteval, »da se vse javne knjižnice, zlasti pa knjižnice Delavske zbornice, očistijo vsega marksističnega strupa.«⁶⁹ Časnik je trdno podpiral vladajočo Jugoslovansko radikalno zajednico, katere podpredsednik je bil Anton Korošec. Izpostavljal je dosežke te vsedržavne stranke, katere del je bila tudi ob diktaturi (1929) razpuščena SLS, izboljšanje socialnih razmer ter naklonjenost delavstvu, v mednarodni politiki pa grajal politiko ljudskih front, »ki so plačanec kominterne in sovjetskih židov.«⁷⁰

***

V tem obdobju se je nekdanji kaplan z Remšnika ob uredniškem delu vse bolj

⁶⁵ SI_PAM/0645, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Kzp X 255/33.

⁶⁶ Bruno Hartman, »Delavske knjižnice v Mariboru do druge svetovne vojne«, v: *Kultura v Mariboru*, 611.

⁶⁷ »V Delavsko fronto!«, *Delavska fronta*, 4. 1. 1936, 1.

⁶⁸ »Zasujte studente marksističnega propagandnega dela!«, *Delavska fronta*, 25. 1. 1936, 2.

⁶⁹ »Knjižnice Delavske zbornice – Kdo zastruplja našo mladino?«, *Delavska fronta*, 12. 9. 1936, 1.

⁷⁰ Rudolf Smersu, »JRZ in delavsko vprašanje«, *Delavska fronta*, 10. 10. 1936, 1; »Z vero v Boga za zmago resnice!«, *Delavska fronta*, 2. 1. 1937, 1.

uveljavljal tudi kot priljubljen pisec ljudskih povesti. Ob rednem objavljanju v *Slovenskem gospodarju* je pisal tudi za *Naš dom*, ki ga je v Mariboru izdajala Prosветna zveza in je bil namenjen predvsem katoliški mladini. Nekaj povesti je Golec ponatisnil tudi v knjižni obliki. Leta 1931 je izšel *Guzaj*, leto pozneje *Trojno gorje* in čez dve leti še *Kruci*. Naslednje leto se jim je pridružila povest *Propast in dvig*, leta 1938 pa *Ponarejevalci*. Vse so izšle pri Cirilovi knjižnici v Mariboru. Umetniška raven Golčevih povesti ni bila posebno visoka, vse spadajo v zvrst tako imenovane domačijske literature.⁷¹ Morda najbolj prepoznavna je njegova ljudska povest o razbojniku Guzaju, v kateri je oživil »kozjanskega Robina Hooda«⁷² Franca Guzaja, ki so ga leta 1880 v Košnici pri Prevorju po daljšem iskanju ubili orožniki.⁷³

Poleg Guzaja in *Trojnega gorja* so na podlagi zgodovinskih raziskav nastale tudi povesti, črtice in krajši spisi *Pranger*, *Sedlarci*, *Drenova – zagorska politika*, *Vstajenje v hrvaškem Zagorju*, *Veronika Deseniška*, *Nekaj iz zagorske politike* in *Podzemeljske jame v obsoteljski krajini*. Zaradi Guzaja se je Golec zapletel v odmevno tožbo. Ernestu Titanu, ki je konec leta 1932 napisal igro *Razbojnik Guzej*, je namreč očital, da mu je snov ukradel. Po mnogih zapletih je sodišče tožbo Januša Golca in Cirilove tiskarne zavrnilo.⁷⁴

***

Leta 1941 se je Januš Golec nameraval upokojiti in uresničiti željo po potovanjih, vendar ga je prehitela nacistična okupacija. Že 10. aprila ga je skupaj z ravnateljem Cirilove tiskarne Francem Hrasteljem aretiral gestapo. V uradnih dokumentih okupatorjeve tajne službe je kot razlog za aretacijo zapisano, da je Golec v *Slovenskem gospodarju*, Nemcem sovražnem časniku, pisal v podporo Jugoslaviji in bil kot urednik odgovoren za objavo prispevka, sovražno nastrojenega proti Nemcem in naklonjenega Angležem. Ob tem naj bi bilo splošno znano tudi Golčevo protinemško razpoloženje.⁷⁴

Odpeljan je bil v policijske zapore v Gradec, kjer je preživel pol leta. Nato so ga prepeljali v sodne zapore, ki so bili navadno zadnja postaja pred odhodom v taborišče. V celici je bil skupaj s kriminalci, a se je z vsemi kar dobro razumel. Tudi po devetih mesecih je bila Golčeva usoda še negotova. Iz dneva v dan je pričakoval, da ga bodo odvedli v taborišče Dachau. Po nepričakovanem obisku gestapovca iz

⁷¹ Bruno Hartman, »Literarno-kulturno delo v Mariboru med vojnama«, v: *Kultura v Mariboru*, 84.

⁷² Ratej, »Januš Golec – vojaški kurat«, 22.

⁷³ Strašek, »Janus Golec«, 17.

⁷⁴ Arhiv Republike Slovenije, SI_AS 1931, mapa 104-28_GSP Graz, 3. 6. 1941, AŠ 797; mapa 106-43_SD Maribor, 11. 6. 1941, AŠ 819.

Maribora pa je dobil zagotovilo, da bo kot Hrvat po očetu kmalu poslan v konfinacijo v Zagreb. Po nadaljnjih treh mesecih čakanja v zaporu in posredovanju svakinje Zore se je smel vrniti v Maribor. Pisno se je moral obvezati, da se bo nemudoma preselil v Zagreb, prepovedano mu je bilo opravljati kakršne koli duhovniške naloge in maševati.⁷⁵

Kmalu po prihodu na Hrvaško mu je uspelo urediti prebivališče, saj je pridobil domovnico občine Desinič, kjer je bil rojen njegov oče. Januš Golec se je počasi seznanjal s številnimi slovenskimi izseljenci, med seboj tesno povezanimi in pripravljenimi pomagati drug drugemu. Skoraj vsak slovenski pregnanec je imel zaposlitev, vendar se je večina zaradi skromnih dohodkov ukvarjala še s prekupčevanjem – tega niti posebna gospodarska policija ni mogla preprečiti. Prekupčevali so z živili, svinjsko mastjo in maslom, a tudi z ženskimi nogavicami in žepnimi urami. Kot je mogoče razumeti iz *Spominov*, se je tudi Golec, ki ga je sicer preživeljal brat Franjo, uspešno priključil trgovcem na črno.⁷⁶

***

Leta 1945 se je Januš Golec vrnil v Maribor, vendar se je že 8. marca 1947 znašel v priporu zaradi suma, da je sodeloval pri tihotapljenju nasprotnikov novega jugoslovanskega sistema preko severne meje v Avstrijo. Sodišče ga je obsodilo na sedem let zapora s prisilnim delom in dve leti izgube političnih pravic. Spoznan je bil za krivega sodelovanja v ilegalni organizaciji, katere iniciator in pobudnik je bil Rudolf Pestevšek, odvetniški pripravnik iz Maribora. Golec naj bi vzdrževal zvezo med svojo sestro, soobtoženo Kristino Loriger v Beogradu, in obtožencema Boštjanom Filipančičem ter Rudolfom Pestevškom v Mariboru, oziroma je bil seznanjen, da je s pomočjo te organizacije ilegalno odšlo čez mejo več prebežnikov (teolog Zvonko Polak, trgovec Dačo iz Beograda, gestapovski agent Franc Krener iz Osijeka in član ustaške policije Stjepan Sabo iz Osijeka), vendar tega ni prijavil oblastem. V isti zadevi je bil obsojen tudi Franjo Golec. Obsodbo je po pritožbi potrdilo 23. julija 1947 še Vrhovno sodišče LRS.⁷⁷

Januš Golec je kazen skoraj v celoti prestal. Na podlagi odloka o amnestiji Prezidija narodne skupščine FLRJ, št. 8626 s 30. decembra 1952 je bil 7. januarja 1953

⁷⁵ Golec, *Spomini*, 1724–1727.

⁷⁶ Prav tam, 1994–1998.

⁷⁷ SI_PAM/0725, Okrožno sodišče Maribor 1945–1978, spis Ko 232/47, sodba Okrožnega sodišča v Celju, 2. 5. 1947.

izpuščen na prostost.⁷⁸ Po prestani kazni je Golec vstopil v Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov, ki ga je leta 1949 ustanovila socialistična oblast, da bi ločila sebi naklonjeno duhovščino od Cerkvi zveste. V društvu je bil dejaven kot tajnik, blagajnik, knjižničar. Ob tem je redno maševal v Alojzijevi cerkvi v Mariboru in pomagal drugim duhovnikom pri dušnopastirskem delu. Verniki so radi poslušali njegove pridige, saj je znal v njih vpletati svoje vojne doživljaje. Leta 1961 je imel zlato mašo. Medtem je skorajda povsem oslepel in bil v letih 1955–56 operiran na obeh očesih. Umrli je 25. maja 1965 v Mariboru.⁷⁹

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Nadškofijski arhiv Maribor, Januš Golec, Spomini.

Zgodovinski arhiv Celje, I. gimnazija v Celju 1809–2019.

Pokrajinski arhiv Maribor, Okrožno sodišče Maribor 1898–1941; Okrožno sodišče Maribor 1945–1978; Državno tožilstvo Maribor 1898–1941.

Arhiv republike Slovenije, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije 1918–2004.

Muzej narodne osvoboditve Maribor, Okrožno sodišče Maribor (tiskovni spisi).

ČASOPISNI VIRI

Delavska fronta, 1936, 1937.

Naša straža, 1925.

Slovenec, 1925.

Slovenski gospodar, 1917, 1918, 1925, 1926, 1939.

Straža, 1923, 1927.

Tabor, 1923.

TISKANI VIRI

Bibliografija o Mariboru – II. snopič (periodika). Sestavil Bernard Rajh. Maribor: Univerza v Mariboru – Univerzitetna knjižnica, 1979.

Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, 1919.

Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, 1925.

Personalstand des Bistums Lavant in Steiermark im Jahre 1890.

Personalstand des Bistums Lavant in Steiermark für das Jahr 1911.

⁷⁸ SI_PAM/0725, Okrožno sodišče Maribor 1945–1978, spis Ko 232/47, obvestilo o odpustu na podlagi pomilostitve, 7. 1. 1953.

⁷⁹ Alojzij Žalar, »Naši pokojniki – Januš Golec«, *Nova pot*, št. 4–6 (1965): 287; Ratej, »Januš Golec – vojaški kurat«, 22.

MONOGRAFIJE

- Cvirn, Janez. *Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem 1861–1914*. Maribor: Založba Obzorja, 1997.
- Fras, Maksimiljan. *Mariborski župan Juvan in njegov čas*. Maribor: EPOS; Maksimiljan Fras, s. p.; Društvo Gledališče Kolenc, 2013.
- Kultura v Mariboru. Gibanja, zvrsti, osebnosti*. Maribor: Založba Obzorja, 2001.
- Melik, Vasilij. *Volitve na Slovenskem 1861–1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1965.
- Ratej, Mateja. *Slovenski politični katolicizem s posebnim poudarkom na razvoju dogodkov na Štajerskem med leti 1923 in 1929*. Doktorsko delo. Univerza v Mariboru, 2004.

ČLANKI

- Cizelj Zajc, Ivanka. »I. gimnazija v Celju 1808–1975«. V: *Inventarji 10*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2005.
- Ferlež, Jerneja. »Jožef Kliček«. V: *Mariborske osebnosti*. Ur. Mateja Ratej. Ljubljana: Založba ZRC, 2018.
- Friš, Darko. »Mariborski odbor Orjune in dogodki leta 1923«. V: *Melikov zbornik*. Ur. Vincenc Rajšp et al. Ljubljana: Založba ZRC, 2001.
- Lasbaher, Franček. »Osnovno šolstvo Dravske in Mislinjske doline do leta 1945«. *Kronika*, št. 2 (2008).
- Ogrizek, Emica. »Tiskovne zadeve Državnega tožilstva Maribor 1898–1941«. V: *Inventarji 19*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2010.
- Ratej, Mateja. »Januš Golec – vojaški kurat 97. avstrijskega pešpolka na vzhodni fronti v letih 1914–1916«. V: *Velika vojna in mali ljudje*. Ur. Igor Grdina. Šentjur: Knjižnica; Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo, 2014.
- Ratej, Mateja. »Kobanski kaplan«. *Večer*, priloga *V soboto*, 7. 7. 2018.
- Strašek, Milenko. »Janus Golec – duhovni oče razbojnika Guzeja«. *Rodna gruda*, št. 6 (1995).
- Žalar, Alojzij. »Naši pokojniki – Januš Golec«. *Nova pot*, št. 4–6 (1965).

SPOMINI

I. NARODNOSTNE RAZMERE NA SPODNJEM ŠTAJERSKEM POD STARO AVSTRIJO

Pod drugo ali Titovo Jugoslavijo, ko sem začel pisati spomine iz dobe zadnjih dobrih dvajsetih let pod staro Avstrijo, je bilo slišati iz ust starih: »Oh, to so bili zlati časi pod dolgoletno vlado avstrijskega cesarja Franca Jožefa.« V marsičem so ti vzdihi na minule čase upravičeni, v narodnostnem oziru pa gotovo ne!

ZAPOSTAVLJANJE SLOVENŠČINE

Na papirju so bile pod staro Avstrijo vse narodnosti razsežne države enakopravne, a v resnici ni bilo tako. Poleg nemškega uradnega jezika bi se moralo uradovati tudi v vseh drugih jezikih monarhije, vendar je bila pot do te pravice dolgotrajna, težavna in dosegljiva le narodno res zavednemu, odločnemu ter neustrašnemu izobraženstvu. Kmet in delavec nista bila deležna pravice, da bi uradni organi z njima ustno ali pisno komunicirali v maternem jeziku. Če je nenemški prosilec na svojo slovensko vlogo odločno zahteval odgovor in rešitev v slovenskem jeziku, je resda uspel, saj je bila vsakemu odprta pot do državnega ali deželnega poslanca; kar nekaj je bilo tudi slovenskih na Spodnjem Štajerskem. Če je nato poslanec z interpelacijo v državni ali deželni zbornici potrkal na pristojno mesto zaradi neupoštevanja slovenščine, je uspel. Uradniku, ki je oviral ali onemogočal rešitev vloge v slovenskem jeziku, v primeru poslančeve pritožbe ni bilo do smeha.

Vendar so bili med malimi kmeti in delavci neustrašni in narodno samozavestni posamezniki precejšnja redkost. Nihče se ni rad zameril oblasti, ki jo je tolikokrat potreboval in bi mu zaradi preveč goreče pravicoljubnosti kljubovala, kjer koli bi mogla. Običajen slovenski državljani, ki je potreboval hitro rešitev svoje vloge, se je pač zadovoljil tudi z nemškim odgovorom, čeprav si ga je moral dati prevesti. Avstrijski uradniki in posebno zagrizeni nemškutarji pri nižjih uradih so bili drzni. Preproste slovenske ljudi so naravnost mučili s svojo govorno in pisno nemščino. Vendar je postajal preprost slovenski človek na Spodnjem Štajerskem z leti zaradi naporov slovenskega časopisja, narodnobudnih društev ter raznih cerkvenih in prosvetnih organizacij vse bolj zaveden ter se je pogosteje odločno zavzel za pravice, ki so mu po zakonu pripadale. Pritožbe zaradi zapostavljanja slovenskega jezika v

uradih so tako zadnja leta stare Avstrije kar deževale, a reševali so jih počasi in le v primerih, ko so jih vložile vplivnejše in mogočnejše slovenske roke.

GOSPODARSKA ODVISNOST

Vzrok za narodno mlačnost preprostega slovenskega človeka na Spodnjem Štajerskem je iskati predvsem v gospodarski odvisnosti od Nemcev, ki so imeli v rokah spodnještajerski kapital. Nemec ni bil gospod le zaradi nemške govornice, pač pa predvsem zaradi denarja v žepu. Ker bi tudi slovenski ljudje radi postali gospodje, so se udinjali bogatejšim Nemcem, ki so jim ponujali drobtine s svojih miz pod pogojem, da so postali nemškutarji. Biti nemškutar je pomenilo postati gospod, s katerim je bil prijazen bogat nemški velikaš, ki je ubogi slovenski pari tudi denarno pomagal. Nemškutarjem, ki so zatajili narodnost, ta greh ni bil v gospodarsko škodo, nasprotno, saj je lahko v stiski zmeraj računal na pomoč nemškega kapitala.

Glavni stebri nemštva in nemškutarije na Spodnjem Štajerskem tako niso bili nemški okrajni glavarji ali višje uradništvo, ampak trgovci. Spodnještajerska mesta in trgi so bili pod staro Avstrijo v nemških rokah. Premožnejši mestni in trški trgovci so bili Nemci ali dobro preizkušeni nemškutarji. V narodnostnem oziru so bili za spodnještajerske Slovence najbolj nevarni trgovci na debelo. Po spodnještajerskih mestih so tedaj obstajale zelo stare velike trgovine, založene z mešanim blagom, ki so prodajale vse od manufakture in špecerije do železnine. V veliki nemški trgovini je bilo moč dobiti vse, kar so potrebovali gospod, kmet, obrtnik in delavec.

Omenjene trgovine so imele veliko uslužbencev, ki so vsi dobro govorili slovensko, saj so bili sinovi slovenskih staršev. Veliki nemški trgovci so najrajši sprejemali prav slovenske kmečke sinove, da so se izučili trgovske obrti in postali nemškutarji. Tudi v najbolj zagrizenih nemških trgovinah je bila zato stranka ljubeznivo in hitro postrežena v jeziku, v katerem je zahtevala blago. Ko je šlo za denar iz slovenskega žepa, je bila kmečka slovenščina vredna ravno toliko kot gosposka nemščina. Ko se je slovenski fant naposled izučil v nemški veletrgovini, je bil usposobljen za vsako trgovsko stroko. Po predpisani učni dobi je še nekaj let ostal v trgovini, kjer se je izučil, nato pa ga je nemški veletrgovec poslal na deželo, kjer je janičarju opremil samostojno trgovino z mešanim blagom.

Nemški mestni trgovec je običajno sam izbral kraj, kamor je poslal izučenega in preizkušenega pomočnika kot samostojnega trgovca. Najel mu je lokal ali mu celo zgradil novo trgovino, ki jo je založil z blagom iz svoje zaloge. Novi trgovec je

dolg odplačeval v daljših in krajših rokih, kakor je pač njegova trgovina napredovala in uspevala. Novi podeželski trgovec je bil dolga leta navezan na dobavo blaga iz matične trgovine, ki ga je osamosvojila. Sčasoma je brez posebnega pritiska izplačal dolg za lokal ali hišo in postal povsem samostojen tudi glede naročanja blaga. Vendarle so ostali manjši podeželski trgovci desetletja odvisni od svojih matičnih trgovin, svojim krušnim očetom v mestu pa so ostajali hvaležni in v narodnem oziru uslužni do smrti.

Mestni trgovci niso zahtevali visokih obresti od pomočnikov, ki so jih razpošiljali v trge, vasi, fare in na cestna križišča. Nikakor ne! Če je trgovina le količ kaj uspevala in novi trgovec ni bil zapravljivec, je z lahkoto odplačeval denarne obveznosti nemškemu mestnemu dobrotniku. Glavni dobiček nemških mestnih velikih trgovin ni bil toliko v denarju, ampak v krepitvi nemških narodnih sil. Novi podeželski trgovec je moral biti iste narodne zavesti in delovanja kot njegov mestni oče. In kadar je slednji pritisnil nanj glede občinskih, deželnozborskih in posebno še državnoborskih volitev, je moral podeželski trgovec plesati po nemški muziki.

Tudi nemškutarski podeželski trgovci so postali prej ali slej premožni, zato so lokalni kmetje, obrtniki in delavci kmalu zašli v njihovo odvisnost. Ugled nemškutarskega trgovca je rasel in se utrjeval, da je sčasoma postal »bog« v svoji podeželski postojanki in je poveljeval celotni okolici v narodnem in sploh v vsakem oziru. Če je bil še prijazen, vljuden, ne nadut ali preveč bahav s svojim premoženjem, je z lahkoto ovijal šibkejšje sloje v župniji ali na vasi po mili volji okrog prsta, saj so mu bili na migljaj ustrezljivi vsi manjši kmetje, kočarji, obrtniki in delavci. Tako je v praksi izgledala vsemogočna roka nemškega kapitala, ki je s pomočjo nemškutarskih trgovcev vklepal podeželje v nemške verige. Na Spodnjem Štajerskem je bila to v desetletjih preizkušena in najučinkovitejša ponemčevalnica. Kdor ima kapital, ta vodi, zapoveduje in vlada. Pred zlatim teletom se vse klanja in ga časti. Dolgoletni denarni pritisk in gospodarska odvisnost sta najnevarnejša sovražnika narodne zavesti.

A tudi v ponemčevalnem oziru ne smemo biti preveč črnogledi. Kajti že v zadnjem desetletju stare Avstrije je bilo na Spodnjem Štajerskem nekaj narodno zavednih in od Nemcev neodvisnih slovenskih trgovcev, ki so se usidrali na podeželju v narodno bolj zavednih krajih pod geslom: »Svoji k svojim!« Tedanje spodnještajersko slovensko časopisje je neprestano zabijalo v svoje naročnike in bralce ta klic, ki je pomenil: slovenski kmetje, obrtniki in delavci, ki imate v svoji sredini mladega slovenskega trgovca, kupujte pri njem svoje potrebščine in ne pri bogatem nemškutarju! Časopisi, narodnobuditeljske prireditve in veselice,

organizacije in izobraženci, vsi so se ravnali po geslu: »Svoji k svojim!« S tem so mladim slovenskim trgovcem znatno pomagali na samostojne noge.

PRITISK NA SLOVENCE S POMOČJO NEMŠKEGA ŠOLSTVA

Takoj za kapitalom je najškodljivejši zajedavec na drevesu narodne zavesti pritisk šole. Več kot dvajset let pred razpadom Avstro-Ogrske sta se na Spodnjem Štajerskem usidrali dve mogočni in z denarjem podprti nemški prosvetni organizaciji – Südmark in Schulverein. Njun cilj je bil, da se spodnještajerskim slovenskim šolarjem iztrga iz mladih src navdušenje za materni jezik s pomočjo osnovne oziroma ljudske šole. Ponemčevalni prosvetni ustanovi Südmark in Schulverein sta se financirali s podpori in nabiralnimi akcijami tako iz avstrijskega kot nemškega cesarstva. Organizaciji sta gradili ljudske šole v slovenskih župnijah in vaseh, v njih zaposlovali nemško učiteljstvo in ga tudi dobro plačali. Pred prvo svetovno vojno so bile šolske ponemčevalnice posejane po obmejnih krajih od Mute do Gornje Radgone.

Südmark in Schulverein sta gradili lepa, prostorna in za tedanje razmere moderna šolska poslopja. Ko so krajani dobili tako ponemčevalnico, so bili dolgo prepričani, da je bila postavljena brezplačno in je ne bo treba odplačevati z davčnimi dokladami kot nove slovenske šolske zgradbe. Odplačevanje pa je prišlo šele čez nekaj let, ko se je nemška šola že dobro uveljavila. Nemško šolo je bilo treba prej ali slej odplačati do zadnjega vinarja.

Najvplivnejši agitator za pozidavo nemške šole na slovenski vasi ali v trgu je bil nemški ali nemškutarski trgovec in od njega odvisni podrepniki, ki so zbrali potrebno dokumentacijo za začetek gradnje in podpise staršev, ki so bili pripravljeni pošiljati otroke v nemško šolo. Nova šolska zgradba je bila nato hitro pod streho, šoloobveznih otrok pa je bilo dovolj za začetek pouka po strogo nemškem učnem načrtu. Prosvetne ponemčevalnice so imele v manjših krajih po dva razreda, v večjih pa po štiri in več. Nemški kapital je spravljal v narodno odvisnost odrasle Slovence, nemško šolstvo pa je iz nežnih otroških src naravnost trgalo materni jezik ter ga nadomeščalo s tujim.

Sreča za obmejne spodnještajerske kraje je bila, da učitelji na ponemčevalnicah niso bili kdo ve kako vneti za pouk nemškega jezika in nemške kulture, temveč so nastopali predvsem kot propagatorji nemštva med odraslimi. Tako so v krajih z nemško in slovensko šolo ljudje razmeroma hitro sprevideli, da je slovenska osnovnica veliko boljša od nemške. Na Muti v Dravski dolini je bilo splošno znano, da slovenska cirilmetodijska šola nadkriljuje šulferajnovsko, zato je bila prva od okoliških

otrok mnogo bolj obiskana kot nemška v trgu, ki je ostala navezana na trške otroke nemških delavcev in trgovcev. Dejstvo pa je, da je bilo ponemčevalnih šol precej in je bilo naraščanje nemštva in predvsem nemškutarjev z leti že močno vidno. Kako bi lahko denarno šibki spodnještajerski Slovenci učinkovito zajezili nemški potujočevalni naval, je danes težko reči; slednjič ga je nepričakovano presekala in zaustavila prva svetovna vojna.

PROČ OD RIMA

Zadnja leta pred vojno Nemcem ni bilo samo do tega, da bi zatrli slovenstvo na Spodnjem Štajerskem, temveč so imeli skrbno izdelan načrt poluteraniti katoličane obeh narodnosti. Slovenci so od nekdanj govorniki, da je Lutrova vera nemška, kar je tudi bila, vendar se je protestantizem na Spodnjem Štajerskem ob svojih začetkih deloma uveljavil med mestno in trško gospodo. Na vas ni prodril, preprost človek je ostal neokužen od nemškega zla. Kasneje je protireformacija uspešno zatrla lutrovstvo tudi po trgih ter mestih, protestantizem pa je na Spodnjem Štajerskem ostal desetletja omejen na Nemce, medtem ko so Slovenci ostali zvesti katoliški veri.

Dobrih deset let pred zlomom stare Avstrije je iz nemškega rajha v Francjožefovo cesarstvo prodril klic: »Proč od Rima!« To je bil poziv k prestopu v protestantizem, ki naj bi postal nemška državna cerkev. Kulturnobojni klic je pri nas naletel na odmev v trgih in mestih, medtem ko se podeželski nemškutarji zanj niso zmenili. Tudi preprost slovenski človek se tedaj niti s silo ne bi odpovedal katoliški veri in dolgo ni bilo opaziti, da bi klic »Proč od Rima!« sploh zaznal. Spodnještajerski protestanti so imeli svoji cerkvi v Mariboru in Celju, od koder sta pastorja oskrbovala tudi luterane v drugih mestih in trgih. Oba protestantska duhovnika sta bila desetletja mirnega nastopa in nista poskušala spreobrniti katoličanov. Nekaj let pred prvo svetovno vojno pa je sedež prej miroljubnega mariborskega pastorja zasedel mlad rajhovski pastor dr. Ludwig Mahnert.

Novi pastor je prinesel s seboj navdušenje za kulturnobojni rog: »Proč od Rima!« Na dr. Mahnertu ni bilo niti sence krščanskega prepričanja, temveč je bil zagrizen politik, ki si je postavil za življenjski cilj: Nemce, nemškutarje in sčasoma Slovence pridobiti za nemško Lutrovo vero. Bil je dober govornik. S pridigami bi sicer presneto malo dosegel, ker je v mariborsko protestantsko cerkev zahajalo le malo vernikov. A je imel Mahnert na voljo denar, ki ga je razdeljeval med svoje agente in priganjače, ki so delovali v mariborskih krčmah in restavracijah.

Gostom so plačevali pivo, vino in žganje ter navduševali pivce obeh narodnosti za Mahnertov evangelij. Ko je bilo omizje nahujskano in razvneto od alkohola, je priganjač iz žepa izvil polo s pozivom k izstopu iz Katoliške cerkve in pristopu k dr. Mahnertovemu verskemu nauku.

Ljudje so radi podpisovali. Obotavljivce je omizje zmerjalo kot bojazljivce in farovške podrepnike, dokler se niso vdali in brez razmisleka podpisali. S podpisi opremljene pole je vražji dr. Mahnert jutro po opisanem lovu skrbno pregledal. Nato je stolnemu župnišču in svetni oblasti javil izstop tega in onega Mariborčana iz Katoliške cerkve in prestop v protestantizem. Le malo jih je upalo preklicati v pijani brezbriznosti dani podpis o spremembi veroizpovedi, pač pa so se novi protestanti običajno izgovarjali: Prej nisem zahajal v katoliško cerkev, odslej pa tudi v protestantsko ne bom. Kje sem na papirju, je pa tako in tako vseeno!

Klic »Proč od Rima!« je začel iti v klasje ne samo med pivskimi bratci, ampak tudi med nemško gimnazijsko mladino, še posebno med dijaki realne gimnazije. Z leti je zato dr. Mahnert postal tako drzen, da je pozval na javno razpravo v Götzovo (Unionsko) dvorano znanega mariborskega gimnazijskega profesorja in zgodovinarja dr. Antona Medveda. Nekajkrat se je nato odvila javna razprava o verskih zadevah pri Götzu med dr. Mahnertom in dr. Medvedom ob polni dvorani Nemcev in Slovencev, katolikov in protestantov, starih in mladih, izobraženih in preprostih. Na vseh teh burnih razgovorih je bil dr. Medved s ploskanjem in z navdušenimi klici pozdravljan zmagovalec, ki so ga slovenski gimnazijci odnesli na rokah iz dvorane.

Sam sem bil v tistih letih 1908–09 bogoslovec v Mariboru, ko sem jeseni poslušal pozno v noč z okna bogoslovne spalnice, kako je mladi svet spremljal dr. Medveda prek Glavnega trga proti domu na Stolnem trgu med gromovitimi slovenskimi vzkliki: »Živel zmagovalec, dr. Medved – dol z lutrovcem Mahnertom!« Javna blamaža je dr. Mahnerta odvrnila od javnih razprav, po gostilnah pa je še naprej agitiral z alkoholom in s polami za odpad od Rima. Na podeželju je imel dr. Mahnert uspeh edino v Dravski dolini, predvsem v trgu Marenberg, ki se danes pod Titovo Jugoslavijo imenuje Radlje ob Dravi.

TRG MARENBERG V OBJEMU LUTROVSTVA

Marenberg je kot vreča razpotegnjen trg ob glavni cesti skozi Dravsko dolino. Pod staro Avstrijo je bilo v Marenbergu štirinajst gostiln, precej trgovin in obrtnih lokalov. Značaj trga je bil izrazito nemški, okolica pa zvedno slovenska. V

času pastora dr. Mahnerta sta bila dekanjska cerkev in župnišče v zelo slabem stanju. Slovenski okoliški verniki so se izrekli za temeljito obnovo obeh zgradb, načrtovani stroški pa niso bili previsoki za obširni okoliš marenberške župnije. Farani so se strinjali, da stroške obnove pokrijejo davčne doklade, čemur pa so se nemški tržani, ki so bili veliko premožnejši od slovenske okolice, uprli.

Ko je za spor izvedel mariborski pastor dr. Mahnert, se je takoj odpeljal v Marenberg in nezadovoljneže nahujskal k prestopu v protestantizem. Kot lutrovce jih ne bo nihče silil k plačilu prispevkov za popravila katoliške cerkve in farovža. Pastor je pregovoril več kot deset najpremožnejših nemško zagrizenih družin z več kot šestdesetimi družinskimi člani. Nekaj odpadnikov je nabral tudi na Muti in v Breznu ob Dravi. Po nastanku nove protestantske občine je lahkovernim odpadnikom ponudil še drugi cukrček.

V Nemčiji je obstajala finančno dobro stoječa organizacija pod imenom Gustav-Adolfova družba, imenovana po švedskem kralju in protestantskem prvoborcu Gustavu Adolfu. Skrediti je podpirala novoustanovljene protestantske cerkvene občine za pozidavo cerkev in pastorskih župnišč. Mahnert je natvezel Marenberžanom, da jim bo Gustav-Adolfova družba brezplačno postavila novo cerkev z župniščem vred, ker je cerkvena srenja ogrožena od katoliških Slovencev in ima zato prednost pri podeljevanju denarnih podpor.

Ko so se novi »lutriš« verniki podpisali za podelitev podpore, je iz rajha res priromal denar in pričela se je gradnja čedne cerkve z župniščem. Brž ko so bila gradbena dela končana, pa je Gustav-Adolfova družba zahtevala vrnitev posojila. Zaradi odpora so morale oblasti prve obroke vračila izterjati preko davčnih doklad, ki so bile sprva petkrat višje, kot bi znašal prispevek za popravilo stare farne cerkve in župnišča. Novopečeni marenberški protestanti so bili ujeti v vrečo, iz katere so se lahko izmotali samo tako, da so na pritisk sodišča in advokata plačevali visoke davčne obroke do poravnave dolga. Lahko si predstavljamo, da ob tem niso molili, ampak preklinjali dr. Mahnerta in Lutra, ki sta jim skuhala vročo kašo krive vere.

V novo protestantsko cerkev ni zahajal noben Marenberžan, naj je pastor še tako lepo pridigal in jih vabil k službi božji. Nova cerkev je služila skoraj edino za verski pouk protestantskih otrok, sicer pa so jo skrbno zaklepali. Najbolj širokoustni marenberški protestanti, ki so se jim okoličani leta smejali, so javno izpovedovali, da k lutrovskim obredom niso in ne bodo zahajali, čeprav morajo zanje drago plačevati. Marenberška Lutrova cerkvena občina se pod staro Avstrijo ni razširila niti za enega odraslega člana, pod prvo Jugoslavijo pa je protestantizem

v Marenbergu nasploh zaspal. Danes ni tam nobenega od nekdanjih tržanov, niti njihovih potomcev, ampak povsem novi ljudje, ki gotovo niso protestanti.

Dr. Mahnert je do začetka prve svetovne vojne še hujskal po Mariboru in svojem celotnem okolišu, prav tako med vojno in je v mestu celo pričakal Maistrov prevrat. Šele ko se je na lastne oči prepričal, da je Maribor izgubljen za nemštvo, se je preselil v Gradec, kjer pa znanega hujskača niso sprejeli odprti rok. Najbrž se je preselil v rajh, kjer je lahko v domovini pripovedoval o svojih doživetjih v Mariboru in Dravski dolini, začenši z besedami po vzoru pravljic: Bilo je nekoč ...

SLOVENCİ V USPEŠNI OBRAMBI

Nemštvo se je torej v kompaniji z nemškutarijo na Spodnjem Štajerskem posluževalo vseh mogočih sredstev, da bi pripravilo Slovence za potujčevanje. Spodnještajerski zavedni Slovenci so se na čelu s požrtvovalnimi voditelji dobro zavedali, v kako nevarnem položaju je materni jezik, ki so ga ogrožali nemška kapital in šolstvo ter protestantizem. V časih, ko so Nemci napenjali vse sile za ponemčenje lepe in rodovitne Spodnje Štajerske, so bili Slovenci na tem področju enotni. Med njimi še ni bilo razkola na klerikalce in liberalce, temveč so imeli skupni časopis *Slovenski gospodar*, ki sta ga brala tako izobraženec kot kmet. *Slovenski gospodar* je v dobi najhujšega nemškega pritiska redno opozarjal na ponemčevalno nevarnost nemškega denarja in janičarsko delo v ljudski šoli. List je zastavljal vse sile za obuditev slovenske zavesti, ki naj se pokaže pri volitvah, in ob tem napadal Nemce in podrepne nemškutarje, ki Slovincem kratijo po zakonu jim pripadajoče pravice.

Slovenski voditelji na Spodnjem Štajerskem so se v času narodne prebuje posvečali slehernim občinskim volitvam, pri čemer so bila spodnještajerska mesta Maribor, Ptuj, Celje, Slovenska Bistrica in Brežice nesporne nemške trdnjave. Pač pa so Slovenci skušali prodreti v okrajne zastope s sedeži v mestih, ki so se raztezali široko po slovenski okolici in bili pomembni z vidika gradnje cest, mostov, regulacij, vodovodov itd. Udeležba slovenskih volivcev pri volitvah v okrajne zastope je bila velika in živahna. Za občinske volitve v trgih, ki jih je nemštvo branilo z denarnim podkupovanjem in nemogočim nasiljem, so se nasprotno Slovenci zanimali le toliko, da so vedeli, koliko glasov je na njihovi strani. Šele z leti so prinesli slovenski glasovi po trgih zmago v tretjem volilnem razredu, kamor so volili mali kmetje. Pri volitvah v državni in deželni zbor so medtem spodnještajerski slovenski voditelji

storili vse tako z besedo kot denarnimi prispevki, da je bila udeležba častna in uspehi vidni.

Slovenski spodnještajerski poslanci v državnem zboru na Dunaju in deželnem zboru v Gradcu so bili neustrašni politiki, ki so si upali oblasti marsikaj zabrusiti v obraz in so lahko marsikaj pokazali volivcem. Slovenskih poslancev so se zagrizeni nemški in nemškutarski državni uradniki bali, saj so bili v primeru utemeljene interpelacije poslanca na pristojnega ministra in ob ugotovljeni krivdi zaradi nespoštovanja narodnostnih pravic upokojeni ali celo brez pokojnine odpuščeni. Za nemške uradniške drznejše so bili slovenski poslanci korobač, ki se ga je bilo treba bati.

Na Spodnjem Štajerskem je delovala hvalevredna narodnoobrambna organizacija pod imenom Družba sv. Cirila in Metoda. To društvo je bilo denarno dobro podprto, delovalo pa je s ciljem gradnje slovenskih šol v obmejnih in ogroženih krajih ter skrbi za dobro plačano učno moč. Sijajno delujoča cirilmetodijska šola je delovala v razvpiti nemški postojanki na Muti in celo v Marenbergu je že bilo kupljeno stavbišče za pozidavo slovenske šole, kar je preprečil izbruh prve svetovne vojne. Na preprost kmečki narod so še posebno narodnobudno vplivale večje prireditve s poučnimi igrami in z nastopi govornikov, pri čemer sta se odlikovala predvsem slovenski duhovnik in advokat. Dobrih slovenskih advokatov, ki so bili neustrašni in požrtvovalni voditelji naroda, je bilo na Spodnjem Štajerskem v mestih in trgih z okrajnimi sodišči tedaj precej.

Vsak državni ali deželni uradnik je lahko pel pri slovenskem pevskem društvu, tudi sodeloval pri igrah na odru, na političnem podiju pa se ni smel postaviti z narodno bodrilnim govorom. Pomembno narodno vlogo so imela med kmečkim prebivalstvom slovenska pevska društva in odrske družine, ki so igrale na podeželskih odrih. Precejšnje zanimanje je vladalo za gasilska društva, ki so bila po mestih in trgih avantgarda nemštva, na deželi pa slovenstva, in so včasih celo uporabljala slovenski poveljevalni jezik. Največjega pomena za slovenstvo na Spodnjem Štajerskem pa so bile večje slovenske posojilnice in hranilnice, ki so varčevalce osvobajale spon nemškega kapitala in z leti vzpostavile vidne slovenske trdnjave.

NARODNI DOMOVI

Slovenski narodni domovi na Spodnjem Štajerskem, med katerimi sodita celjski in mariborski med palače, so bili zgrajeni s prihranki posojilnic in hranilnic. V časih,

prepletenih z najbolj srditimi narodnostnimi boji, so se slovenski voditelji v Celju in Mariboru odločili za veličastni stavbi, da bi javnosti pokazali, da so Slovenci na Spodnjem Štajerskem narod in ne le peščica ubogih »gefretarjev«. Naroda, ki sredi najmočnejših nemških postojank zgradi tako mogočen spomenik svojemu narodnemu prepričanju, ni mogoče potujčiti, temveč je to narod prihodnosti na trdni gospodarski podlagi. Narodni domovi na Spodnjem Štajerskem, zgrajeni z ljudskimi prihranki, so dokaz slovenske marljivosti, varčnosti in velikih denarnih žrtev. Posebno narodna domova v Mariboru in Celju sta kot reprezentativni palači dokazovala, da biva na Spodnjem Štajerskem žilav, krepak in delaven slovenski narod.

Res pa je tudi, da sta mariborska in celjska zgradba zgrajeni skrajno nepraktično in v takšnem zunanjem in notranjem sijaju, da si je preprost slovenski človek le stežka upal prestopiti njihov prag. Domske restavracije sploh nista bili primerni za okoliškega kmeta, ker nista imeli hlevov, kamor bi bil lahko postavil svojega konja in koleselj, s katerima se je pripeljal v mesto. Mariborski in celjski narodni dom sta bila bolj za slovensko gospodo, ki se je v prostornih lokalih zabavala v desetletjih do prevrata. Od tedaj so narodni domovi na Spodnjem Štajerskem le še ostanek bojevite preteklosti in pomnik, da Slovenci v teh lepih krajih niso od včeraj, temveč so avtohton narod, ki ga ne bo mogel nihče iztrebiti.

Na žalost je začela nad slovenskimi narodnimi domovi že kmalu vladati roka slovenskih advokatov, denarni zavodi v domovih pa so postali vir advokatske klientele. Na vodstva restavracij narodnih domov so imeli največji vpliv predsedniki posojilnic, ki so bili advokati. V restavracije so vsiljevali draga, a slaba vina iz svojih vinogradov. S tako samopašnim ravnanjem so najemnikom onemogočali zaslužek, gostom pa uživanje dobrih vin. Ker so se zakupniki gostiln v narodnih domovih prehitro menjavali, je sloves restavracij sčasoma tako nizko strmoglavil, da so ostale prazne.

II. DIJAŠKA LETA V CELJU (1898–1907)

TEŽAVNO ROJSTVO CELJSKE SLOVENSKO- NEMŠKE NIŽJE GIMNAZIJE

Na Spodnjem Štajerskem so bili nemški nacionalci vselej v strahu, da se bo tamkajšnji slovenski živelj preveč prebudil, postal samozavesten ter ga nemška manjšina ne bo mogla nacionalno tlačiti in gospodarsko izrabljati. Posebna bojazen je vladala pred porastom slovenskih izobražencev, ki bi prekvasili slovenskega človeka, da bi se postavil po robu dolgoletnemu tlačanstvu. Zato so nemški nacionalci povzročali spodnještajerskim Slovencem največje težave na polju šolstva. Slovenski poslanci in voditelji so leta 1889 pri dunajski vladi le stežka izborili ustanovitev slovensko-nemških paralelk na nižji gimnaziji v Mariboru. Prosvetni minister jih je slednjič dovolil za preizkusno dobo. Da so bile mariborske paralelke res dobro obiskane, je poskrbela slovenska duhovščina na deželi. Ker je bil obisk številen, paralelk niso mogli ukiniti, a so v vsakoletnem državnem proračunu kolebale kot eksperiment, ki ga je mogoče kadar koli ukiniti.

Maribor je bil obrobje vplivnega območja spodnještajerskih Slovencev in zaradi oddaljenosti ni prišel v poštev za šolanje mladine iz tedaj bogate Savinjske doline, Posavja in obsoteljskih krajev. Sredina Spodnje Štajerske je pač Celje, zato so začeli slovenski vodilni možje zastavljati vse moči, da bi v tem mestu osnovali slovensko-nemške nižjegimnazijske razrede, in to ne kot paralelke tam obstoječe nemške višje gimnazije, ampak kot samostojni zavod. Dokazovali so potrebo po tovrstni ustanovi z argumentom, da so se obnesle tudi mariborske paralelke. Obstajalo je tleče upanje za prodor te ideje, ker so bili slovenski poslanci v dunajskem parlamentu tedaj povezani z nemškimi konservativci, ki so bili v letih, ko je šlo za celjsko gimnazijo, v vladi.

Leta 1895 je na obravnavi državnega proračuna za prosveto s tem v zvezi nastopil kranjski poslanec Klun. Prosvetni minister dr. Stanislaw Madeyski je res pristal na osnovanje celjskih samostojnih razredov, proračunska postavka je bila odprta sredi junija 1895. Takrat dovoljenega zavoda v Celju, ki je bil osnovan mimo štajerskega deželnega zbora, vlada ni več ukinila, celjska gimnazija pa je ostala sporno jabolko, dokler je obstajala stara Avstrija. Neprestano je grozila nevarnost, da bi lahko Dunaj sijajno delujoč šolski zavod na pritisk Nemcev zopet ukinil. Celjska gimnazija je bila zelo dobro obiskana in je bila kot prosvetna dobrina nujno potrebna za Savinjsko

dolino, Posavje in za kraje ob Sotli. Že prvo leto se je vpisalo sto deset učencev, prvi ravnatelj pa je bil Julij Glovarski iz Idrije.

Dobro je govoril slovensko, a še raje nemško, ker je upal, da se bo povzpел na mesto direktorja kake višje gimnazije, kar mu je čez nekaj let uspelo. Postal je ravnatelj gimnazije v Mariboru in – Nemec, čeprav je bil nekdaž zaveden Slovenec. Poučevali so starejši profesorji Slovenci, ki so si upali pokazati svoje narodno prepričanje in so zanj ogrevali tudi učence. Celjski gimnazijski zavod je na višje gimnazije pošiljal odlične učence, ki so z lahkoto zaključevali gimnazijske programe in se posvečali samostojnim poklicem. Ko sem bil dijak v Celju, je vladal kolikor toliko znosen mir med Nemci in Slovenci. Celjsko nemštvo je v tistih letih živelo pod vtisom svojega škandaloznega obnašanja ob otvoritvi slovenskega narodnega doma. Nepopisno divjaški nastop je obsojala vsa poštena avstrijska javnost, celjski Nemci pa so od tedaj skrbno pazili, da si ne bi ponovno nakopali sramote.

Med gimnazijci obeh zavodov v Celju ni bilo medsebojnega prerivanja ali celo pretepanja. Veliko gimnazijcev je po končani nižji gimnaziji prestopilo na celjsko višjo gimnazijo, kjer so nadaljevali šolanje v sožitju z nemškimi tovariši. Nemški profesorji so v razredih nešteto krat poudarjali, da so Slovenci boljši učenci od Nemcev. Umirjene odnose velja pripisati dejstvu, da so v celjskem nemškem Studentenheimu stanovali in se prehranjevali dunajski Nemci, ki jim je bila nacionalna zagrizenost tuja.

Nekaj let po mojem odhodu iz Celja pa je nad Slovenci celjske višje gimnazije strahovito zdivjal profesor nemščine dr. Eisner. Nekoč prizanesljiva duša, ki ni nikomur delal krivice in tudi nikogar ni vrgel, se je po smrti žene vdajal pijači. Zaradi tega so ga pošteno okračali v celjskem slovenskem listu, kar ga je povsem spremenilo. Jezo je stresal nad slovenskimi višjimi gimnazijci, ki jih je pritiskal na vse viže in jih slabo ocenjeval, saj je bila nemščina tako obsežen in težaven predmet, da je lahko maščevalni profesor onemogočil vsakega učenca. Divjanje nekoč pohlevnega profesorja k sreči ni trajalo dolgo, ker je bil premeščen na drug zavod.

V Celju je bila tudi nemška meščanska šola, ki so jo obiskovali mestni in podeželski dečki. Učence te šole so Celjani imenovali »poki«. Po obnašanju so bili res nemško usmerjeni kozli, s katerimi so se gimnazijci večkrat lasali. Nekaj posebnega so že morali biti, ker niso imeli vstopa v mestni park ob Savinji. Pred začetkom in po koncu pouka je pri vhodu v park stal stražnik in pazil, da ni vstopil šolski mladič z veliko risalno desko pod pazduho, kajti ta je bil »pok«. Mestna oblast je »pokom« obisk parka prepovedala, ker so pred leti iz mladostne podivjanosti uničili cvetlične nasade.

PRETRESLJIVO PREROKOVANJE

V prvi gimnaziji sem stanoval v Celju na Šmiklavškem hribu z bratrancem Frančkom Božičkom, ki je bil že četrtošolec. Kmalu sem poznal vse prebivalce vseh stanov na hribu. Nekoliko naprej od hiše, v kateri sem stanoval in jedel, je imel mično domovanje z vrtom in majhnim posestvom mesar Solak, ki je imel v mestu mesnico in na Glavnem trgu stojnico. Žena je bila velika, debela in prijazna. Dopoldne je delala na stojnici in po potrebi tudi sekala meso, če je bil mož zaposlen drugod. Večkrat sva se srečala, ko se je proti poldnevu vračala iz mesta na hrib proti domu. Vsakič me je ogovorila, me vprašala vsemogoče in mi večkrat podarila groš za sladkarije in žemlje. Rada je imela dijake. Z mesarjem je bila poročena v drugo kot vdova brez otrok. Kako sta se razumela, ni bilo znano. Hodila sta pač navadno vsak zase. O mesarici so govorili, da rada pije in je zato mož ne mara preveč.

Nasproti naše hiše na griču je bila s pročeljem proti mestu pozidana lepa in prostorna enonadstropna hiša Kapajnerhof v lasti postarane nemške vdove, v kateri so stanovale boljše stranke nemške narodnosti. Za hišo so imeli prebivalci Kapajnerhofa lep prostor za tenis. Ob prostem času so me igralci klicali, da sem jim za plačilo pobiral žogice. Prav v bližini teniškega igrišča pa je stala razklopotana kmečka hiša, kjer sta prebivali stari ženici. Na njunem podstrešju je imel izbo dolg in brkat možakar, ki so ga klicali Tonček, čeprav je bil orjak. Tonček je bil na poslastu lastnice Kapajnerhofa šofer, ki je opravljal tudi težja kmečka dela ter skrbel za živino. Kar je zaslužil, je pogнал po grlu. V pijanem stanju se mu je vsak izognil, ker je bil surov pretepač. Če se je vrnil pijan, sta se tudi sostanovalki razbežali, sicer ju je brez razloga in kljub starosti premikastil, da je bil jok in stok. Zakaj so na tako lepi razgledni točki imeli za šoferja surovo pijanduro, mi ni znano.

Šofer Tonček je neko dopoldne na drugi strani ceste kosil deteljo za živino. Po hribu se je prav počasi prizibala mesarica. Ustavila se je pred koscem, ki ji je kazal hrbet, in ga ogovorila: »Tonček, vendar te zopet vidim po tako dolgem času. Kje za boga milega pa si tičal, da te ni bilo na spregled?« Ogovorjeni je prenehal s košnjo, se obrnil in odgovoril: »Ja, hudiča, v arestu sem bil. Na celo 'kalendro' so me obsodili, ker sem pretepel Slovence.« Mesarica se je čudila odgovoru: »Kako si vendar mogel pretepati Slovence, ko pa si sam Slovenec?« Tonček se je oprl ob koso in mirno pojasnil: »Gospa, takole je, saj veste, kaj vse napravi človek v pijanosti. Nemci so mi pa dali vino in pečenko. V zahvalo za darove sem moral s krepelom dokazati, kaj zna in prenese moja roka. So bili pač v krčmi mirni slovenski gostje, ki sem jim prevrnil mizo, jih namlatil s toporiščem krampa in jih zmetal na cesto. Zato

me ni bilo tako dolgo in me še ne bo, ko bom moral odsedeti drugo polovico kazni. Izpustili so me le zaradi nujnega poletnega dela. Pozimi bom pa zopet pihal kožo.«

Po pojasnilu se je Tonček obrnil proč od mesarice, da bi nadaljeval z delom. A ženska je bila dobre volje in je še naprej silila vanj: »Tonček, kdaj se bova zopet videla, da ti bom nekaj plačala, ker si zopet ,fraj'?« Na to pa se je Tonček odrezal: »Ako se prej ne bova videla, se bova sigurno pred peklenskimi vrati!« Dobrodušna mesarica je obmolknila ob surovem in nepričakovanem odgovoru, odkimavala z glavo v prepričanju, da je Tonček okajen in slabe volje ter odracala v hrib. Kot dijaka so me Tončkove besede zadele v dno srca in me tako prevzele, da sem moral neprestano misliti na snidenje pred peklenskimi vrati ...

Ponoči po opisanem pogovoru med mesarico in Tončkom je nekdo z vso silo potrkal na pritlično okno sobe, v kateri sva spala s Frančkom. Bratranec je bil brž pri oknu z vprašanjem, kdo je in kaj hoče. Bil je mesar Solak. Prosil je za luč in da naj mu pohitiva na pomoč. Hitro sva bila v hlačah in že smo ob goreči leščerbi stopali navzdol proti Kapajnerhofu. Kmalu se nam je ponudil pretresljiv prizor. V obcestnem jarku je ležala vsa premočena in s konjsko odejo pokrita mesarica, ob njej pa je stal v mesarski voz vprežen konj. Pri brlečem svitu luči je Solak razlagal: »Vračal sem se peš ob vozu navzgor po hribu, ko zaslišim iz obcestnega jarka grgranje iz človeškega grla. Pripognem se in pogledam. Za pet ran božjih, v jarku vznak leži moja žena. Od njenega telesa zajezena voda ji teče prek odprtih ust, po obrazu in obleki ter nazaj v jarek. Revi je moralo na poti proti domu postati slabo. Omahnila je v jarek, iz katerega se ni mogla več dvigniti. Sprva neznatna voda je zaradi teže njenega telesa začela naraščati in ji naposled teči v usta.«

Franček in mesar sta dvignila mokro mesarico in jo položila na voz, jaz sem pa svetil. Na vozu je žensko še enkrat streslo po vsem telesu, ji zagrgalo iz ust in je, ne da bi odprla oči, izdihnila. Mesar je potegnil konja in prosil sorodnika, naj ga spremi do doma, sam pa sem se nepopisno pobit in žalosten vrnil v svojo sobo. Postalo me je strah. Prvič sem gledal smrti v oči! Bratranec se je kmalu vrnil, a nisva več spala pa tudi govorila ne, ker je bil pogled na smrtni udarec prehud za mladi duši.

Komaj se je pošteno zdanilo, že so udarili k nama obupni ženski klici izpred kmečke hiše na pristavi Kapajnerhofa. Franček je tekel pogledat, sam sem se počasi vlekel za njim. Pred hišo sta vpili, jokali ter mahali z rokami stari ženici, sostanovalki šoferja Tončka. Šele čez čas sva razvozlala, da se je Tonček smrtno ponesrečil. Do tedaj so se nam pridružili tudi gosposki prebivalci Kapajnerhofa. Moški so tekli na podstrežje, kjer je prenočeval šofer. Že prvi pogled je pojasnil tragedijo. Tonček se je ponoči vrnil pijan, ko so se pod njegovo težo udrli preperela tla, da je zgremel v

nastalo odprtino in z glavo navzdol obvisel na usnjenem pasu na kavljju, zabitem v podstrešni tram. Noge je imel zapletene med ostre ostanke polomljenih podnic. Ni imel moči, da bi se z rokami povlekel navzgor, ker ga je zaradi pritiska najbrž zadela kap. Smrtno ponesrečenega so sneli s kavljja in ga položili na posteljo.

Mesarico in Tončka so pokopali isto popoldne. Dve smrtni nesreči v eni noči in tako blizu sta nudili za mesece dovolj gradiva ter vse mogoče govorice in ugibanja. Najbolj prizadet sem bil pa jaz, kmečki dijak, ki sem slišal Tončkovo prerokbo o snidenju pred _____. Da v večnosti le ne bi bilo tako hudo za smrtno ponesrečena, kot je bilo iz lahkomiselnosti prerokovano.

PRVO POSLUŠANJE GRAMOFONA

Kot prvošolcu je bilo zame najbolj praznično, ko so okrog praznika rešnjega telesa moji rojaki iz Buč, predvsem stric in teta, to sta Frančkova starša, pripeljali na trg češnje. Buče so tedaj slovele po okusnih češnjah, ki so na celjskem trgu hitro pošle. Stric in teta sta bila tisto leto že na celjskem Glavnem trgu, prav tako tudi več drugih dobrih znancev iz naših krajev. Na trgu je kar mrgolelo mestnega in kmečkega življa iz okolice. Eni so kupovali češnje, drugi so se gnetli ter pehali okrog moža, ki je zaradi pripeke stal na podstavku pod pisano široko mrežo.

Še sam sem se prevrtil skozi gnečo pod marelo s podstavkom, na katerem je stal srednje visok starejši možakar. Pred njim se je na mizici sukal neznaten kolobar, ki ga je neznanec gladil s široko ščetinasto krtačo. Od vrtečega se črnega valjarja je viselo deset precej dolgih gumijastih tanjših cevi, ki so si jih ljudje tiščali po eno v vsako uho. S cevkami v ušesih so se smejali, privzdigovali v radosti zdaj eno zdaj drugo nogo, z obrazov sta jim odsevali vzhičenost in radost. Vrteči se kolobar se je ustavil, pet poslušalcev si je potegnilo cevke iz ušes in že so se drenjali drugi, da jih vtaknejo v ušesa. A preden se je začel skrivnostni valjar vrteti, je mož s krtačo zahteval od vsakega srebrn groš.

Poslušalci so razlagali, da so slišali razločno igranje godbe, glasno človeško petje in razumljivo govorjenje. Vse to čudo je privrelo po gumijastih cevkah izpod vrtečega se neznatnega valjarja. Seveda sem se tudi jaz tako dolgo rinil do marele, da sem si lahko za groš vtaknil v vsako uho po eno cevko. Valjar se je zavrtel in v uho mi je udarila glasba, kakršne sem bil vajen z uličnih nastopov godbe na pihala 87. celjskega pešpolka. Ko je bila koračnica pri koncu, so pevci zapeli kot v veseli

družbi pri nas doma. Preden je možakar pesmi ponovno ustavil, nam je povedal še par smešnih, da smo se cevkarji glasno krohotali.

Po poslušanju sem bil blažen v duši kot še nikoli. Na obe ušesi sem razločno slišal nekaj, česar si niti razlagati in niti predstavljati nisem mogel, da je moglo privreti v moja ušesa izpod neznatnega vrtečega se valjarja. Hotel sem k stricu po še en groš, da bi se ponovno vrnil med poslušalce čarobne muzike, petja in govorjenja, ko sta me med prerivanjem ustavila dobra znanca, hrvaška Zagorca Imbra in Šandor Pasarič. Bila sta brata, dolga in suha kot fižolovki in oblečena v zagorsko narodno nošo: na glavi ozkokrajnik, dolga hodna robača, hodne plahutajoče gagače in pošvedrani čevlji na nogah. Preko rame jima je bingljala običajna zagorska torba iz usnja. V tej torbi, okrašeni z medeninastimi gumbi, je Zagorec hranil vse svoje popotno imetje: fajfo, nož, čebulo s kruhom ter soljo in tudi mošnjo z denarjem, če ga je imel. Vsak Zagorec je z levico držal torbo, v desnici pa težko okovano palico. Znanca Imbra in Šandor sta se vračala z razprodane purje trajbe.

Moja dolžnost je, da na tem mestu spregovorim nekaj stavkov o purjih trajbah. Podjetnejši Zagorci so kupovali po obsoteljskih krajih poceni purane. Okrog dvesto puranov in pur je tvorilo purjo trajbo, ki sta jo spravila v pogon gonjača. Eden je spredaj vabil in klical purane s koruzo v roki, drugi je z bičem naganjal zamudnike od zadaj. Prenočevala sta na prostem skupaj z živalmi. Hrvati so se najraje spustili na trajbo proti jeseni, ko je že zorela koruza in ni bilo treba kupovati hrane za purane, pač pa je trajbar ponoči po koruznih njivah nalomil dovolj klasov za ves dan. Purane sta gonjača začela prodajati, ko sta prešla slovensko mejo v smeri proti Gradcu. Počasna razprodaja je trajala do Gornje Štajerske, od koder sta se trajbarja vrnila v domovino. Trajbanje je teklo prekleto počasi, edina resna nevarnost pa so bile ceste preko prelazov. Ko so namreč pure prikorakale na razgledno višino, jih je nekaj glasno kriknilo in že se je vsa jata dvignila v zrak, ker je bila zaradi dolge hoje lačna in zato dovolj lahka za polet. Razletelo trajbo je bilo nadvse težavno in zamudno zbrati in vseh razpršenih živali trajbarja nista mogla najti. V višine na Gornjem Štajerskem so se Zagorci povzpeli le, če se ni bilo mogoče izogniti višinski cesti po ravnih in nižjih ovinkih.

Med Nemce razprodana purja trajba je bila dobičkonosna in Imbra Pasarič je svoj izkupiček nosil v torbi. Ob srečanju me je potegnil iz gneče in vprašal: »Bratec, kaj za boga milega se gnete narod pod tisto marelo?« Razložil sem mu, da se lahko izpod vrtečega se valja sliši igranje godbe, kakor jo je slišati na trgu pri Sveti Kati na Selah na veliko noč. Hrvat je povprašal za ceno poslušanja in že smo se vrinili vsi trije skozi množico proti pisani mareli. Za dolgopetima Zagorcema, ki sta si

brezobzirno utirala pot s komolci, sem jo lahko ubiral tudi sam. Ni bilo dolgo in že smo si vsi trije tiščali čudne cevke v ušesa. Valjar se je zavrtel, Zagorca sta zacepetala, prevzeta od radosti, pri čemer je Imbra brundal: »Ha, prekleta, hapoteka, kakšno čudo je to, ki ga še nisem slišal, odkar sem na svetu!«

Neprestano je gonil svojo »preklete hapoteko«, ker je bila v tistih časih apoteka ali lekarna Zagorcu presežno čudo. Odšteval je groš za grošem za poslušanje glasbe, petja in smešnega govorjenja in bi še, če ne bi opazil, da nima več torbe. Sredi marša je odvrget iz ušes cevki in se prepričal, da mu je nekdo med zvestim poslušanjem z nožem odrezal torbo, v kateri je hranil ves dobiček. Na mah se mu je spremenil obraz. Namesto rajskega razpoloženja mu je privrela v oči in na obraz nepopisna jeza. Z desnico je dvignil težko palico in z enim udarcem razbil in prevrnil vrteči se valjar s podstavkom vred. Na še pred kratkim tako razpoloženem Glavnem trgu se je na mah vse spremenilo.

Imbreku je z udarci priskočil na pomoč brat Šandor. Padalo je po glavah in ramenih nagnetenih radovednežev, kot bi mlatil po praznem podu. Zagorca sta se obnašala, kot da sta ob pamet. Udarjala sta s palicama okrog sebe in zahtevala svojo torbo. Vsi so se umikali pred pobesnelima in bežali po celjskih ulicah, da jih ne bi dosegla neusmiljena zagorska batina. Od pisane marele, podstavka in čudovitega valjarja ni bilo ničesar več. Vse je bilo razbito, razcefrano, pohojeno in razvlečeno po tleh. Niti policaji, ki so privreli od vseh strani, niso opravili s pobesnelima Zagorcema.

Slednjič je od nekod prihitel kmet z dvema praznima mrežama za seno, v kateri so pogumnejši kmečki možje zapletli zagorska potepina in ju pritisnili k tlom ter ju zamotana prepeljali v mestne zapore kar na mesarskem ročnem vozičku. Tako je bilo zaključeno moje prvo poslušanje tedaj čisto nove ameriške iznajdbe – gramofona! Zagorca Imbra in Šandor Pasarič nista nikoli dobila usnjene torbe, v kateri je bil izkupiček za purjo trajbo. Za povrh sta dolge mesece pihala zaporno kašo zaradi uničenja tuje lastnine ter poškodovanja in ogrožanja človeškega življenja. Imbra in Šandor nista do smrti pozabila »preklete hapoteke«, ki ju je v kratkem času spravila ob denar in svobodo.

POGLED V VIŠINE

Še vedno sem bil prvošolec, ko sem poletnega dne na mostu zagledal plakat. Na njem je bil upodobljen v zraku plavajoč rumeno-rdeč balon, ki je imel v smeri proti

zemlji odprtino. Od vrha balona navzdol po krogli so bile pritrjene vrvi, ki so pod luknjo držale telovadni drog, zanj pa se je z desnico držal v modre hlače oblečen telovadec. Pod privlačno sliko v lepih barvah je bilo v nemškem jeziku natisnjeno, da se tega in tega dne v Celje pripelje Nemec Staugl, ki bo na glazijskem travniku nedaleč od novega Narodnega doma napolnil balon s plinom. Dvignil se bo v zračne višave, držeč se za drog, in izvajal najbolj vratolomne telovadne vaje, dokler ne bo spet pristal na zemlji.

Obvestilo o dvigu balona v višine s pravim telovadcem na drogu je bilo magnet za dijake pa tudi odrasle. V soboto popoldne je bila Glazija polna radovednežev vseh starosti in stanov. Nebo je bilo čisto in jasno kot ribje oko. Staugl je ob napovedani uri pripeljal na vozu balonski ovoj iz napol rumene in napol rdeče svile, vse mogoče vrvi, drog in visoko ter razsežno pločevinasto posodo. Celotno opremo je zložil v prostor ob zgornjem delu Glazije, obit z deskami, kjer so pobirali vstopnino za javne igre in prireditve. Vstopnina je znašala deset krajcarjev ali srebrni »zeksar« na osebo. Kljub vstopnini je bil ograjeni prostor hitro prenapolnjen, mnogo občinstva pa se je brez vstopnine razporedilo po glazijskem drevoredu in travniku, da bi vsaj od daleč spremljalo dvig balona.

Tudi sam se nisem mogel preriniti za planke in sem čakal na dvig plinskega balona na Glaziji. Od tam smo dobro videli, kako je Staugl postavil droga, na katera je z vrvmi pritrdil svileni balonski obod. V visoki pločevinasti posodi je imel plin, lažji od zraka, ki so ga štirje možje črpali s pomočjo črpalke v dulec na balonu. Balon je bil hitro napihnjen in že se je bleščal za ograjo v rumeno-rdeči svili, ki je bila od zunaj prepletena z vrvmi. Zrakoplovca in telovadca Staugla so pritrdili na drog z daljšim usnjenim pasom. Ko je bila votla krogla polna, so balon odvezali od droga. Krogla se je začela hitro dvigati v zrak in z njo vred Staugl, ki se je z rokama držal za drog. Ko je zabingljaj v zraku, je začel izvajati vse mogoče orodne vaje. Dvig balona in vratolomno telovadbo v zraku je pozdravilo številno občinstvo z vzkliki: »Heil und Sieg! Živijo!«

Balon se je dvigal in dvigal, da smo komaj še videli večjo kepo v zraku, pod katero se je premetaval kot hrošč majhen pritlikavček. Balon se ni dvigal navpično v višino, ampak so ga začeli okrog sto metrov nad zemljo zračni tokovi poditi proti severu. Za kratek čas nam je povsem izginil izpred oči in se nato zopet pokazal v smeri proti Križanu, postajal je večji in večji ter se nazadnje mirno spustil s telovadcem na tla. Srečno je pristal na njivi z zrelo pšenico. Kmet je še isti sobotni večer pripeljal balonsko svilo s Stauglom v Celje, od koder se je balonski letalec odpeljal z vlakom proti Zagrebu. O uspelem dvigu v zrak se je tedaj precej pisalo v časopisih, še več

pa razpravljalo med dijaki, ki smo si želeli ponovitve dviga, prav nič tveganega ob čistem in mirnem vremenu.

Kajti še isto jesen je Celje presenetil nov plakat, ki je oznanil ponovni dvig v višino. Tudi drugi plakat je bil v barvah, a še malo ne tako privlačen kot prvi. Na plakatu je bilo videti zračno ladjo v obliki sivkasto-črne zelo velike smotke ali cigare. Pod ladjo je visela na vrveh odprta gondola, iz katere so z zastavicami mahali v raznobarvne trikoje oblečeni starejši moški, dekletce in fantka. Otroci so bili videti stari od deset do petnajst let. Pod sliko je bilo z roko napisano, da gre za očeta z otroki. Družina Busch se bo visoko nad Celjem popeljala prihodnjo soboto popoldne. Vstopnina bo znašala srebrni »zeksar«.

Zanimanje za polet zračne ladje je bilo med mladimi in starimi tudi tokrat veliko, saj ni bila napovedana plovba med oblaki le enega človeka, temveč cele družine, česar Celje do tedaj še ni doživelo. Prirediteljev se je začela natančno po programu za istimi lesenimi plankami na Glaziji in s skoraj enakimi predpripravami kot pri prvem dvigu. Razlika med obema poletoma je bila, da je bilo pri prvem sobotno popoldne mirno, jasno in sončno, drugič pa je bil jesenski čas, nebo oblačno in ne samo vetrovno, ampak naravnost viharno. Priganjači občinstva so kljub nemogočim vremenskim razmeram zagotavljali, da bo dvig izveden, četudi bi padala polena na zemljo, saj je Buscheva zračna ladja zgrajena za vse vremenske priliko. O tem pričajo številne krpe in zaplate na svilenem obodu ladje, ki jo je veter že podil med vejami dreves, a je vzdržala in tako bo tudi danes. Še eno razliko je treba pribiti med poletom balona in ladje. Pri polnjenju balona s plinom so pobirali vstopnino le od tistih v ograjenem prostoru, tokrat pa kar od vseh na širni Glaziji, pa čeprav je lahko skozi špranje med plankami samo ugibal, kaj se je dogajalo za njimi.

Tokrat sem bil v ograjenem prostoru, da mi ne bi ušla niti malenkost. Postavili so visoka droga, mednju je bil razpet črnkasto umazan in ves pokrpan svileni obod ladje. Polnili so ga s črpalko in po dveh ceveh. Cigara se je začela hitro napenjati in dobivati polne oblike, tako da je z vrvmi pritrjena ladja naglo zaplavala med drogova. Vihar jo je skušal odtrgati, a so vrvi vzdržale. Pojavil se je oče, oblečen v temno moder triko, za njim pa v vijoličasti obleki deklica in fanta, oblečena eden rdeče, drugi rumeno. Otroci so v rokah držali rdeče-bele zastavice. Mladež se je kljub bučanju viharja vedla junaško in se celo smehljala, kot bi ojeklenela v preteklih nevarnostih.

Oče je vzel v roke vrvi, za katere je bil privezan zrakoplov. Gondolo so pritrdili pod ladjo, treba je bilo le še spustiti vrvi in ladja bi bila prepuščena silam viharja. Najeti in najbrž dobro plačani oklicevalci so iz polnih grl kričali po Glaziji: »Zdaj

zdej bo lastnik odvezal vrvi in polet v tako neugodnih vremenskih prilikah se bo začel!« Ob kričanju so po drevoredu in travniku na vso moč cingljali s pločevinastimi nabiralniki, da bi za »zeksar« obrali prav vsakega od tisočernih radovednežev. Res je vsak rad vrgel kovanec v čast junaškim letalcem, vrednih malenkostne nagrade v srebru. Vsi smo bili živčni in skrajno napeti v pričakovanju viharnega poleta, ko se človek komaj obdrži pokonci na zemlji, kaj šele v gondoli in prosto v zraku. Dolgo je odlašal junaški oče, da bi izpustil in prepustil zračno ladjo silam viharja. Ko je prenehalo šklepetanje z nabiralniki po Glaziji, pa je le kričnil iz polnega grla: »Jetzt und Adijo!«

Otroci so stali v gondoli z zastavicami v rokah, stari pa je s tako silo potegnil za vrv ob strani droga, da se je pretrgal obod na zrakoplovu in se je prikazala velika luknja. Iz nje je začel bruhati črn in smrdeč dim, ki ga je veter razganjal na vse strani. Zračna ladja je bila še vedno privezana za drog, ki jo je zanesljivo držal, medtem ko se je vihar polastil samo dela, kjer zračno plovilo ni bilo privezano, ga povaljal po tleh ter naravnost tiščal smrdeči plin gledalcem pod nos. Občinstvo je zakričalo kot na ukaz in si zatiskalo nosove. Veliko jih je bilo črnih in sajastih obrazov, kot bi jih vrglo iz dimnika. Vihar je premetaval ladjo po tleh, dim pa je še vedno puhal v gledalce v zagrajenem prostoru, katerega vhodna vrata so bila preozka za pobeg. Slednjič se je ograja pod pritiskom ljudi zrušila, vsak je skušal uteči pred bolj in bolj razširjajočim se smrdljivim plinom. Nikogar več ni zanimala letalska družina, ki je izginila kot kafra. Prav tako ni bilo videti priganjačev in kričavih pobiralcev vstopnine.

Da so bili opeharjeni, so gledalci v drevoredu in na travniku Glazije spoznali šele, ko je bil zagrajeni prostor že povsem prazen in smrdljivi plin razpihan na štiri strani neba. Ljudje so začeli vpiti: »Vstopnino je treba vrniti! Kdo bo plačeval očitno sleparijo!« Ves krik je bil zaman. Nobenega za prevaro odgovornega ni bilo videti. Lopovi so bili s pobrano vstopnino na varnem, razjarjena množica pa se je lahko znesla le nad pokrpanim obodom zrakoplova, gondolo, črpalko in posodo za shranjevanje črnega smrdečega plina. Lastnik zračne ladje se je s sodelavci dobro skril, ker bi prevaro sicer plačal z življenjem. Niti pozneje ni znal nihče povedati, ali se je prikazal in odpeljal razbite ostanke zračne ladje. Iz krp na obodu ladje smo dijaki sklepali, da je moral nemški Busch dramo uprizoriti že večkrat, preden so mu na celjski Glaziji razcefrali in razbili goljufovo ropotijo. To je bilo moje zadnje spremljanje zračne vožnje v Celju, ko se nam o propelerju še niti sanjalo ni.

ŠPORT IN ZABAVA CELJSKEGA DIJAKA

Bratranec in sostanovalec Franček je naposled končal četrto in jaz prvo slovensko gimnazijo. Franček je bil vnet nacionalist, zato ni maral prestopiti iz slovenske nižje na celjsko nemško višjo gimnazijo. Globoko narodno zavedni slovenski dijaki so se tedaj selili iz Celja na višjo gimnazijo v Novo mesto, kjer naj bi bilo slovenstvo na mnogo višji ravni kot na Štajerskem. Na Kranjskem in še posebno na Dolenjskem ni bilo nobenih trenj med Slovenci in Nemci oziroma nemškutarji. V Rudolfovem, kot so mesto tedaj imenovali po avstrijskem prestolonasledniku Rudolfu, so prebivali najbolj čisti Slovenci.

Kot drugošolec nisem več stanoval na Šmiklavškem hribu. Oče me je preselil k nadučiteljevi vdovi Miklavc v Novi ulici blizu kolodvora. Tam nas je bilo na stanovanju in hrani deset dijakov različnih razredov gimnazije in nekaj »pokov«. Naša hiša je imela prostorno dvorišče, ki je bilo sicer zasedeno z nagrobniki in vsemogočimi kamnitimi ploščami, a je bilo še vedno dovolj prostora za prosti čas mladine, ko Čamernikovi kamnoseki niso delali. Za kamnoseškim prostorom je bil visok zid, za njim pa ob železniškem nasipu dovolj ravnega prostora za vsemogoče mladinske igre, še posebno za kepanje v zimskem času. Naša soseda na desni strani dvorišča je bila štirirazredna slovenska deška ljudska šola za mestne in okoliške otroke.

Celje ima bajno lego ob bistri Savinji, obkroža pa ga še Voglajna ob železnici in potok Ložnica s severa. Če je ob izviru Savinje nad Logarsko dolino deževalo, je narasla reka naglo poplavlila celjski mestni park. Če se je nebo izlilo že nad Celjem in okolico, pa je bilo mesto po nekaterih ulicah in predvsem po naši Novi ulici pod vodo zaradi dviga Voglajne in Ložnice. V naši hiši je ob hujših nalivih voda kar vrela iz kleti in se razlivala po dvorišču.

Poplave v Celju, to je bilo veselje za šolsko mladino! V naglici so bili iz starih desk, polomljenih vrat in druge lesene ropotije brž zvezani in zbiti splavi, na katere se je spravila mladina med vpitjem in se vozila po poplavljenih dvoriščnih ulicah. Veselje s splavi pa je bilo navadno kratko. V Celju je hitro prišlo do poplave, ki je po prenehanju naliva tudi kmalu prešla. Nekoliko dalj trajajoče poplave Savinje so bile le na pomlad, ko se je reka razjezila zaradi taljenja snega in ledu po gornjesavinjskih gorah ali ko se je deževno vreme raztegnilo na več dni. Kdo ve, kolikokrat letno je bil poplavljen mestni park in ogrožena lesena brv prek Savinje ter leseni Kapucinski most. Vendar sta, dokler sem bil na celjski gimnaziji, oba kljubovala še tako hudim valovom Savinje. Nad razlitjem vode v Celju in okolici proti Gaberju

se ni nihče od mladih hudoval, nasprotno – poplave so nam bile v vseh letnih časih v največjo zabavo.

KOPANJE V CELJU

Savinja je kristalno čista reka. V poletnem času ima več kot dvajset stopinj Celzija in slovi kot voda za poletno kopanje. Celje je imelo v mojem času čedne lesene barake za kopalce ob parku nad brvjo. Tam so se tedaj kopali celjski nemški leto-viščarji. Slovenci so imeli medtem lično leseno hišico za shranjevanje obleke med kopanjem in precej globok prostor v Savinji za plavanje z odskočno desko pri Grenadirjevi brvi v smeri proti Laškemu. Nemška šolska mladina se je kopala ob izlivu Voglajne v Savinjo pri Treh hlodih, ki so bili zabiti v sredino vode in so moleli nekaj pednjev visoko. Slovenski mladci so se kopali pri železniškem mostu, in sicer nad in pod njim, ter se spuščali v slovensko gosposko kopališče Dijana. Nemci in Slovenci smo se torej kopali ločeno. Nikdar se nismo mešali med seboj ali se prerekali in pretepali za kopalni prostor.

Savinja je bila celo leto, izvzemši zimske mesece, posuta z manjšimi splavi, katere sta krmarila po dva splavarja: eden spredaj in drugi zadaj. Splavi so bili manjši, ker so morali pri vožnji skozi Gornjo Savinjsko dolino preko jezov. Daljši splav bi se pri prečanju prelomil. Pod slovenskim kopališčem Dijana so nato vezali po dva splava skupaj, v Zidanem Mostu pa pri prehodu iz Savinje v Savo tudi po štiri skupaj ter nadaljevali vožnjo na dolгих in širokih splavih proti Zagrebu in tudi do Beograda.

Ko so flosarji vozili po slovenskem kopalnem prostoru Savinje, smo jim od daleč klicali: »Stric, se lahko peljemo z vami?« Če je starejši splavar molče pokimal, smo se vsuli na splav. Peljali smo se do Dijane, nato pa poskakali v vodo. Po odskoku s splava smo se navadno zbrali ob skakalni deski kopališča. Skakali smo drug za drugim na glavo v Savinjo, jo preplavali ter se vračali ob bregu peš do študentskega kopališča nad železniškim mostom. Pri skakanju s skakalne deske so se razvijali najboljši tamkajšnji plavalci, saj so jim slovenski gospodje metali v globino krajcarje, oni pa so jih pobirali na dnu več metrov globoke reke. V mojih časih je bil najboljši potapljač Ivan Žagar iz Šempetra, ki je umrl v Mariboru kot stolni kanonik. Plavalni mojster Dijane nam ni branil brezplačne uporabe skakalne deske, ker je bilo slovenski gospodi vratolomno skakanje na glavo v veliko zabavo.

Če pa ogovorjeni splavar ni pokimal z glavo, si kopalci nismo upali na splav. Nekoč se je le pripetilo, da smo se zagnali na flos brez prošnje in splavarjevega

kimanja. Postavili smo se na deske na obeh straneh splava in zrlj v vodo. Splavarja sta mirno držala vesli in se pretvarjala, da nas ne vidita. Prispeli smo pod železniški most. Dijaki smo kazali proti skakalni deski, ko se je mlajši flosar sklonil, bliskovito pobral zvito gabrovo trto za sprotno popravljanje splavov med vožnjo. Zavihtel je gabrov korobač in nas neusmiljeno ubrisal levo in desno po golih zadnjicah in plečih. Kot bi nas zadel s kroglo iz puške, smo popadali v Savinjo in še slišali za seboj: »Tu imate, predrzni hudiči, ker niste prosili, če se smete peljati!« Po udarcih in prisilnem skoku s flosa se k sreči ni zgodila nesreča. Nikogar ni zaneslo pod splav, kjer bi se do smrti napil Savinje. Odnegli smo le debele rdeče klobase na zadnjicah in plečih, kazni pa nam je bila v poduk: »Brez prošnje ni vožnje na splavu!«

Neko sobotno popoldne smo tekmovali, kdo bo prej preplaval Savinjo nad železniškim mostom. Bili smo pri strastnem merjenju moči za dosego plavalne zmage, ko je nekaj silovito završalo nad nami po zraku in s silovitim čof in pljuskom padlo v Savinjo. Po padcu neznanega predmeta izpod neba je zavrelo iz vode, kot da je v Savinjo padlo goreče telo. Plavalna tekma je bila na mah presekana. Ob bregu smo ugibali, kaj bi lahko s tako ognjevitostjo priletelo v vodo. Nazadnje so morali potapljači v valove in preiskati mesto, kamor je izginila zagonetna stvar. Uganka je bila kmalu razvozлана. Izpod gramoza so privlekli za moški pesti debelo, težko in svetlikajočo se kepo. Višji gimnazijci so takoj pravilno ugotovili, da je iz kdo ve kakšne višine v Savinjo padel kos meteorja. Vsa sreča, da je žareči udar meteorja okusila voda in ne plavalec, ki jih je bilo tedaj vse polno v valovih Savinje.

ZBIRANJE V MAROVŠKOVEM GOZDU

Na pomlad in jesen, ko je bila Savinja premrzla za kopalni šport, smo se dijaki zbirali ob lepih sobotnih popoldnevih v Marovškovem gozdu za mestnim pokopališčem. Tako pri kopanju kot drugih igrah smo se držali skupaj le Slovenci iz slovenske in nemške gimnazije. Kmalu ob pričetku gozda je bila izsekana in z mahom obraščena velika jasa, kjer je starejša skupina prepevala, druga preizkušala telesne moči v roko-borbah in metanju, tretja in najmlajša pa se je šla po vzoru z navdušenjem prebranskega Karla Maya Indijance in belokožce v vsemogočem tekanju ter premetavanju po gozdu navkreber, navzdol in po ravnem. Proti večeru smo se zbrali na jasi in se od tam razkropili po skupinah in gručah proti mestu.

Dve leti smo tako uživali nemoteno zabavo in telesne vaje v nedolžnem mladostnem športu. Tretjo pomlad pa je lastnik gozda posestnik Marovšek, ki je bil

Slovenec, na sobotni večer poslal nad nas čisto nepričakovano okrog deset pijanih potepuhov s korobači iz vitkih trt. Zapodili so se v nas kot jastrebi v jato nič hudega slutečih golobov in lop s korobači po nas med kletvicami in psovkami: »Boš, laufau', prekleti hudič in pesjan, če ne, te stepem v kašo, da se ne boš mogel nikoli več potepati po 'šumi' in uničevati sveže posajenih smrekovih nasadov!« Ko bi količkaj slutili, da bomo napadeni, bi se že postavili po robu podivjancem. Tako pa smo jo ucvrli drug za drugim, dokler ni bila v nekaj trenutkih jasa prazna. Kazen debelih klobas po vsem telesu so odnesli še za vse ostale tisti, ki so padli v roke pijanim plačancem. Od tedaj se nismo več zbirali v Marovškovem gozdu.

ZIMSKI ŠPORT V CELJU

Zima je celjskim slovenskim dijakom nudila dovolj zabave ob šole prostih sredinih, sobotnih in nedeljskih popoldnevih na drsališču. Slovenski premožni gospodje so najeli v Gaberju pri Celju velik travnik, kamor je lastnik v zimskem času spustil vodo in jo pustil zmrzniti. Drsališče je bilo pripravljeno. Postavili so še leseno uto, v kateri je bila blagajna in na prodaj čaj, žganje, vino in hrenovke. Popoldanska vstopnina je znašala groš. Na tem drsališču so se zbirali izključno Slovenci. Dijaki smo bili zelo zaželeni, ker smo se mojstrsko vozili po ledu in vadili ter urili v tem športu hčerke celjske slovenske gospode. Ob nedeljah popoldne je na drsališču večkrat igrala godba. Ob takih priložnostih smo stari in mladi na ledu izvajali četvorko, tedaj priljubljen množični ples, ki smo ga imenovali tudi kvadrilja. Tako so prišli slovenski dijaki, ki so bili malodane vsi kmečki sinovi, v stik z boljšo družbo, v kateri so se opilili in jih je prešla plahost, ki so jo prinesli od doma.

Omeniti moram še en zimski šport, ki sem ga videl samo v Celju. Prakticirali so ga vsako zimo na Savinji le obiskovalci nemške deške meščanske šole, že omenjeni »poki«. Savinja je v Celju večkrat zamrznila in jo je bilo mogoče prekoračiti po ledu. Ko je proti pomladi zapihal jug, je po pritokih privrelo v Savinjo od severa veliko vode. Snežnica je znatno dvignila vodostaj. Led je razpokal in se v ploščah pomikal mimo Celja proti Zidanemu Mostu. Na plavajoče ledene plošče so prežali celjski »poki« z drogovi v rokah. Če so nad brvjo izsledili večjo plavajočo ploščo, so se spustili na njo s koz brvi in jo uravnovešali s pomočjo lesenih drogov. Ploščo s poki je Savinja počasi gnala proti Kapucinskemu mostu. Med kričanjem »pokov« in gledalcev na obeh straneh Savinje so občudovani »poki« pazili, da je zadela plošča ob kozo mostu in se razletela na drobnejše kose, ki so odplavali

naprej. V trenutku naleta plošče so morali odskočiti na tram, s katerimi so bili med seboj povezani piloti, se oprijeti kože in se potegniti po njej na most, kjer so jih sprejemali vzkliki: »Heil und Sieg! Bravo, unsere tapfere Bürgerjugend!« Nemci so tako dajali »pokom« vedno svežega poguma in jih pozdravljali kot olimpijske zmagovalce. Redko se je primerilo, da je ob trčenju plošče ob kozo kateri čofnil v Savinjo in se okopal. Tudi smrtna nesreča pri tem tveganem športu v Celju mi ni znana. Mestna policija ni branila nevarne vožnje, ker je šlo za nemške športnike in radovedno občinstvo nemškega izvora.

PROSVETNE PRIREDITVE V CELJU

Celjski slovenski dijak je lahko v zimskem času tu in tam obiskal prosvetne prireditve, ki so mu širile duhovno obzorje. Celjski Narodni dom je bil tedaj nova zgradba in je imela poleg gostilniških, prodajnih in posojilniških prostorov veliko in krasno opremljeno dvorano, v kateri je bil prostran oder za izvajanje slovenskih gledaliških iger, v dvorani so se prirejali koncerti, plesi, družabni zabavni večeri itd. Vse te prireditve celjskemu dijaku niso bile prepovedane od vodstva gimnazij, temveč celo priporočane od slovenskih profesorjev.

Narodni dom se je tedaj ponašal z mojstrsko amatersko odrsko družino, ki se je urila pod spretnim vodstvom urarja Rafaela Sahniča. Celjski igralci so se lahko merili z ljubljanskimi poklicnimi, dvorana pa je bila pri vsaki igri polna gledalcev iz vrst slovenskih Celjanov vseh stanov in okoličanov. Celjski Slovenci so si šteli za narodno dolžnost, da so obiskovali javne prireditve v narodnem domu. Z vsakokratnim obiskom so dajali javno priznanje požrtvovalnim igralcem, godbenikom, pevcem in prirediteljem. Delo slovenskih voditeljev v Celju na polju prosvete, glasbe, petja in vseh mogočih veseljc je bilo vredno vsega priznanja, ker je bilo prostovoljno in brezplačno.

HUDIČEV GRABEN

Celje ima nekaj dokaj visokih razglednih točk v bližnji okolici in naprej po Savinjski dolini do Kamniških planin. V času mojega bivanja v Celju je bil obisk Savinjskih planin še neznan. Na nobeni od gora ni bilo planinske koče. Turizem je bil neznanka. Če se je le prikazala bela hribolazna vrana, je bila sprejeta s posmehom. Obisk planin

je veljal za nekaj nepotrebnega, prezira so bili izvzeti le lastniki planinskih gozdov, gozdarji, drvarji in lovci. Slovenski dijaki v Celju smo zahajali na vrh Šmiklavškega hriba in na Stari grad, višje v gore Gornje Savinjske doline pa ne. Tudi Logarska dolina je bila tedaj v Celju neznana in turizem sploh.

V četrti gimnaziji je bil moj šolski tovariš Tone Grobelšek iz Pečovnika, kjer so že takrat kopali premog. Grobelškov oče je imel mlin na dva tečaja in gonila ga je voda iz potoka, ki priteče iz Hudičevega grabna, se vije mimo premogovnika v Pečovniku in se izteka v Savinjo. Dijak Tone nam je večkrat razlagal o lepotah planin nad Pečovnikom, ki jih je večkrat obiskoval ter občudoval razgled. Vendar ni s svojo prepričljivo reklamo za hribe navdušil nobenega sošolca. Obisk razglednih planin nam je bil nekaj čisto tujega. Profesorji pa nam tudi niso nikoli črhnili kaj zanimivega in privlačnega o hribih in gorah v celjski okolici.

Grobelškov Tone je stanoval doma pri očetu in hodil vsak dan peš v šolo. Naenkrat pa je izostal od pouka. Prepričani smo bili, da je zbolel in bo že prišel, ko ozdravi. Namesto njega se je pri vodji gimnazije oglasil oče in sporočil, da je sin izginil neznano kam. Nekaj časa smo ugibali o usodi mirnega in priljubljenega sošolca, sčasoma pa pozabili nanj, kakor bi ga pokopali. Tone je skrivnostno izginil v poletnem času. Njegov oče se je zopet oglasil na gimnaziji prihodnjo pomlad in sporočil vodji zavoda žalostno usodo šolskega tovariša. Potok, ki je gnil Grobelškov mlin, je spomladi narastel. Voda je prinesla človeško lobanjo in jo pognala prek mlinškega kolesa v tolmun. Pri pogledu na to izredno naplavino se je očetu porodilo strašno vprašanje: Ali mrtvaška glava pripada njegovemu skrivnostno izginulemu sinu?

Potegnil je najdbo iz vode in jo shranil v mlinu ter se podal ob potoku navzgor proti izviru. Pot ga je vodila v Hudičev graben do slapa, ki pada nekaj deset metrov globoko. Pod njim je oče med grmovjem naletel še na preostalo človeško okostje. Jasno kot beli dan je bilo, da se je njegov sin lansko poletje na tem mestu smrtno ponesrečil. Radovednost ga je gnala, da bi dognal, kaj se skriva nad slapom. Plezal je po skalovju, spodrsnilo mu je, padel je v prepad in se ubil. Čeprav morda ni obležal pri priči mrtev, mu nihče ni mogel priskočiti na pomoč, saj se je na raziskovalno pot odpravil čisto sam.

Stari Grobelšek je pobral okostje in ga odnesel domov. Dal je zbiti majhno krsto in jo spravil v mrtvašnico pokopališča. Smrtna nesreča sošolca je v dijakih vzbudila posebno zanimanje. Tudi v nas je pognala enaka radovednost, kakršna je Toneta Grobelška gnala v smrt. Hoteli smo se še mi prepričati, kje je Hudičev graben s slapom in kaj se skriva nad skalovjem, ki ga je hotel preplezati sošolec, da razvozla krajevno uganko. Smrtna nesreča tovariša nas ni prav nič plašila. Bil je

pač brez spremstva, zato ga je doletela temna usoda. Sončno soboto popoldne se je tako odpravila peterica Miklavčevih dijakov do Grobelškovega mlina, kjer smo nameravali poizvedeti za pot.

Mlin smo našli brez težav. Pred poslopjem, ki je bilo obenem stanovanjska hiša, je mlinar in oče ponesrečenega Toneta krpal planke v plotu na vrtu. Pozdravili smo in vprašali za pot v Hudičev graben do slapu. Stari je takoj uganil, da smo dijaki, ki si želimo ogledati mesto smrtne nesreče njegovega edinca. Bil je prijazen z nami. Odložil je delo in se ponudil, da gre z nami, saj ni daleč in je povrh še sobotno popoldne. Stopal je pred nami ob potoku mimo premogovnika, kjer smo zavili v sotesko, ki je bila ob obeh straneh obrasla z bukovjem in se je vedno bolj ožila. Mlinar je zatrjeval, da smo v Hudičevem grabnu in bomo kmalu pri slapu.

Na obeh straneh šumečega potoka je bilo vedno več kamenja in skalovja. Že je bilo slišati bobnenje vode, ki je padala preko skal, in nalet mogočnega curka v tolmun. Soteska se je povsem zožila. V obraz nam je puhtela megla vodnih kapljic, ki so se dvigale kvišku ob silovitem padcu vode. Ob strani je bilo komajda še toliko prostora, da smo lahko poskakovali po kamenju ob potoku. Odprl se nam je pogled na mogočno padanje vode iz velike višine po skalah v prepad, napolnjen z vodo in kamenjem, iz katerega se je izmotaval potok.

Pogovor je bil izključen, ker je človeški glas zadušilo bobnenje slapu. Oče mlinar je samo mahal z roko in nam kazal, kje je hotel po njegovem mnenju sinko preplezati skalno pot navzgor, da bi videl, od kod privre toliko tako mogočne vode. Moral je že biti visoko, ko je omahnil, padel ter se ubil. Pokazal nam je še prostor, kjer je med kamenjem našel razmetane in razvlečene kosti smrtno ponesrečenega, ki so jih gotovo do golega oglodale lisice. Lobanja se je zaradi okrogle oblike skotalila proč od okostnjaka, padla v potok, voda pa jo je nato prinesla nad mlinsko kolo, ki jo je odvrгло v tolmun. Natančno smo pregledali položaj in se odmaknili od slapu, da bi se lahko pogovarjali s prijaznim očetom. Ko smo bili dovolj oddaljeni od šuma za pogovor, smo postali. Mlinar nas je vprašal, ali sedaj razumemo, kje je Hudičev graben in kako nemogoče in brezglavo je siliti na vrh slapu po pečinah, oglajenih od stalne mokrote.

A mi smo začeli siliti v očeta, da smo prišli ravno zato, da bi tudi mi poskusili preplezati slap in odkriti podzemno kapniško jamo, iz katere prihaja toliko vode. Načrtovali smo, da bi se povzpeli na vrh po klinih dveh zvezanih lestev, in napovedali Grobelšku, da pridemo spet prihodnjo soboto. Prosili smo ga za lestvi, če ju bi hotel posoditi z vrvjo vred, da dosežemo skrivnostni cilj. Stari je to obljubil in nas ponovno vprašal, ali smo res dijaki. Ko smo pritrdili, je hotel vedeti še, ali smo kmečki sinovi

in zakaj so nas starši poslali v gimnazijo. Spet smo pritrdili in dodali, da se v mestu šolamo, da bi nekoč uživali boljši kruh kot naši starši, ki nam težko plačujejo oskrbo.

Po tem pojasnilu smo se molče vračali ob potoku. Kmalu smo bili pri mlinu, kjer smo se nameravali hvaležno posloviti od dobrega očeta. Ta pa nas je povabil v hišo na kos domačega kruha in polič hruševca. Radi smo se odzvali. Stopili smo v lepo urejeno izbo ter posedli za belo pogrnjeno mizo. Kruh je že čakal. Stari je vzel ročko za pijačo in se napotil v klet. Na hišnem pragu je še nekaj naročil krepkemu fantu, ki je bil najbrž v službi pri mlinarjevih. Po navodilu se je hlapec potegnil v mlin in se od tam izmotal na travnik, ki je bil ob straneh zasajen z vrbami. Iz njihovih debelih glav so rastle vitke šibe. Gospodar je prinesel pijačo. Odrezal je vsakemu kos kruha. Ko smo pojedli tečen kruh, je začel vrč s sadjevcem romati iz roke v roko. Mlinar je vsakega vprašal, od kod je in kakšnemu poklicu se namerava posvetiti po maturi, da bo brez posebnega truda užival lahki gosposki kruh. Kdo ve, kaj vse smo natvezli dobremu očetu, ko je bila ročka prazna.

Poslovali smo se in zagotovili, da prihodnjo soboto ponovno pridemo. Grobelšek se je smehljaj in nam ponudil roko. Komaj pa smo prestopili hišni prag, je mlinarjev hlapec na plotu zaprl izhod z dvorišča. Pod pazduho je stiskal sveženj vrbovih pletenih šib. Na mah je bil za našimi hrbti pri gospodarju in mu v roko porinil sveže spleten debel korobač. Oba sta kot podivjana bliskovito zarohnela v nič hudega slutečo peterico in lop, lop po hrbtih in zadnjicah ter nogah, da je odmevalo po dvorišču kot prej pri slapu v Hudičevem grabnu. Hlapec nas je mazal z vrbovim oljem brez besed, stari pa nam je med bičanjem pretil: »Naj le še dobim enega od vas ob našem potoku, ki bi hotel v graben! Ali vam smrt mojega sina ni dovolj svarilen zgled? Bi radi postali žrtev preklete radovednosti, ko plačujejo starši tako težko za vas? Te udarce vam dava za na pot, da ne boste nikoli več izzivali božje potrpežljivosti!«

Med pridigo je padalo po nas, ki smo bili s kruhom in pijačo zabljeni v past najbolj učinkovitega poduka za vse življenje. V obupnem položaju smo se zagnali proti plotnim plankam, da bi jih preskočili in se rešili pred točo udarcev. Preskok plota je uspel le dvema največjima, preostala trojica pa je začela prositi za konec neusmiljenega šibanja. Hlapec je slednjič le odprl letev pri izhodu in nas med kletvicami suval na prosto. Ko je vrbova toča ponehala in smo videli, da nam mlinarja ne sledita, nam je postalo bridko pri srcu in so nam zaradi človeške hudobije spolzele solze onemogle jeze po obrazu. Zbiti smo se odvlekli proti mestu v naše stanovanje.

Naslednje jutro je bila nedelja in smo morali k obvezni maši. Le redko v življenju sem med celotno pridigo in mašo klečal v cerkveni klopi, a takrat sem, ker zaradi bolečin nisem mogel sedeti. Udarjena mesta so se čez noč tako razbolela in skelela,

da je bilo joj! Debele klobase na naših telesih niso dopuščale sedenja. Stari Grobelšek se je takoj v ponedeljek oglasil pri vodji zavoda in mu povedal, kako nam je v soboto popoldne pridigal z udarci korobača, da bi nas odvrnil od prostovoljnega podajanja v smrtno nevarnost. Ravnatelj je razposlal okrožnico na vse zavode slovenske gimnazije. V njej je brez imen natančno opisal temeljito svarilno birmo peterice radovednežev. Odtlej nam je bilo najstrožje prepovedano hoditi v Hudičev graben. Na tako neusmiljen in krut način mi je korobač v mladostni dobi izbil zanimanje za turizem po lepi in razgledno bogati celjski okolici.

JUNAŠKA OBRAMBA SLOVENSKE TROBOJNICE

K župnijski cerkvi sv. Danijela v Celju ni spadalo samo mesto, pač pa tudi del zelo zavedne okolice. Za celjsko farno cerkev so bili nekaj posebnega »presmec« oziroma lesene butare na cvetno nedeljo. Fantje iz okolice so prinesli tako visoke butare, da niso mogli z njimi v cerkev. Prislanjali so jih na cerkveni zid na obeh straneh od glavnega vhoda. Opat je skrbno povezane butare iz leskovih šib blagoslovil pred cerkvijo. Vse so bile na vrhu okrašene s slovensko trobojnico in papirnatiimi trakovi vseh barv. Butare so bile težke, da so jih morali nesti po dva ali trije odrasli moški. Najvišjo in najbolj razkošno butaro so na cvetno nedeljo naslonili na zid župnijske cerkve trije mežnarji s Šmiklavškega hriba.

Šmiklavški hrib je takoj za ostanki celjskega starega gradu najbolj privlačna in lahko dostopna razgledna točka v Celju. Na njem je pozidana starodavna podružna cerkev sv. Miklavža. V mežnariji tega svetišča so prebivali trije samski bratje. Dva sta bila precej velika, eden pa manjše čokate postave. Vsi trije so bili močno golšasti na obeh straneh vratu, da so komaj videli preko svojih izrednih izrastlin. Pri šmiklavški mežnariji je bila navada, da so se njeni stanovalci na cvetno nedeljo postavljali s prav posebno butaro. Kdo ve, koliko leskovih šib je bilo povezanih v debelo in visoko mežnarsko butaro, z vrha katere je plapolala dolga, na drog pritrjena slovenska zastava. Butaro so s skupnimi močmi spravili v marš vsi trije mežnarji in jo s samozavestjo in ponosom prinesli pred farno cerkev, kjer je prejela blagoslov. Po maši pa so krofasti mežnarji spet odmarširali na Šmiklavški hrib.

Celjski Nemci in nemškutarji se desetletja niso zmenili za slovensko trobojnico na butarah. Najbrž so se zavedali, da napad na zastave pri belem dnevu zanje ne bi bil brez krvavih posledic. Leta 1902 pa beleži celjska kronika surov napad na slovensko trobojnico, ki je vihrala na cvetno nedeljo z droga najvišje mežnarske

butare. Nasilna ugrabitev slovenske zastave se je odigrala vpričo številnih očividcev, med katerimi smo bili tudi slovenski dijaki.

Šmiklavški mežnarji so se z blagoslovljeno butaro vračali proti domu na hrib. Ko so ponosno stopali po Kapucinskem mostu, je skočil pred srednjega nosača fakina, ki so ga najeli Nemci. S priučeno spretnostjo mu je podstavil nogo, da se je srednji mežnar spotaknil in se prevrnil po tleh z butaro vred. Padcu nosača in butare je sledil krohot cele kompanije celjske fakinaže, ki se je zbrala na mostu v podporo napada na zastavo. Takoj so iztrgali drog iz padle butare s trobojnico in pričeli s plenom teči v mesto. Mežnarja sta takoj uvidela kritičnost položaja, iz obročkov sta potegnili vsak svoj drog ter pričela udihati po drhali, ki je na mah zavrila škodoželjni krohot in se spustila v beg pred golšavima bratoma – čuvarjema onečaščene slovenske zastave.

Besna mežnarja pa se nista zadovoljila z begom najete drhali, temveč sta se z drogovoma pognala za tistimi, ki so tekli mimo nemške gimnazije, farne cerkve, prek Glavnega trga in proti mestnemu magistratu. Zajci so bežali z ugrabljeno trobojnico, ki jo je bilo treba rešiti pred sramotnim uničenjem.

Mežnarja sta prispela na dvorišče magistrata, kjer je že plapolal ogenj za slovesno javno uničenje slovenske zastave, vendar je ugrabitelj ni utegnil vreči vanj. Odvrzel jo je kar na dvorišču in bežal, da se reši s tovarišijo vred. Mežnarja sta razbrskala in razmetala ogenj, nato pa s tal pobrala zastavo in jo nesla visoko na drogu nazaj na Kapucinski most. Trobojnica je bila na vrhu butare, ki se pri padcu ni prelomila. Trije šmiklavški mežnarji so spet stopali ponosno po mostu v zavesti, da so v Celju obranili simbol slovenstva – trobojnico! Slovenskih zastav na visokih butarah iz celjske narodno zavedne okolice pa se ob župnijski cerkvi sv. Danijela na cvetno nedeljo ni nikoli več upal lotiti kakšen drznež, ki bi ga najeli Nemci.

NEMŠKA IN SLOVENSKA NARODNA SLOVESNOST V CELJU

Celjski Nemci so konec junija ob poletnem sončevem obratu pred praznikom rojstva Janeza Krstnika obhajali šentjanževanje oziroma Sonnenwendfeier, ki je bil po rajhovskem receptu uveden narodni praznik. Na Aninem griču nad mestnim parkom so zvečer prižigali mogočen kres, ob katerem se je zbralo vse, kar je od nemštva in nemškutarije lezlo in šlo. Igrala je godba, v zrak so sikale rakete, prepevali so svojo *Wacht am Rhein* in vzklikali: »Heil und Sieg!« Ob koncu je nemški voditeljski gorečnik z gromovito besedo poudaril pomen slovesnosti in

dajal smernice za nemško napadalnost v prihodnosti. Proslava je trajala, dokler ni kres povsem dogorel. Udeleženci so se nato razšli in zasedli prostore restavracije Waldhaus v mestnem parku tik ob Savinji.

Celjski in okoliški Slovenci pa smo se na predvečer praznovanja v čast slovenskih bratov Cirila in Metoda zbrali na občinskem travniku pod starim gradom, ki je spadal pod slovensko občino Celje-okolica. Na visokem in daleč okrog vidnem hribu je zvečer zažarel slovenski kres, ki so mu sledili številni drugi po planinah Savinjske doline, šaleških hribih in nad Laškim. Ob kresnem prostoru sta bili v zemljo zapičeni ogromni črki C in M, obloženi z gorečimi lučicami, ki sta daleč po okolici oznanjali praznik slovanskih zaščitnikov. Igrala je godba, prepevali so pevci, rakete so se poganjale v gorečih cestah v zračne višine, topiči so grmeli. Med številnimi obiskovalci ljudskega rajanja je vladalo kar najbolj praznično razpoloženje. Pozno v noč je dogorela vsa umetno ustvarjena razsvetljava in med zvoki godbe se je začel razhod slovenskega občinstva, ki je nadaljevalo s prazničnim vzdušjem v Skalni kleti. Tam so v lepih vrtnih prostorih dolgo v noč prepevali narodnobudne slovenske pesmi. V času mojega bivanja v Celju niso Nemci nikoli motili slovenskega proslavljanja narodnega praznika pod Starim gradom.

FIJAKAR GREGOR IN NJEGOVA HUDA ŽENA

Bil sem še na slovenski gimnaziji, ko se je Miklavčevim dijakom na proslavi pod Starim gradom pridružil naš sostanovalec fijakar Grega. To je bil majhen možic, ki je brezplačno prebival v kletnem stanovanju hiše v Novi ulici s svojo hudo in naravnost goljatsko ženo Ano brez otrok. Žena nam je kot hišnica branila vsako zabavo na dvorišču, tudi ko so se že davno razšli Čamernikovi kamnoseški delavci. Vrag babji, lasal nas je, vlekel za ušesa in tudi katerega nabunkal, če ji je prišel na pot. Njen za komolec manjši mož Grega pa je bil dobrodušnež, s katerim smo dijaki živeli v najlepšem miru in slogi. Bili smo celo njegovi zavezniki, saj je tudi on prestajal bridke čase s črnogledo in surovo baburo, ki ji telesno ni bil kos. Bil je dobesedno trpin, vdan v božjo voljo za sebe in ženo za vsakdanji kruh in obleko.

Grega je imel za kamnoseškimi barakami hlev za svojega »šimeljna«. Kočijo in razno drugo fijakarsko ropotijo je shranjeval na podstrešju, kjer je imel stlačeno tudi seno za hrano in slamo za nastiljanje konjem. Fijakar ni nikoli kazal narodnega navdušenja, zato smo ga dijaki proglasili za nemškutarja, čeprav ni obvladal nemščine. Zaradi naše sodbe se nam je zdelo čudno, da je prišel na Stari grad

na največjo slovensko proslavo. Vrinil se je med dijake pevce in krepko pomagal pri vseh bojevitih slovenskih pesmih. Po koncu slovesnosti se je obesil na mlade sostanovalce in nas povabil v Skalno klet na hladno pivo.

Ko pa smo se začeli spuščati s hriba, je nebo močno potemnelo. Bliskalo in grmelo je z vseh koncev in oznanjalo poletno hudo uro z nalivom, ki bi za Celje in okolico lahko postal usoden. Prve debele in težke kaplje so začele padati, ko smo bili še pri Skalni kleti. Nihče od dijakov ni imel s seboj dežnika in tudi Gregor ne. Poslovili smo se od darežljivega fijakarja iz bojazni pred nevihto in zdirjali proti mestu čez Voglajno, da bi bili čimprej v naši Novi ulici v stanovanju in pod streho. Ko smo bili doma, se je nebo razbesnelo. Bliskalo, grmelo in lilo je kot iz škafe. Veseli, ker smo ušli plohi, ki je obetala, da se bo raztegnila čez polnoč, smo legli in prespali divjanje nočne hude ure. Zjutraj nas je iz trdnega spanja predramilo glasno klicanje in trkanje na večna vrata.

Bil je fijakar Grega, od katerega je kar curljalo, bil je bos in s hlačami, zavihanimi nad kolena. Prosil nas je pri peterih ranah Križanega, naj mu pomagamo iz kleti rešiti ženo Ano pred utonitvijo. Zdirjali smo za Gregorjem na dvorišče in poskakali v vodo, ki je segala nad kolena in kar vrela na dvorišče s ceste in iz kletnih oken, kjer je bilo Gregorjevo stanovanje. Huda Ana je med našim praznovanjem ostala doma, medtem ko je mož vedril ob pivu in vinu ter veselo prepeval v Skalni kleti, ki jo je zapustil šele ob svitu jutranje zarje. Komajda mu je še uspelo prečkati naraslo Voglajno. Sezuti je moral čevlje in si podvhati hlače, da je po vodi prebredel na dvorišče Čamernikove hiše. Žena ni opazila povodnji, dokler ni iz spodnje kleti začela hruti voda, ki jo je le dvignila iz postelje. Zaradi pritiska vode ni mogla več skozi vrata, voda se je vidno dvigala in ji grozila s smrtjo. Z obema rokama se je oprijela križev na oknu in čakala najhujše, kajti izdreti jih ni mogla.

Končno je od nekod le prišvedral Grega, a je bil sam v enako mučnem položaju in brez rešilnega načrta. Mladci smo se z vso naglico lotili reševanja hude Ane, kot bi bili izurjeni na reševalni postaji. Dva sta odbrzela v hlev po dolge konjske vajeti (vojko), verigo in debelejši drog za vzvod. Usnjeno vojko smo Ani podali skozi zamreženo okno, da si jo je zamotala okrog pasu. Preostanek vajeti smo privezali za deblo tanjše lipe ob kletnem oknu. Tako pritrdjene fijakarice voda ni mogla več odplaviti od okna, ker jo je vojka držala za lipo. Na zamreženo okno smo ovili verigo, napravili zadrgo in porinili vanjo drog. Kamniti okenski okvir je popustil že ob prvem: »Ho-ruk!« Izdrli smo okno in potegnili hišnico z vajetmi iz kleti. Rešena je bila zanesljive utopitve. Babura, stoječa z nami vred do kolen v vodi, se je vzravнала, se otresla mokrote in jutranjega hladu kot iz vode potegnjen kuža.

Reševalci smo pričakovali, da se nam bo prijazno zahvalila za rešitev. Kaj še! Ženska je planila kot jastreb v Gregorja, ga stresla za vrat in nahrulila: »Kod si se potepal, hudič pošvedrani? Te bom že naučila pohajkovati in se potepati vso noč do belega dne!« Prijela ga je z eno roko in ga s silo potiskala naprej po vodi proti hlevu, kamor sta izginila. Gregor se je pustil odpeljati kot jagnje v klavnico. Dijaki smo ostrmeli nad črno nehvaležnostjo in surovostjo podivjane ženske! Ne Gregorja ne Ane ni bilo več na spregled. Bil je že čas, da se odpravimo v šolo, kajti voda ni zaprla vseh izhodov iz hiše, da bi lahko opravičili izostanek od pouka. Razmere so se že umirile, ko smo bili proti poldnevu spet doma.

Divjaška Ana je pomivala stanovanje, blatno od povodnji, Gregor pa je najbrž s kočijo in konjem prežal na potnike na železniškem kolodvoru. Tako smo mislili, vendar se fijakar ni več vrnil v hlev na Čamernikovem dvorišču. Ana je vsa razjarjena hodila po dvorišču in pripovedovala kamnosekom, da je po mestu zaman iskala dedca, ki se je s kočijo in konjem vred pogreznil v zemljo. Divjala je za izginulim možem po vseh skritih mestnih kotičkih, nato pa po nekaj dneh brezuspešnega beganja tudi nje ni bilo več na spregled. Hišni lastnik Čamernik nam je zatrjeval, da je ponoči izginila vsa fijakarska ropotija, pa tudi seno in slama. Iz Gregorjevega kletnega stanovanja je izginilo pohištvo, obleka, obutev in kuhinjski pribor. Prepričani smo bili, da sta se zakonca našla in se na skrivaj odselila. Dijaki smo bili veseli, da se je z našega dvorišča pobral ženski strah – hudobna Ana.

Mesec dni po razburljivih dogodkih pa so dijaki slovenske gimnazije, ki so v šolo prihajali z vlakom, prinesli novico: »Veste, kaj smo opazili pred kolodvorom? Na kozlu kočije je z viržinko v zobeh in s polcilindrom na glavi sedela orjaška fijakarica, malo dedle pa je pomagalo ,pasažirju‘ v kočijo in mu naložilo kovčke na voz. Dedec je prisedel k fijakarici in vsi trije so oddrdrali po mestnem tlaku.« Takoj smo uganili, da je prva fijakarica v Celju huda in hudobna Ana, postrešček pa prejšnji fijakar Gregor. Kako sta se pobotala in kdo od njiju je skoval načrt za izvirno zamenjavo vlog, nam je ostalo uganka. Izvedeli smo še, da sta po selitvi stanovala v Gaberju, kjer sta imela tudi hlev za konja.

Fijakarica Ana je zaslužila najbolje med vsemi celjskimi fijakarji, to pa po zaslugi priganjača – malega Gregorja. Ko smo bili osmošolci celjske nemške gimnazije, pa je huda fijakarica Ana izginila s kozla, nanj pa je ponovno sedel mali Gregor. Iz Gaberja se je v mestu razširila vest: Ana je dobila otroka! Oba z Gregorjem sta srečna, ljubita se in uživata ob otročičku zakonsko srečo, kakor da sta pravkar poročena. Ana zdaj ni imela več časa za fijakanje, saj je ves svoj čas posvetila skrbi za otroka, ki je zakonca zbližal. Pred seboj sta imela namreč življenjski cilj: vzgojiti

in preskrbeti edinca, na katerega sta tako dolgo čakala. Z njegovim vstopom v družino se je vanjo naselila – zakonska sreča!

S SLOVENSKE NA NEMŠKO VIŠJO GIMNAZIJO

Štiri leta celjske slovenske nižje gimnazije so bila za meno. Malodane vsi slovenski četrtošolci, izvzemši tiste, ki so šli v vojaško kadetnico ali službo, smo prestopili na celjsko nemško višjo gimnazijo. S tovariši nemške narodnosti smo bili prav hitro prijatelji. Sedeli smo mešano. Razlika med Nemci in Slovenci je bila le ta, da so bili nemški tovariši prosti, ko smo imeli Slovenci obvezno slovensko uro. Profesorji niso delali med narodoma nobenih razlik. Ravnatelj Klement Proft je bil Nemec. Poučeval je fiziko in tičal v svoji pisarni od jutra do pozne noči. Le opoldne je porabil eno uro za družinsko kosilo in odmor.

Bil je strog ravnatelj, ki je zahteval disciplino. Če je na ulici zalotil višjega gimnazijca s cigareto, mu jo je izbil ter ga ozmerjal, pa čeprav sredi Glavnega trga. Denunciacij ni trpel ne od profesorjev ne od dijakov. Ob nedeljah in praznikih je vodil inšpekcijo nad gimnazijci, ki smo morali iti v parih k maši in od nje, v cerkvi pa se lepo vesti; nikakor se nismo smeli pogovarjati s sosedom v klopi. Proft je imel odraslo hčer Elzo, učiteljico na meščanski šoli. Elza je bila izredno visoke in neokretne postave. Noge so se začenjale pri njej nekje pod pazduho, z enim korakom je z lahkoto prestopila po tri stopnice. Ravnatelja nismo nikoli videli, da bi se na ulici pojavil v spremstvu suhljate in neznatne žene ali dolgonoge Elze, temveč je hči ob večerih prihajala k očetu v pisarno, kjer se je dolgo zadržala in se nato sama vračala proti domu. Kako strog je bil Proft do gimnazijcev, naj pojasni naslednja anekdota.

Celje je okrog leta 1905 dobilo nemško dekliško meščansko šolo. Prve obiskovalke novega zavoda so bile »frajle« med šestnajstim in osemnajstim letom, ki so se rade ozirale po fantih. Komaj je bila odprta dekliška meščanska šola, že so se z njo povezali tedaj že odraslejši višji gimnazijci. Med velikim odmorom med deseto in enajsto uro dopoldne je iz šolskega zavoda s pritličnih oken na ulico poskakalo več Nemcev in Slovencev. Po skoku na prosto so se v tovarišiji podali pred železno dvoriščno ograjo in pod okna dekliške meščanske šole. Kakšen »tehtl-mehtl« so tam uganjali z gospodičnami, mi ni znano. Tistih deset ali petnajst minut odmora je hitro minilo. Fantje so spet skočili skozi okno v razred in zadeva je bila zaenkrat dobro končana. Skakanje skozi šolsko okno na ulico, obisk dekliške meščanske šole in skok skozi okno nazaj v gimnazijski razred, vse to je sčasoma prišlo na

dnevni red. Nihče od izletnikov ni slutil, kako bo prepovedano početje že kmalu nesrečno zaključeno.

Nekdo je moral ravnatelju povedati, kaj počenjajo v varstvo zaupani mu dijaki višjih razredov obeh narodnosti. Pozneje prizadeti in v afero vpleteni so trdili, da jih je ovadila učiteljica Elza, ki je morala videti in dobro vedeti, kaj se godi med gimnazijci in učenkami njene dekliske meščanske šole. Nazadnje smo bili stoodstotno prepričani, da je ravno dolga Elza prirnila srečevanje zaljubljenecv na dnevni red končnega obračuna.

Lepega dne je ravnatelj med glavnim odmorom patroljiral po hodniku gimnazijskega pritličja. Za odskok na ulico pripravljene gimnazijce je pustil čisto pri miru, ko pa je zvonilo konec odmora, je ravnatelj stopil za vrata razreda na hodniku, kjer so se vračali zaljubljeni. Naši trubadurji so drug za drugim skakali skozi okno, a se je zapletlo že pri prvem. Ko se je prikazal skozi vrata in hotel smukniti na hodnik ter po stopnicah navzgor, mu je okrog ušes zapela krepka zaušnica, da se je opotekel. Ob pogledu na starega, ki so mu dijaki rekli Škis, se je molče pobral in nadaljeval pot v razred. Z drugim ubežnikom in povratnikom se je odvijalo enako, nazadnje je ravnatelj oklofutal vse, saj nikomur ni uspelo posvariti tovariša, ki je bil za njim. Zaušnice so morale biti močne, saj je počilo po licu, kot bi ustrelil. Škis je bil srednje velike čokate postave s široko plosko dlanjo, ki jo je z vso silo pritisnil na lice žrtve. Ko je še zadnjemu prisolil klofuto, se je pogladil po bradi, razkuštrani od jeze, in zavpil po hodniku: »Sedaj ste prejeli, kar ste iskali! Če boste še uhajali skozi okno, bom vsakega še huje premikastil!«

Ravnatelj Proft zadeve ni preiskoval. Krepke zaušnice so bile preiskava in kazen brez nadaljnjih posledic. Z udarci birmani trubadurji, ki so jim na licih ostale sledi ravnateljeve roke, so bili seveda užaljeni zaradi tako surovega zaključka nedolžnih sprehodov pod okna deklet. Vendar so bili zdaj ozdravljeni prepovedane ljubezni in si nihče ni več drznil skakati skozi gimnazijsko okno pod okna dekliske meščanske šole. Vsaka od Proftovih klofut je dobro sedla in je bila svarilo brez posledic v spričevalu. Ker se nihče od oklofutanih ni pritožil, je bil ravnatelj prepričan, da je storil najbolje, ko je kar sam sodil in tudi izvršil kazen. Globoko užaljeni in osramočeni trubadurji pa niso bili enakega mnenja kot stari Škis. Sklenili so trdno zavezo in sveto prisego, da se bodo maščevali, a ne nad ravnateljem, ki je zgolj opravil svojo dolžnost, pač pa nad denunciantko – dolgo Elzo. Maščevanje je moralo biti zamišljeno in izpeljano tako dobro, da zarotniki ne bodo nikoli razkrinkani. Priložnost se je ponudila že kmalu.

Celjski Nemci so v letih mojega obiskovanja višje gimnazije zgradili svoj narodni dom, ki so ga krstili za Deutsche Haus. Mogočna stavba je bila postavljena pri kolodvoru v strogo nemškem slogu. Zunaj je bila to čedna palača, v notranjosti pa

po izpovedih očividcev še mnogo bolj nepraktična kot slovenski Narodni dom. Nemcem je šlo predvsem za poudarek nemštva in ta cilj je bil dosežen. Ko je bila nemška hiša dokončana, je niso dali blagosloviti, ampak so jo zgolj kar se da slovesno otvorili. Na odprtje so povabili odlične brate in sestre iz rajha, ki so se v precejšnjem številu odzvali povabilu. Zvečer je bil v veliki dvorani elitni ples z zabavo, ki se ga je smela udeležiti le najbolj imenitna domača gospoda in gostje iz rajha.

Med celjskimi dostojanstveniki je bil po statusu najvišji ravnatelj Proft, ki je bil tedaj v Celju edini dvorni svetnik. Sam je bil sicer velik nasprotnik plesne zabave, zato niti elitnega plesa v novi nemški hiši ni maral otvoriti. Namesto očeta je nalogo prevzela njegova kot Jakobova lojtra dolga hči Elza. Imenitni pari so se zavrteli po gladkem parketu dvorane. Sredi najbolj vnetega vrtenja, sukanja in kolobarjenja pa je nekdo v dvorani zaklical: »Pozor, miši na plesišču!« Vsak ve, kakšen strah imajo gosposke dame pred mišjo zalego, in tudi na elitnem plesu v novi nemški hiši ne bi niti eksplozija bombe povzročila hujših posledic, kot jih je vzklik o nesrečnih miškah pod dolgimi krili plesalk. Miši pa niso bile samo oznanjene, temveč so tudi že preplašeno tekale po parketu.

Dame so kričale! Nekatero so se v onemoglosti prijemale za srce, druge za glavo. Vsi so hoteli takoj iz dvorane skozi edina odprta izhodna vrata, ki so bila na mah zatrpana z obupanimi nemškimi damami in »frajlami«. Prisebni plesalci so z velikim trudom odpahnili še druge izhode iz dvorane in tako rešili elitni ženski spol iz poraznega položaja. Katastrofalnih posledic splošne panike ni bilo, obležala pa je Proftova Elza, ki je med begom tako silovito padla na gladkem parketu, da si je zlomila roko nad komolcem, sobegunke pa so jo med ležanjem na tleh za povrh še pohodile. Kasneje je dolgo nosila zlomljeno roko v vreči.

Celjska javnost kljub preiskavi ni izvedela, kako so v novo plesno dvorano nemške hiše zašle miši. Višja gimnazija v Celju pa je dobro vedela, da je bila pošiljka miši posrečeno in prikrito izveden maščevalni načrt dijaške zarote zaradi žaljivih klofut ravnatelja in edinega celjskega dvornega svetnika Klementa Profta.

SELITEV IZ NOVE ULICE NA GLAVNI TRG

Kmalu po prestopu s celjske slovenske na višjo nemško gimnazijo smo se Miklavčevi dijaki z gospodinjo vred preselili iz Nove ulice na Glavni trg. Zasedli smo drugo nadstropje Pakiafove hiše, kjer je bila v pritličju prodajalna zlatnine, saj je imelo podjetje Pakiafo v Celju znano zlatarsko delavnico. Na dvorišču so bili prostori

za dva uradnika bolniške blagajne, zadaj pa stanovanje za hišnika. Posle hišnika je opravljal upokojeni policaj Urch z ženo. V prvem nadstropju je stanoval in ordiniral železniški zdravnik dr. Franc Premischog, medtem ko je celotno drugo nadstropje z razgledom na Glavni trg in globoko proti dvorišču zasedlo številno dijaštvo gospe Miklavc.

Dijaki nismo bili prav nič zadovoljni s spremembo. Pri kamnoseku Čamerniku smo imeli fantje vse, kar smo potrebovali za razvedrilo v prostem času in za vaje telesnih spretnosti. Ozko dvorišče na Glavnem trgu za to ni prišlo v poštev. Vodja bolniške blagajne Ochs nam je kot Slovencem celo prepovedal stopiti na dvorišče. Podpisoval se je in se pustil nazivati Oechs. Bil je najbolj zagrizen nemškutarski izzivalec, denunciant, prepirljivec in za sožitje v Celju nemogoč človek! Če se je hotel kateri od nas sprehoditi ali se učiti na svežem zraku, je moral s knjigami pod pazduho v mestni park, kjer si je lahko pretegoval otrple telesne ude. O duševni in telesni svobodi ter razgibanosti pa ni bilo v stanovanju na Glavnem trgu ne sluha ne duha.

Še tako zabavna povodenj nas tam ni več dosegla. Če smo se hoteli v zimskem času obmetavati s snežnimi kepami, smo morali v mestno okolico. Preselitev iz Nove ulice na Glavni trg je bila za nas, kot bi nas bila pahnila usoda iz raja v sovražno zemljo, ki nam je obetala le trnje in osat. Naša dobra in skrbna dijaška mati nas je tolažila in nam slikala prednosti novega stanovanja. V ozkih prostorih brez divjanja po dvorišču in ob železniškem nasipu bomo v samoti Glavnega trga veliko bolje napredovali. Posledice zamenjave stanovanja se bodo kmalu pokazale pri našem učnem uspehu. Manj zabave in prekopicovanja na svežem zraku nam bo v duševni prid. Kajti mi nismo več samo dijaki, temveč – gospodje! Mladim gospodom pa se spodobi telesna umirjenost in ne več fantalinska razposajenost ter splošni nemir. Stara gospa je imela prav s svojimi pridigami o našem duševnem napredovanju v samotnejšem stanovanju. Na Glavnem trgu smo se dijaki bolj pridno učili in imeli boljše ocene.

ZASLUŽNI GOSPOD URCH

Prva osebnost v novem stanovanju, ki je vzbujala našo pozornost, je bil hišnik in bivši stražnik Urch. Po prepričanju ter v govoru in obnašanju je bil odločno na nemški strani. Za nove dijake se niti zmenil ni. Nikoli nas tudi ni zbadal zaradi slovenske govornice. V toplejšem času si je navsezgodaj zjutraj na dvorišče pred svoje stanovanje prinesel stol in bral graški dnevnik *Tagespost*. Pri tem je pogosto vstal,

napravil par korakov po ozkem dvorišču, se prijemal za glavo in glasno ter nerazumljivo komentiral vsebino *Tagespošte*. Dolgo nismo vedeli, katere vesti v listu ga tako zanimajo, končno pa smo le izvedeli, kaj Urcha tako vznemirja.

V tistem času je bila vožnja s kolesom že splošno razširjena. Kolesarili so gospod, delavec in kmet. Kolo je imelo le eno veliko pomanjkljivost, ki je že davno odpravljena, a je tedaj znatno ovirala brezskrbno vožnjo. Tedanje kolo na zadnjem kolesu še ni imelo montiranega prostega pogona oziroma »freilaufa«, pač pa se je bilo treba na kolo povzpeti od zadaj. Ko si bil srečno v sedlu, si se pošteno namučil z uravnavanjem pedala, sicer si zavrl kolesa in se prevrnil. V takšnih razmerah je bil postanek in počitek zelo težaven, saj se zadnje kolo ni samostojno vrtelo, ampak je bilo glede obratov vezano na prvo. Zato sta se morali vrteti obe kolesi, pedala niso smela mirovati. Kljub temu je postajalo kolesarjenje vse bolj priljubljeno, s tem pa so se pojavili tudi tatovi.

Ravno v času naše selitve na Glavni trg je kolesa v Celju ogrožala tatinska banda. Tatvine koles so bile v najbolj prometnih mestnih ulicah množične in vsakdanje. Tatov je moralo biti več, a oblast jim ni mogla priti na sled. Graška *Tagespost* je imela celjskega dopisnika, ki je v vsaki številki na dolgo in široko pisal o tatvinah ter se čudil, da policija ne ukrene ničesar, kar bi krajo koles vsaj omejilo, če že ne iztrebilo. Naš Urch je bil kot bivši policaj glede kritike zanikrne oblasti povsem na strani *Tagespošte* in je zjutraj glasno robantil: »To je sramota za policijo, da ne zna zgrabiti drznih lopovov, ki se krohotajo v pest in smešijo nerodnost in nezmožnost policijskih organov.« Nekega jutra pa je takoj po odprtju časopisa sam pri sebi sklenil: »Sedaj je prišla vrsta name, da osvojim razpisano nagrado.« Celjski mestni magistrat je razpisal nagrado 200 kron tistemu, ki bi razkrinkal in pomagal poloviti drzne tatinske lopove.

Urch je odložil časopis, odnesel stol z dvorišča, stopil po klobuk in jo mahnil neznano kam. Čez dobro uro je bil nazaj na dvorišču z novim kolesom. Odpeljal ga je v stanovanje in zaklenil za seboj. Morali smo v šolo in nismo imeli časa za uigibanje, kaj počne Urch z novim kolesom za zaklenjenimi vrati svojega stanovanja. Po vrnitvi iz šole ga nismo opazili, po drugi uri popoldne pa se je ponovno prikazal na dvorišču. Tičal je v praznični obleki in vodil novo kolo. Dostojanstveno je stopil na ulico, spretno skočil na sedež kolesa in pognal. Vozil je hitro v smeri Gaberja in se vrnil na trg. Skočil je s kolesa, ga prislonil ob izložbeno okno trgovine Pri škofu in brezbrizno stopil v lokal.

Že čez deset minut je planil pred trgovino in se glasno zasmel, ko ni več našel prislonjenega kolesa. Pogledal je proti Gaberju, se spustil v tek in vpil: »Primate

ga, ta je tat mojega kolesa! Pustite kolo na tleh, držite tatu!« Kaj se je zgodilo? Urchovega kolesa se je polastil mlad neznanec, ki ga je Urch takoj opazil, saj je bil na preži v trgovini. Tatinski lopov je pritiskal z vso silo na levi in desni pedal, pri tem pa z zadnjico obteževal sedež na kolesu. Spodnja peresa pod sedlom je Urch miniral z vžigalnimi kapicami. Ko je tat pritisnil, je sprožil kapico, ki se je z močnim pokom vžgala točno pod njegovo zadnjico. Nepridiprav se je silno prestrašil in še močneje pogнал, s tem pa še podžgal eksplozije. Tretjega poka pod sedlom tat Urchovega kolesa ni več zdržal. Prevrnil se je na cesto s kolesom vred in bil kmalu predan policiji.

Posledično je bila razkrita celotna hrvaška kriminalna združba, in to po zaslugi hišnika ter nekdanjega policaja Urcha. Za uspešno akcijo ni prejel samo denarne nagrade, temveč je bila zgodba za nameček na široko opisana v široko brani *Tagesposti*. List je zaslužnemu Urchu čestital in ga hvalil ter oblasti pozval, da ga odlikujejo s srebrnim križcem za zasluge. Kako srečen je bil naš Urch! V mislih se mu je že prikazoval zaslužni križec, ki bo danes ali jutri krasil njegove prsi. Miklavčevi dijaki smo mu privoščili nagrado in slavo. V znak priznanja smo ga od tedaj pozdravljali s privzdigovanjem klobukov, sam pa se je zahvaljeval s kimanjem ob vsakem pozdravu.

KAZNOVANA NEMŠKA OŠABNOST IN ZAGRIZENOST

Največja nadloga našega bivanja na celjskem Glavnem trgu je bil vodja bolniške blagajne za Celje in okolico Ochs oziroma Oechs, kakor je zahteval, da ga nazivamo – v nasprotnem primeru je grozil s tožbo zaradi razžalitve. Prav zato je bil po mestu in daleč naokrog znan kot Eks! Ko smo se Miklavčevi dijaki seznanili s tem »lintverjem«, je na svojih ramenih nosil dobre štiri križe. Bil je velik, trebušast, kuštravo brkat, gledal pa je srdito kot sam »bognasvaruj«. Vdan je bil alkoholu, zato je bil njegov glas pijansko hreščeč. Prijazno je govoril samo s tistimi, ki se jih je bal. Nad strankami, ki so imele opravka v njegovi pisarni zaradi bolniških listov ali izplačila denarja, je vpil kot ob sodnem dnevu. Vsak delavec je trikrat premislil, preden je stopil pred Eksa in ga prosil za uradni dokument ali zakonsko upravičen denar.

Slovenskega jezika ni hotel znati. Iz nemške nacionalne nadutosti je pri komunikaciji s slovenskimi delavci za tolmača angažiral podrejenega uradnika. Slovenske stranke je v uradnih prostorih psoval iz vseh svojih surovih registrov. Ustregel jim je le toliko, kolikor je neobhodno moral. Nacionalno bolj zavedni delavci so mu pogosto

vrgli v obraz, da je goljufin slepar, za katerega bo prišel dan plačila. Eks je bil stalni gost v vseh strogo nemških celjskih gostilnah. Dolžan je bil povsod, krčmarji pa ga niso upali terjati za denar, ker so se ga bali kot kričača, izzivalca in ovaduha. Priljubljen ni bil niti pri nemških nacionalcih, čeprav je spadal v njihovo avantgardo. Potencirana surovina se je raznežil samo, ko ga je v pisarni obiskala ljubka hči Evica. V nemški družbi ni bila ravno na najboljšem glasu, a njen oče jo je oboževal in oblačil bolj »nobel« kot najpremožnejši »purgarji« svoje »frajle«.

Bralec si lahko iz zapisanega najbrž ustvari vsaj površno sliko o tem, kakšen trn v peti smo bili slovenski dijaki vampastemu Eksu. Po vstopu v hišo ali na stopnicah si zaradi njega sploh nismo upali glasno govoriti slovensko. Ni nas samo zmerjal za slovensko »pokašo«, ki v nemški hiši ne sme govoriti tujega jezika, pač pa je manjše in slabotne dijake med psovki tudi suval in z brcami teral po stopnicah. Proti tej pošasti smo zato kovali vse mogoče maščevalne zarote. Dejanski napad nanj pa je bil neizvedljiv, saj bi povampirjeni nemški zagrizenec na vsako naše povračilo odgovoril z zlagano ovadbo na sodišču, ki bi pritrdilo njemu, mi pa bi morali zaradi kazni zapustiti gimnazijo. Tako smo pač morali mirno prenašati Eksovo okrutnost, a z mislijo, da si ga bomo pošteno privoščili, ko bomo imeli v žepu vsak svoje maturitetno spričevalo.

K Eksu je zahajal v pisarno najmanj enkrat tedensko Šetinc iz Šentjurja (tedaj Št. Jur ob južni železnici). Bil je lončar. S konji je vozil lončene izdelke v Celje in jih prodajal po hišah. O njem se je govorilo, da je prva osebnost pri bolniškem zavarovanju za celjsko okolico, zato sta bila z Eksom velika prijatelja. Ljudski glas je o Eksu in Šetincu sodil, da sta se našla kot gnoj in lopata. Ni treba posebej pribijati, da je bil Šetinc hud nemškutar, saj se v Šentjurju ni mogel roditi kot Nemec. Eks in Šetinc sta običajno tudi med uradnimi urami zavila v bližnjo krčmo, kjer sta se vinska bratca pogovarjala.

Šetince so Šentjurčani dolžili goljufige in sleparije na račun delavskih žuljev, sam pa je po prijateljevem zgledu Miklavčeve dijake psoval s kmečkimi fantalini, ki naj raje vihamo repe kmečkim kozam, kot da s svojim smradom onečaščamo častljivo nemško gimnazijo. Medtem pa se je pri slovenskih strankah in na sejmiš slinil, spaka nemškutarska, v ponižni slovenščini, da je lažje unovčil svoje »piskre« in »rajngle«. Šentjurski Šetinc je bil za Eksom prvi na programu, da se mu po maturi pošteno maščujemo.

Pri gospe Miklavc je s sobote na nedeljo pogosto prenočevala priletna gospodična Minka Kos. Bila je Ljubljancanka, po poklicu pa učiteljica na dvopredmetni šoli na Blagovni med Šentjurjem in Celjem, kamor je prihajala po razvedrilo. Z dobrodušno gospodično Minko smo bili dijaki v najboljših odnosih. Vsak ji je rad storil uslugo.

Gospodična Minka je neko poletno sobotno popoldne vseh deset Miklavčevih dijakov povabila na Blagovno. Obljubila nam je dobro pogostitev in obilo zabave. Rade volje smo se odzvali povabilu na izlet v daljno okolico pri toplem vremenu. Ko smo primarširali, nas je gostiteljica sprejela z odprtimi rokami in nas posedla za čedno pogrnjeno mizo v stanovanju šolskega poslopja v samotno in zakotno ležeči Blagovni. Ponudila nam je okusnih kranjskih klobas in črnega piva v steklenicah. Po okrepčilu nam je pela ob spremljavi klavirja, dijaki pa smo ji pridno pomagali. Kmalu je postalo prijetno in razigrano kot na majskem izletu.

Razpoloženje pri gostoljubni, dobri in veseli Minki je bilo na vrhuncu, ko sem slučajno pogledal proti križišču. Na največje začudenje sem zagledal zvrhano naložen voz z lončarsko robo, ki sta ga počasi vlekla konja. Na vozu je sedel kočijaž Šetinc, ob njem pa trebušasti Eks. Voznik je naravnaval vprego proti Celju. Težki voz je zapeljal v senco ob robu ceste, ga ustavil in vrgel konjema v mrežo zvezano seno. Mrežo s krmo je obesil spredaj na oje ali »štango«, da sta lahko konja pulila seno, voznik in sopotnik pa sta nameravala po stari navadi obiskat vaško krčmo. Izginila sta mi izpred oči.

Kot bi trenil, sem bil na cesti in pri Šetinčevih konjih. Snel sem mrežo s senom in jo pognal na voz, nato sem obrnil težko naloženi voz nazaj proti Šentjurju, od koder sta se pripeljala Šetinc in Eks. Ko sta bila konja na dobro jima znani cesti proti domu, sem ju pognal v hitrejši korak, zaostal za vozom in se umaknil v šolo k Minki. Nihče me ni videl. Gospodična Minka in tovariši so odobraval moje dejanje, ki je bilo bolj plod mladostne nagajivosti kot hudobije. Več kot uro ni bilo na spregled naših »prijateljev«. Ko pa sta se vrnila in našla prazno cesto proti Celju, se je iz njunih ust usula debela in gosta toča psovka na nebo in zemljo.

Ker ni našel mreže s senom, je Šetinc takoj uganil, da je vprego obrnila hudobna človeška roka. Eks jo je urezal nazaj proti oštariji, Šetinc pa je odkrevsal po cesti proti Šentjurju, da bi dohitel konja in voz in ju obrnil nazaj proti Celju, kamor je bil namenjen z obilno lončarsko robo. Prvi del maščevanja je uspel. Treba je bilo le še počakati pri dobrodušni gospodični Minki, da se vrne Šetinc in da vidimo, kolikšno zamudo sem mu pridelal. Dobro poldrugo uro smo se veselo zabavali v šoli, ko je po cesti z vozom priškripal Šetinc. Ustavil je vprego na istem mestu kot prej v smeri proti Celju. Ni se podal v krčmo po prijatelja, pač pa ga je poklical. Preden sta se dvignila na voz in pognala konja proti mestu, sta nemškutarja kazala z roko proti šoli.

Medtem ko je lončar klical tovariša, je nastal že drugi maščevalni načrt. Cesta proti Celju napravi od Blagovne oster ovinek, pred katerim sva nameravala stopiti

z malim Frančkom vsak z ene strani ceste pred voz in na ves glas pozdraviti v slovenščini: »Živijo, Eks in Šetinc!« Menili smo, da bo pozdrav iz znanih dijaških ust ogovorjena tako razkačil, da bosta želela obračunati z drznežema, midva pa se bova spustila v beg. Predvidevali smo, da naju bosta zasledovala, da bi naju premikastila. Med neuspelo gonjo bo osem večjih tovarišev, skritih za cestnim ovinkom, raztovorilo in razstavilo lončarsko ropotijo po cesti. Če se nama kaj zalomi in zaideva v nevarnost, pa nama je pomoč večjih in krepkih tovarišev zagotovljena. S Frančkom sva morala takoj v ogenj, da nama ne uide ostri cestni ovinek. Kratko smo se zahvalili dobri Minki in se v galopu pognali za vozom, ki je škripal po cesti.

Precej pred ovinkom sva jo ucvrla vsak po svoji strani ceste in vštric lončarskega vozu zavpila: »Živijo, pozdravljena, Eks in Šetinc!« Ogovorjena se ne bi tako prestrašila niti revolverskih strellov, kot sta se krepkega slovenskega pozdrava iz ust dveh neustrašnih pritlikavcev. Voz se je ustavil, Eks pa siknil: »Ta dva hudiča sta obrnila voz! Po njiju, da ju sam vrag razkadi v sončni prah!« Brž sta skočila z voza. Vsak si je izbral svojo žrtev, da jo dobi v past, oklofuta in zbito odvrže v obcestni jarek. Počasen beg pred toliko starejšima ni bil prav nič težavnega. Nalašč sva se umikala počasi, postajala nekaj metrov pred preganjalcema in jima metala v ušesa tolikanj osovraženi: »Živijo, Eks, živijo, Šetinc! Dol z Nemci in nemškutarji!« Vmesni pozdravni napadi so divjaka tako razbesneli, da sta bila ob vso razsodnost. Le kako bi več kot štiridesetleten »vampež« dohitel fantalinskega vrabca! S Frančkom sva se s ceste usmerila po travniku proti potoku, da bi se beg zavlekel in bi tovariši lažje in temeljito opravili nalogo.

Tekla sva proti potoku drug ob drugem in nalašč puščala preganjalca na kratko razdaljo za sabo. Dober meter pred vodo sem po indijansko zažvižgal in že sva švignila eden levo ob potoku in drugi desno, ne da bi se podala v strugo široke in globoke potočnice. Po tem manevru sta Eks in Šetinc le uvidela, da bi ju nadaljnje zasledovanje izčrpalo do onemoglosti. Eks je glasno menil: »Mi bosta že še padla v pest doma na dvorišču, kjer jima bom potrgal ušesa in populil lase!« Vsa potna in upehana sta se obrnila in stopila proti cesti, voza pa zaradi ostrega ovinka še nista videla.

Zastraševalno zasledovanje je gotovo trajalo pol ure. Možakarjema se ni mudilo. Franček in jaz sva imela dovolj časa, da sva napravila dolgi ovinek in že sva zagledala voz, in to prej kot Eks in Šetinc. Tovarišev ni bilo nikjer. Opravili so razkladalno delo do zadnje sklede in piskra. Lončena soba je bila razstavljena po cesti in po ravnici levo od ceste. Osem fantov je imelo dovolj časa, da so izpraznili voz in vrgli konjema mrežo s senom, da sta zadovoljno hrustala krmo, ko sta se vrnila voznik in

sopotnik. Ne bom popisoval presenečenja in ne kletvic ter psovka, ki so letele iz ust obeh na račun Miklavčeve bande. Takoj sta uganila, da sta bila speljana v past. Pozno v noč je lončar pakiral in zlagal na voz svojo robo, ki mu jo je podajal trebušasti Eks. Prepričani smo bili, da se bomo morali zagovarjati pri ravnatelju, za nameček pa bo priletela še klofuta po licu slabotnejših Miklavčevih dijakov. Ne eno ne drugo se ni zgodilo. Pač pa sta le nekaj dni po maščevanju prišla zaradi poneverb pri bolniški blagajni pod ključ Eks in Šetinc. Za leto dni jima je bil odvzet naziv gospod. Postala sta »restanta«, ker sta kradla na račun delavskih žuljev in potnih srag.

ŽRTEV GASILSKE REŠEVALNE VREČE

Gasilske čete v spodnještajerskih mestih in trgih so bile v tistih časih kader za nemštvo. Tako je bilo tudi v Celju. Vsa čast narodno zavedni okolici, ki si ni pustila vplivati na svoje gasilce, odločne Slovence, in to kljub pritisku celjskih nemških gasilcev. Bil sem šestošolec, ko so se pojavili rdeči plakati, na katerih je bilo z debelimi črkami označeno, da je mestna gasilska četa nabavila novo brizgalno napravo na parni pogon ter precej modernega gasilskega orodja. V čast novim pridobitvam je bila napovedana velika gasilska vaja. Vabljeni so bila tudi okoliška gasilska društva, njihov odziv, ki ga je gnala radovednost, pa je bil velik. Mesto je bilo posejano z gasilskimi uniformami.

Začetek vaje so ob drugi uri popoldne oznanile trombe. Nova parna brizgalna je stala ob vodnjaku na križišču glavnih mestnih ulic. Pred hotelom Mesto Dunaj (danes hotel Evropa) je stala nova magirus raztegljiva lestev, na vrhu katere je stal gasilec s koncem gasilske cevi, da bi na streho hotela usmeril vodni curek. Iz tretjega nadstropja stavbe je vodila do tal nova vreča za reševanje ljudi iz višjih hiš. S kavlji je bila pritrjena za okno, kjer sta vrečo nad vhodno odprtino varovala gasilca, enako tudi spodaj pri izhodu, kjer je bila pritrjena na lesen podstavek. Nova brizgalna na paro je delovala hitro in brezhibno. Ko so pod »šprico« dovolj podkurili, se je oglasila gasilska trobenta in že je pognalo vodo iz vodnjaka po cevi na vrh magirus lestve in iz razpršilnika v mogočnem curku daleč po strehi hotela.

Obenem je začela delovati nova reševalna vreča. Mestne fantaline in dijake so gasilci na njihovo veliko veselje spuščali v vreči iz tretjega nadstropja na tla. Pri tej zanimivi gasilski vaji so bile mestne ulice polne gledalcev. Pri vreči v tretjem hotelskem nadstropju se je nenadoma pojavila sobarica z belim predpasnikom in zaviranih rokavov. Bila je mlada, precej debela in se je široko smejala, ker ji je spuščanje fantkov po vreči izredno ugajalo. Ko so gasilci opazili debelušno dekle, so jo začeli

nagovarjati, naj se tudi ona spusti v vreči na tla. Reševalna vreča ni samo za pobe, ampak za vse odrasle. Micka, kakor so jo klicali gasilci, se je dolgo obotavljala, nato pa le dovolila, da sta jo gasilca pospremila v vstopno luknjo vreče in jo spustila navzdol po veliki vreči. Ko je vesela Micka pridržala do sredine vreče, je odjeknil rezki – rsk! Pod Mickino težo je popustil šiv vreče, da se je razpočila, in še pred sekundo smejoča se Micka je zabingljala z nogama po zraku. Pri tem je mlado kmečko dekle obdržalo toliko prisebnosti, da se je oprijelo napetega roba vreče.

Gledalcem in gasilcem je zastal dih pri pogledu na sobarico v smrtni nevarnosti. Micka se je krepko držala, otepala z nogami in vpila na pomoč. Gasilci so prekinili brizganje vode. Nervozno so vpili in tekali po ulicah, da bi iztaknili lestev, čeprav so imeli pred vozom najdaljšo magirus lojtro! Skrajno mučen in napet položaj je opazil pri Kolodvoru na vozu otave dremajoči kmet, saj so gasilci ob začetku vaje zaprli vse izhode iz mesta. Pognal je vprežne konje in postavil voz pod Micko, visečo med nebom in cestnim kamnitim tlakom. Vzravnal se je na vozu in zaklical, naj se spusti, kar je težka Micka nemudoma storila. Na vozu je objela rešitelja in ga odvedla s seboj v hotel. Gledalci so ploskali in kričali od razburjenja. Pred odhodom skozi vrata se je Micka sklonila in se udarila po zadnjici: »To pa je v zahvalo vam, fojerberkerji, ker mi niste pomagali!«

Opazka navadne sobarice je vzbudila val nejevolje med gasilci, ki v skrajno napetem trenutku niso pokazali nobene pripravljenosti. Zaslišalo se je vpitje: »Dol s celjskimi gasilci! Sram jih naj bo! Navaden kmečki človek ima več razsodnosti kot v gasilca preoblečen meščan!« Gasilci so prenehali z vajo in pospravili novo gasilsko ropotijo. Pri kasnejših vajah celjske gasilske čete nisem več videl manevrov z reševalno vrečo. Sreča v nesreči, ki jo je doživela sobarica Micka, je močno škodila ugledu celjskih gasilcev, dogodek pa je odjeknil tudi po slovenskih časopisih na Spodnjem Štajerskem. Nemški listi so molčali, saj jim ni preostalo drugega kot zabrisati sramoto nemških gasilcev.

S KRIŽEM PO POLICAJEVI ČELADI

V mojih dijaških letih se je Celje odlikovalo po znamenitosti, ki zasluži omembo. Vsak ve, da pri cerkvenih obhodih ali procesijah ženske ne hodijo v parih, kakor je to navada pri moških, temveč je naš dobri nežni spol pri procesijah brez pravega reda. Vsaka udeleženka procesije stopa, kakor se ji zljubi. V tem oziru pa je bilo v Celju čisto drugače! Da so se Celjanke in okoličanke pri obhodih po mestu držale hoje v parih, je zasluga mestnega policaja Gracerja.

Gracer je bil nizke postave, debel in napihnjjen kot sodček, da se je nekako kotalil pri stopanju po mestnih ulicah. Za vzdrževanje strogega reda po mestu ni bil več, ker je bil zaradi obilnosti kratke sape. Mestna uprava ga je držala v službi policista le zato, ker je znal pri organiziranih obhodih urediti ženske vrste po vzoru moških. V Celju so hodile ženske pri procesijah vstajenja na veliko noč, na praznik rešnjega telesa, na god sv. Marka in pri križevih obhodih strogo po dve in dve skupaj. Gracer se je pri vsaki procesiji zadrževal ob ženski vrsti, jo urejal in glasno pretil, če ga ženske niso ubogale. Na telovo so se moški pripeljali od daleč, da bi se prepričali, kako so Celjanke in okoličanke izurjene v korakanju po parih, kot da maršira vojska in ne ženske! Policaj se je dobro zavedal, da je ta železni red njegovo delo, na kar je bil ponosen.

Ali so bile celjske ženske in okoličanke zadovoljne z ekserciranjem, pa je drugo vprašanje. Ženski svet je »vampeža« Gracerja iz dna srca sovražil! Ženska je tedaj pripadala še k nežnemu spolu, na katerega je stražnik lahko pritiskal in ga oblikoval kot kipar vosek. A vsaka sila do vremena, trdi Hrvat! Tako je bilo tudi z Gracerjem in njegovim redom pri ženskih procesijah. Leta 1907 sem bil zadnjič pri celjski procesiji rešnjega telesa v novi salonski suknji in z visokim cilindrom v roki, kot je bil tedaj običaj pri osmošolcih – maturantih. Telova procesija se je tudi tokrat vila po mestnih ulicah po tradicionalnem redu. Gracer je urejal ženske. Nebo z Najsветеjšim je stražila častna četa celjskega 87. pešpolka. Ob koncu verskega blagoslova je zadonela salva iz pušk. Zadnji blagoslov je bil predviden na trgu blizu Narodnega doma pri veliki kasarni nekoliko proč od železnega spomenika cesarja Jožefa II., kakršnih je bilo tedaj polno po avstrijskih mestih.

Na telovo je rado kujavo vreme. Dopoldne med procesijo pogosto prši, če že ne dežuje, zato se ženski spol oborožuje z dežniki. Tako je bilo tudi leta 1907. Pri zadnjem blagoslovu na trgu je pred veliko Grajsko vojašnico stal bataljon v skrbno osnaženih uniformah in s hrastovimi vejicami na čakah. Bataljonu je poveljeval major na konju. Zadnjega blagoslova ni zaključila oddaja častnega strela iz pušk le ene čete, ampak kar celega bataljona, da je močno zagrmelo in odjeknilo po mestnih ulicah. Na trgu se je gnetla celotna procesija z veteransko godbo, uradništvom v uniformah, s šolsko mladino in z vsemi cerkvenimi organizacijami, vsi s svojimi večjimi in manjšimi zastavami.

Gracer se je kajpak držal svojega ženskega bataljona. Skrbel je za strogi red in disciplino, tudi ko so ženske mirno stale in niso več marširale. Policaj je nosil paradno uniformo s črno lakirano železno čelado na glavi in s posrebrenim celjskim grbom na sprednji strani »piklhavbe«, prirojene po pruskem vzoru. Za njim

so stale članice Dekliške Marijine družbe v belih oblekah in z mogočno zastavo Brezmadežne. Težko svilen zastavo je nosila krepka osemnajstletnica. Zadnji del banderinega droga je tičal v usnjenem tulcu, pritrjen na močan jermen, ki ga je zastavonošinja nosila prek rame. Pred Gracerjem je pri veteranski godbi stal tudi konjiček ali poni, vprežen v voziček za prevažanje velikega bobna. Po trgu je bilo vse lepo razstavljeno v pričakovanju zadnjega blagoslova po odpetem evangeliju s predpisanimi prošnjami in molitvami.

Po blagoslovu je major na konju iz polnih prsi izdal povelje. Bataljon je dvignil puške in odjeknil je gromovit pok. Dekle, ki je držalo težko Marijino zastavo, je v strahu porinilo drog zastave z vso silo v usnjeni tulec, ki se je odtrgal od jermenca. Zastava je ušla iz ravnotežja in dekletu omahnila iz rok. Pozlačeni križ na vrhu zastave je priletel z vso silo ob okrajek Gracerjeve čelade in jo pognal policaju z debele glave. »Piklhavba« je priletela ob veliki veteranski boben in se s podvratnim jermenom obesila za kavelj ob strani prevoznega vozička. Zaradi udara čelade ob boben je vpreženi poni zdijval v galop in oddirjal. Pri tem je čelada udarjala ob boben, to pa je še dodatno plašilo konjička.

Tudi udarjeni Gracer se je prestrašil, da se je kar zakotalil po tleh. Zadetek in padec najbolj zakletega ženskega trinoga je predramil udeleženke procesije. Kot na vojaški ukaz so dvignile ročaje dežnikov in začele z vso silo udrihati po valjajočem se policaju. Odkotalile so ga čez trg, ga suvale z nogami in ga porinile skozi vežna vrata visoke hiše. Za vrati je po dolgoletnem komandantu ženskih procesij padalo tako, da je bilo joj! Bil je ves okrvavljen po obrazu in obunkan po telesu od ženskih čevljev, preden so ga policijski tovariši rešili ženskega maščevanja in morda smrti.

Zaključek telove procesije leta 1907 je bil več kot smešen, a tudi usoden za stražnika Gracerja. Bil je zasmehovan ne samo od žensk, ki so obračunale z njim in njegovim železnim redom, pač pa tudi od vojaštva, vodstva mestne uprave in celotnega moškega spola. Gracer ni mogel več biti v službi mestnega policaja. Tožil je zastavonošinjo, da ga je s križem zastave nalašč kresnila po okrajku čelade, kar je bil znak za splošni naval in napad nanj. S tožbo se je še huje osmešil pred javnostjo, ki je bila vsa na strani dekleta z zastavo. Sodišče jo je oprostilo, Gracer pa je moral iz policijske službe. Priznana mu je bila starostna mesečna podpora iz mestne blagajne. Kmalu zatem je zapustil Celje in se preselil na deželo, kjer ga ni nihče poznal. S tem je bila za vselej pomendrana, pohojena in uničena tudi stroga disciplina v vrstah Celjank in okoličank pri javnih obhodih in procesijah. Nekaj let so še krožili spomini nanjo, danes pa niti procesij ni več!

NOVI SLOVENSKI TRGOVCI V CELJU

V letih, ki sem jih prebil v Celju na obeh gimnazijah, se je okolica gospodarsko utrčila in osamosvojila. To ji je dalo trdno zavest in navdušenje za slovenske pravice, ki jih je bilo treba izbojevati. Celjskim okoličanom je pomagal na noge hmelj, ki so ga prodajali drago in v najboljši – zlati valuti. Savinjski hmeljarji so si gradili nove domove ali pa temeljito popravljali stare. Poleg hmeljarstva je bila v celjski okolici na višku živinoreja. Rezan in tesan smrekov ter hojev les iz Gornje Savinjske doline je imel prav tako stalno ceno. Da je dajala trgovina lep dobiček, so bili dokaz številni splavi, ki so začeli pluti po Savinji zgodaj spomladi in prenehali z vožnjo pozno jeseni. Vsaka kmečka hiša v okolici Celja je imela doma dobro vino iz obso-teljskih vinorodnih krajev. Pozimi so se kmetje založili s prekajenim svinjskim mesom za vse poletje. Še danes je delikatesa z okusno svinjetino nadevan želodec iz Savinjske doline. Daleč po Štajerski in Kranjski so bili znani tudi težki savinjski konji. Savinjski kmet ni hodil peš v Celje, ampak se je pripeljal v okusno tapeci-ranem koleslju. Savinčanka se je ob nedeljah in praznikih ponašala z bogatimi pasovi iz zlata in srebra, medtem ko so bile svilene ženske obleke vsakdanji pojav.

Celjska okolica si je dobro zapomnila, kaj je počela od Nemcev najeta in plačana »fakinaža« ob blagoslovitvi in otvoritvi slovenskega Narodnega doma. Od tedaj je slovensko časopisje na Spodnjem Štajerskem neprestano vpilo: »Svoji k svojim!« Ta klic je padel v bogati Savinjski dolini na rodovitna tla. Narodni dom v Celju je dal slovenskim trgovcem pogum, da so se naselili v mestu in okolici. Južnoštajerska posojilnica je imela dovolj kapitala savinjskih hmeljarjev, da je lahko delila kredite po nižjih obrestih. Celje je tako dobilo nove slovenske trgovce, ki so dobro uspevali, ker jih je podpirala zavedna in z denarjem podprta okolica. Le v nekaj letih so se pojavile po ulicah celjskega mesta vse mogoče slovenske trgovine in obrti, le slovenske trgovine z železnino še ni bilo. Stara nemška železnina Daniel Rakusch je bila dolga desetletja edina te vrste v Celju.

Najbogatejši trgovec Slovenec v Celju je bil pred prvo svetovno vojno mlinar Peter Majdič. V Gaberju ob Voglajni je imel velik mlin na vodni in električni pogon. Majdičeva moka je uživala sloves ne le na Spodnjem Štajerskem, temveč jo je izvažal preko avstrijskih meja po svetu. Celjski voditelji so pritisnili na Majdiča, da je v ulici, kjer se je nahajala Rakuscheva trgovina, odprl še lastno trgovino z železnimi izdelki Merkur, ki se je odlično uveljavila. Majdič je bil tudi edini v Celju, ki si je omislil kočijo na električni pogon s pomočjo baterij. O avtomobilu na bencin tedaj še ni bilo slišati. Majdičevo vozilo je izgledalo kot konjska kočija. Seveda je bilo

brez oj, za volanom je sedel šofer. Kolesa so bila ovita z gumijastimi obroči, da niso ropotala po tlaku. Neko dopoldne se je mlinar s svojo električno kočijo spustil od mlina v Gaberju proti mestu.

Pripeljal je z zmerno hitrostjo na Glavni trg, ko smo šli ob enajstih iz šole in zagledali, kako se premika čudo brez konja. Naenkrat je Peter izgubil oblast nad volanom. Njegov »samodrž« je zaneslo v stojnice z zelenjavo in južnim sadjem. Na mah so bili vsi »štanti« prevrnjeni, branjevke pa so se med kriki razletele na vse strani. Kakor hitro je bilo povoženo vse, kar je stalo na trgu, se je vozilo ustavilo in ni hotelo nikamor več. Električni voz so odvedli, Majdič pa se ni nikoli več prikazal z njim na mestnem tlaku. Branjevkam je poravnal škodo in kasneje so ga ob vsakem srečanju na Glavnem trgu spraševale, kdaj se bo spet pripeljal v »samovožu«, ki jim je pripomogel do hitre in dobre prodaje sadne robe. Peter se je smehljaj in menil, da bi bila vsakodnevna vožnja po oranžah, limonah ter figah tudi zanj predraga.

Razcvet Majdičevega mlina in železnine je razjezil Nemce v Celju in okolici. Že pred prvo svetovno vojno so v Gaberju poskrbeli za mlinsko konkurenco, ki je nosila napis Mestni mlin. Podjetje je bilo opremljeno s stroji na naftni pogon, kar je širilo nagnusen smrad po obratu in Gaberju. Dolgo ni bilo nič z mlinom, ki se ga je oprijelo ime Smrdljivi mestni mlin in ni veliko škodoval premožnemu Petru Majdiču. Njegovo podjetje je po desetletjih plodnega delovanja ugasnilo samo od sebe, saj je lastnik ostal brez moškega potomstva. Deset hčera se je omožilo in razneslo ogromno premoženje.

CELJSKA DOMOVINA IN KULT BISMARCKA

Klicu »Svoji k svojim!« je iz Ljubljane v Celje sledil Dragotin Hribar ter ustanovil uspešno prodajalno papirja in šolskih potrebščin. Nad trgovino je namestil nekaj tiskarskih strojev na ročni pogon, kjer je izdajal na Spodnjem Štajerskem upoštevane časopis *Domovina*, ki se je boril proti nemški celjski tetki *Deutsche Wacht* z revolversko vsebino, tiskani z nemškim denarjem v tiskarni Celeja. Časnik je napadal, grizel in psoval vse, kar je bilo slovenskega in katoliškega na Spodnjem Štajerskem. *Slovenski gospodar* v Mariboru ni bil kos vsem spodnještajerskim nemškim listom, zato je bila Hribarjeva *Domovina* dobrodošla pomoč v borbi z nemštvom in nemškutarijo. Celjski Nemci so se kot nosilci kapitala dobro zavedali, kaj so si skuhali, ko so z napadom na odprtje slovenskega narodnega doma

udejanjili klic: »Svoji k svojim!« Od tedaj so se skrbno izogibali večjih in pomembnejših spopadov s Slovenci.

Celjsko nemštvo je v mojih letih uganjalo božanski kult z rajhovskim železnim kanclerjem Bismarckom. Kljub temu da ga je nemški cesar prisilil k odstopu s položaja kanclerja, je ostajal starec še naprej bog za avstrijske Nemce, ki se za avstrijskega Franca Jožefa niti zmenili niso. Njihovi vsenemški cilji so bili v združitvi vsega nemštva pod enim cesarjem – nemškim. Pot v to smer je Nemcem pokazal Bismarck. V stanovanjih spodnještajerskih Nemcev je bilo zato videti velike slike Bismarcka v uniformi ali civilu z veliko nemško dogo ob strani. Celjskim Nemcem se je najbolj zameril, kdor se je prezirljivo izražal o »svetem« Bismarcku in ob tem hvalil ter povzdigoval cesarja Franca Jožefa.

NEMŠKI NOGOMET IN VOJNE DEBATE

V mojih gimnazijskih letih je postal v Celju priljubljen nogomet, ki so ga igrali predvsem nemški gimnazijci. Prva nogometna tekma je bila neko poletno popoldne ob veliki udeležbi občinstva. Kričanja in »hajlanja« je bilo pri vsakem голу več kot dovolj. Na eni strani je bil golman sin bogatega celjskega trgovca, oboževan tako od igralcev kot gledalcev. Zaradi sončne pripeke je zaprosil za vrček piva, ki ga je zvrnil na dušek. Pri tem se je neprevidnežu tako zaletela naglo popita tekočina, da ga je kljub zdravniški pomoči zadušilo. Prve nogometne tekme tako zaradi žalostnega primera niso zaključili. Dolgo časa ni bilo videti nogometa na Glaziji, ki so ga odrasli razumeli kot surovega. Končno je nogomet vendarle prodril tudi na celjsko igrišče, šele mnogo kasneje pa so se ga oprijeli tudi slovenski mladci.

Že nekajkrat sem poudaril, kako lepo, privlačno in zdravo mesto je Celje. Pred prvo svetovno vojno je bilo priljubljeno zatočišče letoviščarjev in upokojencev. Zlasti veliko je bilo upokojenih vojaških častnikov od hauptmana do generala. Zbirališča celjskih starih oficirjev niso bile kavarne, ampak mestni park v vseh letnih časih. V letih 1899–1902 so budno spremljali srdito vojno med Angleži in Buri v južni Afriki. Pri tem spopadu so bili v Celju vsi na strani Burov, ki so se borili za osamosvojitve. Drugače je bilo z vojno med Rusi in Japonci v letih 1904–05, ko so bili Slovenci na strani Rusov, medtem ko so Nemci držali z Japonci. Upokojeni oficirji v celjskem parku so bili deloma z Rusi, deloma so oboževali Japonce.

Vsako spomladansko in poletno jutro so se upokojeni stotniki, majorji in polkovniki zbirali za mizo v parku. S seboj so prinašali časopisna poročila o poteku

spopadov, ki so jih nato iskali na velikem zemljevidu. Pri obravnavanju japonske hitro napredujoče in ruske počasne vojne taktike so se vselej sprli, le malo je manjkalo, da si stari gospodje niso skočili v lase. Razhajali so se zmeraj kot največji sovražniki, čez noč pa je bil spor pozabljen in že naslednje jutro so spet sedeli za mizo v parku, prereševali vojna poročila, jih ocenjevali, iskali bojišča na zemljevidu in se končno spopadli ter razšli v jezi. Za dijake, ki smo ob dopoldnevih zahajali v park, da bi se učili, so bile oficirske razprave o rusko-japonskem bojišču na morju in kopnem pravi zabavni teater. Vsakega starega oficirja smo prekrstili v japonskega ali ruskega generala, pač glede na njegovo naklonjenost eni ali drugi vojskujoči se strani.

V BOLNICI IN PRI ZDRAVNIKU

V dijaških letih sem okusil, kaj pomeni ležati zelo bolan v bolnici in kaj je komplicirani zlom roke. V četrtem razredu me je pozimi napadla škrlatinka. Moral sem v bolnico, kjer sta bila v službi le dva zdravnika. Nastanili so me v izolirni oddelek. To je bilo staro pritlično poslopje za novo bolnico. Leseni pod je bil poln lukenj in odprtín, po katerih so skakale in se igrale miši. V sobi sem bil skupaj z mlajšim mestnim fantom, ki je že prebolel »šarlah« in je lahko hodil okrog. Mati mu je nekoč skozi železno ograjo pred bolnico podala meso in kruh, ki si ju je dečko zaželel in ju kljub zdravniški prepovedi zaužil, dobil vnetje ledvic in umrl. Tudi mene je bolezen hudo zdelala in sem nekaj dni visel med življenjem in smrtjo. Zdravil mi niso dajali. Bolezen je premagala moja krepka obsoteljska narava.

Ko sem končno vstal iz postelje, sem iz dolgčasa šival rjuhe, tehtal in zavijal razne praške in pomagal sestram pri pospravljanju dveh sob, v katerih so bili na istem oddelku jetični bolniki. Mednje se je pritepel nekdanji prevaljski tovarniški kovač Kene, ki ni imel tuberkuloze in je bil star več kot sto let. V bolnico se je zatekel, da bi se pogrel in odpočil čez zimo. V mladih letih je bil vojak in kadar je bil pri volji, je znal zanimivo in napeto pripovedovati o bojih za zedinjenje Italije. Ob drugi priložnosti pa sem pri skakanju prek »šrange« oziroma zapore, ki je branila pešpot čez travnik, tako nesrečno zadel s peto v drog, da sem si pri padcu zlomil desnico v komolcu. Zatekel sem se dr. Janku Serncu v Narodni dom, kjer mi je naravnal roko. Po treh tednih mavca nisem mogel gibati roke, prestajal sem neznosne bolečine, preden mi je zdravnik z vso svojo silo roko toliko razgibal, da

je spet postala uporabna. Ničkolikokrat sem bil zaradi roke pri dobrem doktorju, ki je očetu za zdravljenje računal le osemnajst kron.

PROTIALKOHOLNO IN KATOLIŠKO GIBANJE TER MATURA

V mojih gimnazijskih letih na Spodnjem Štajerskem niso obstajale srednješolske dijaške organizacije. V sedmem in osmem razredu je prišel slovenske katoliške višje gimnazije za protialkoholno gibanje ogrevat ljubljanski višji gimnazijec Marko Natlačen, pod prvo Jugoslavijo ban Dravske banovine. Ob teh priložnostih se nas je zbralo več v dijaški sobi v celjski opatiji. Natlačen je govoril dobro in prepričljivo ter nam polagal na srce prebiranje *Slovenca*, da se ogrejemo za politiko po strogo katoliških načelih. Pripovedoval nam je, kako so v Ljubljani študenti ločeni na klerikalce in liberalce, ter zagovarjal, da mora do ločitve priti tudi na Štajerskem. Glavni namen Natlačenovih obiskov je bila priprava višjih gimnazijcev za katoliška akademska društva.

Pri maturi leta 1907 je kandidate spraševal slovenščino odposlanec deželnega šolskega sveta v Gradcu, inšpektor dr. Peter Končnik, ki je bil pred Proftom ravnatelj celjske nemške gimnazije. Bil je koroški Slovenec in avtor slovenske slovnice. Da bi se karierno povzpел, je kasneje zatajil materinščino in se »uštulil« oziroma vrnil med nemške nacionalce. Pri maturi je postavil vsakemu Slovencu vprašanje iz slovenske literarne zgodovine ter stare slovenščine, in to v nemškem jeziku. Vprašani je odgovarjal v slovenščini, profesor pa je slovenske odgovore popravljal in jih dopolnjeval v nemščini. Čeprav je imel oprava samo s Slovenci, ni pri zrelostnem izpitu spregovoril niti ene slovenske besede!

DIJAŠKI »VALC«

Rokodelski pomočniki so se v letih pod staro Avstrijo podajali na »valc«. Ko je posameznik po predpisani učni dobi postal iz rokodelskega učenca pomočnik, je nekaj časa še ostal pri mojstru, nato pa se je odpravil v širni svet, da nekaj vidi, se preizkusi pri drugih mojstrih in usposobi za samostojno delo. Čim dlje se je mudil pomočnik na delu pri tujih mojstrih, tem več se je naučil in tem boljši mojster je bil, ko se je vrnil v domovino in se osamosvojil. Potovanja rokodelskih pomočnikov

od enega do drugega mojstra in posebno še šolanje po drugih državah so tedaj imenovali »valc«.

Nekaj podobnega so počeli postavni starejši višji gimnazijci. Ob velikih počitnicah so se s šolskim spričevalom v žepu podajali od župnišča do župnišča na »valc« po lavantinski škofiji. Ko je potovalni dijak potrkal na vrata župnika ali kaplana, mu je po pozdravu ponudil svoje spričevalo. Župnik ali kaplan je površno preletel šolski izkaz in že je vedel, s kom ima opravka. Potujočega je povabil k mizi in ga nekaj dni gostil ter nato pospremil z goldinarsko ali še boljšo denarno napitnino do duhovnega sosedu. Duhovniki po samotnih župnijah so bili dijaškega »valcanja« veseli, saj so z njim prejeli razvedrilo, zato so dijake zadrževali pri svojih mizah po ves teden. Vsekakor pa je vsak duhovnik dijaka na počitniškem »valcu« vsaj na kratko gostoljubno pogostil.

Nekateri dijaki so ob velikih počitnicah prehodili pol škofije, naslednje leto pa še drugo polovico. Natančno so bili seznanjeni, kakšen je ta ali oni župnik in kaplan, kateri župnik zadržuje dijake in jim ob slovesu stisne kaj okroglega v roko. Na dijaški »valc« se niso podajali le tisti, ki so se nameravali posvetiti duhovniškemu poklicu. Ravno nasprotno! Običajno so vandrali dijaki naprednega ali liberalnega prepričanja, ki so imeli smisel za ogledovanje krajev brez ficka v žepu. Od duhovnikov nabrani denar so »valcerji« najraje zapravili med rajžo. Le redki so z darovi pozneje plačevali stanovanje in hrano. Potovalni dijak je pri »valcu« marsikaj videl in doživel ter je s pripovedovanjem med šolskim letom zabaval tovariše. K priljubljeni dijaški zabavi med velikimi počitnicami je sodilo tudi romanje po novih mašah ali primicijah.

DIJAKI NA SEJMIH IN ZASLUŽENA KAZEN MINISTRANTOV

Moja rojstna hiša stoji zunaj naselja v Polju ob Sotli. Oče mi ob velikih počitnicah nikakor ni dovoljeval, da bi se potepal v »valcu« po župniščih, se zabaval ali popival z drugimi dijaki v Svetem Petru pod Svetimi gorami, Bizeljskem ali Kapelah pri Brežicah. Moral sem ostajati doma, kjer sem se družil z domačim mlinarjem, mizarjem in kovačem. Dokler sem bil še na nižji gimnaziji, je oče vedno računal z možnostjo, da mi bo v šoli spodletelo in me bo moral vzeti iz mesta nazaj na grunt. Zaradi šolske nezanesljivosti me je ob velikih počitnicah raje jemal s seboj na živinske sejme po slovenskih in hrvaških krajih. Sejemski izleti so bili zame prisilni in večinoma brez zabave. Paziti sem moral na konja in koleselj. Presedel sem ure in

ure na vozu, medtem ko je oče s prekupčevalci igral »šnapsl«, od mene na dno pekla poslano igro s kartami. Tedaj sem dobil tako močno mržnjo do kart, da se nisem kasneje naučil niti duhovniške igre tarok.

Tudi za ocenjevanje goveje živine po teži in ceni se nisem mogel navdušiti, kaj šele usposobiti. Hudoval sem se na sejemske datume, ker so bili zame sejemski obiski ter straženje konja in voza nadvse dolgočasno oviranje osebne svobode. Kljub mladostni nejevolji pa sem na živinskih sejmih doživel marsikaj, kar je vredno zabeležiti. V tistih dobrih starih časih je bila navada, da so šli sejmarji pred začetkom barantanja k maši. Z očetom sva bila nekoč pri taki službi božji v Podčetrtku ob Sotli. Na tamkajšnji fari je bil tedaj župnik velik in močan gospod, ki se je pisal Rom. Že ob začetku maše me je oče porinil pred glavni oltar klečat in molit, ker sem bil drobne postave in zato spadal med otroke.

Kmalu sta si ministranta začela podajati orehe. Za duhovnikovim hrbtom sta s pomočjo mašnega zvončka trla trde sadeže in povzročala precej nemira, saj je bilo njuno obnašanje fantalinsko predržno in nedostojno. Vsi smo bili radovedni, kako dolgo bo župnik trpel razbijanje orehovih luščin in smeh predrznih ministrantov. Bil sem že prepričan, da mora biti fajmošter precej naglušen, ker se ne zmeni za trušč in nespodobno obnašanje za svojim hrbtom. Šele ko je glasno odmolil trikratni »sanctus«, se je obrnil. Najprej je pograbil velikega ministranta za ušesa, ga dvignil v zrak in vrgel prek ograje obhajilne mize med klečeče in stoječe sejmarje. Enaka usoda je doletela drugega mašnega strežnika. Nato je gospod maševal brez ministranta, kaznovana pa sta se pobrala iz cerkve. Po koncu maše so bili vsi navzoči na župnikovi strani in so odobraval strog ravnanje z ministrantoma, sam pa sem se župniku Romu odtlej na široko izognil, če sem naletel nanj na cesti v Podčetrtku.

SKOK MODRASA V FOTOAPARAT

Po srečnem zaključku nižje gimnazije je oče uvidel, da ne bom ne za živinorejca ne za sejmarja. V višji gimnaziji me ni več silil na živinske sejme, pač pa sem lahko v času velikih počitnic ostajal doma in si čas kratil po svoje. Omenil sem že bratranca Frančka, ki se je kot strog nacionalist vpisal na višjo gimnazijo v Novo mesto. Med počitnicami sva prebila veliko časa skupaj, saj je bil doma v sosednji župniji Buče. S podporo iz denarnice stare matere sva si s Frančkom nabavila fotografski aparat starega kova. To je bila lesena škatla s stekleno lečo. Naprava se je pritrdila na poljubno raztegljivo stojalo. Snemala sva na steklene plošče in sama razvijala fotografije.

Lotila se naju je prava strast. Na plošče sva prenašala osebe, kraje, zanimivosti v naravi, gradove in grajske razvaline. Navdušenje nama ni dalo miru, oviralo naju je le pomanjkanje denarja za plošče. Za prepogosto nabavo plošč darežljiva babica ni kazala prevelikega zanimanja.

Ne vem, kako dolgo bi naju še razjedala gorečnost za fotografiranje, da ni bilo vsega kar na mah konec. Blizu Frančkovega doma ob cesti proti Kozjemu je podzemna kapniška jama, iz katere priteče potok, ki žene nekaj manjših mlinov. Vhod v jamo je širok in dober meter visok. Ob deževju je poln vode, ki se spušča po gladki skali v slapu med kamenje in skalovje. Zlasti v poletnem času in ob narasli vodi je slap nekaj zelo lepega za oko. Zaradi grmenja in padanja vode v prepad je tudi nekaj s strahom navdajajočega. S Frančkom sva si bila edina: slap v Gruski mora na ploščo, in to ob najvišjem vodostaju!

Slapu se je bilo težko približati. Po zelo težavnem plezanju nama je neko sončno soboto popoldne le uspelo postaviti fotografski aparat na mesto, s katerega bi bil zajet slap od izvira do izginotja med skale. Zadovoljno sva počivala, sedeč med visoko travo. Hotela sva se umiriti, da bi bila roka mirna pri snemanju na stari način, tj. izpostavljanju leče svetlobi z odkrivanjem in pokrivanjem poklopca. Tedaj pa se je hipoma kakor blisk pognal med naju naravnost v aparat debel in dolg modras. Nalet kače v fotografsko škatlo je pognal napravo po skalah v slap, ki je v trenutku opravil uničevalno delo. Tudi modras je brž izginil med šumeče vodovje in kamenje. Globoko sva si oddahnila od presenečanja in strahu pred ostudno strupeno kačo, ki nama je uničila najljubšo zabavo. Od fotoaparata so ostali samo ostanki stojala, za nabavo novega pa ni bilo ne denarja ne kredita pri babici. Strast za fotografiranje nama je za vselej pregnal nenavaden dogodek z razbesnelim modrasom.

PODZEMNA JAMA IN ŠKOFOV BRATRANEC

Ko je bil tri leta starejši Franček v bogoslovju, med velikimi počitnicami ni imel več toliko časa, da bi lahko skupaj preživljala prosti čas. Izgubo prijatelja je nadomestila nova osebnost, ki me je ogrela za planine in naravo. Na naši domačiji je kot hlapček že pri starem očetu služil Joža Klajnšek iz Polja, ki se je kasneje izučil za čevljarja. Na pomočniškem »valcu« je prispel v Gradec, kjer je bil sprejet v tovarno usnjenih izdelkov, ki je izdelovala vojaško obutev, sedla in vprežno opremo za vojaška vozila. Vsako leto je prihajal v rojstni kraj na dopust in bil pogosto v naši hiši, kjer je bil dobrodošel kot stari znanec in prijatelj.

Z Jožem sva se zblížala v višjih gimnazijskih letih. Znal je zanimivo pripovedovati o svojih izletih v planine in raziskovanju podzemnih jam. Živel je samsko življenje kot aktivni član graškega planinskega društva in je sleherni prosti trenutek izkoristil za obisk planin in jam. Tako sva tudi midva postala prijatelja, čeprav je bil Joža skoraj štirideset let starejši. Po obsojnih krajih ni visokih gora in planin, vendar ima dolina ob Sotli mične razgledne točke, na katere me je opozarjal Joža, me vodil nanje in me navduševal za skrito lepoto ozke in prikupne doline z gradovi in razvalinami. Tunist in jamar Joža mi je kazal podzemne kapniške jame, ki so do tedaj samevale in ni nihče vedel zanje. V naši kovačnici naju je opremil s potrebno opremo za varen obisk jame v Gruski, kjer je drzni modras uničil fotoaparat.

Na raziskovanje kapniških jam sva se z našega doma podala nekega poletnega dne. Sledila sva potoku, ki priteče iz glavne jame v Gruski in ga krasi slap. S seboj sva imela daljšo vrh, vsak po eno dolgo okovano palico, svetilko in Jožetove plezalne izkušnje. Stari Joža naprej, jaz za njim in že sva bila pri vhodu v jamo, iz katere je pri daljšem suhem vremenu žuborel manjši potok, ki se je spuščal v slapu na prosto in med kamenjem v dolino. Visoko nad nami je vodila okrajna cesta, tako da je odmevalo iz jame, ko je po cesti drdral voz. S prižgano svetilko sva se napotila v hladno jamo, ki je pri vhodu tako nizka, da je treba naprej po vseh štirih. Kmalu pa se je mogoče vzravnati in nadaljevati pot ob žuboreči potočnici. Joža je povedal, da je jama novejšega izvora, ker je še vsa mokra in blatna po stropih, od katerih kaplja voda.

Nisva še dolgo rinila po ozkem hodniku in že nama je zaprla pot tako globoka voda, da sta se najini več kot dva metra dolgi palici pogreznili vanjo. Svetilko sva pritrdila na palico in svetila naprej po vodi in ob straneh, da bi odkrila stransko stezo za nadaljnje prodiranje. Iz daljave je bilo slišati curljanje vode. Joža je menil, da sva zadela na nepremostljivo oviro. Preko globokega zapornega tolmana bi bilo mogoče priti le s pomočjo zložljivega platnenega čolna, ki so ga imeli le graški jamarji. Treba se je bilo obrniti. Na mokrih stenah je bilo čutiti, da je jama ob deževnem in visokem vodostaju polna vode. Levo sva zadela na precejšnji kos suhe podzemne votline, kjer nadaljevanje poti kmalu po vhodu zapira skalovje, ki se je moralo pomakniti navzdol ob potresu in zdaj zapira prehod.

Povzpela sva se na cesto in zavila na desno na kamnit kolovoz, kjer nama je v obraz puhnil hladen zrak iz stranske luknje. V neznatno odprtino sva spuščala kamenje. Trajalo je nekaj sekund, preden je kamen čofnil v vodo. Desno od te luknje je vhod v suho podzemno jamo, ki jo je doletela podobna potresna usoda

kot prej opisano. Gruska je apnenčasta, skozi apnenec pa pronica voda in ustvarja podzemne votline, ki jih je pred stoletji zapahnil potresni sunek.

Po nekajurnem raziskovanju se je oglasil želodec. Krenila sva v Komarjevo krčmo nad glavno jamo tik ob okrajni cesti. Klobase in svinjsko meso sva imela s seboj, vino pa je dala Komarka, ki je povedala, da je bil pred leti v jami cestni inženir. Tedaj so morali umakniti okrajno cesto od prepada, ki je v tisočletjih izdolbel dolino. Inženir je pripovedoval, da je prodril le do globoke vode, preko katere ni mogel, zato se je vrnil. Od domačinov si nihče ne upa niti pogledati v globoki prepad, iz katerega ob dežju hrumi voda, je dejala krčmarica, kaj šele da bi se podal v notranjost tega pekla.

Med pogovorom s Komarjevo materjo je po cesti iz Kozjega pridrsal lojtrnik, v katerega sta bila vprežena konja. Spredaj sta sedela moška, zadaj na slami pa dolgi in dobro mi znani kozjanski izterjevalec Napotnik. Moška trojica se je glasno prepirala in z rokami krilila po zraku. Pred krčmo je eden od moških izterjevalca sunil v hrbet, da se je zakotalil z voza in priletel na prašno cesto, kolikor je bil dolg in širok. Objel ga je oblak prahu, moška pa sta se med glasnim krohotom odpeljala naprej. Izterjevalec se je postavil na noge, dvignil desnico in zaklical za izginulima: »Prekleta nemškutarja, mi bosta že še prišla v pest!« Otresel se je prahu, se otipal po glavnih udih telesa in ugotovil, da ga je pri padcu le pošteno pretreslo.

Napotnika sem poznal, kdo bi ga tudi ne, saj je bil izterjevalec v kozjanskem okraju, odkar je bil demobiliziran po avstrijski okupaciji Bosne in Hercegovine (1908). Zaradi službe ni bil osovražen pri prebivalstvu, čeprav je bil orjak močnega glasu in je grdo gledal. Po srcu je bil dobričina. Celo v izterjevalni službi je ravnal tako, da so ga imeli vsi radi, in je bil pogoščen v vsaki hiši, kamor ga je zanesla službena dolžnost. Izhajal je iz Tepanja pri Konjicah kot bratranec lavantinskega knezoškofa dr. Mihaela Napotnika. Ponosen je bil na to sorodstveno vez in je rad pripovedoval, kako sta s škofom sodelovala pri prodiranju proti Turkom po Bosni in Hercegovini.

Da potolaživa Napotnika, sva ga z Jožetom povabila na svinjski prigrizek in vino. Rade volje je prisedel. Ko se je okrepčal z mesom in si poplaknil jezo z vinom, nama je povedal, da sta ga »prekleta nemškutarja« iz Podčetrтка povabila na voz, nato pa so se sprli zaradi nacionalnosti. Zbadala sta Napotnika, da je še vedno izterjevalec in ne bo nikoli kaj več, ker je zagrizen in bedast Slovenec. Če bi bil nacionalno popustljivejši, bi bil že davno uradnik, in to celo davčni. To je Napotnika tako razburilo, da jima je pošteno naklepal nemškutarska ušesa. Hudiča nemškutarska, iz onemogle jeze sta ga pognala z voza in lahko bi se pri padcu ubil. Obvaroval ga

je sam angel varuh. Bo že pokazal nemškutarjema, ki sta doma iz najbolj hudičeve nemškutarske luknje – Podčetrтка!

Nama z Jožetom je imponirala Napotnikova narodna zavest, zato sva mu pridno polnila kozarec. Ko je izvedel, da sva bila v jami, je vstal in sklenil, da mora domov. V bližini je imel bajto in nekaj grunta, ki sta ga obdelovali žena in hčerka. Povabil naju je s seboj, da nama pokaže, kje se ob deževju zbira voda in odteka v podzemno jamo, nato pa pod cesto priteče iz zemlje v mogočnem slapu. Povedal je, da že leta opazuje zbiranje vode. Hvaležna Napotniku sva se hitro dvignila. Z njim je bil njegov zvesti spremljevalec Fiksl, navadni »šekasti« kmečki pes z repom, zvitem v klobaso. Napotnik je bil močno navezan nanj in žival ga je vselej spremljala na službenih obhodih po kozjanskem okraju.

Nekaj časa smo hodili po cesti, nato pa zavili levo po dolgem travniku. Za njim je bilo širno koruzno polje, ki smo ga morali prečkati. Zbirališče deževnice je bilo v okrogli globeli preko njive ravno pod hribom. Na sredi koruzne njive je Fiksl zacvilil in jo ucvrl za zajcem, ki se je dvignil z ležišča. Zajec in pes sta bila kmalu na planem, nato pa je pasji cvilež na mah utihnil. Tedaj smo tudi mi prispeli do roba globokega vodnega zbiralnika. Požiralnik je bil do dna suh. Zagledali smo zajca pod hribom, kako je izginil za ovinkom, Fiksla pa ni bilo nikjer. Jasno je bilo, da se je pes pognal za zajcem, ki je preskočil zemeljsko udrfino, pes pa je padel vanjo in skozi kamnito luknjo kdo ve kako globoko v podzemne prostore.

Napotnik me je milo prosil, naj se spustim v globino požiralnika in rešim ponesrečenega Fiksla. Joža in Napotnik sta me res navezala na vrh in spustila v širok in globok požiralnik. V dno iz apnenca je voda izdolblja ravno dovolj veliko luknjo, da je požrla padlega psa. Iz odprtine pa ni bilo slišati cvileža. Pes se je moral pogrezniti v globok vodni tolmun, ki tvori podzemni rezervoar vode, iz katerega izvira potok v Gruski. Pes ni mogel iz globine proti luknji, domnevali smo, da je odšel po jami naprej proti izhodu in bo prikukal na svetlo nad slapom. V požiralniku ponesrečeni živali nismo mogli pomagati. Pregledali smo okolico in videli, kako se mora voda, natekla s hribov ob deževju, zbirati ravno v to vdolbino, od koder se potem izgublja v podzemlje.

Ob okrajni cesti smo gledali proti slapu, da bi uzrli Fiksla. O psu ni bilo sledu. Dobri stari Napotnik se je poslovil v prepričanju, da je po zaslugi nemškutarjev iz Podčetrтка ob dolgoletnega zvestega spremljevalca. Med naslednjimi velikimi počitnicami sem od Napotnika izvedel, kakšna je bila Fiksova usoda. Kadar koli se je vračal proti domu, je vsakič pogledal v prepad proti slapu v Gruski. Dolgo ni bilo nič, spomladi pa so mu kmetje, ki so kosili ob potoku, povedali, da so v grmovju

našli pasjo lobanjo. Verjetno je pripadala ponesrečenemu Fikslu in jo je na plano prinesla narasla voda ter jo s slapom pognala po potoku.

SPOŠTUJ GOSPODOV DAN!

Kot Zagorec iz Ivaniča pri Desiniću je bil moj oče že od rojstva lovec. Na svojem spodnještajerskem domu je prebil vsak prosti trenutek dneva na lovu, ki ga je imel stalno v zakupu. Tudi mene je že v zgodnji mladosti začel jemati na pogon divjačine po obsojteljskih gozdovih. Ko sem bil v nižji gimnaziji, je prinesel zame od nekod s Hrvaške krajše puškine cevi. Domači kovač in mizar sta oskrbela vse ostalo, kar je spadalo k opremljenosti lovskega kosa, ki se je nabijal od spredaj in sta ga vžigala petelina z udarom po vžigalni kapici. Tako ustvarjena lovska puškica je bila prav čedna in je metala naboje v divjad kot velika. Med velikimi počitnicami sem tako po mili volji streljal divje golobe v vrbinah ob Sotli, veverice in v mraku zasledoval jazbeca. Za divje zajce pa sem imel časa le štirinajst dni od konca avgusta do petnajstega septembra, ko se je začela šola.

Tedaj je bilo v naših krajih mnogo lisic, ki so kradle perjad z dvorišč in povzročale znatno škodo z uničevanjem mladih zajčkov, fazanov in jerebic. Vsako počitniško nedeljo smo se po zgodnji maši zato podajali na lisičji lov oče, kovač, mizar in jaz. V poletnem času je listje na drevju in po grmovju gosto in ovira razgled ne samo lovcu, ampak tudi previdni ter prodorni lisici. Najraje pride na strel v poletnih mesecih, ko zaradi gostega listja ne more videti prežečega lovca. Lisice smo preganjali s pomočjo psov in jih streljali ob prečkanju gozdnih kolovozov ter posek. Lisičja koža je bila v tem času neuporabna, a nam je šlo le za uničevanje škodljive roparice.

Vsako poletno nedeljo smo se klatili po goščah, če je bil oče doma in ni bil zadržan na sejah in z drugimi opravki. Na kvatarno in prvo nedeljo v mesecu pa oče ni lovil in je tudi meni prepovedal, da bi na sveti dan preganjal lisice in jih streljal. Neko prvo nedeljo v septembru je imel oče po maši sejo krajevnega šolskega sveta. Ni bilo pričakovati, da bi se vrnil domov pred kosilom. Kovača in mizarja tudi še ni bilo iz cerkve. Bil sem sam. Nekaj me je zagrabilo, da sem snel puško s stene, poklical psa in krenil v gozd, ne meneč se za očetovo odločno prepoved lova na ta dan. Bilo je zelo vroče. Ob takih dnevih se lisice plazijo okrog in nobeni ne pade na misel, da bi tičala v podzemnem brlogu.

Spustil sem psa in se postavil na kolovozno križišče sredi gozda. Pes se je kmalu oglasil na način, ki mi je povedal, da goni lisico. Napel sem petelina in skrbno pazil,

iz katere gošče bo skočila zvitorepka prek kolovoza, da se skrije v drugem gostejšem grmovju. Napenjal sem pogled. Za pet božjih ran! Nekdo se je poganjal navzgor po gozdni poti. Iz daljave mi je zablisnilo pred očmi. Še enkrat. Prepričan sem bil, da se svetloba odbija od bajoneta na žandarski puški. Ponovno se je zasvetilo. Jasno je bilo, da me zasleduje oko postave. Zdaj zdaj me bo zagledal in pozval: »Stoj!« Odvzel mi bo puško in me odgnal pred očeta in še kam. Zasukal sem se navzgor in se pognal v galop, da jo ucvrem domov in se skrijem pred orožnikom. Smuknil sem v goščo, odvrget puško in beži, beži, kolikor so me nesle noge ter mi je dopuščala sapa. Za menoj so padali klici: »Stoj! Počakaj! Kam bežiš?«

Šentpetrski stražmojster Rahle me je enkrat že imel v delu, ko sem streljal ribe v Sotli. Odvzel mi je puško in me pošteno oklofotal. Orožje je izročil očetu, da me tudi on kaznuje. Tedaj mi ni oče ničesar storil. Tokrat pa bo imel žandar v očetu zaveznika, ker sem si drznil loviti kljub izrecni očetovi prepovedi. Svarilni klici iz ust orožnika so mi še bolj podžgali pete. Razgret sem bil, da se je kadilo od mene, ko sem vdrl v kuhinjo in prosil mater, naj me skrije pred žandarjem. Mati se je ustrašila potnih srag, ki so mi curkoma lile z obraza. Težko sem dihal. Ni me oštevala, saj se je preveč mudilo. Prijela me je za roko in tekla z menoj za hišo ter v hlev. Pokazala je nad seno med svislimi in mi zagotovila, da bo že pregovorila žandarja, naj me ne prijema prehudo.

Splezal sem čisto pod sleme strehe in »lukal« skozi špranje, da bi uzrl brkatega stražmojstra. Gotovo je našel moje odvrženo orožje. Z njim v roki bo počakal očeta, ki se bo proti poldnevu vrnil s šolske seje. Tedaj pa mi v uho udari očetov glas: »Treza, kje pa je poba? Ali ni pribežal domov? Bedak, saj mu nisem hotel ničesar storiti. Le v spomin sem mu hotel priklicati prepoved, da je pri naši hiši prepovedan lov vsako prvo in kvatrno nedeljo!« Mati se je globoko oddahnila. Povedala je očetu, da tičim nekje na hlevskih svislih. Zbežal in skril se nisem pred očetom, ampak pred samim – bog nas varuj! – stražmojstrom Rahletom. Oče se je na ves glas smejal. Ni mogel razumeti, kako sem ga lahko zamenjal s strogim žandarjem.

Bralec si lahko predstavlja, kako mi je odleglo. Moj strah je v očeh, ušesih in prepričanju ustvarila slaba vest. Oče si je v Zagrebu kupil lovsko puško na patrone, katere cevi sta bili gladko svetli. Po vrnitvi s seje šolskega sveta je videl, da moje puške ni na steni ob njegovi. Uganil je, kje sem, in se je podal za menoj, da me spomni na prepoved. Orožje se je zaradi sončnih žarkov svetlikalo in v moji domišljiji postalo bajonet žandarske karabinke. Oče mi ni navil ušes, bil sem že dovolj spokorjen s strahovitim begom pred strogim žandarjem. Vsa leta, dokler

sem zahajal na lov, sta kvatrna in prva nedelja v mesecu zame ostali sveta dneva, ki ju nisem skrunil z lovom.

TRAGIČNA SMRT DOBREGA PASTIRJA

Ko sem bil dijak višje gimnazije, je očeta doletela huda nesreča. Ob vračanju iz zagorskega trga Klanjec se je konj splašil med spuščanjem po strmem klancu Srebrnik blizu Svetega Petra pod Svetimi gorami. Koleselj se je prevrnil, blatnik voza pa je udaril padlega očeta po kolenu desne noge in mu ga zdrobil. Zdravniško pomoč je iskal v Gradcu, kjer so mu hoteli nogo odrezati, in v Ljubljani pri tedaj slovitem kirurgu dr. Šlajmerju, ki je očeta poslal domov z zagotovilom, da se bo noga sčasoma dovolj zravnila, da bo lahko hodil, le potrpeti mora, da se zmleto koleno zaraste in zaceli. Tako je tudi bilo. Oče je skoraj dve leti štorkljal z berglami, preden je bila noga zopet uporabna.

Po nesreči je komaj čakal, da se vrnem domov za velike počitnice. Dnevno sem ga moral spremljati na lovu na lisice. Z berglami je bil spreten le na ravnini, kjer je čakal na plen po stojiščih. Sam sem mu gonil divjad na strel s pomočjo dobrega lovskega psa Hektorja. Pri hiši smo imeli tedaj še enega velikega čuvaja, ki se je odzival na ime Tiger. Prinesli smo ga iz hrvaškega Zagorja. Imel je odsekan rep, krasile so ga bele lise, raztresene po črni dlaki. Vendar pa o vohljanju za divjadjo pri »šekastem« Tigru ni bilo niti govora. Ko je zaslišal strel iz gozda, je odbrzel v smeri poka. Če je naletel na ustreljenega zajca, ga je pograbil z gobcem, odnesel in požrl s kožo vred. Z očetom zato nista bila prijatelja, pač pa je zagorskega Tigra oboževal ženski svet.

Okrog našega doma se vije precej velik potok Buča, na katerem se je v mojih mladih letih vrtel družinski mlin na pet tečajev. Vsi pašniki in travniki, ki so spadali k naši hiši, so se z enim delom naslanjali na globoki potok. Voda je tvorila naravno ograjo in branila goveji živini naskok na žitna polja, v koruzo, fižol in zelje. Preostale odprtine je branil Tiger. Pasel je sam in kako vestno! Zaradi te lastnosti je bil zaslužen ljubljenev vseh pri hiši, ki so znali ceniti dobrega pastirja.

Neko poletno popoldne sva bila z očetom na lisičjem pogonu po Gruski. Oče se je pomikal po dolinskih stojiščih, s Hektorjem pa sva se plazila skozi grmovje po hribovju in usmerjala lisičjo divjačino proti očetu na strel. Odjeknil je pok. Slišal sem klicati očeta, da je obstrelil starega lisjaka, ki se je potegnil nazaj v grmovje. Plazil sem se skozi goščavo v smeri oddanega strela. Pot je bila zaradi razraščene

in prepletenega srobotna mučna. Vseeno sem vztrajal, da izsledim obstreljeno zver. Ni bilo dolgo, ko mi v uho udari pasji lajež in cvilež. Brž mi je bilo jasno, da pomaga obstreljenega lisjaka ob Hektorju mikastiti njegov hrvaški tovariš Tiger. Povzpel sem se nad grmovje, iz katerega je prihajal pasji direndaj. Tedaj sem zagledal, kako se po grmičju in srobotju valja in prekopicava velik klobčič, v katerega so zapleteni oba psa in lisjak, ki se srdito brani in seka z zobmi po gobcih psov.

V mladostni nepreudarnosti in prenačlenosti mi je puška sama od sebe skočila k licu. Tresk – se je razleglo po gozdu! Iz grmovja se je razlegel obupni cvilež od šiber zadetega psa. Veliki in močni Tiger je le nekajkrat zavekal in za vselej je bilo po njem. Oče me je vprašal samo: »Katerega pa si?« Na moj odgovor, da Tigra, je pripomnil: »Da le nisi Hektorja, za Tigra mi tako ni!« Hektorju strel ni prizadel nič krvavega, mrtva pa sta obležala Tiger in lisjak. Oče mi je ukazal obe živali pustiti na mestu, kjer sta obležali. Lepo sem ga prosil, naj domačim ženskam nikar ne pove, kaj se mi je pripetilo, sicer ne bom imel miru pred njimi do konca počitnic. Ko bom spet v Celju, pa jim lahko razodene mojo lovsko nesrečo. Oče je obljubil, da bo molčal. V prihodnje moram pač dobro pogledati, po čem in kdaj lahko streljam. Lovca spametuje samo praksa. Mladostni jagri se radi prenačlenijo.

Pastirja Tigra ni bilo od nikoder ne po hrano ne na pašo. Ženske so ga večkrat dnevno klicale z glasnim: »Tiger, na, tu, tu! Frdamani, stepuh, potepa se okrog in mu ni ne za hrano, kaj šele, da bi pazil na živino!« Dnevni, tolikokrat ponovljeni pozivi so bili zame ostre igle, ki so mi očitale velik lovski greh! Slednjič so velike počitnice šle proti koncu. Ženski klici za pobeglim pastirjem Tigrom so bili zame še vedno trnjeva krona, ki je zbadala moje sočutje z živaljo, ki je imela toliko zaslug za hišo. Komaj sem čakal na začetek pouka, da bom lahko izginil v mesto, kjer mi ne bo vzbujal bridkih očitkov dnevni: »Tiger, na, tu, tu!«

Oče je v življenju spil le malo alkohola. Kadar pa se je le vrnil okajen, je bil izredno dobre volje. Najmlajše otroke je jemal na kolena, jih božal in pripovedoval zgodbe. Dva dni pred mojim slovesom se je zvečer vrnil v rožicah in na kolenih zibal triletnega bratca Jožeta. Stara dekla Roza je poklicala iz kuhinje: »Tiger, na, tu, tu! Sedaj je pa že predolgo, da ni te pasje mrhe od nikoder na spregled!« Tedaj je oče pošepnil fantku na kolenih: »Jožek, Tigra ne bo nikdar več nazaj, ker ga je Januš v Gruski ustrelil.« Bratec se ni odzval, babica so ga odnesli v posteljo. Preden je zaspal, sta s staro materjo odmolila Očenaš in kratko molitvico k angelu varuhu. Sredi molitvice »varuj mene ti nocoj« pa je poklicala še mlajša dekla: »Tiger, na, tu, tu!« Usodni klic je vzdramil Jožka: »Stara mama, Tigra ne bo več nazaj, ker ga

je Januš v Gruski ustrelil. « Po trpkih besedah iz ust nedolžnega otroka sem smuknil v svojo sobo, a babica so že bili za meno.

Stari materi so priskočile na pomoč dekle in vsa ženska ropotija, ki se je shajala v naši hiši. V prvi svetovni vojni sem se udeležil dvainšestdesetih večjih in manjših bitk. A nobena ni bila tako huda kot ta, ko je po meni cele ure padalo iz babjih ust vse, kar je Bog pognal z neba in pokopal na dno pekla! Ko sem odhajal v Celje, mi stara mati niso dali običajnega zlatnika za dvajset kron. Dokler sta živeli ona in dekla Roza, sta mi očitali Tigrovo smrt, kadar koli sta me videli s puško na rami. Na lovu pa nisem ustrelil nobenega psa več.

ŽANDARSKI GOLAZ

Počitnice po maturi sem prebil doma in pohajkoval po gozdovih kot prejšnja leta. Moja edina zabava je bil pogon za divjačino s psom in puško. Štirinajst dni pred odhodom na mariborsko bogoslovje pa me je k sebi povabil stric Karel Presker, župnik v Kapelah pri Brežicah. Dnevi pri njem so bili nepozabni, saj sem jih prebil v družbi visokošolcev in gimnazijcev. Vsakodnevno smo hodili v smrekove gozdove Dobrave. Lepo negovana Dobrava je spadala pod brežiško graščino in je bila last grofa Attemsja. Po tamkajšnjih gozdovih je bilo polno srnjadi, ki je bila skrbno nadzorovana in ni bila prav nič plašna.

Tik ob župnijski cerkvi v Kapelah je imel trgovino in gostilno Ivan Vidmar. Njegov sin Jože je bil na gimnaziji leto pred meno, v Celju pa sva oba sedem let stanovala pri gospe Miklavc. Postal je pravnik. Imel je dve čedni in ljubeznivi sestri, ki sta nam stregli z vsem, kar je bilo na voljo. V gozdovih Dobrave smo nabirali gobe, same velike in trde s črnkastimi kapicami. Posedali smo, si pripovedovali doživljaje in prepevali, da je odmevalo po gozdu. Moje bivanje v lepih Kapelah se je naposled bližalo koncu. Ko sem veselim in prijaznim tovarišem zaupal, da sem se namenil študirat bogoslovje, so menili, da je treba takšno slovo posebej proslaviti. Vstop v bogoslovnico je pomemben življenjski mejnik. Sledil je posvet, kaj pripraviti, da nam bo ostalo v najboljšem in trajnem spominu. Zmagal je načrt Vidmarjevih sester, ki sta sklenili, da morata biti razhod in slovo v Dobravi. France in Januš naj ustrelita mlado srno, sestri pa bosta skuhati golaž za vso družbo. Iz Vidmarjeve gostilne bomo dobili kruh, jedilni pribor in vino. Po večerji bo prosta zabava s petjem in pripovedovanjem.

Francetov oče je bil grofov logar. Vsak petek je moral na poročanje na gozdarski

urad v Brežice, kjer je ostajal po dva dni. Časa je bilo torej dovolj za lov na srno in pripravo poslovilne prireditve. Ob gozdarjevi odsotnosti bomo uganjali po gozdovih Dobrave, kar se nam bo zljubilo! Orožje in municija sta bila na razpolago. V soboto zjutraj je padla lepa mlada srna. France jo je olupil sredi gozdne jase ob mogočni kopi sena, ki naj bi v ostri zimi služila srnjadi za hrano.

Naša družba se je v soboto popoldne zbrala pri Vidmarjevih, od koder smo krenili z vsem potrebnim v Dobravo na jaso, kamor je France prinesel srnino meso. Pribor in potrebščine smo razstavili po travi in začeli nabirati suhljad za ogenj. Vidmarjevi sta rezali meso, ki naj bi bilo nekaj posebnega in prvovrstnega. Zakurili smo velik ogenj, prireditve pa začeli s petjem pesmi *Pobratimija* in *Slovo od mladosti*. Posedli smo po travi in začeli z veselim kramljanjem. Nekateri so kadili cigarete in jih prižigali ob ognju, pri tem pa se je vnela velika kopa sena. Na mah je bila vsa v plamenih, ki so za nekaj trenutkov švignili proti nebu. Na gašenje ni bilo niti misliti! Vreme je bilo mirno in brez vetra. Ni bilo nevarnosti, da bi se požar razširil preko obsežne jase na smreke. V naglici smo pobrali šila in kopita ter se razkadili na vse strani, da bi utekli krivdi za požig travne kope.

Domov smo se vračali posamezno, kopa na jasi v Dobravi pa je še kar gorela, da se je kadilo visoko proti nebu. Plamena ni bilo videti, ker so bile smreke previsoke, vendar so dim opazili Kapelčani, Dobrovčani in Brežičani. Vsak odrasli je vedel, kaj gori. Prepričani so bili, da gre za maščevalni požig divjih lovcev. Bogati grof bo že utrpel neznatno škodo, so menili, zaradi vremenskih razmer pa ni bilo nevarnosti za razširitev požara.

Naša tovarišija se ni uspela sestati že v nedeljo po razbiti poslovilni proslavi, a v ponedeljek popoldne smo bili spet neustrašno skupaj v gostilni pri Vidmarju. Zasedli smo mizo v veliki sobi in se zalagali z dišečim golažem ter ga med petjem in kramljanjem zalivali z vinom. Proti večeru so se odprla vrata velike gostilniške sobe. Vstopila sta žandarja z dobrovskim lovskim paznikom, ki je držal v roki kožo ubite grofove srne. Kot na povelje smo vsi okrog velike mize utihnili v prepričanju, da nas je oblast izsledila ter bomo sedaj plačali za odstrel divjačine in požig graščinske kope. Vendar je po globokem vdihu in zaznavanju dišav iz kuhinje okrajni stražmojster rekel: »Saperlot, tukaj pa diši tako prijetno po golažu. Bi lahko dobili tudi mi vsak po eno porcijo te dobrote?«

Vidmarjeva mama je prišlekom postregla z velikimi porcijami golaža, ki je vsem teknil. Brkati stražmojster se je še pozanimal, kaj slavimo, in izvedel, da se poslavljamo od počitnic. Pohvalil nas je, ker se ne nacejamo z vinom na prazen želodec, pač pa pijemo na trdno in zanesljivo podlago. Orožnika in gozdni čuvaj

so govorili o požigu kope in ustreljeni srni ter bili soglasni, da so zločina zagrešili zloglasni Cizlji iz Bojsnega pri Pišecah, ki so bili že večkrat kaznovani divji lovci in razbojniki. Tokrat so bili celo tako predrzni, da so nalašč obesili sveže odrto kožo ustreljene srne na vejo smreke, da jo je lahko od daleč videl vsak logar in žandar.

Sita trojica je plačala tri velike golaže in precej brizgancev. Nihče ni pomislil, da jedo prepovedano jed! Nižji orožnik se je v spremstvu lovskega paznika odpravil v Bojsno po Cizljevo kompanijo. Zaprli so jo, a jo ob pomanjkanju dokazov kmalu izpustili. Takšna je bila moja poslovilna zabava pred vstopom v bogoslovje. Zahtevala je kopo grofovega sena in njegovo mlado srno, ki so jo v golažu jedli tudi gozdni čuvaj in žandarja. Pravih krivcev za nesrečni dogodek avstrijska oblast ni izsledila. Da so Cizlji iz Bojsnega dva dni po nedolžnem sedeli v zaporu namesto dijakov, je bil le ocvirek več v poslovilnem golažu na razglednih Kapelah.

III. ZGODNJI SPOMIN NA DR. ANTONA KOROŠČA

SLIKA AGITACIJE ZA DR. KOROŠČA

Časopisni urednik v Mariboru dr. Anton Korošec je nastopil kot kandidat na državnoborskih volitvah 14. maja 1907 v volilnem okraju Šmarje, Rogatec in Kozje. Kot očividec lahko podam sliko agitacije zanj kot kandidata Kmečke zveze, posebno priljubljenega pri nežnem spolu. Ženske po obsoteljskih krajih so največ storile za njegovo izvolitev. Na mojem domu v Polju ob Sotli, kjer je dr. Korošec prenočeval, ko se je mudil na volilni agitaciji, so se z vsemi močmi potegovali zanj oče, mati in mlinar. Oče je prevzel agitatorsko skrb za starejše omahljive gruntarje v fari, medtem ko je mati po nedeljski maši na »placu« pred cerkvijo organizirala boljše gospodinje v župniji. Morale so se obvezati, da bodo za odhod na volišče prepričale ne samo može, brate in sorodstvo, ampak tudi druge, ki v njihovem okolju niso bili povsem zanesljivi.

Žene in gospodinje pod materinim vodstvom so na dan volitev silile dodeljene jim volivce, da so iz bojazni pred žensko jezičnostjo oddali volilne listke za dr. Korošča, podpisane od agitatoric. Šele tedaj so imeli mir in se jim ni bilo treba bati ženskih očitkov. Mati je na dan volitev navsezgodaj zjutraj odbrzela v hribe ter se spravila nad kočarje in drugo revnejšo »rajo«, ki ji sploh ni bilo do volitev. Izstavila jim je volilne listke, pred njo so se morali praznično preobleči in oditi z njo na volišče pri fari. Nihče ni upal dezertirati, sicer bi bilo v zimskem času, ko je bil navezan na podporo v živežu pri boljše založenih kmetih, zanj hudo.

Omenil sem že, da je bil pri naši hiši mlin na pet tečajev. Mlinar Franc je bil v času volitev voznik dr. Korošča: vozil se je ponj na železniško postajo, ga pripeljal k nam in nato zopet na postajo. Dr. Korošec je bil vedno kavalir glede napitnine za storjene usluge, ob izdatni nagradi pa je tudi naš mlinar postal njegov vneti podpornik in agitator. V mlinu sta se v štirinajstih dneh srečali dobri dve tretjini fare, in to obeh spolov. Mlin ob Buči je postal najživahnejši agitacijski lokal za kandidata dr. Korošča, Francu pa je morala vsaka stranka pri nebu in zemlji obljubiti in se obvezati, da bo volilni upravičenec posamezne hiše glasoval za dr. Korošča. Mlinarju se kajpak ni hotel nihče zameriti, še posebno ne gospodinje.

Možnarji ali topiči so bili na dan volitev pripravljeni, da zagrmijo iz hrastovega gozdiča nad hišo in raznesejo po slovenskih in hrvaških obsoteljskih naseljih vest o zmagi najboljšega kandidata. Ure po zaključku volitev so bile za mlinarja največja muka,

ker je bil organizator in vodja zmagoslavnega streljanja. Končno je prispel brzojav o zmagi, da se je lahko začelo proslavljanje volilne predstave ljubega dr. Korošca.

MLADA GOSPA REŠILA DR. KOROŠCA

V veliki in prijazni obsoteljski vasi Sveti Peter pod Svetimi gorami je bil v času kandidatur dr. Korošca v tamkajšnjih krajih zdravnik domačin dr. Ferdo Kunej. Šentpetrska fara je bila tedaj liberalna, v nekaterih gruntarskih hišah je bil politični svetovalec tudi ptujski nemškutarski *Štajerc*. Dr. Kunej je bil ob prihodu v svoj rojstni kraj slogaš. Kakor hitro pa je zatrobil dr. Vekoslav Kukovec skozi svojo liberalno trobento *Narodni list*, je zdravnik dr. Kunej potegnil z mladoliberalci. Agitirati je začel za Žurmana kot obseden muslimanski derviš. Sorojaki so mu nasedli na limanice.

Šentpetrski liberalci in štajercijanci so se združili v borbi zoper dr. Korošca, ki je imel za majske državnozborske volitve oznanjen politični shod v vaški gostilni pri mesarju Ivanu Drofeniku v Svetem Petru. V spremstvu dr. Korošca je bil zdravnik dr. Jankovič iz Kozjega, v prepričanju, da si proti njemu kot stanovskemu tovarišu dr. Kunej ne bo upal nasilno nastopiti. Bridko se je zmotil! O shodu je dr. Korošec 16. maja 1906 v *Slovenskem gospodarju* napisal takole:

»Najlažje pridejo nekateri ljudje v ospredje, kadar strast preveva ljudske množice. Tako smo tudi letos v volilnem boju videli nekatere osebe priplavati na površje, katerih slava sicer ne presega roba pivske mize, za katero se navadno zbirajo s svojimi ožjimi somišljeniki. In tako prosluli človek je tudi dr. Kunej. Ali je ta mož storil kaj koristnega za svojo občino, ali je kaj prispeval v svoji fari, ali ima kaj zaslug za okraj ali sploh za narodno stvar? V politično-socialnem oziru je ena velika ničla, katera zadobi pomen le ob časih, ko gonilna moč ni več zdrav razum, ampak slepa stvar. In vendar si je ta mož zadnjo nedeljo brezdvomno domišljeval, da je prava politična leščerba, če ne na Spodnjem Štajerskem, pa vsaj v kozjanskem okraju, kajti njegovi pristaši, katere dr. Kunej presega če ne po temeljitosti, pa vsaj po dolgosti svojih študij, so preprečili, da bi Kmečka zveza zborovala na prostoru, ki je bil napovedan, ampak si je morala izbrati drug prostor.

Iz Bizeljskega, Kapel in s Hrvaške so prišli najeti ljudje, ki ne morejo odločati v volilnem okraju dr. Korošca, a so prišli, da so motili zborovanje z žvižganjem, kričanjem in vihtenjem svojih pesti. Pri Drofeniku bi moralo biti zborovanje, toda zasedli so prostor dr. Kunejevi pristaši in tako žvižgali, vpili, ploskali, da naši govorniki niso prišli do besede. Večkrat se je bilo bati, da pride do nevarnih spopadov,

toda samozavestno nastopanje naših pristašev je vzelo plačanim ljudem pogum. Dr. Korošec je sklical potem zborovanje na drugem prostoru, kjer se je nemoteno vršilo. Med nepopisnim navdušenjem navzočih zborovalcev so govorili dr. Korošec, dr. Jankovič in domači župnik Tombah. Razgrajaci so se umaknili v gostilno, da so tam prejeli svoje plačilo. Da pa dobijo kolovodje nemirov dvojno plačilo, za to bo poskrbela sodnija.«

Pristaši dr. Korošca so kot očitvidci o nasilju dr. Kuneja povedali še več. V Svetem Petru je bil tedaj orožniški stražmojster Rahle, ki sta mu bila podrejena dva orožnika. Trojica je po svojih močeh vzdrževala red na zborovanjih, da ni prišlo do spopadov. Stražmojster je rotil dr. Kuneja, naj bo kot izobraženec obziren in naj pomiri najeto fakinažo, da bosta kandidat in njegov stanovski tovariš lahko govorila. Toda dr. Kunej je storil ravno nasprotno! Začel je žvižgati in vsakemu kričaču prišepnil, naj se loti dr. Korošca, kakor hitro bo začel govoriti. Kričači so bili tako razvneti z alkoholom in s »šuntanjem« na pobjo, da bi zagotovo prišlo do prelivanja krvi, iz katerega se dr. Korošec ne bi rešil, če se ne bi zgodilo nekaj čisto nepričakovanega, kar je mahoma spremenilo kritični položaj.

Nahujskana drhal je čakala na povelje, samo da dr. Korošec odpre usta in začne volilni govor. Nenadoma so od zunaj udarili ženski glasovi: »Napravite prostor ženski, nahujskane in pijane surovine!« Največji razgrajaci so se razmaknili, pred dr. Korošca pa se je postavila čedna mlada gospa, žena domačega trgovca Martina Juga. Prijela je kandidata za roko in ga povabila s seboj, češ da med divjaki zanj ni prostora. Dr. Korošec je sledil junaški ženski skozi špalir, ki so ga napravili še trenutek prej nerazsodno pobesneli in razdraženi izzivalci. Jugova gospa je vse ožje pristaše dr. Korošca odpeljala v prostore župnišča, kjer je kandidat mirno podal volilni program. Nihče od najetih pobalinov ni sledil mirnim zborovalcem v farovž. Celotno drhal dr. Kuneja je s pogumnim nastopom ugnala ženska!

Dr. Korošec je pozneje večkrat zagotavljal, da mu je v Svetem Petru pod Svetimi gorami življenje rešila ena sama junakinja, ki se je postavila proti stoterim razbesnelim nasprotnikom, in tej bo do smrti hvaležen. Gospa Jug je bila ponosna na zmago, ki jo je izvojeval izreden in nepričakovan nastop mirne – ženske!

DR. ANTON KOROŠEC KOT UREDNIK

Čim bolj je spodnještajersko slogaštvo po krivdi liberalcev ubiralo rakovo pot, tem bolj so se množili nasprotni časniki in napadi na politiko dr. Korošca pod okriljem

Kmečke zveze. Proti številnim napadom liberalcev, ptujskega *Štajerca* in nemških časopisov se je moral sam boriti *Slovenski gospodar*, le nekoliko mu je pri obrambi pomagal *Naš dom*. Prav zato je bil *Slovenski gospodar* pod uredniškim peresom dr. Korošca večinoma borben in polemičen v člankih, noticah in dopisih. Tudi celjska *Domovina* je bila ustanovljena z namenom borbe proti nemštvu in kot slogaški podpornik *Slovenskega gospodarja*. Izhajala je trikrat tedensko in se v razmeroma kratkem času izgubila v liberalne vode. Začela je pomagati *Narodnemu listu* dr. Vekoslava Kukovca, kjer koli je mogla, in se zaganjala v *Slovenskega gospodarja* in *Naš dom*. Dr. Korošec je uvidel, da se kot urednik ne more braniti proti tolikim napadom, zato se je za razbremenitev *Slovenskega gospodarja* odločil za izdajanje novega lista *Straža*, ki bo v Mariboru izhajal trikrat tedensko za nekoliko bolj izobraženo bralstvo. Nov časnik je začel izhajati v mariborski Cirilovi tiskarni 1. marca 1908.

Ker je imel dr. Korošec sedaj na razpolago kar nekaj časnikov za obrambo svojih političnih korakov in utrjevanje pozitivnega dela tako za kmeta kot izobraženca in mladino, je čas, da se nekoliko pogovorimo o njem kot uredniku. Uredništvo *Slovenskega gospodarja* je prevzel takoj, ko je nastopil službo prefekta v mariborskem Dijaškem semenišču. List je sprva urejal sam s pomočjo stanovskih tovarišev in podeželskih dopisnikov, ki jih je znal poiskati, vzgojiti za redno dopisovanje in za stalno ohraniti. Tudi sam je veliko pisal.

Že v njegovih zgodnjih uredniških letih so nasprotniki, posebno Nemci ter nemškutarji, spoznali, da je bistroumni in prodorni dr. Korošec nevaren žurnalist. Prežali so nanj z mikroskopi, terali *Slovenskega gospodarja* na sodišče in mu povzročali visoke stroške. Če se je hotel v časniku braniti in za povrh še napadati, je moral biti presneto previden in pisati tako, da mu tudi najbolj zagrizeni in pravniško šolani sovražniki niso mogli do živenga. Za tako poglobljeno časnikarsko delo je dr. Korošec porabil veliko časa, saj je bilo treba trikrat pretehtati vsako besedo, preden jo je tiskano spustil v javnost. Kljub temu so ga štajercijanci nekajkrat le ujeli. Obsojen je bil njegov odgovorni urednik in enkrat tudi on sam.

Na širokem polju časnikarstva je bil dr. Korošec dober avtor člankov in polemičnih notic, za črtice ali povestne podlistke pa sploh ni bil nadarjen. Ko je prevzel uredniško vlogo, je objavil nekaj podlistkov, v katerih je v pismih naslikal delo mladega urednika. Teh nekaj pisem, ki so bila objavljena v *Slovenskem gospodarju*, je bilo sestavljenih tako neokretno, da je pisec gotovo sam uvidel, da ni za podlistkarstvo, in ga je za vse življenje opustil. Nikoli pa ni objavil v *Slovenskem gospodarju* ali *Straži* črtice ali božične povesti.

Ko je dr. Korošec postal šef urednik treh časnikov v Cirilovi tiskarni, je obenem postal šef več urednikom. Pod dr. Korošcem delo ni bilo lahko. Podrejenim

urednikom je znal odlično odrediti delo, za katero je bil ta ali oni sposoben. Slaba pa je pela žurnalistom v Cirilovi tiskarni, ko je bil šef slabe volje zaradi političnih »homatij« in neuspehov. V takih primerih je stresel jezo nad uredniki in jim metal v koš vse, kar so napisali, ter so se morali znova lotiti dela. Toda šefove burje in viharji niso bili dolgotrajni. Že kmalu je spet posijalo sonce na obraz dr. Korošča in tedaj ga je bila sama medena dobrota. V sončnih dneh je plačeval urednikom jedačo in pijačo ter je bilo dobro vse, kar je kdo napisal. Za veliko razliko med njegovimi vihnarjimi in sončnimi dnevi so vedeli vsi uredniki. Ob nevihtah in hudih urah so molče potrpežljivo, dobro vedoč, da se bo šef kmalu umiril in bodo zanj spet dobri otroci, ki jih je treba razveseliti in prikleniti nase z vsemi mogočimi darili in dobrotami.

Dr. Korošec je bil mojster v razdeljevanju dela. Prihajal je z vedno novimi idejami in načrti, ki jih je hotel uresničiti v svojih časnikih in jih vreči v javnost za podporo svoje politike, gospodarstva in prosvete med mladino. Spodnještajerske slovenske kmete je v najkrajšem času spravil pod okrilje Kmečke zveze. Postali so mu zvesti, da bi šli za njegove kmečke ideale v najhujši ogenj. Mlade je medtem navezal nase z dekliskimi in fantovskimi organizacijami.

V letih, ko je bil dr. Korošec na mariborskem bogoslovju, je imel bistre in požrtvovalne stanovske tovariše, ki so stopili tesno na njegovo stran, kakor hitro je nastopil kot žurnalist in politik. Bili so njegovi najzvestejši in stalni sodelavci pri časopisih in odlični organizatorji ter govorniki na shodih Kmečke zveze, mladinskih taborih ter prireditvah. V zlati knjigi spodnještajerskih Slovencev bodo ostala zabeležena imena: dr. Anton Jerovšek, dr. Josip Hohnjec, Franc Gomilšek, dr. Anton Medved, I. Vreže, Franc Schreiner, dr. Jančič, dr. Fran Kovačič, A. Kokelj, Franc Špindler, Ozmec, dr. Lukman in še mnogo drugih.

Dr. Korošča je krasila hvalevredna potrpežljivost s časopisnimi sodelavci in dopisniki. Poslanih dopisov ni nikoli zavrgel. Vsak spis, poslan s podeželja, je popravljaj in pilil tako dolgo, da je bil zrel za objavo. Dopisnik večkrat ni več spoznal svojega otroka, ko je videl natisnjenega, a je bil vendar njegov, ter ga je veselilo, da začetega dela ni opustil, ampak se je v njem izpopolnjeval po urednikovem receptu oziroma popravkih. Na tak način je dr. Korošec v vseh okrajih vzgojil dopisnike, ki so mu ostali zvesti, dokler so bili živi.

Prva mladeniška in dekliska gibanja so dala *Slovenskemu gospodarju* in *Našemu domu* najboljše in najbolj zanesljive sodelavce iz fantovskih in dekliskih vrst. Njegovi mladeniči in dekleta niso znali samo neustrašno govoriti na shodih, ampak so tudi pisali za časnike, da je bilo veselje. Dopisniki obeh spolov, vzgojeni v šoli dr.

Korošca, so delovali še vsa leta pod prvo Jugoslavijo, čeprav so bili tedaj že stari očanci in zgrbljene babice. Sodelavci iz časov dr. Korošca so bili navadni kmečki ljudje z osnovnošolsko izobrazbo, ki so jo izpopolnili z marljivim branjem knjig v podeželskih izobraževalnih društvih.

Urednika, kakršen je bil dr. Korošec, je imela Cirilova tiskarna v Mariboru samo enega. V primerjavi z drugimi uredniki dr. Korošec ni veliko pisal, temveč je znal vzgojiti in za pisanje navdušiti sodelavce. V letih pod prvo Jugoslavijo, ko je bil dr. Korošec v visoki politiki, je sploh malo ali skoraj nič pisal, vendar je ob vsakih volitvah nastopil s skrbno sestavljenim programskim govorom, ki je bil zmeraj dobesedno objavljen v naših časopisih. Sicer pa so bile politične izjave za časopise iz ust dr. Korošca redke. Če je že dal intervju, pa ga ni nikoli preklical ali omiljeval. Nekateri so pričakovali, da bo na starost obelodanil spomine. Tisti, ki smo voditelja Slovencev dobro poznali, smo vedeli, da tega ne bo storil niti, če bi doživel sto let. Beleženje spominov je prepuščal drugim iz lastnega in nasprotnega političnega tabora.

DR. KOROŠEC IN ABSTINENČNO GIBANJE

Kot urednik v mariborski Cirilovi tiskarni je dr. Korošec večkrat ponagajal svojim dobrim prijateljem in sodelavcem – včasih bridko. Pod staro Avstrijo se je razmahnilo abstinenčno gibanje, za katero so se posebno ogreli na Kranjskem. Kranjski abstinenti so izdajali celo lastno glasilo *Piščalka*, na katero sta včasih nekoliko čudno piskala takratni vodeni Kalan in mali dr. Leopold Lenard. Štajerci so za kranjskimi abstinenti prišepali precej pozneje, saj organizacija na vinorodnem Spodnjem Štajerskem ni mogla pognati globljih korenin. Popolni in dosledni spodnještajerski abstinenti so bile precej redke bele vrane. Vodilni možje pri nas so bili za treznostno gibanje, abstinenco so pa razumeli kot pretirano in se niso ogrevali zanjo.

Takoj ob pojavu gibanja pa se je stroge abstinence oklenil profesor dr. Fran Kovačič. Bil je nekak kvartalni abstinent. Kadar ni pil in kadil, je bil siten in stalno slabe volje. Če je v abstinenčnem stanju srečal prijatelja s kozarcem vina, ga je nemudoma ozmerjal za pijanca. Vendar je pri dr. Kovačiču popolna odpoved alkoholu zdržala le nekaj mesecev. Nato je spet pil in kadil smotke ter bil dobre volje.

Kolebanje med abstinenco in pitjem je bilo pri dr. Kovačiču v dobi abstinenčne propagande običajni pojav. V obdobjih popolnega abstininiranja je od dr. Korošca zahteval, da v časopisju ogreje za idejo celotno Spodnjo Štajersko. Dr. Korošec se je smejal in mu odločno povedal, da tega nikakor ne bo storil, saj zagovarja zmerno

uživanje alkoholnih pijač. Pokazal mu je starejšega urednika Lojzeta, ki je bil vdan prekomernemu uživanju alkohola, in predlagal, da ga posodi za tajnika pripravljalnega odbora abstinenčnega gibanja. Če dr. Kovačič spreobrne Lojzeta, bo tudi dr. Korošec spremenil mnenje glede stroge abstinence.

Tako se je dr. Kovačič resnično lotil Lojzeta. Sam ljubi Bog ve, ker zgodovina o tem molči, kaj je obljubil Lojzetu, da je ta kar na mah opustil pitje in resnično prevzel tajništvo v pripravljalnem odboru za osnovanje abstinenčne organizacije v Mariboru. Priprave so trajale več mesecev, Lojze pa je bil ves ta čas trezen. Naposled so časopisi objavili z debelo tiskanimi črkami, da bo ta in ta dan v Mariboru v mali dvorani narodnega doma ustanovni občni zbor društva abstinentov. Kot govornika sta bila napovedana vodeni Kalan in dr. Leopold Lenard iz Ljubljane ter dr. Fran Kovačič kot predsednik pripravljalnega odbora. V oglasih je bil kot tajnik zabeležen tudi Lojze.

Ko je dr. Korošec videl veliko napoved, je k sebi poklical urednika Franja Žebota in Poldeta Kemperla ter jima naročil, naj ukreneta kaj, da se ustanovni občni zbor nove protialkoholne družbe ne bo odvil po načrtih. Prepustil jima je proste roke pri izvedbi naloge, oba pa sta se zavedala, da bosta od šefa dobro nagrajena, če jima uspe težavna naloga. Ko je napočil dan ustanovnega občnega zbora mlade organizacije, ki naj obvaruje Spodnjo Štajersko pred škodljivimi vplivi nesrečnega alkohola, se je obetal velik obisk, saj so Mariborčani iz radovednosti množično obiskovali prvi shod vsake nove struje.

Lojze je bil kot tajnik prireditve zadolžen, da pripravi dvorano za goste in govornika iz Ljubljane, kar je vzorno izpeljal. Po opravljenem delu je v dvorani sedel za veliko belo pogrnjeno mizo, na kateri sta stala dva litra vode s kozarci za krotenje žeje dolgoveznih govornikov. Do pričetka zbora sta bili še dobri dve uri časa, zato je Lojze izvlekel časopis in se udobno namestil. Naenkrat so se odprla vrata in že sta pred Lojzetom stala prijatelja Franjo in Polde. Eden ga je pograbil pod eno, drugi pod drugo roko in hajdi z njim v spodnje gostilniške prostore. Pol ure pred začetkom zborovanja sta ga posadila nazaj na stol v dvorani in mu svetovala, naj mirno sedi, saj mu tako in tako ne bo treba ne govoriti ne tekati okrog, ker je kot tajnik pripravljalnega odbora že opravil svojo dolžnost.

V dvorano so pričeli vstopati povabljeni in radovedni zborovalci. Lojze je buljil vanje, a prepoznal ni nikogar. Smehljal se je lahko vsakemu, govoriti pa ni mogel in tudi vedel ni, kaj počne tam. Najraje bi se odstranil in izgubil, a kaj, ko ni mogel vstati. Lojze je bil pijan kot čep. Edino, česar je bil zmožen, je bilo natezanje košatih brkov. Upal je, da bo huda in nerazsodna pijanost med zborovanjem popustila. Pri razglabljanju ga je zmotil prihod predsednika dr. Kovačiča v družbi ljubljanskih gostov.

Dr. Kovačič je bil vidno zadovoljen ob pogledu na polno dvorano in z Lojzetovimi pripravami, medtem ko se Ljubljancana za tajnika niti zmenila nista. Gosta sta se na široko razgovorila o novem zveličavnem gibanju, pravega aplavza pa nista bila deležna, ker je dr. Lenard preveč zbadal pijančevanju vdane Štajerce. Sklepno besedo je povzel razsodni dr. Kovačič, ki se je zahvalil govorcema in želel pred izvolitvijo odbora povedati še nekaj besed o dotedanjih uspehih na polju abstinencnega gibanja v Mariboru in okolici. Našteval je kraje, kjer so se že odvila predavanja pripravljalnega odbora, katerih plod so bili novi pristaši abstinence, med katerimi so bili celo dolgoletni alkoholiki.

Ob koncu je predsednik izgovoril še usodne besede: »Naš dosedanji tajnik Lojze mi ne bo zameril, če ga vprašam pred polno dvorano: ,Lojze, povejte nam, kako se počutite, ko že dobra dva meseca niste poskusili opojne pijače?« Dobrega Lojzeta ni moglo nič bolj presenetiti kot predsednikov poziv. Razumel ga je. Zbral je vse moči in jih osredotočil na svoje noge ter planil kvišku. Po zaletu je izpod njega odletel stol, Lojze pa je omahnil in se položil s predsedniško mizo vred po tleh ... V dvorani je silno zaropotalo, črepinje so zacingljale po tleh, kjer sta obležala razbita dva litra z vodo in kozarci. Padlemu so takoj priskočili na pomoč zborovalci, v strahu, da ga je oplazila kap. Šele ko so ga dvigali, so ugotovili, kako je s tajnikom pripravljalnega odbora abstinencne organizacije. Lojzetova popolna pijanost je na mah razbila zbor, udeleženci pa so se iz polnih grl krohotali. Do volitev odbora sploh ni prišlo.

Govorniška trojica se je kolikor mogoče neopazno izgubila iz dvorane. S tem dogodkom v mali dvorani mariborskega Narodnega doma ni bil pokopan le odbor nove organizacije, ampak celotno abstinencno gibanje. Kako sta obračunavala dr. Kovačič in dr. Korošec, mi ni znano, vendar je dr. Kovačič slej ko prej izvedel, da je ravno slednji poslal zapeljivca nad slabotnega tajnika Lojzeta. Iz ust Žebota in Kemperla pa sem slišal tudi, da sta pripravljena razbiti vsak naslednji občni zbor abstinentov, saj sta bila za opravljeno delo od šefa kraljevske nagrajena.

VOLILNA ZMAGA, NA KATERO JE BIL DR. KOROŠEC PONOSEN DO SMRTI

Slovanska enota v dunajskem parlamentu je 23. marca 1911 sklenila, da ne bo dopustila rešitve začasnega državnega proračuna do 31. marca. Njeni člani so začeli že 24. marca z obstrukcijo v proračunskem odseku, pri čemer so Čehi izjavili, da bodo

obstrukcijo opustili šele po prenovi ministrstva in odpravi Slovanom sovražnega vladnega ravnanja. Ker predsednik vlade ni hotel o tem ničesar slišati, je bila seja državnega zbora preložena, državni zbor pa razpuščen in razpisane nove volitve. Zadnji dan v marcu je sedemnajst poslancev SLS naslovilo na narod proglas v zvezi z razpustom parlamenta, ki je bil prvič izvoljen s splošno volilno pravico in je deloval štiri leta.

Zapisali so, da so predstavniki SLS v tem času zvesto branili vse, kar je slovenskemu narodu svetega, in niso klonili, ko je šlo za pravice naroda. V štirih letih parlamentarne dobe se je narodna zavest med Slovenci izredno povečala. Podpisani poslanci so pozdravili bližnji volilni boj in se za sodelovanje zahvalili hrvaški Stranki prava, zastopnikom čeških kmetov in drugim članicam Slovanske enote. Poslanci so proglas zaključili z besedami: »Čisto smo ohranili zastavo SLS, ki ste nam jo izročili v varstvo. Moč nam je krepila zavest, da uživamo vaše zaupanje in da je sveti boj za duševni in gmotni blagor naše lepe domovine in njenega ljudstva. Lahko se je bojevati s tako zvesto armado, kakor je naša SLS stranka. Zvesta sebi, zvesta ljudstvu, ki je ustanovljena zanj, pojde v nove boje in k novim zmagam.«

Volitve so bile razpisane za 13. junij. Vse stranke so se mrzlično lotile priprav za volilni boj. Volilni okoliš dr. Korošca je obsegal sodne okraje Šmarje pri Jelšah, Rogatec in Kozje, kjer je imel zagotovljeno volilno zmago. Tudi leta 1911 je hotel kot voditelj spodnještajerskih Slovencev nastopiti tam s popolno gotovostjo izvolitve. Najvplivnejša osebnost v njegovem volilnem okolišu je bil načelnik kozjanskega okrajnega zastopa, dekan in župnik v Kozjem Marko Tomažič. Ravno on je bil tisti, ki je pripomogel dr. Korošču do zadnje zmagovite kandidature za državnozborskega poslanca. Tomažič je dr. Korošca potisnil v politično ospredje in dr. Korošec se je povsem zanesel nanj. Ob kandidaturi za državnozborske volitve 13. junija 1911 se je napotil k Tomažiču v Kozje, da prejme formalno potrditev kandidature od zaupnikov kozjanskega okraja. Po odobritvi naj bi sledila razglasitev tudi v Šmarju za šmarski in rogaški okraj.

Z dr. Koroščem se je peljal v Kozje njegov iskreni prijatelj – moj oče. Med obiskom pri dekanu Tomažiču pa se je zgodilo nekaj, o čemer si dobri dr. Korošec niti sanjati ni upal. Pred leti se je v Kozjem kot zdravnik naselil dr. Franc Jankovič iz Vitanja pri Celju. Bil je eden prvih članov slovenskega katoliškega Akademskega društva Danica na Dunaju in slovenskemu katoliškemu prepričanju je ostal zvest do smrti. Ni bil le dober in iskan zdravnik, ampak tudi odličen govornik, ki je znal srca poslušalcev ogreti za ideje, ki jih je zastopal. V kratkem času je postal ljubljeneц obsojteljskih krajev tako na štajerski kot hrvaški strani. Kot deželni poslanec si je

pridobil tudi odločilno besedo v vrstah Kmečke zveze in SLS. Dr. Jankovič je bil najboljši prijatelj in zaupnik tedaj v kozjanskem okraju naravnost vsemogočnega dekana Marka Tomažiča.

Dr. Jankovič in Tomažič sta se morala na tihem sporazumeti, naj postane Jankovič za spodnje kraje ne le deželni, pač pa tudi državni zastopnik in zatorej kandidat na aktualnih parlamentarnih volitvah. Vzrok za zadržanost zaupnikov do dr. Korošca je tičal v tem, da se je poslanec premalo zanimal za svoj volilni okraj in ga je bilo videti ter slišati le ob volitvah. Dr. Korošec je bil pač voditelj in ne pritiskač kljuk na vratih dunajske ministrske gospode, zato ni imel konkretnih poslanskih uspehov za svoj okraj. Tako je dr. Korošču naravnost povedal Tomažič, ko je ta prišel v Kozje oglaševat kandidaturo.

Zgodovina molči o tem, kako sta se po duhu in delu velika gospoda razšla, dejstvo pa je, da se je dr. Korošec vrnil v vinograd prijatelja Golca na Bučah ves potr in naravnost – obupan! Vse je bilo pripravljeno za pogostitev odličnega gosta, on pa je molče sedel za mizo, si z desnico podpiral glavo in se globoko zamislil. Za mizo je sedela tudi Pepca Robek, imenitna veleposestnica iz Svetega Petra pod Svetimi gorami in botra Golčevim otrokom. Klicali smo jo Robekova mama. Njen vpliv je segal daleč preko meja fare. Sedela je torej nasproti dr. Korošca in ga tako sočutno prebadala z očmi, da se je vzdramil iz zamišljenosti in jo pogledal. Robekova mama ga je materinsko pogladila po glavi in rekla: »Tako ste lepi in mladi, a tako potr ti. Doktor, glavo pokonci, vse bo dobro! Sedite z nami za mizo, bodite veseli, saj boste še dovolj počaščeni od svojega naroda.« Še pred nekaj trenutki bridko razočarani obraz dr. Korošca se je razlezel v nasmeh, odvrnil ji je kot sin: »Dobra mama in botra! Ste mar prerokinja, da mi napovedujete zlato prihodnost, ko pa moja sedanjost niti železna ni?«

Vprašana si je popravila od zadaj zavezano ruto in z vso resnostjo odgovorila: »Vi sami oznanjate, da je v ženskah mnogo več daljnovidnosti, kot je imate moški. Dobro si zapomnite, kar sem vam napovedala, ko vas hoče danes en sam udarec usode povsem streti!« Dr. Korošec je ubogal Robekovo mamo in sedel kot prerojen za mizo. Desno in levo od njega so posedli povabljeni in dr. Korošču dobro znani gostje. Pričela se je vesela gostija, kakor da bi šlo za glasno potrjeno poslansko kandidaturo v krogu najboljših prijateljev. Pogostitev je v jedači in pijači vodila Robekova mama, nato so bile na vrsti napitnice in petje. Dr. Korošec je bil razglašen za zelenega carja. Vodil je hrupno zabavo pozno v noč. Nihče ni niti črhnal več o razočaranju, ki ga je v Kozjem doživel razigrani zeleni car. Rajanje je po polnoči prekinil šele domači mlinar Franc,

ki je dr. Korošča opomnil, da mora misliti na odhod, če želi na postaji Mestinje ujeti jutranji vlak za Maribor.

Dr. Korošec je odložil zeleno carstvo in se podal v sosednjo sobo, kjer se je umiril in osvežil za vožnjo na koleslju. A tudi pri slovesu je bil židane volje. Pred vsemi je poudarjal, da težko odhaja, a pač mora v Maribor, da prijavi še edino prosto kandidaturo za volilni okoliš Celje-Vransko, zaradi prevladujoče liberalne usmerjenosti zanj pravo levje žrelo. S pogumom in z zaupanjem v zmago se bo lotil agitacije, saj ga bo spremljalo in bodrilo prerokovanje Robekove mamice in botre, s katero sta se ob slovesu objela in poljubila kot mati in sin, ki odhaja v tujino. Mlinar je po vrnitvi s postaje pripovedoval, da je bil doktor vso pot najboljše volje in mu je podaril za napitnino ves denar, ki ga je nosil s seboj.

O doživetju dr. Korošča v Kozjem ni v nobenem časopisu zapisana niti vrstica. Če bi politični nasprotniki izvedeli, kako je bil odslovljen kot kandidat zanesljivega volilnega okoliša, bi mu v levjem žrelu presneto trda predla in skoraj gotovo ne bi zmagal. Vendar je bilo javnosti predstavljeno, da se je dr. Korošec sam odločil za volilno tekmo v težavnih okrajih, pretežno naklonjenih liberalcem, in je prostovoljno prepustil zagotovljena volilna tla poslanskemu tovarišu dr. Jankoviču. Dr. Korošec tudi ni javno kuhal jeze na Tomažiča ali dr. Jankoviča, ki sta mu zahrbtno skuhalo vročo volilno kašo. Vendar ni od tedaj nikoli več šel v Kozje. Pod prvo Jugoslavijo se je sladkega dr. Jankoviča rešil tako, da ga je za kratek čas povzdignil v ministra za vere. S tem je bila zdravnikova politična kariera zaključena.

Slovenski gospodar je v posebni izdaji na prvi strani objavil: »Dr. Korošec, kandidat celjsko-vranskega okraja! Zaupniki celjsko-vranskega okraja so razglasili v Celju 18. aprila 1911 dr. Korošča za kandidata celjsko-vranskega okraja.« V redni številki 20. aprila pa je dr. Korošec zapisal takole: »Spoštovani volivci! Naši zaupniki celjsko-vranskega okraja so me 18. aprila izbrali za kandidata svojega okraja. Sledeč njihovemu vabilu in s tem ustrezajoč želji stranke, mi velevala dolžnost, da se po tej poti javno poslovim od vas, spoštovani volivci šmarsko-rogaško-kozjanskega okraja, ter da vam izrekam vročo in srčno zahvalo za vse dosedanje zaupanje, ki mi je bilo v čast. Iskreno želim, da bi zavest istega političnega mišljenja še nadalje vzdrževala med nami vez dosedanjega medsebojnega prijateljstva. Vodimo letos Kmetško zvezo na celi črti do sijajne zmage! Z mnogimi pozdravi vam vdani dr. Korošec. Maribor, 19. aprila 1911.«

NOV NAČIN AGITACIJE ZA ZMAGO DR. KOROŠČA

Vest, da je dr. Korošec kandidat Kmetske zveze za Savinjsko dolino, je leta 1911 presenetila celotno javnost. Celje je bilo vendar središče mladoliberalnega gibanja, ki se je skušalo ugnездiti med gospodarsko dobro stoječimi Savinjčani. Za Celjane je bila druga najmočnejša liberalna trdnjava Žalec, središče savinjske hmeljarske trgovine in domena liberalnega protikandidata Franca Robleka, bogatega hmeljskega prekupevalca. Kandidatura dr. Korošča v glavnem torišču liberalnega gibanja je bila skrajna drznost, ki jo je bilo treba streti in za vsako ceno onemogočiti izvolitev mladega klerikalnega generala. Liberalci so se dobro zavedali, da jih dr. Korošec intelektualno nadkriljuje, zato so nameravali njegove agitacijske sposobnosti streti z nasiljem.

V Žalcu je bila sklenjena zarota: dr. Korošču onemogočiti vsako zborovanje in vsak ožji sestanek. Za doseg tega cilja sta bili organizirani skupini mladih ljudi pod vodstvom Pikla in Pukla iz Žalca. Ljudje so v naglici zbrani organizaciji krstili za Pikl-Pukl bandi. Ena je dobila na razpolago vozove s hitrimi konji, druga kolesa. Njuna naloga je bila, da z zasedbo zborovalnih prostorov onemogočita vse na letakih ali v časopisju oznanjene volilne shode dr. Korošča. Če bi kandidat le prišel do besede, pa ga je treba motiti z medklici in truščem, da ne bo mogel razviti volilnega programa. Jasno kot beli dan je bilo, da sta Pikl-Pukl bandi podkrepljeni z denarjem, pijačo in jedačo. Kaj je bilo bolj mikavnega in privlačnega za mladega in divjaško razpoloženega fanta kot divjanje na vozovih in kolesih iz kraja v kraj, prekomerno pitje, razgrajanje in po potrebi pretep?

Liberalna gospoda v Celju in Žalcu je hotela dr. Korošču ob teh državnozborskih volitvah pošteno podkuriti pod petami, da si ne bi nikoli več upal pogledati v napredno Savinjsko dolino, kaj šele kandidirati za poslanca! Nasilna pot te protiaagitacije bi gotovo v polni meri uspela, če bi se kandidat Kmetske zveze za Savinjsko dolino lotil agitacije po utečenem načinu s predhodnim oznanilom shodov na plakatih in v časopisih. Če je hotel poraziti protikandidata Robleka, je moral dr. Korošec ubrati čisto novo pot agitiranja in prirejanja volilnih shodov.

V času državnozborskih volitev 13. junija 1911 je bil kaplan v Žalcu njegov prleški sorojak in bogoslovni kolega Franc Schreiner. Bil je izredno bister, prodoren in iznajdljiv gospod, ki je v Žalcu užival zaupanje. Dobro je poznal žalsko prebivalstvo in vse liberalne voditelje v Celju ter Savinjski dolini. Takoj po rojstvu Pikl-Pukl band je prepoznal njihov namen in cilj in se domislil, kako jim na prebrisan način pristržiti divjaško nasilne peruti, da bodo v škodo liberalnemu kandidatu Robleku in ne dr.

Korošču. Odločno je zavrgel stari način agitacije s plakati in s pomočjo žurnalističnega zabavljanja protikandidata ter v svoji bistri glavi skoval nov agitacijski način.

Ob začetku agitacije je treba vse shode dr. Korošča plakirati s kraji, datumi in urami. Razglasiti jih je treba tudi po časopisu. To bo vaba za Pikl-Pukl bande, ki bodo pridrvele na shode. Vendar se morajo zborovanja dejansko odvijati v drugih krajih, o katerih bodo zborovalci obveščeni ustno s pomočjo fantov in deklet iz mladinskih organizacij ter zanesljivih žensk. Agitacija mora biti vsestransko razgibana, živahna ter požrtvovalna. Obnesla se bo, ker je na razpolago dovolj izurjenih agitacijskih sil iz vrst mladeniške in deklishe zveze. Če med agitatorji ne bo izdajalcev, bodo Pikl-Pukl bande brezplodno divjale po savinjskih krajih, volivci pa se jim bodo smejali, kar bo najbolj škodovalo očetu Robleku.

Schreinerjeva agitacijska pot se je odlično obnesla. Pikl-Pukl bandi sta le nekajkrat nasledili volilnim plakatom in časopisnim oznanilom, saj so razbijači hitro uvideli potegavščino. Dr. Korošec je medtem s sodelavci in agitatorji nemoteno zboroval na drugih mestih, volivci Savinjske doline pa so spregledali nasilne metode domačina Robleka in jih zavrnili. Največje veselje z nedolžnimi plakatskimi potegavščinami so imele ženske, ki so se še bolj zagrizle v zamudno agitiranje od ust do ust s strogo zaupnim oznanjanjem resničnih shodov dr. Korošča. Navdušenje deklet in žensk za kandidata je kmalu tako naraslo, da so Pikl-Pukl bandam prirejale mačjo muziko s pokrovkami in posodo ter z glasnim krohotom in posmehovanjem. V celotni volilni borbi v celjsko-vranskem okolišu je imel dr. Korošec sreče, da je tako na vozu kot peš vedno odnesel celo kožo pred bandami. Vsa njegova zborovanja v Savinjski dolini so bila dobro obiskana in skrbno varovana od agitatoric, ki so se odlično odrezale in jim gre vse priznanje.

V *Slovenskem gospodarju* in *Straži* se medtem za kandidata dr. Korošča ni nič bolj aktivno agitiralo kot za druge tovariše, ki so nastopali v politično zagotovljenih okrajih. Roblek in Pikl-Pukl razgrajachi so dobro vedeli, da jih na led vodi dobro organiziran ženski svet, proti kateremu si niso upali nasilno nastopiti. Popolnoma skrito pa jim je ostalo, kdo je dirigent posrečenih shodov dr. Korošča. Očitno je bilo, da so drzne agitatorice, med katerimi ni bilo niti ene izdajalke, pod spretnim moškim vodstvom. Da se potegujejo za izvolitev dr. Korošča v glavnem dekleta in ženske, nista poročala ne *Slovenski gospodar* ne *Straža*, a tudi liberalni listi niso psovali ženskega agitacijskega aparata, ker jih je bilo sram, da jih tako spretno in neusmiljeno biča ravno – ženski korobač.

Česar ni pričakoval nihče, se je uresničilo 13. junija, ko je bil izvoljen dr. Korošec, poražen pa savinjski domačin Franc Roblek. Dr. Korošča so v poslansko sedlo dvignile

ženske nevolivke, ker se jim je gabilo surovo nasilje Pikl-Pukl band, ki so hotele uničiti kandidaturo dr. Korošca, a so za zmeraj prevrnile lastnega očeta Robleka. Veselje v vrstah Kmetске zveze je bilo nepopisno in dolgotrajno. S to zmago je za zmeraj padla zadnja liberalna trdnjava na Spodnjem Štajerskem – Savinjska dolina s propagandnimi središči v Celju in Žalcu. Posrečena agitacija leta 1911 je dr. Korošca spremljala vse življenje. Rad jo je omenjal, osveževal z doživetji in bil Savinjčanom trajno hvaležen.

Državni zbor je bil sklican 17. julija 1911. Slovenski poslanci, izvoljeni na listi SLS oziroma Kmetске zveze, so se na Dunaju združili s hrvaškimi poslanci iz Stranke prava in Dalmatinci. Osnovan je bil Hrvatsko-slovenski klub z devetindvajsetimi poslanci. Njegov predsednik je postal načelnik SLS dr. Ivan Šušteršič, podpredsedniki pa dr. Korošec ter Hrvata dr. Ante Dulibić in dr. Vjekoslav Spinčić.⁸⁰

---

⁸⁰ Tu izpuščamo Golčevo obširno povzemanje časopisov o povolilnem političnem dogajanju. Op. ur.

IV. BOGOSLOVNA LETA V MARIBORU (1907–1911)

PREDSTOJNIKI V BOGOSLOVNICI

V prvih letnikih bogoslovja je bil naš ravnatelj dr. Ivan Mlaker. Videti je bil strog in zadirčen, po srcu in v vseh svojih dejanjih pa je bil pravi oče mladih bogoslovcev, izročenih mu v varstvo. Duhovniki, ki so ga poznali kot profesorja dogmatike, so pripovedovali, da je bil izredno strog pri izpiti in je od učencev zahteval številne citate iz Svetega pisma in cerkvenih očetov. Pri spraševanju je vpil nad kandidati, da so se ženske v spodnjih kuhinjskih prostorih križale in zaobljubljale k vsem mogočim svetim pomočnikom iz bojazni ob tako hudem mrcvarjenju mlade gospode. Ko je dr. Mlaker prepustil dogmatiko dr. Josipu Hohnjecu, je postal prej strogi profesor najbolj dobrodušen ravnatelj in stolni dekan. Skrbel je za kolikor mogoče dobro in obilno hrano za bogoslovce. Njemu so se hodili tožit duhovniki pripravniki v duševnih in telesnih stiskah. V božjih bukvah bo ostalo zapisano, koliko že davno umrlih lavantinskih duhovnikov je vztrajalo v mariborskem bogoslovju, ga končalo in so bili dobri duhovniki le zato, ker jim je bil očetovski ravnatelj dr. Mlaker.

Če je hotel kateri od bogoslovcev izstopiti in se je napotil k dr. Mlakerju po dokumente, mu jih ta ni izročil in rekel: »Zbogom, mladeč!« Kaj še! Pač pa sta natanko preresetala, zakaj hoče ven in kaj bi rad postal v svetu. Kolikim je dobri dr. Mlaker pregnal iz mladih src pomisleke glede težav z duhovniškim poklicem in lahkožive mikavnosti posvetnih stanov. Dr. Mlaker je znal očetovsko govoriti z mladimi dušami in jim duhovniški poklic naslikati tako, da so priprave nanj vzljubili, se jih oprijeli in srečno končali. V letih, ko je bil dr. Mlaker ravnatelj mariborske bogoslovnice, jih je zelo malo predčasno zapustilo hišo. Tudi mi ni nihče znan, ki bi pozneje obžaloval, ker je ravnatelju na ljubo vztrajal v bogoslovju in bil posvečen.

Ljubi Bog še danes ve, koliko svojega denarja je razdelil ravnatelj dr. Mlaker med bogoslovce in ga nikoli dobil povrnjenega. Kar je posodil, je podaril. Če so mu vrnili posojilo, je ostalo pri njem le v hrambi do prihodnje potrebe. V primeru, da je bogoslovec resneje zbolel, mu je nudil še tako redko in drago zdravniško pomoč. Kljub temu je podlegel jetiki tretješolec Skok z Goriške. Revež ni imel sorodnikov. Njegov pogreb je iz bogoslovnice na pobreško pokopališče vodil dr. Mlaker in ob Skokovem odprtem grobu tako očetovsko jokal, da ni mogel govoriti poslovilnih besed. Njegove solze so tudi druge mlade pogrebce nepozabno ganile. Ob odprtem

grobu tovariša smo se prepričali, kako resnično blagega ravnatelja imamo v osebi učenega dr. Mlakerja.

Ravnatelj pa ni zgolj vsestransko skrbel za bogoslovce in jim bil dušni vodja ter tolažnik ob napadih dvomov, ampak je svoje mladce branil tudi pred profesorji. Ni pustil, da bi kdo pometal z bogoslovci. Če je skušal kateri od predstojnikov bogoslovca očrniti pri ravnatelju, je presneto slabo naletel. Denunciacije s katere koli strani so bile pri dr. Mlakerju izključene, zmeraj je bil na strani razgibanih, živahnih, mladostno norčavih in nagajivih bogoslovcev. Pri razkriti »špicpuberiji« se je vsakič od srca smejal in privoščil nesrečnežu, ki mu je hudomušnež ponagajal.

Ravnatelj dr. Mlaker je bil nekaj let tudi predsednik komisije za bogoslovne izpite. Kakor je bil strog ter neizprosen profesor, tako ga je bila v vlogi predsednika izpitne komisije sama dobrota. Nikoli se ni vmešaval v spraševanje profesorjev niti ni zastavljal vprašanj. Ko je bil ravnatelj, je vabil na obed k bogoslovni mizi cerkvene dostojanstvenike, župnike in starejše kaplane. Tedaj je bil običaj, da je opoldanski gost bogoslovcem ob kosilu plačal vino. Če je povabljeni ta stari običaj prezrl, je ravnatelj plačal vino iz svojega žepa, da bogoslovci ne bi delali opazk.

Dr. Mlaker je veliko storil za slovenske javne zadeve na Spodnjem Štajerskem in bil nekaj let tudi urednik *Slovenskega gospodarja*. Pred nastopom dr. Antona Korošca je zastopal slogaško smer. V času, ko je bil bogoslovni ravnatelj, je sodeloval še pri posojilnici in hranilnici v mariborskem Narodnem domu, ki je po njegovem odhodu prešla v liberalne advokatske roke. Veliko priljubljenost dr. Mlakerja pri bogoslovcih dokazuje tudi dejstvo, da ga je hotelo imeti za pridigarja več novomašnikov, kot jim je lahko ustregel. Sicer ni bil dober govornik in je bil za povrh povsem brez posluha. Govoril je monotono in neznosno dolgo. Pridige so tedaj po navadi trajale dobro uro, doktor pa je svoje dolgočasno podane govore raztegnil na več kot dve uri. Ko se je dr. Mlaker pojavil na prižnici, so se morali poslušalci na debelo namazati z oljem potrpežljivosti, da so vztrajali do konca.

Ravnatelju je bilo dobro znano, da hlapci v bogoslovnico »švercajo« alkoholne pijače, a se je pretvarjal, kot da mu kontrabant sploh ni znan. Dr. Mlakerju na ljubo se bogoslovci ob sproščenih priložnostih niso upijanjali, razgrajali ali uganjali nespodobnosti, čeprav so po večerni molitvi večkrat potekala godovna in druga obhajanja z jedačo in pijačo, a vselej v dostojnih merah in ne prekomernem uživanju. Ni mi znan niti en primer, da bi dr. Mlaker ponoči razganjal sestanke bogoslovcev po prikritih prostorih, kjer so se poveselili ob nedovoljenem uživanju alkoholnih pijač in bili budni dalj, kot je določal hišni red. Med bogoslovci je nastopilo splošno žalovanje, ko se je priljubljeni ravnatelj iz bogoslovnice preselil v kapitelj.

KAKO ME JE DR. MLAKER OZDRAVIL PRESTOPA K MINORITOM

V mojih bogoslovnih letih ptujski minoriti niso imeli dovolj slovenskega naraščaja za oskrbovanje svojih župnij po Halozah. Zato so, kjer koli se jim je ponudila priložnost, vabili mariborske bogoslovce v minoritski red. Kdor je v katerem koli letniku prestopil k minoritom, je zaključil bogoslovni študij na graški univerzi, ker je Spodnja Štajerska spadala pod minoritski provincialat v Gradcu.

Ne vem več, kje je moj davno preminuli kolega Franc Pavlič prišel v stik z minoritskim provincialom, ki ga je navdušil za minorite in posebno službo gozdarja in oskrbnika na tedaj obsežnih minoritskih posestvih v Halozah. Dobri Pavlič je pritegnil še mene in tako sva v strogem prikrivanju pred tovariši postala minorita »jagra« in »fervalterja«. Nisva si upala pred ravnatelja po dokumente, niti mu nisva upala naznaniti izstopa iz mariborskega bogoslovja in prestopa k minoritom. Vse te sitne in težavne korake je pisno opravil minoritski provincial. Dr. Mlaker ni nama s Pavličem črnil niti besedice o vsebini prejetega pisma, niti nama ni povedal, kdaj bi lahko odpotovala v Gradec.

Naenkrat pa se je ob nenavadnem času na obisku v bogoslovnici pojavila moja mati. Bil je delovnik, ko obiski sploh niso bili dovoljeni. Prinesla je vse mogoče jedi in vino, po obedu pa Pavliča in mene z izrednim ravnateljevim dovoljenjem povabila v Narodni dom. V tamkajšnji restavraciji smo se vsi trije zabavali. Mati nama je pripovedovala vesele in zabavne zgodbe od doma, nato pa se sredi najprijetnejšega pripovedovanja na mah zresnila. Z materinsko skrbjo je pogledala zdaj enega, zdaj drugega in jokajoče začela: »Kaj mislita, zakaj sem danes tukaj?« Obmolknila sva in bolščala vanjo. Ker nisva odgovorila, je nadaljevala: »Ravnatelj dr. Mlaker je pisal meni, ne očetu, dolgo pismo. V pisanju mi je razložil, za kaj sta se odločila: da hočeta v Gradec k minoritom in postati minorita. Ravnatelj me je zaradi tega vajinega nepremišljenega koraka pozval v Maribor, da vama izbijem iz glave odločitev, ki je ne smeta uresničiti. Zato danes sedimo pri tej gostilniški mizi.«

Po teh s težavo izgovorjenih besedah se je mati spustila v neutolažljiv jok. Jokala je in jokala ter ihtela na glas, da jo je treslo po celem telesu, in začela se nama je v dno srca smiliti. Naslednji se je »razcmeril« rahločutni Pavlič. Ihte je začel zagotavljati materi, da še nisva izstopila ter nisva v Gradcu pri minoritih in tudi nikoli ne bova. Za njim sem se moral obvezati še jaz, da ne bom zamenjal bogoslovnega talarja za meniško kuto. Po glasnih usekih iz vseh treh nosov smo si obrisali solze, obrazi pa so se nam spet raztegnili v dobro voljo, ki smo jo podkrepili s prigrizkom in dobro kapljico. Ob slovesu ni bilo sledu o duševni bolečini, solzah in drugačnih načrtih

od prej zastavljenih. Mati ob slovesu ni zahtevala ponovne obljube, da bova vztrajala v mariborski bogoslovnici. Vedela je, da sta z ravnateljem dosegla svoj namen.

Tudi dr. Mlaker naju ni vprašal, kako je bilo z materjo in kaj smo sklenili. Nikoli nisva izvedela, kaj je odpisal graškemu provincialu. Ostala sva v mariborski bogoslovnici in jo tudi končala. Kmalu po materinem odhodu so tudi drugi bogoslovci izvedeli za najin izredni obisk. Prekrstili so naju v velikega in malega minorita, to pa zato, ker me je na dolgo potegnjeni Pavlič po velikosti res za dobro glavo prekašal.

RAVNATELJ – ZAGOVORNIK ZADRUG IN SKUPNOSTI

V mariborskem bogoslovju smo, kar zadeva domačih priboljškov v jedači in pijači, živeli v zadrugah. Nikakor nismo bili potrebni teh pošiljk, saj smo v zavodu dobivali dovolj dobre hrane in dvakrat tedensko vino pri kosilu, a kljub temu so nam ob večjih praznikih od doma pošiljali pakete, v katerih so bile steklenice vina ter vsemogoče meso in pecivo. Kdor je prejel pošiljko, je tovariše povabil na pojedino, kjer se je pospravilo vse, kar je bilo tekočega in mastnega. Utajiti paket je bilo skoraj nemogoče, saj je poštar pred bogoslovnico vsem na očeh razkladal pakete s poštnege voza. Vendarle so bile med tovariši skopuške izjeme, ki so skušale dobrodelne pošiljke porabiti v čisto zasebne namene. Taka sebična dejanja so bila v očeh bogoslovcev velik greh, ki ga je skupnost velikokrat temeljito kaznovala.

V naši tovarišiji je bil kolega, ki smo ga klicali Princ, ker se je šolal pri jezuitih med samimi plemenitaši in nas je večkrat zmerjal za neolikana kmečka krepela. Princ je iz svoje bogate Prlekije za božič prejel zelo velik in težak zaboj. Tovariš Pavel ga je srečal na stopnicah med napornim prenašanjem paketa: »Princ, kaj so ti poslali od doma tako težkega?« Težko sopeči tovariš se je odrezal očitno lažnivo: »Zimsko perilo!« Minilo je nekaj dni, Princ pa ni nikogar povabil na okrepčilo z domačimi dobrotami. V svoji notranjosti, nagnjeni k skopuštvi, je bil prepričan, da verjamemo zgodbi o lahkem perilu v zelo težkem zaboju.

Pavel je sklical vse za skupnost in zadrugarstvo vnete tovariše na posvet, kako rešiti Prinčeve dobre pred zastaranjem. Tovariševa pošiljka je bila soglasno obsojena na skupno gostijo brez sodelovanja lastnika. Treba je bilo ugotoviti, kje skriva Princ ključ od pulta, v katerega je zaklepal vino in živila. Ker sem pri načrtovanju zaroti potegnil najnižjo karto, je bila težavna naloga zaupana meni. Po večerni molitvi se je Princ izmuznil s kora v svojo sobo, pridružil pa se mu je bogoslovec iz drugega letnika, ki ga je kot prijatelja povabil na okrepčilo. Moja naloga je bila kukati

skozi ključavnico, da bi videl, kam bo Princ po koncu pogostitve skril ključ. Več kot poldrugo uro sem buljil skozi ozko odprtino v sobo, kjer sta se prijatelja nacejala z ljutomersko kapljico in prigrizovala gnjat, po okrepčilu pa pokadila še cigareto.

Princ je zaklenil pult, ključ pa tako spretno skril, da ga ne bi staknil niti poklicni vlomilec. Za pultom je hranil svoje praznične čevlje, potegnjene na kopito, da bi ohranili gladko zunanost. Eno kopito je izvlekel iz čevlja, položil ključ od pulta v čevelj, vanj vstavil kopito ter odložil obuvalo k drugemu za pult. Skrivnost ključa je bila znana! Odrzel sem preko kora v spalnico k tovarišem in jim zaupal uspeh težavne patrolje. Podjetnejši so bili takoj v hlačah in talarjih pa hajdi na kaznovanje Prinčeve grde ter pregrešne skoposti. Kmalu se je na Prinčevem pultu odvila še druga gostija, ki je v nekaj urah pospravila vse, kar je tovariš utajil pred skupnostjo. Po pogostitvi smo v latinščini napisali zahvalno pismo, v katerem smo zagrozili Princu, da si bomo ponovno privoščili njegov paket, če ga ob naslednji priložnosti ne bo predal v zadrugo.

Drugo jutro je Princ uvidel, kakšne goste je imel ponoči pri svojem pultu. Zagrabila ga je nerazsodna jeza, zahvalno pisanje je nemudoma odnesel ravnatelju, ki ga je prebral in se začel od srca smejeti: »Kakor je v zavodu od Slomškovih časov udomačena navada, tako so postopali vaši kolegi, da vas odvadijo skoposti in opomnijo na dolžnost skupnega uživanja, česar človek ne more sam použiti v enem dnevu.« S tem je Princa še odgovorni opozoril na pravilnost nočne akcije, ki jo je v svoji prevroči sebičnosti razumel kot kaznivo dejanje. Naslednje jutro je z glasnim zmerjanjem pomival in izpiral izpraznjene steklenice. Njegovo robantenje je slišal spiritual. Princa je imel za angelca, ki ne je in ne pije.

Pogledal je v sobo, da bi se prepričal, zakaj bogoslovec robanti, namesto da bi v predpisanem času študiral. Ko ga je zalotil pri izpiranju steklenic, je svarilno pripomnil: »No, no, toliko steklenic vidim na vašem pultu in teh vam gotovo niso poslali praznih. In vse ste sami popili. Zdaj zmerjate na glas, ker ste še pijani od sinoči!« Spiritualova pripomba je učinkovala nanj, kot bi ga lopnil s polenom največje krivice po glavi. Ko se je zavedel, kako v nebo vpijoče ga tepe usoda, je hotel tudi spiritualu pokazati zahvalno pismo. Ta ga je odklonil, češ da prazne steklenice, katerih vsebino je znal hinavsko prikrivati, pričajo, da Princ popiva, to pa je nevarna napoved njegove prihodnosti. Princ ni nikoli več prikrival domačih pošiljk pred skupnostjo.

Ravnatelj dr. Mlaker pa se ni ustrašil niti strogega knezoškofa dr. Mihaela Napotnika. Nekega dne med tednom je bila v stolnici pontifikalna maša. Pri asistenci je sodeloval tudi stolni dekan dr. Mlaker. Slavljeneц knezoškof je bil slabe

volje. Nепrestano je renčal in se z latinskimi opazkami hudoval nad dr. Mlakerjem, ki je nekaj časa mirno prenašal škofovo razdraženost. Ker pa se le ni hotel pomiriti, je stolni dekan meni nič tebi nič položil mašno knjigo na glavni oltar, se priklonil škofu, ki je sedel na tronu, in izginil v zakristijo, od koder ga ni bilo več na spregled. Neustrašna gesta je škofa presenetila. Čakal je, da se stolni dekan vrne in ponovno prevzame svojo vlogo. Zaman! Čez nekaj časa je škof čisto pomirjeno pripomnil: »Bomo pač opravili brez njega.« Srditega Napotnika je pomiril pogum stolnega dekana. Po pripovedovanju očitvidcev je dr. Mlaker škofu dr. Napotniku večkrat pokazal zobe tudi na kapiteljskih sejah in ga prisilil k popustljivosti.

RAVNATELJ DR. MARTIN MATEK

Za dr. Mlakerjem je ravnateljstvo mariborske bogoslovnice prevzel podravnatelj in profesor cerkvenega prava dr. Martin Matek. Dokler je bil podravnatelj, je stanoval v bogoslovju in jedel pri bogoslovni mizi, a bogoslovci nismo niti prav vedeli, da je član vodstva zavoda. Nekajkrat letno je med večerno učno uro obiskal bogoslovne dnevne sobe in učilnice. To je bilo vse, s čimer je pokazal, da spada med voditelje duhovniškega naraščaja. Videli smo ga še na koru pri jutranji in včasih pri večerni molitvi. Bogoslovci iz prvega letnika so podravnatelju ministrirali pri jutranji maši v Alojzijevi cerkvi.

Kakor hitro je dr. Matek prevzel mesto bogoslovnega ravnatelja, je zapadel začetni hibi večine predstojnikov, da je hotel stari hišni red strogo predrugačiti. Predvsem je najprej pozval k sebi hišne hlapce in jim v primeru tihotapskega prinašanja alkoholnih pijač bogoslovcem zapretil z odpustom. Pridno je nadzoroval učne sobe in se delal »feldvebelsko« strogega, natančnega ter gorečega pri izpolnjevanju hišnega reda. Bogoslovci smo se dobro zavedali, da se bo sčasoma unesel in bo spet uveljavil stari hišni red, ki je bogoslovcem že davno prišel v meso in kri. Nihče pa ni vedel, kako dolgo bo sicer dober ravnatelj stal za geslom: Strog hišni red nad vse!

Vendar je v vseh zavodih mogoče zaobiti še tako strogo disciplino in jo speljati na milejša ter znosna pota. Tako je bilo tudi s strogim hišnim redom dr. Matka in prepovedjo kontrabanta alkohola. Kontrabantarji so nagovorili hlapce, da so tihotapili vino ali pivo iz mestnih gostiln v veliko omaro bogoslovne obednice, kamor je hišnik Boštjan shranjeval vino za ravnatelja, podravnatelja in spirituala. Iz te omare, ki ni bila nikoli osumljena »šverca«, so bogoslovci previdno odnašali

polne steklenice v svoje sobe preko kora ali kar naravnost iz obednice v prvo nadstropje. To kontrabantarsko pot sem preizkusil kot prvi.

S hlapcem sem se dogovoril, da bodo steklenke pripravljene v omari ob šesti uri popoldne, ko je bil ravnatelj na sprehodu. Podal sem se iz svoje sobe navzdol proti obednici. Vrata so bila zaprta, skozi zgornji stekleni del je iz obednice svetila luč. Iz notranjosti so se slišali koraki hlapcev, ki so pripravljali dolge mize za večerjo in se glasno pogovarjali. Nastavil sem uho na stekleni del vrat, da bi se prepričal, ali je poleg hlapcev v obednici še kdo. Med rožljanjem jedilnega pribora pa se naenkrat odprejo vrata in že sva si stala iz oči v oči s strogim ravnateljem. Zaradi nenadnega srečanja sva bila osupla oba. Prvi se je zbral dr. Matek, ki me je z nosljajočim glasom nahrulil: »Kaj pa vi tukaj med učno uro?«

Goreče sem vzdihnil za božjo pomoč in razsvetljenje ter se odrezal: »Pridigo sestavljam in moram imeti *Življenje svetnikov*, ki je na pultu v obednici.« Moj od zgoraj navdahnjeni odgovor je zvenel tako prepričljivo, da mu je ravnatelj brez pomisleka nasedel. Brez besed sva se pokrižala. Ravnatelj jo je ubral po stopnicah v svoje stanovanje, sam pa sem že stal med hlapci, ki so mi glasno čestitali kot preizkušenemu švecarju, ki ga razsodnost ne zapusti niti v najbolj kritičnem trenutku. Obložil sem se s polnimi steklenicami in odnesel kontrabant za ravnateljem preko kora v svojo sobo. S tem je bila nova tihotapska pot dovolj preizkušena, odobrena od bogoslovcev in razglašena za varno. Dokler je bil ravnatelj dr. Matek, ni izsledil, da njegova omara služi za skladišče tihotapskega blaga za vso bogoslovnico.

Po nekaj mesecih se je ravnatelj dr. Matek kljub svoji prvotni vnetosti za najstrožji hišni red tako unesel, da sploh ni več patroljiral za prepovedanim alkoholom. Postal je vsestransko znosen in nekako tovariški predstojnik. Po zgledu dr. Mlakerja je bil tudi on proti vsakemu tožarjenju tako profesorjev kot bogoslovnih tovarišev. Poleg cerkvenega prava je predaval cerkveno govorništvo, čeprav je bil sam skrajno dolgočasen in po tedanji splošni navadi zelo dolgovezen govornik. Predavanja o retoriki si je sicer vestno sestavljal, jih bral s katedra v kolegiju in nas skušal navdušiti za pravo cerkveno govorništvo. Ti poskusi pa so se vsi ponesrečili, ker je njemu samemu manjkala podlaga za količkaj znosno pridiganje.

Mladi bogoslovci nismo mogli razumeti predstojnikov, da nam za pouk retorike niso zagotovili odličnega govornika, kot je bil na primer gimnazijski profesor dr. Anton Medved. Na polju govorništva je dr. Matek s prižnice v stolnici pri bogoslovcih dosegel le to, da je postal merilo, kako v duhovniški službi ne smejo pridigati. Enaka zdolgočasenost je vladala pri poslušalcih v kolegiju med njegovimi predavanji iz kanoničnega prava. Vendar v profesorski službi ravnatelj dr. Matek ni

bil ne siten ne strog pri izpitih. Čeprav je bil pri bogoslovcih priljubljen, srčnega predstojniškega zaupanja po zgledu predhodnika dr. Mlakerja ni užival.

Dr. Matka sem videl bridko razočaranega, ko je po ordinaciji spremljal novomašnike h knezoškofu dr. Napotniku, da bi nas predstavil nadpastirju ter ga prosil za apostolski blagoslov. Pri čakanju na avdienco smo iz škofove sprejemnice slišali, da je močno povzdigoval glas nad neznanim duhovnikom. Ko ga je »ožehtal«, je glasno podučeni izginil iz sprejemne sobe skozi druga vrata, da nismo mogli videti, kdo in kaj je bil. Kmalu nato je škof že stal pred nami. Ravnatelj dr. Matek je stopil predenj z dolgim in skrbno sestavljenim nagovorom, a ga je škof že po nekaj stavkih prekinil z zadirčno pripombo, da v dušnem pastirstvu gotovo ne bomo vsi tako bleščeči, kot bi nas rad naslikal ravnatelj, temveč bomo nekateri še v veliko breme škofu, podobno kot ravnokar odslovljeni, ki ga je moral oštevati. Po tem neobičajnem sprejemu nam je ukazal, naj poklekne. Podelil nam je blagoslov in nas odpustil brez sleherne spodbudne besede. Ko smo odhajali, je ravnatelj pripomnil: »Sapramiš, tale nadpastirski blagoslov pa res ne bo držal, a kaj hočemo!«

Še kot stolni kanonik in bogoslovni profesor je bil dr. Matek vnet delavec na socialnem polju. Dolga leta je vodil Društvo katoliških pomočnikov, ki je imelo tedenske sestanke v Splavarski ulici. Tudi v kapitlju je bil zelo priljubljen. Po smrti škofa dr. Napotnika je celo vodil škofijo kot stolni prošt. Lavantinska duhovščina ga je cenila, ker je bil do vsakega prijazen in ustrežljiv. Nekaj let je bil predsednik Katoliškega tiskovnega društva in častni predstojnik Cirilove tiskarne pod ravnateljem dr. Antonom Jerovškom, ki ga je zelo cenil in h kateremu je rad zahajal tako na uradna povabila v tiskarno kot ob večerih na prijateljske pogovore ob kozarcu vina.

Kako je skrbel za izobrazbo mladih nadarjenih duhovnikov, naj pojasni primer Janeza Gašperiča, ki je bil ob rojstvu prve Jugoslavije (1918) kaplan na Svetem Križu pri Rogaški Slatini pod nadžupnikom Francem Korošcem. Ta je pisal dr. Matku o zelo muzikaličnem kaplanu, ki naj ga pošlje na višjo glasbeno šolo v tujino, kjer bi se usposobil za stolnega dirigenta. V Cirilovi tiskarni smo imeli ravno stavko, ko je prišel na obisk dr. Matek s pismom nadžupnika. Prosil me je, naj se odpeljem na Sveti Križ in se prepričam o Gašperičevi glasbeni nadarjenosti. Pisal sem Korošču, ki sem ga dobro poznal iz časa prve svetovne vojne, in najjavil svoj obisk.

Kaplan Gašperič me je pričakal na kolodvoru v Rogaški Slatini in me takoj povabil k podružnični cerkvi na Rodne, kjer naj bi maševal ob spremljavi njegovega mešanega pevskega zbora. Ni omenil, ali je seznanjen s pismom, govoril je le o obedu pri gostoljubnih Šornovih dekletih na Rodnah. Šornove device so naju z nadžupnikom večkrat vabile v goste, ko sem kot ranjenec iz prve svetovne vojne več

mesecev bival v ortopedskem zavodu v Rogaški Slatini. Po večerji sva s Korošcem na Svetem Križu dolgo v noč obujala vojne spomine, zjutraj pa sva jo s kaplanom Gašperičem navsezgodaj mahnila preko hribov na lepe in razgledne Rodne.

Starodavna podružnica je bila polna vernikov. Vsak udeleženec maše bi lahko presodil, da je vodja rodenskega pevskega zbora nekaj več kot navaden organist in res zasluži nadaljnje izobraževanje, da bo usposobljen za stolnega kapelnika v Mariboru. Po maši smo s pevci zavili do Šornove deviške trdnjave, kot je to hišo imenoval nadžupnik, ki ga tokrat ni bilo z nami. Pogostitev je bila prvovrstna in ob prepevanju domačih pesmi tako kratkočasna, da so ure druženja minile kot prijetne sanje. Popoldne sem komaj še ujel vlak na postaji Podplat in se prek Grobelna vrnil v Maribor. Že naslednje jutro sem o svojem slatinskem izletu poročal stolnemu proštu, ki je poslal Gašperiču poziv, naj se oglasi na mariborskem ordinariatu glede navodil za šolanje na višji glasbeni šoli v tujini.

Janez se je takoj pripeljal v Maribor. Dr. Matek mi je zagotovil, da bo osebno poskrbel za njegovo šolanje, in res je Gašperič že čez nekaj dni odpotoval v okolico Dunaja, kjer se je izobrazil v glasbi, petju in dirigiranju. Postal je dirigent in organist v mariborski stolnici, vodja pevskega društva Maribor in ravnatelj tamkajšnje nove orglarske šole. Dr. Matek je imel res pretanjen smisel za višjo izobrazbo nadarjenih mladih duhovnikov. Duhovniki lavantinske škofije so mu očitali le, da je v ospredje rinil duhovnike iz Savinjske doline, od koder je izhajal tudi sam.

PODRAVNATELJ DR. JOSIP SOMREK

S povišanjem dr. Matka v ravnatelja bogoslovnice je postalo mesto podravnatelja prazno. Na začudenje lavantinske duhovščine je bil na to mesto imenovan dr. Josip Somrek, duhovnik z nesrečno roko. Opravil je bogoslovni doktorat, se razumel na elektriko in vse mogoče stroje ter na proizvodnjo brezalkoholnih sadnih sokov. Zadružništvo, ki je bilo tedaj v razmahu, je imel v malem prstu. Posebno je bil navdušen nad konzumnimi društvi dr. Janeza Evangelista Kreka, ki so tedaj rasla po vsem slovenskem prostoru in z leti prinesla milijonske izgube, saj so vsa prej ali slej propadla zaradi nepoštenosti in nezmožnosti vodstev, ki so poneverjala milijone ljudskega premoženja. Nekateri pa so polom konzumov povezovali z nezrelostjo slovenskega ljudstva za trgovanje na zadružni podlagi. Vsekakor pa so si vodje propadlih konzumov po prestani kazni zaradi stečaja odpirali lastne trgovine in bogateli. Tudi zadružništvo se je na Slovenskem obneslo samo v zvezi z denarnimi zavodi.

Dr. Somrek je bil v dobi porasta konzumov kaplan v zagrizeni nemški postojanki Marenberg, kjer je dobil nalogo ustanoviti konzum za okrepitev slovenstva v Dravski dolini. Po njegovih navodilih so za veliki konzum agitirali najbolj ugledni duhovniki tamkajšnje dekanije, ki so jamčili za uspeh podjetja s svojimi podpisi in premoženjem. Za vodjo marenberskega konzuma je iz Ljubljane prišel neki Klobučar, gonilna sila podjetja pa je bil mladi vseved dr. Josip Somrek. Kakor drugi konzumi je izkazoval tudi marenberški sprva dobiček, za povrh je bilo vse mogoče blago tam mnogo cenejše kot v drugih trgovinah. Po dveh letih se je vodja konzuma Klobučar že vozil po trgu v krasni kočiji s štirimi konji. Nedolgo potem se je marenberški konzum z ogromnim primanjkljajem zrušil, Klobučar pa je s konji vred izginil neznano kam. Na poravnavo izgub so bili obsojeni vsi duhovniki žiranti, nekateri od njih so bili do smrti pod rubežem.

Očeta nesrečnega konzuma dr. Somreka so prestavili v Maribor, kjer je prevzel vodstvo Cirilove tiskarne. Opremil jo je z novimi stroji, lastno električno pogonsko silo; tudi trgovino s papirjem in šolskimi potrebščinami, ki je bila last tiskarne, je dobro založil z blagom. Pri vsem trudu za razcvet podjetja pa ga je spet spremljala nesrečna roka. Zaupano podjetje je izkazovalo izgubo. Če bi še nekaj let ostal za krmilom Cirilove tiskarne, ne bi ostalo od nje nič drugega kot dolгови. Dr. Somrek je moral zapustiti tiskarno. Knezoškof dr. Napotnik ga je imenoval za podravnatelja mariborske bogoslovnice, kjer je v svoje stanovanje pripeljal vse mogoče tehnično orodje, stroje in celo skladišče steklenic za shranjevanje sadnih sokov lastne proizvodnje.

Dr. Somrek ni bil le podravnatelj, ampak tudi profesor pastirne (pastorale, op. ur.), katehetike in retorike v četrtem letniku. Za pastirsko službo praktičnih predmetov ni predaval po prejšnjih zastarelih knjigah, ampak po lastnih skriptih, sestavljenih iz raznih modernih virov, ki jih je razdeljeval med bogoslovce. Gojencem je zatrjeval, da bo dal skripta v tisk pod naslovom *Pastirna in katehetika*, vendar ni svojega dobrega dela nikoli predal tiskarni iz bojazni pred kranjsko kritiko. Ljubljanski bogoslovni profesor dr. Aleš Ušeničnik je namreč ravno tedaj pripravljaval novo učno knjigo za pastirno. Dr. Somrek je predaval zanimivo in ustrezno dobi tik pred izbruhom prve svetovne vojne. Predavanja je znal preplesti z zgledi iz prakse, saj je bil več let kaplan.

Pri katehетиki nas je vodil na hospitacije na državno moško učiteljsiše, kjer je bil tedaj profesor za verouk na ljudskošolski vadnici Janez Vreže. Ta gospod je bil najboljši katehet za otroke, tudi bogoslovci smo njegove kateheze poslušali z največjim zanimanjem in smo se iz njih mnogo naučili. V poučevanju retorike je

bil dr. Somrek mnogo boljši profesor od dr. Matka. Učil nas je pridigati jedrnato, strogo po dispoziciji in krajše. Za pridige je zahteval zgled iz Svetega pisma, zgodovine in življenja, ker si poslušalci od celotne pridige najbolj zapomnijo ravno slednje in se ravna po njih. Dr. Somrek nas je dobro usposobil za praktično delo v duhovniškem poklicu.

Bil je abstinent in se je ukvarjal s proizvodnjo brezalkoholnih sadnih sokov, ki jih je na vse pretege priporočal tudi nam. Na tem polju ni želel nobenega uspeha, ker se mladi nikakor nismo mogli ogreti za pitje njegovih kemično prepariranih sokov brez pravega okusa, med katerimi so bili nekateri naravnost ogabni. Kam in komu je razpečeval to brezokusno blago, bogoslovcem ni zaupal. V službi podravnatelja se mu je porodila misel o elektrifikaciji bogoslovja. Želel je napeljati elektriko iz Tiskarne sv. Cirila v bogoslovna poslopja, a mu mestni magistrat tega ni dopustil, ker bi morale teči žice preko srednjeveške Splavarske ulice. A dr. Somrek je hotel električno razsvetljavo za vsako ceno. V Nemčiji je kupil majhen bencinski motor, na katerega je nameraval obesiti dinamo. Za inštalacije na koru, v dnevnih sobah in spalnicah je poskrbel sam s pomočjo bogoslovcev četrtega letnika. Električna napeljava je bila v celotnem bogoslovju gotova proti koncu šolskega leta 1911. Treba je bilo le še montirati motor in dinamo, ju priključiti na razsvetljavo in v mariborski bogoslovnici bi zažarele električne žarnice.

Preden smo se razšli na počitnice in se razkropili po kaplanijah, je povabil dr. Somrek mene in dva kolega, da smo mu pomagali pri napeljavi žic. Bili smo vznemirjeni, da bomo po pogonu motorja priče prvemu prižigu električne razsvetljave v mariborskem bogoslovju. Podravnatelj je namestil bencinski motor v svoji prostorni sobi. Postavil ga je na tla, ne da bi ga pritrdil z železnimi vijaki na leseni pod, čeprav sem ga opozoril na to. Izpuh bencinskih plinov in dima je napeljal po cevi v gornji del sobne peči. Priznal je, da akumulatorjev nima, a jih bo dobil med počitnicami in tedaj bo luč svetila brez tresljajev.

Dr. Somrek je prižgal motor, ki je že po prvih vrtljajih povzročil razlet zgornjega dela peči, kamor so bili speljani izpuhi. Nato je začel odskakovati po sobi, ki je bila kmalu gosto zadimljena. V naglici smo odprli okna, skozi katera se je zakadilo po Glavnem trgu kot iz bruhajočega ognjenika. Presenečeni dr. Somrek je vpil, naj za božjo voljo ustavimo ponoreli motor. A le kdo bi se lotil pobesnelega bencinskega zlodeja! Še naprej se je kadilo iz vseh oken njegovega stanovanja naravnost pod nos gasilcem, ki so imeli nasproti bogoslovja na Koroški cesti glavno postojanko. Ob očitni požarni nevarnosti so zatrobili in že so bili z brizgalno, lestvami in vsemi gasilskimi aparati na mestu požarne nesreče.

Ko so zagledali skakajoči motor, so onemeli, ker si niso znali razložiti, zakaj tako ponorelo skače. Tudi med gasilci se nihče ni upal približati napravi in zapreti dotoka bencina, ker se je motor prehitro vrtel in nevarno ogrožal okolico. Gasilci so z nami vred počakali, da se je motor znorel in se zaradi pomanjkanja bencina sam ustavil. Električar dr. Somrek je moral gasilcem plačati prigrizek in obilo pijače, da ga niso prijavili zaradi skrajno neprevidnega ravnanja z bencinskim motorjem. S poskusno električno razsvetlavo v poletju leta 1911 ni bilo nič, dr. Somrek pa je med počitnicami motor pospravil v klet in ga zabetoniral, da mu ne bi pobegnil. Kasneje je motor od tam poganjal dinamo, ki je proizvajal električno energijo za razsvetlavo po bogoslovju.

V zvezi z dr. Somrekom naj zapišem še nekaj besed o njegovem pridelovanju sadnih sokov, s čimer se je ukvarjal v času prve svetovne vojne, pod prvo Jugoslavijo pa razvil pravo industrijo sadnih pijač. Njegov glavni izdelek je bil malinovec, ki je šel med svetovnimi vojnami dobro v promet po celotni novi državi, izvažal ga je tudi na Češkoslovaško. S prodajo malinovca v Prago je celo obogatel in si kupil čeden osebni avtomobil, ki ga je vozil sam. Tudi mene je rade volje zapeljal po mariborski okolici na shode in predavanja ter mi zagotavljal, da je dolgoletno smolo nesrečne roke za vselej pregnal. Zaslužil je toliko denarja, da bi se lahko reklo, da je milijonar, preskrbljen z denarjem za vse življenje. Res je bil dobri doktor tedaj bogataš z lastnim avtomobilom, a kako dolgo!

Praga je njegov malinov sok naročevala in ga tudi plačevala, vendar se je dr. Somrek s češkoslovaškimi kupci sčasoma spustil v prehude špekulacije. Kot po vsej Evropi je namreč okrog leta 1933 tudi tam udarila strahovita gospodarska kriza, s katero je nastopil katastrofalen padec češkoslovaške krone. Valutna sprememba je lopnila po milijonarju in avtomobilistu dr. Somreku s tako silo, da je bil v kratkem ob denar in avto, ki so mu ga prisilno prodali. Ostal pa je podravnatelj bogoslovja in profesor. Od udarca, ker je bil preganjan iz industrije za izdelovanje sadnih sokov, si ni več opomogel. Umrli je brez premoženja in prepričan, da obstajajo na svetu šolani, varčni in povsem trezni ljudje, ki jih od rojstva do smrti spremlja – nesrečna roka!

SPIRITUAL RUDOLF JANEŽIČ

Tretji pomemben dolgoletni član vodstva mariborske bogoslovnice je bil spiritual Rudolf Janežič. Duhovni voditelj naraščaja lavantinske duhovščine je bil goreč in pobožen duhovnik, ki je bil pred imenovanjem celjski kaplan in katehet.

Janežiča je ob tem krasila nadarjenost in smisel za liturgijo. Na žalost pa mi bodo pritrdili vsi duhovniki škofije, ki so Janežiča poznali kot spirituala, da nikakor ni bil primeren za to odgovorno mesto. Dober bi bil za duhovnega vodjo v kakšnem ženskem samostanu, ni pa spadal med mlade bogoslovce, ki so polni kritičnega duha in potrebujejo duševno razgibano, vsestransko dobro podkovano, življenjsko preizkušeno in močno osebnost, ki ji lahko zaupajo v duševnem prekipenju, dvomih in skrupuloznosti.

Janežiču je manjkala vsaka resna presoja značaja mladih duš. Ni se znal poglobiti v notranjost posameznikov, niti jih pridobiti in voditi v smeri zaupnosti. Po naravi veselejše in razgibane mladce je odbijal s svojo žensko čenčavostjo in naravnost gojil hinavščino s tem, da je pobožnost mladih ljudi presojal po tem, kako dolgo je kateri njemu na ljubo presedel na koru v molitvi. Lahko bi navedel veliko primerov, kako so bili Janežičevi miljenci, ki jih je bogoslovцем postavljaj za zgled, kasneje v dušnem pastirstvu vse drugo, samo dobri duhovniki ne. Pod Janežičem se nismo naučili samostojnega razmišljanja, ker nam je vsako jutro pridigal z ambona na koru. Njegove meditacije so bile prikrojene za pobožne ženice, nikakor pa ne za mlade razmišljujoče fante, ki se niso mogli ogreti za spiritualovo prazno, nelogično in monotono govoričenje brez globine in jedratosti. Resda je govoril tekoče, a brez slehernega poudarka, obenem pa ponosen nase, da je obvladal prosto govorjeno pridigo. Večina bogoslovcev ga zaradi uspavajoče monotonosti sploh ni poslušala in je bila v svoji notranjosti kdo ve kje.

Janežičeva pisna premišljevanja za ordinande pa so bila dobra, globoka in v srca segajoča. Nikoli nismo presojali, ali so bila samostojno delo ali kompilacije raznih meditacijskih knjig. Ob nedeljah in praznikih so bile Janežičeve poslušalke pri jutranjih pridigah in popoldanskih nauk v cerkvi sv. Alojzija le mariborske pobožne ženice. Z leti si je nabral stalno gardo, ki je vneto poslušala njegovo besedo in se ravnala po njegovih spovednih navodilih ter celo presojala obnašanje bogoslovcev in to kajpak zaupala svojemu voditelju – spiritualu. Ta je žensko presojo mladih fantov prekuhal po svoje in jo serviral na najvišja mesta. Janežičeva garda pobožnih dušic je bila nekaj čisto posebnega in specialno njegovega. Nanjo se je naslanjal, ji zaupal in jo vodil, ker je bil tudi sam zgovorne in bolj ženske narave.

Tudi Janežičeve tedenske liturgične ure so bile vse drugo kot nauk o liturgičnih zadevah. Drug za drugim smo brali direktorij, naloga spirituala pa je bila navajanje bogoslovcev na samostojno molitev brevirja. Za razlago zgodovine brevirja ter njegovo razdelitev in opredelitev ni imel časa, pač pa je pri liturgičnih urah na dolgo in široko obravnaval tedenske prestopke in prekrške bogoslovne discipline,

česar ni mogel razčlenjevati z ambona. Pri liturgičnih urah je postal večkrat surovo napadalen do živahnejših bogoslovcev, ki so mu zaradi smešnega dlakocepstva nalašč nagajali. Ponavljajoče se grešnike si je privoščil pri liturgični uri in porabil večkrat tudi po dve uri, da je zaradi malenkosti mrcvaril koga vpričo kolegov. Ni mu bilo dovolj, da je kršitelje hišnega reda klical k sebi v sobo in jim tam bral levite. Kar je začel v osebni avdienci, je raztegnil še na liturgično uro. Uspeh teh čenčarij je bilo nepotrebno zapravljanje časa. Iz Janežičevih liturgičnih predavanj se noben bogoslovec ne bi naučil samostojne molitve brevirja. Da smo jo obvladali, smo se lahko zahvalili skupnemu branju ob sobotnih večerih v bogoslovni obednici in ob sobotnih popoldnevih v stolnici skupno s kanoniki.

Po jutranji pobožnosti na koru, ki se je začela s skupno molitvijo, se nadaljevala s spiritualovo pridigo in zaključila z refleksijo, je bila maša pri glavnem oltarju, ki jo je vodil spiritual. Pri stranskih oltarjih sta maševala ravnatelj in podravnatelj, pri vseh treh mašah pa so ministrirali bogoslovci prvega letnika. Ministriranje spirituala je bilo zopet poglavje zase. Med bogoslovci niso bili vsi ministranti v ljudskošolskih letih, zato so se morali po strogih spiritualovih navodilih opravila priučiti v bogoslovju. Janežič ni pazil samo na mašne molitve, knjigo, kelih s hostijo in pateno, ampak je spremljal vsak ministrantov premik, poklek, stopinjo in izgovorjavo. Ni mu ostala prikrita še tako majhna ministrantova napaka, zaradi katere je bil kasneje klican k njemu v sobo ali jih je slišal pri liturgični uri. Največ so morali prestati tisti, ki jih spiritual zaradi naravne živahnosti ni maral.

Pouk spirituala Janežiča v maševanju in o delitvi zakramentov je bil kratek in strogo po liturgičnih rubrikah. Zahteval je okretno in natančno maševanje, zato so duhovniki iz njegove liturgične šole res lepo maševali. Kot duhovni vodja pa je ostal vsa leta službovanja enak, ne oziraje se na to, s kakšnimi bogoslovci je imel opravka. Imel je svoje ljubljence in kozle! Ene je hvalil in se jim ob vsakem srečanju prijazno smehljal, druge pa neprestano grajal, jih zapostavljal in jim vnaprej prerokoval, da bodo ostali brez duhovniškega poklica. Knezoškofu dr. Mihaelu Napotniku je bil spiritual Janežič očitno pogodu, ker je bil nekaj let celo ravnatelj bogoslovnice.

RAZPOSAJENI MINISTRANT

Kadar koli sem se v življenju bahal ali se ponašal s kako spretnostjo, me je zadel bridek udarec usode. Naj v nadaljevanju opišem enega od njih. V bogoslovju sem se tako dobro naučil ministriranja, da mi niti natančni in strogi spiritual ni mogel do živega,

čeprav nikoli nisem bil med njegovimi miljenci. Z ministriranjem sem se rad ponašal pred tovariši. Manj izurjene sem zapostavljal in jih imel za nerodne krampe, ki ne spadajo pred oltar. Glede mašne strežbe nisem bil deležen Janežičevih očitkov, motilo ga je le, da sem v zimskem času pri ministriranju nosil tople copate, ki so zadušili moje korake, in me je zato težje nadziral. Spiritualu nisem ugodil s spremembo zimske obutve, zato me je udarec usode tako klofnil, da sem bil za vsa bogoslovna leta osmešen pred tovariši in trn v peti gospodu, kot smo nazivali spirituala.

Zimskega jutra se je spiritual po bogoslovni maši odpravljal izpred oltarja. Kot ministrant sem prijel mašno knjigo in skupaj z duhovnikom stopil do stopnic, ki vodijo do oltarja in je bila nanje položena težka nova preproga. Pred prvo stopnico mi je v gladkih copatih na ugajeni preprogi spodrsnilo, da sem zgrešil stopnico in se skotalil pod noge spiritualu. Bliskovito sem vstal in stopil pred duhovnika, da se vrneva v zakristijo, vendar je moj nenadni padec pred glavnim oltarjem opazila vsa cerkev. Tovariši na koru so ga pospremili z dobro slišnim posmehom, medtem ko je spirituala incident tako presenetil, da sploh ni dovolil, da bi ga v zakristiji slekel, temveč je moral to opraviti mežnar.

Kaj vse sem moral zaradi padca pred oltarjem prestati od kolegov, ki so mi zaradi mojega poprejšnjega hvalisanja privoščili javno osmešenje! Celi dve liturgični uri me je strogi spiritual pral zaradi skrajne nerodnosti in mi očital, da sem nalašč uprizoril padec, da bi ga dražil in smešil cerkveni obred. Pred celotnim kolegijem se je pridušal, da ni še nikoli v življenju slišal, a je moral sedaj na lastne oči videti, kako se brezvestni ministrant namenoma zvrne prek oltarnih stopnic. Na vse gospodove očitke sem molčal in mu s tem po dveh urah odvzel veselje, da bi me še naprej mrcvaril in mi podtikal vse mogoče hudobije.

Komaj se je novica o izrednem padcu pred oltarjem nekoliko polegla, sem spiritualu že ponudil novo priložnost, da me vzame v precep kot fantalinskega razposajenca. V bogoslovni zakristiji je pri vratih visela starodavna ura na nihalo, ki je imela množico koles za pogon kazalcev in bitje po velikem zvoncu na vrhu ure. Ta stenski časomer je iz neznanega razloga zmeraj miroval. Ko sem nekega jutra v zakristiji čakal na ministriranje podravnatelju, mežnarja pa so zaposlovali opravki po cerkvi, sem se zagledal v kolesje ure. Ne vem, kaj me je pičilo, da sem snel ključ, obešen ob uri, ga porinil v luknjo za navijanje in dobro navil pogonsko pero. Komaj sem ključ izвлеkel, je pričela ura tiktakati in močno udarjati svoj bim-bam! Skozi veliko okno proti glavnemu oltarju sem videl, kako neprestano bitje ure vznemirja spirituala med maševanjem. Vstopil je dr. Matek, ki se ni prav nič zmenil za urin tik-tak in bim-bam. Hitro sem ga oblekel za mašo, pograbil mašno

knjigo in že sva bila pri stranskem oltarju, kjer je podravnatelj običajno maševal. Tudi tja se je slišal glasni bim-bam.

Spiritual je bil že iz zakristije v spovednici, ko sva se vrnila s podravnateljem. Medtem ko sem ga slačil, je za moj hrbet stopil razjarjeni mežnar in me močno sunil s kolenom v neimenovani del telesa. Dr. Matek ga je pošteno oštel zaradi brce in ni maral niti poslušati, čemu je bila potrebna. Spiritual pa je spet po svoje obračunal z menoj, ker sem ga po njegovem mnenju z udarci pokvarjene ure nalašč dražil, in to pri maši! Pri tem seveda ni pozabil pogreti in osvežiti komaj zamegljenega padca pred oltarjem. To je bilo tudi meni preveč.

Običajno sem bil pri jutranji molitvi med zadnjimi na koru, zato sem se moral zadovoljiti s sedežem čisto na koncu klopi tik ob orglah. Spiritualovo monotono meditiranje me je hitro zazibalo v dremež in kmalu sem se sede pozibaval kot speči ruski kozak na konju. Pri lovljenju ravnotežja sem v dremavici večkrat mahnil z roko proti orglam, da nisem padel s klopi. Sčasoma je meditator to opazil. Ponovno sem bil klican na odgovor, vendar je spiritual še naprej prenašal moje brezobzirno in lahkomišno jutranje obnašanje. Nato pa se me je v drugem letniku dremež pri meditaciji oprijel v tolikšni meri, da sem nekoč kljub premagovanju udaril z desnico po orglah, da je votlo odjeknilo po koru. Spiritual je srdito zasadel svoj svareči pogled v povzročitelja ropota. Vedel sem, da je njegove potrpežljivosti konec.

Imel sem dobrega in zelo pobožnega tovariša, ki si je Janežičeva pridigarska razmišljanja takoj po opravljeni jutranji pobožnosti skrbno stenografiral, da bi spiritualove spodbude ohranil za poznejša leta. Vedel sem, da bo spiritual v svoji sobi pošteno pretipal moja zaspana jetra in ledvice, brž ko odpravi svoje pobožne ženske dušice v spovednici. Prosil sem tovariša Mihaela, naj mi počasi prebere svoj stenogram jutranje meditacije. Ko sva bila pri koncu, je pri vratih moje sobe že stal strežnik Franc z naročilom, da moram v spiritualovo sobo. Na inkvizicijo sem bil tokrat dobro pripravljen. Takoj po prihodu me je vprašal naravnost in brez običajnih ovinkov: »Kaj je bila današnja meditacija?«

Odgovoril sem tekoče in brez zatikanj od začetka do zaključnega amena. Z odgovorom sem gospoda tako presenetil, da je večkrat nehote odprl usta, ne da bi izustil besedico. Končno je počasi zlog za zlogom priznal: »Res, res čud-no, drem-lje-te in kla-ti-te z ro-ka-mi po org-lah in ven-dar ste ob-dr-ža-li ce-lot-no me-di-ta-ci-jo či-sto na-tan-čno v spo-mi-nu.« Odpustil me je brez nadaljnje pripombe. Tako hitro in uspešno nisem še nikoli opravil pri gostobesednem gospodu. Od tistega jutra bi lahko pri njegovih jutranjih razmišljanjih glasno smrčal, pa me

ne bi več klical na odgovornost. O vsebini meditacij me ni nikoli več spraševal, ker je bil prepričan, da mu pozorno sledim, čeprav je moje meso slabo.

USODNI VRABCI

V tretjem letniku so se bogoslovci vneli za izrezovanje okvirjev, kapelic, ptičnic in razne druge ropotije iz tankih javorovih deščic. Sam sem se še posebno hudoval na to neokusno umetnost, ker so žagarji neprestano silili vame, da sem jim risal izvirne in neobičajne vzorce, po katerih so v prostem času žagali, da je kar pelo po dnevnih sobah. Ko sta tovariša Nace in Franček nekoč dokončala vsak svojo prostorno ptičjo kletko, jo prevlekla z lakom in namenila kanarčkom na svoji prvi kaplaniji, je kolega Pavel po ogledu ptičjih jetnišnic skoval načrt in me takoj pridobil zanj. Dogovorila sva se, da mu bom priskrbel šest ali osem mladih vrabcev, ki jih bo čez noč zaprl v kletki, da ju bodo temeljito onesnažili.

Tik pod streho kupole v cerkvi sv. Alojzija je v debelem cerkvenem zidu vse polno lukenj, ki služijo za ventilacijo visokega in prostornega podstrešja. Te vdolbine so si vrabci izbrali za gnezdišča. V vsaki luknji je imel par svoje gnezdo. Šlo je proti binkoštim in podstrešni vrabci so bili že skoraj godni, da samostojno izletijo. Tovariš Pavel mi je za ptičji plen obljubil dobro malo južino s pijačo in okusno klobaso, zato sem se kmalu po jutranjih pobožnostih odpravil na kor in od tam na podstrešje, kjer sem odložil talar, ki bi me oviral pri prodiranju proti gnezdnom. Le mlad drznež, kot sem tedaj bil, je tvegaval nevarnost skakanja z enega trama na drugega. Če bi mi spodrsnilo, bi priletel globoko na obok kupole in se ubil ali vsaj nevarno poškodoval.

Na sredini kupole je bila povsem odprta okrogla odprtina, skozi katero je od vrha strehe v notranjost cerkve vodil železni drog, na katerega je bil pritrjen lepo pozlačen lesteneč. Ko sem priskakljal do droga, sem si pošteno oddahnil in gledal skozi odprtino kupole na »luster«. Bil sem le še skok ali dva do vdolbin, iz katerih je molela slama in razne druge bilke, ki so kazale, da služijo vrabcem za gnezdišča in prenočišča. Z desnico sem hitro segel v eno od vdolbin in tipal za mladiči. A nisem zadel na ptičji naraščaj, pač pa me je v sredinec močno uščipnil stari vrabec. Bliskovito sem povlekel desnico po ozki vdolbini in si poškodoval komolčno kost. Roka me je skelela in začela vidno otekati. Brez ptičjega plena vendarle nisem želel pred tovariša Pavla, ker bi me imel za bojzljivega in bi bril norce iz mene.

Pri naslednji luknji sem bil zato previdnejši. Nisem več segel z roko v notranjost, ampak sem le potegnil za slamo, ki je molela iz vdolbine, in že sem imel pred

seboj štiri operjene in glasno čivkajoče mladiče. Pospravil sem preplašene kričache v žepno rutico in se lotil naslednjega gnezda. V robcu sem imel že osem vrabcev, kar je bilo dovolj za obe kletki. Pot nazaj je bila lažja, ker mi je bila znana in sem jo prvič srečno prečkal. Oviral me je le razbolela in otekla desnica, s katero sem držal rutico z vrabci. Že sem se uspešno oprijel železnega droga, da bi si odpočil za nadaljevanje smrtno nevarnega spusta. A usoda je hotela, da se mi je iz razbolele desnice izmuznila rutica z ujetimi vrabci, ptičji plen pa je z robcem vred smuknil ob drogu skozi veliko odprtino kupole naravnost na sredino cerkve. Osvobojeni mladiči so se razleteli z glasnim čiv-čiv po prostoru in se začeli obešati na svetnike stranskih oltarjev. Čivkajoči pobeg ne bi zame pomenil prav nič hudega, če ne bi na sveči lestenca obvisela žepna rutica z rdeče všitim imenom – Januš.

Z vrha sem videl, kako je spiritual vznemirjeno zapustil spovednico in se podal po cerkvi, da ugotovi izvor nenavadnega in neznosno vpijočega obiska vrabcev. Ni vedel, kako frfotajoči nadlogi vrniti prostost in rešiti oltarje pred onesnaženjem, zato je na pomoč poklical mežnarja. Ta je odprl glavna vrata in kolikor mogoče zgornji del oken, da so po dolgotrajnem naganjanju za odlet sposobni mladiči odfrčali nazaj k staršem. Po pregnani ptičji nevarnosti je mežnar s pomočjo kajfeža, priprave za ugašanje sveč, z lestenca snel žepni robec, na katerem je bilo rdeče na belem zabeleženo ime povzročitelja nemira, onesnaženja, letanja ter gonje za vrabci.

V obupu sem odskakal do talarja, ga oblekel in se strt vrnil v svojo sobo. Namesto vrabcev sem lahko tovarišu Pavlu pokazal oteklo desnico ter mu izrazil bojazen, kaj vse me čaka iz gospodovih ust, ker je *corpus delicti* v njegovih rokah. Roko sem zacelil s stalnimi obkladki iz kisa in gline ter brez mavčne obloge. A kaj roka! Bolečine so bile pospremljene s posmehom kolegov in strahovitimi spiritualovimi pridigami, ker sem v pobalinski hudobiji spustil mlade vrabce v zavodovo svetišče in ga – ponovno – namenoma onečastil! Sam Bog je udaril po meni, ko me je izdala lastna rutica in me postavila na sramotilni pranger obsodbe od tovarišev in vodstva bogoslovja. Zaplet z vrabci ni bil pozabljen, vse dokler sem bil bogoslovec pod Janežičevim duhovnim vodstvom.

ŽIVLJENJE V BOGOSLOVNICI

Življenje v mariborskem bogoslovnem zavodu je bilo na splošno prijetno, veselo in brezskrbno. Za celotno oskrbo, ki je bila vrhunska, je skrbelo vodstvo. Tudi če od doma ne bi dobivali priboljškov v denarju in paketih, bi imeli v bogoslovju več kot

dovolj dobre in obilne hrane. Prostega časa je bilo dovolj. Dnevno je bil na urniku sprehod po uro in še več, izvzeta je bila le nedelja. V prostem času se je večina teologov sprehajala na dvorišču, drugi so kartali, tretji kegljali, telovadili na orodju in se zabavali v pomenkih. Veliko je bilo kadilcev, večina tobakarjev pa se je oklepala cigaret. Eden od bogoslovcev je imel trafiko in je kreditiral tobačno blago, vseeno pa bil ob koncu leta neizprosno izterjevalec. Precej je bilo med bogoslovci tudi piparjev, ki so bili združeni v klubu fajfarjev. Vanj je bil sprejet, kdor je moško vlekel dim iz dolgocevnice pipe, ne da bi pljuval in prebledeval. Fajfarji so bili postavnejši bogoslovci, ki so bili tudi izvrstni tarokisti. Tarok je moral v tistih časih obvladati vsak teolog.

Precej bogoslovcev se je učilo igrati harmonij, da bi se usposobili za zborovodstvo v kasnejšem duhovniškem poklicu. Prostorna čitalnica je bila v prostem času stalno zasedena s tovariši, ki so se poglobljali v revije in politično časopisje. Knjižnica je slovela po bogoslovnih delih in sijajni zbirki cerkvenih očetov v latinskem jeziku. Teološke knjige so bile na razpolago vsem in nekateri so res temeljito študirali cerkveno zgodovino in spise cerkvenih očetov. V okviru bogoslovnega društva Slomšek smo izdajali na roko pisan mesečnik *Lipica*. Društvo je prirejalo redna predavanja s področja prosvete, sociologije, politike in združništva. Predavanja so bila obenem dobre govorniške vaje, pospremljene s temeljito in pogosto dolgovezno kritiko ter razpravami poslušalstva. Najboljša predavanja so bila objavljena v *Lipici*, ponosu literarnega truda bogoslovcev. Že tedaj pa sem se čudil, da bogoslovci, ki so največ pisali v mesečnik, v kasnejšem življenju niso več prijeli za pero.

Pod staro Avstrijo je bilo med teologi veliko zanimanja za politiko dr. Antona Korošca v okviru Kmetske zveze, ki je bila za Spodnjo Štajersko nekaj posebnega. Dr. Korošec je bil ljubljeneec mladih duhovniških pripravnikov, ker se je otrešel svobodomiselnih navlake s spodnještajerskim slogaštvom vred. Stroga ločitev v dva glavna politična tabora na Slovenskem – krščansko-slovenskega in brezversko-liberalnega – je bila pri mladini splošno odobravana. Bogoslovci so tedaj občudovali tudi prvoborca mladeniškega in dekliškega gibanja, bogoslovnega profesorja dr. Josipa Hohnjeca in župnika Franca Gomilška. Tedaj so bile že v polnem razmahu mladeniške in dekliške zveze, za katere je duhovniški naraščaj kar gorel.

Kljub temu je bilo med bogoslovci večje zanimanje za mladinsko nepolitično gibanje kot za politiko. Vsi bogoslovci so bili predvsem navdušeni Slovenci in odločni nasprotniki nemštva ter nemškutarjev pod vodstvom ptujkega *Štajerca*. Telovadcem je bil pri srcu prebujajoči se Orel, ki je obetal, da bo zajel vse slovenske postojanke na Spodnjem Štajerskem. Vodstvo bogoslovnice pa je pomembno vlogo pripisovalo združništvu. Zadržni revizor Vladimir Pušenjak je četrtemu

letniku redno predaval o združništvu in vodenju kmečkih posojilnic. Iz vodenja posojilniških knjig smo imeli tudi praktične vaje, da je lahko vsak bogoslovec, ki je nastopil kaplansko mesto, prevzel službo posojilniškega tajnika. Abstinenčno gibanje se med mariborskimi bogoslovci ni prijelo. Prenapeti kranjski abstinenti z glasilom *Piščalka* v Mariboru niso prodrli in so imeli štajerske teologe za manjvredne.

***

Za cerkveno umetnost je zgodovinar in najboljši avtor s področja cerkvene umetnosti dr. Avguštin Stegenšek ogrel le mene in me hotel za naslednika. Pod njegovim vodstvom sem se izuril v risanju cerkvenih načrtov v tlorisu in vseh mogočih presekih. Za dr. Stegenška sem izdelal tudi podroben načrt bogoslovnih stavbnih objektov s cerkvijo sv. Alojzija. Ob tej priložnosti sem odkril pozabljeno kripto pod cerkvijo, v katero vodi vhod iz kleti za zelenjavo pod sobo strežnikov.

Tla kleti so bila na debelo pokrita z zemljo, a je votlo odmevanje ob udarjanju s krampom dalo misliti, da je spodaj votel prostor. Odmetali smo zemljo in zadeli na debela hrastova vrata, ki smo jih s težavo odprli. Pred nami se je odprl vhod v jezuitsko grobnico, do katere so vodile hrastove stopnice. Dostop v kripto vodi strmo navzdol in se razdeli na hodnik, ki pelje do sredine cerkve, ter obokan hodnik, ki je speljan pod nekdanje kegljišče. V grobnici ni bilo nobene krste več, vendar so bili nad podzemnima hodnikoma vidni tramovi, na katere so nekoč polagali krste. Kripto sem natančno izmeril in njen tloris predal dr. Stegenšku. Kasneje se nisem pozanimal, kako je uporabil precizno ustvarjene načrte in prereze bogoslovnih stavb, vključno z zgodovinskimi opisi in podatki o prizidavah v času.

Med bogoslovci je nasploh vladalo veliko zanimanje za zgodovino cerkve sv. Alojzija in njeno notranjo opremo. Ravno tedaj je knezoškof dr. Napotnik v pri-
tličnih prostorih kolegijskega poslopja odprl Škofijski muzej, kjer so v vitrinah nekateri rokopisi škofa Slomška, umetniško izdelani in bogato pozlačeni baročni kipi z oltarjev cerkve sv. Jožefa na Studencih in iz lesa mojstrsko upodobljena sv. Trojica iz Svetine nad Celjem. Bilo je še nekaj dobrih oltarnih slik, na katerih mi je mariborski pozlatar Lojze Zoratti pokazal, kako se z oljnih slik izmije počrneli lak s pomočjo čebule in soli. Omenjene umetnine so na trhlo vlažnih tleh trohnele in razpadale. Kdaj in kam je bil muzej preseljen, pa mi ni znano.

Še eno zanimivost iz bogoslovnih let bi rad omenil. V bogoslovnici je bil tri leta pred menoj poznejši radgonski župnik Martin Gaberc.⁸¹ Nekoč sem bil v sprejemnici

⁸¹ Martin Gaberc (1883–1941) je bil ena prvih žrtev druge svetovne vojne na Slovenskem; ustreljen je bil 6. aprila 1941 po vkorakanju nemške vojske v Gornjo Radgono, ker ni upošteval navodil

za obiske, ko je bil tam v družbi sorodnikov tudi Martin. Govorili so jezik, ki ga dotlej nisem poznal in ga nisem znal spraviti v »žlahto« z nobenim znanim jezikom. Ko je tovariš končal obisk, sem ga vprašal, v katerem jeziku se je pogovarjal s svojimi, in takole mi je pojasnil uganko: »Pokojni oče je kot fant hodil vasovat k materi. Da njunih zaljubljenih pogovorov ne bi razumeli, je svojo ljubo izuril v izgovarjanju slovenskih besed od zadaj naprej. Sprva sta jima šla pretvarjanje besed in pogovor presneto počasi, potem pa vedno hitreje in naposled tekoče. Mladi Gaberc in njegovo dekle sta se poročila in imela več otrok. Stari je v ritenskem izgovarjanju slovenskih besed izuril sinove, mati pa dekleta. Danes se vsa družina med seboj sporazumeva v jeziku, ki ga nihče drug ne razume.«

KOMAJ UŠEL BATINAM

V bogoslovnicaх je bila navada, da so se ponoči prikradli nočevalci med speče tovariše, jim zamenjali talarje, zvezali pasove ali cingole, predstavili čevlje itd. Ko je že ob pol petih zvonil zvonec za vstajanje in pripravo na jutranjo molitev, so se gorečnejši posamezniki nemudoma dvignili s postelj, odbrzeli k umivalni mizi in se pri slabi petrolejki oblekli. V nekaterih spalnicah je prenočevalo po deset bogoslovcev in še več, zato je bilo ob zamenjavi obleke precej zmerjanja in nervoznega beganja po sobi, preden je imel vsak svoja oblačila in obutev na telesu in nogah. Če je bil fantalinski drznež ujet pri delu in je zadonel klic na pomoč, pa nočni klatež ni utegnil pravočasno skozi vrata. Prijetega kršitelja so prizadeti batinali z dolgimi lesenimi škarjami, ki so služile varovanju posteljnih odev, da niso med spanjem uhajale na tla. Ujetnik je udarce pomnil dobrih štirinajst dni, za povrh pa se mu je smejal in mu batine privoščil celoten zavod.

Tudi jaz sem neko noč godoval v troje z že davno pokojnima Pepčkom Pinterjem iz tretjega letnika in Jankom Sircem iz četrtega, ki smo ga klicali baron Gaüč. Po pozno zaključeni slovesnosti me je Gaüč povabil v spalnico, kjer so prenočevali kolegi, ki so bili z eno samo izjemo dolgini in pravi telesni orjaki. Pepček se ni upal sam podati v nevarnost. Po vseh štirih sem se torej plazil od postelje do postelje smrčecih goljatov. Že sem opravil posel babilonske zmede in se pomaknil do zadnje postelje v desnem kotu sobe, kjer je spal pritlikavi Jurček Cvetko. Čivkal je z visokim glasom kot ženska. Ponoči si ni upal sam na stranišče, zato je pod posteljo skrival lončeni pisker, ki mu je služil kot nočna posoda. Vanj sem zadel, da se je prevrnil

in razbil s pritajeno glasnim – črep! A bilo je dovolj za Jurčkov občutljivo uho, da je planil izpod odeje kot speči zajec in začel cviliti: »Pokonci, ponočnjaki so na delu, primite jih in preklestite, da bodo pomnili, kdaj so se plazili po naši spalnici!«

Jurčkov kot murnov cvileči glas je pognal iz postelje orjake in predvsem telovadnega mojstra Martina Gaberca. Skokovito je bil pri vratih, skozi katera sem jo hotel ucvreti, a me je prej prestregel Tina in me zgrabil za vrat. Kot mačka miško me je prestavil z eno roko na sredo sobe, kjer me je kanil kaznovati, da bi bilo joj za moje telo! Držal me je trdno in pozival tovariša Petra Juraka, naj prižge leščerbo, da bo vedel, s katerim drznejšem ima opravka. Na glas je ropotal, da se je v past ujela mala miš, neznatna človeška krota, ki jo bo treba pošteno našeškati in ji ustrojiti pobalinsko kožo. Hrvaški Zagorec Jurak ni mogel do talarja in svojih vžigalic, zato je klical druge goljatske kolege, naj prižgejo luč. A tem se je zaradi zamenjave oblek godilo podobno kot njemu, saj je vsak v temi iskal po tujem žepu.

Vsa spalnica je bila na nogah. Slišal sem, kako so z glasnim ropotom vlačili izza robov postelj lesene škarje, s katerimi me bodo bičali do onemoglosti. Niti poskušal se nisem izviti iz Gaberčeve pesti, ki me je stiskala za vrat, da sem komaj dihal. O Gaüčevi pomoči v najhujši stiski ni bilo ne duha ne sluha. Kolikor sem lahko ves preplašen presodil, se je celo vrgel v posteljo in nalašč vlekel dreto, da bi zabrisal vsako zvezo z drznim kršiteljem nočnega miru. Gaberc ni imel več potrpljenja z iskanjem vžigalic, zato je poklical še barona kot fajfarja, naj priskrbi ogenj. Ta se je hitro postavil pred neusmiljenega Martina in predlagal: »Prepusti lopova meni, ti sam boš še najprej našel šibice, ker je vsa obleka zamenjana.«

Klešče Gaberčeve desnice so me izpustile in že sem bil v objemu zavetnika barona, ki se je nalašč z ropotom prevrnil po tleh, kot da sem ga brcnil, ko sem se izmuznil iz njegovih rok: »Frdamana krota, tako me je sunil v rebra, da mi jih je natrl in ne morem vstati!« To zlagano opazko sem še slišal iz ust rešitelja in že sem bil v svoji spalnici rešen brez enega samega udarca z lesenimi škarjami. Spal sem ravno nad četrtnimi letniki, zato sem dobro slišal iz spalnice velikanov, kako se po mojem pobegu prepirajo, ker je fantalin iz nižjega letnika ušel sodbi.

Drugo jutro po opravljeni pobožnosti sem se baronu toplo zahvalil za rešitev. Zaupal mi je, da ga niso osumili sozarotništva, ker se je pravočasno slekel in tako prepričljivo uprizoril sunek pod rebra, da so mu verjeli vsi s pretkanim Jurčkom vred. Nikoli niso izvedeli, kdo je bila mala krota, ki si je drznila napraviti babilonsko zmedo med giganti četrtega letnika. Pač pa so vsi brili norca iz Jurčka in njegovega nočnega piskra, ki si ga ni upal nadomestiti z novim. To je bil pri vsem

mojem prirojenem pogumu prvi in zadnji poskus fantalinske zamenjave oblek in obutve bogoslovcem.

OBRAČUN S PONOČNJAKI

Bogoslovne spalnice so mejile na ozko srednjeveško Splavarsko ulico, ki pelje z Glavnega trga k Dravi in na Pristan, ob katerem so še v času prve Jugoslavije tja do druge svetovne vojne pristajali splavi iz Dravske doline. Tam je bilo zato več gostiln, ki so bile ob sobotnih večerih in nočeh posebno dobro obiskane. Zakasneli pijanci so se vračali iz krčem po Splavarski ulici na Glavni trg, od koder so se razkropili v svoja stanovanja. Splavarska ulica je proti Glavnemu trgu precej strma, zato so ponočnjaki navadno nekoliko počivali in se pomenkovali. Postajali so pod okni bogoslovskih spalnic v prvem in drugem nadstropju, za katere pa je vedel le malokateri laik.

Pomenki vinskih bratcev so bili dolgovezni in vsebinsko nič kaj spodbudni. Govorili so in se prepirali v mariborski nemščini. Nočno vezanje nemških otrobov pod okni spalnic je dražilo rahla ušesa nekaterih bogoslovcev, ki so se prebudili zaradi nemških psov in pijansko hreščečih besed. Zbudili so pogumneže, ki smo za nagrado malih južin z vodo napolnili globoke umivalne sklede in jih držali pripravljene nad glavami razgrajacev. Luči v spalnici nismo prižigali, ker bi nas izdala. Ko je bil spodaj prepir ali pomenek na višku, sem iz sklede izlil vodo na kršitelje nočnega miru. Bil sem že spet pod odejo, ko se je razletel vodni pljuski nad glavami prepirljivcev, ki so bili na mah premočeni in so se v prvem preplahu razleteli na vse strani. Ko so si opomogli od trenutnega presenečenja, pa so spet stopili skupaj, da bi dognali, od kod so prejeli obilni vodni krst.

Nihče ni pogledal navzgor proti oknom bogoslovskih spalnic, ampak je krivda vodnega obliva padla na okna druge, mnogo nižje strani, ki so se zaključevala z gostilno Zum Kreutzberger krčmarja Friedaüva. Tam so prenočevale Friedaüvove dekline, natakarike in sobarica, ki so jih mokri ponočnjaki obtožili napada iz njihovih nočnih posod. Do pobesnelosti razjarjeni so že pobirali kamenje po ulici in ga metali proti oknom nedolžnih ženskih spalnic. Kamenje pa ni zadelo šip, ker so imeli metalci zaradi ozke ulice premalo zaleta za met. Friedaüvove ženske so drznežem odgovarjale s psovskami. Če je besedni obračun trajal dlje časa, so ženske res prinesle bele nočne posode in tedaj je prišlo do hitrega razleta ponočnjakov. Nočna prekrstitev z visokih oken bogoslovskih spalnic se je odigrala večkrat letno v

vseh mogočih variantah, ki so nam bile v največjo zabavo, izvajalci pa so bili bogato pogoščeni od bolj plašnih kolegov. Dokler sem bil v mariborskem bogoslovju, so bile za nenadne oblike zmeraj okrivljene ženske z nasprotne strani naših spalnic.

OBRAČUN Z RAJHOVSKIM BURŠEM

Pod staro Avstrijo smo hodili bogoslovci vsak dan po obedu – razen ob nedeljah in praznikih – na sprehod v dveh skupinah, vsaka na svojo stran. Marširali smo v pari, pomešano po letnikih. Moj par na dnevnem sprehodu je bil Pepček Pinter iz tretjega letnika. Oba sva bila nizke in slabotne postave, zato sva korakala na koncu kolone, ki jo je zaključeval orjaški Tine Gaberc z baronom Gaučcem. Mariborska mestna fakinaža nas je na sprehodih večkrat zmerjala, da smo škofovi vajenci oziroma »lerpubeci«, črna škofova svojat, ki že od daleč smrdi. Za psovanje se niti zmenili nismo, ker je prihajalo iz ust nahujskanih mladoletnikov, ki so najbrž po vsem svetu enako hudobni do duhovniškega naraščaja. Če so bile v Mariboru nemške nacionalne prireditve, pa smo se na sprehodih izogibali prometnejših in gosto obljudenih ulic in trgov, da nismo trčili s surovimi nemškimi nacionalci.

Ko sem bil v prvem letniku, so Maribor preplavili burši oziroma nemški nacionalni visokošolci iz rajha v uniformah. Nosili so bleščeče škornje daleč prek kolen, črne bluže in na glavah širokokrajne črne žametaste klobuke s košatim belim peresom iz nojevega repa ob strani, včasih pa raznobarvne čepice brez okrajkov. Tako uniformirani burš se je na Gosposki ulici zaletel v naju s Pepčkom in naju stisnil ob zid hiše, nato pa se prezirljivo smeje opravičil: »Pardon!« Ni še prav izrekel svojega zlaganega »pardon«, že ga je za nama stopajoči Tine Gaberc tako silovito »osmeknil« okoli ušes, da se je burš na mah prevrnil po tlaku in je njegov širokokrajni klobuk z nojevim peresom odletel daleč proč. Vse se je odvijalo bliskovito, da je bilo slišati samo tlesk zaušnice in padec po tleh ...

Nihče ni videl, kdo je dolgooprtega buršaka položil po tleh najbolj obljudene ulice. Bogoslovci smo mirno marširali naprej, kot da se nas nenadni obračun ne tiče. Birmani buršak se je po kratki omedlevici pobral med krohotom občinstva, ki je s ploskanjem odobrilo obračun z uniformiranim drznežem, ker se je javno in ob belem dnevu spravil na najslabotnejša bogoslovca. O incidentu je poročalo tudi slovensko časopisje, medtem ko ga je nemško zamolčalo iz sramu pred nasilno rajhovsko kulturo, ki je bila nepričakovano osramočena.

MAŠČEVANA RAZPOSAJENOST

Ker sem po naročilu profesorja dr. Avgušтина Stegenška izrisal v tlorisu in pre-rezih vse bogoslovne stavbne objekte, mi je bil dobro znan vsak še tako skrit kot bogoslovnice. V zimskem času smo se bogoslovci na dvorišču kepali, kar nam je bilo v veliko, zdravo in prijetno zabavo. Kepanje je bilo v posebno veselje Ivanu Bazniku, mogočnemu orjaku s Kranjske, ki se je pod prvo Jugoslavijo kot župnik pri Sveti Trojici v Halozah utopil v Dravi pri Breznu. Čeprav se je rad kepal, Baznik v snežnem boju ni dobro zadeval, ker je bil neroden in pri vsej izredni telesni moči neokreten. Prenesel je vse kepe, ki so priletele v njegovo glavo, nato pa nasprotnike prignal v kot, kjer mu niso mogli uiti, jih pograbil in pognal na kup snega ter z vso močjo naribal s snegom po obrazu in glavi.

Ko si je ohladil jezo nad včasih do krvi naribanimi premaganci, jih je pobral s kupa snega in pognal z dvorišča s pripombo: »Prekvat, za danes imata dovolj. Bomo pa jutri nadaljevali, če bosta pri moči in korajži!« Zaradi tako nasilnega zaključevanja snežnih bitk smo se slabotni udeleženci kepanja večkrat posvetovali, kako bi se maščevali nad brezobzirnim goljatom. Slednjič nismo skovali nobenega načrta, ampak smo obračun z nasilnim Baznikom prepustili naključju, češ da bo že nekoč dobil, kar mu gre.

Neko zimsko nedeljo smo privreli z obeda na dvorišče. Baznik je tičal v čisto novem svetlem talarju in bil prepasan z novim svilenim pasom. Kadil je cigareto in bil ponosen nase kot kakšen pav. Kolega Pavel mi je pokazal na bahavega Baznika in mi pošepnil v uho: »Če ga spelješ, da si bo umazal novi talar, boš tako bogato južinal na moj račun, kolikor bo prenesel tvoj želodec.« Pogledal sem močnega in silovitega Baznika, ki se je mirno sončil in zaradi novega talarja ni izzival kepanja. V trenutku se mi je posvetilo, kako priti do živega bahaču, da me bo pomnil, saj me je že tolikokrat do krvi naribal s snegom po obrazu.

Stisnil sem kepo in jo zalučal v glavo Bazniku s pozivom na boj. Ker se mi je pridružilo več pomočnikov, je bil z vseh strani napadeni Baznik nenadoma ves v kepah. Kljub novemu talarju in cingulu ni pobegnil. Cigareto je vrgel v sneg in se pognal nad drzneže, ki smo se razkropili kot jata vrabcev pred mačkom. Baznik je začel odgovarjati s krepkimi kepami in nas potiskati navzdol po dvorišču, kjer bi po svoji preizkušeni metodi obračunal vsaj z dvojico drznežev. Četa slabotnih napadalcev se je iz bojazni pred končnim obračunom vedno bolj redčila. Ostala sva sama. Potisnjen sem bil v kot, iz katerega ni bilo pobega. Zmagovalec se je že smejal in mi napovedoval: »Ti hrvaška krota, ti si mi pognal prvo kepo v glavo. Ne moreš mi več pobegniti in boš pomnil, kako si me izzval, da obračunam s teboj.«

Že je odvrغل kepo in stegnil roki po meni, da me zagradi in odnese v največji kup snega na ribanje. V zadnjem trenutku sem v kotu odprl samo meni znana lesena vrata, ki so bila zasilen in nikoli uporabljen izhod iz bogoslovnih svinjakov za veliko kuhinjo. Skozi ta vrata sem se umaknil v prvo nadstropje. V temi sem zlahka uravnaval smer, ker mi je bila pot dobro znana iz tlorisa tega dela stavbe. Vedel sem tudi za debelo desko, ki je bila nekakšen most, s katerega so dekile metale hrano svinjam v posamezne prostore za krmljenje. Pod desko je bila mlaka pomij, gnojnice in gnoja.

Baznik jo je ubral za menoj, saj sem mu pustil skrivna vrata nalašč na stečaj odprta. V nenadni popolni temi je takoj omahnil z deske in glasno čofnil, kot je bil dolg in širok, v nesnago pod seboj. Slišal sem še njegov značilni »O, prekvat!« in čofotanje po nesnažni luži. Kako se je izmotal iz mlakužaste globine, si nisem šel ogledat na lastne oči. Prepustil sem ga zasluženi usodi in se umaknil k tovarišu Pavlu, ki me je gostil z mesom in vinom, da mi je poplačal obračun z Baznikom. Po izdatnem okrepčilu pa se mi je oglasila bridka zavest, da goljat onesnaženega talarja in cingula ne bo požrl brez maščevanja. V prirojeni lahkomiselnosti sem sklenil, da se ga bom nekaj časa pri odhodu iz obednice skrbno izogibal, da me ne zagradi in bog ve kaj počne z menoj.

Ne vem, kdo je Baznika opral in mu spravil v red tako povaljano in onesnaženo obleko, vendar sem odtlej odhajal prvi z zajtrka, obeda in večerje v svojo sobo, ker sem vedel, da hudega Baznika tja ne bo za menoj. Razposlane patrolje tovarišev so mi javljale, da ni nikomur zaupal zgodbe o nesrečnem padcu v mlakužo pred svinjaki, niti ni obelodanil načrtov za obračun z menoj. Tri tedne sem se mu uspešno umikal in ga nazadnje že upal od daleč pogledati. Ob srečanjih z očmi se je delal, kot da me sploh ne vidi. Oddahnil sem si, da mi je odpustil. Nato je prišel petek in 20 stopinj pod ničlo. Ženske iz kuhinje so po dvorišču razvešale perilo, tam je stal tudi visok in velik čeber, iz katerega so perice zajemale vodo za izplakovanje perila pred obešanjem.

Pred Baznikom sem se čutil že dovolj varnega, da nisem zbežal takoj po obedu od mize, ampak sem nameraval v svojo sobo skupaj z drugimi. Naenkrat sem od zadaj začutil jeklen prijem za vrat. Ozrl sem se. Baznik se mi je zarežal v obraz in me kot ptičje pero odnesel na dvorišče. Prav nič se mu nisem zoperstavljal, ko me je dvignil za vrat in noge ter sva se približevala čebru z ledeno mrzlo vodo. Do vratu me je potopil v visoko kad in me tiščal še nekaj časa vanjo, nato pa me je izvlekel in zagnal v kup pomrznjenega snega s svojim: »Tu imaš, krota hrvaška! Že veš, zakaj sem te skopal.« Ženske niso poznale ozadja obračuna in so me pomilovale kot slabotneža, nad katerim je orjak znesel svojo jezo, sam pa nisem bil hud na

Baznika. Z menoj je obračunal na povsem pravičen in še dostojen način. Od tedaj sva si bila spet dobra, a v kepanje z njim se nisem več spuščal.

LJUBEZNIVI SIN

V četrtem in tedaj zadnjem bogoslovnem letu sem bil v sobi s kolegom Antonom, s katerim sva se prav dobro razumela. Med drugim mi je zaupal, da je za svojo primicijo kupil več litrov kraškega terana, vendar zaradi trpkosti ni bil po volji gostom. Izbrano vino je po novi maši prelil v steklenice in jih pripravil za romanje na svojo prvo kaplanijo. Slikal mi je svoj odlični odnos s starši, brati in sestrami, vendar ga svojci niso obiskovali, niti mu niso pošiljali paketov. Postalo mi je jasno, da je dobri kolega skope narave in zaradi varčnosti odklanja paketno podporo s sicer premožnega doma na Dravskem polju. Na vsak način sem se hotel prepričati, kakšni so njegovi najbližji in kakšne vezi jih priklepajo na mladega duhovnika, ki je izšel iz njihove sredine. Sklenil sem se priučiti Antonove pisave in za bližnje božične praznike napisati njegovim staršem lepo voščilo.

Tovariša zjutraj dolgo ni bilo od maše, zato sem imel dovolj časa, da sem izuril desnico po njegovih pismenkah. Pred božičem sem že tako napredoval, da sem kot prezbiter Anton pisal božične voščilnice staršem, bratom in sestram s posebnim poudarkom, naj me po praznikih obišejo v bogoslovnici. Prinesejo naj nekaj steklenic kraškega terana, da preverim, ali se ni morda skisal. Da mi pijača ne bi škodovala, pa naj ne pozabijo tudi na kaj mesnega. Voščilnica je bila sestavljena v najbolj pristrčnem tonu, kot pač piše ljubeznivi sin, čeprav že duhovnik, svojim staršem in najožjemu sorodstvu. Pismo sem pokazal zaupnim tovarišem, ki so enoglasno potrdili, da ga je napisal nihče drug kot Anton.

Pismo smo oddali na pošto in nestrpno čakali na uspeh. Prvo nedeljo po božičnih praznikih sta se na obisku pri bratu duhovniku že pojavila brat in sestra, vsak z velikim cekarjem v roki. Tone je bil klican v sprejemnico. Kmalu se je vrnil v sobo in mi radostno razžarjenega obraza oznanil nenaden obisk ter mi zabičal, da moram z njim s kozarci, da bom spoznal brata in sestro. Posedli smo za mizo v sprejemni sobi. Brat nama je natočil kraški teran, sestra pa je narezala sijajno pečene purana in svinjine z domačim kruhom. Takoj sem postal njun prijatelj, bila sta vsa srečna, da smeta kramljati z bratom duhovnikom in njegovim tovarišem ter sostanovalcem. Na dolgo in široko sta razlagala, kako sta prevzeta, da sta morala na očetov ukaz ravno onadva k bratu, ki je za praznike tako ganljivo in pristrčno pisal

svojcem. Izvedel sem še, kako se imajo radi v družini, katere ponos je Tone, ki je postal kar raznežen, kot se pač spodobi za najstarejšega in še mašnika za povrh.

Ure obiskov so minile, kot bi jih odpihnil. Brat je iz cekarja izvlekel kar štiri steklenice vina, od katerih nismo v sprejemnici izpraznili niti ene. Tudi purana in svinjine je bilo dovolj za pogostitev celotnega letnika. Znosil sem božje darove v sobo *in excelsis*. Nato sem se pristrčno poslovil od Antonovega brata ter sestre s povabilom, da se še oglasita, saj ju bova oba vesela. Kolega Toni je preslišal bratovo opazko o ljubeznivem božičnem pismu, tudi meni in tovarišem je kazal veselje zaradi obiska, ki ga je založil z dobrotami. V bogoslovni obednici je bila prirejena pojedina za cel letnik. Pospravili smo vse darove z Dravskega polja. Nihče od kolegov ni črhnul o ljubeznivem sinovem božičnem pismu staršem in sorodnikom.

Iz posrečene anekdote sem razbral, da je Anton s svojo trdovratno molčecnostjo, ki je bila v sorodu s skopostjo, odklanjal domače priboljške. O izrednem obisku njegovih sorojencev smo se večkrat pogovarjali in se ga spominjali z željo, da bi se ponovil. Za veliko noč sem zato sestavil in odposlal še bolj ganljivo pismo sina duhovnika staršem s povabilom na obisk. Tokrat sta se s košarami pripeljala oče in brat. Zopet je bila v sprejemnici prava ohcet. Antonov oče se je sinu zahvalil za pristrčno velikonočno voščilo, ki je izvabilo solze v domači hiši. Z veseljem sta z mlajšim sinom pohitela na obisk. »Saperlot«, ta glasno izrečena očetova zahvala je Antona vidno osupnila. Ni ji ugovarjal, da se ne bi osramotil pred dobrim očetom. Obilico preostalega vina, kuretine, svinjske gnjati in kruha sem znosil v sobo, ponovno je sledila pogostitev kolegov. Ko sva bila z Antonom sama, pa je zagonetno brundal in govoril sam zase: »Za boga, saj jaz vendar še nikoli nisem pisal za praznike domov. Kdo bi naj bil poslal to pismo domačim, ki so ga tako veseli?« Pustil sem ga v negotovosti.

Za binkoštno praznike sta se ponovno pripeljala na obisk Antonova brat ter sestra, tokrat brez moje spodbude. Brat je iz košare izvlekel eno samo steklenico vina s pripombo, da se je vseh preostalih trideset litrov terana spremenilo v kis. Za dokaz je prinesel steklenico kisline. Sestra je iztovorila vse mogoče vrste mesa ter kruha. Enako dobro smo se zabavali tudi ob vinu, kupljenem v gostilni. Po odhodu tega zadnjega obiska pred nastopom kaplanske službe sem Tonetu priznal, da sem bil jaz ljubeznivi sin, ki je pisal ganljiva pisma njegovemu sorodstvu. Kolega je zadovoljno kimal in bil resnega mnenja, da bi moral s pismi začeti mnogo prej, saj bi tako rešil pred uničenjem ves svoj kraški teran.

HALLEYJEV KOMET

Med zelo starimi duhovniki se je pod staro Avstrijo še našlo odličnih strokovnjakov za zvezdoslovje, v mojih časih pa je zanimanje za to vedo med duhovniki zamrlo. V mariborskem bogoslovju je bil v letih pred prvo svetovno vojno zvezdogled Martin Gaberc. Imel je vsemogoče knjige in karte o zvezdnem nebu in nam večkrat povedal kaj zanimivega iz razvoja astronomije. Imel je tudi dolg teleskop, skozi katerega je opazoval in študiral zvezde. Ko sem bil v prvem letniku, je Maribor dobil telefon in so vlekli telefonsko omrežje prek hišnih streh po vsem mestu. Tudi naša dnevna bogoslovnica je dobila na vrhu visoke strehe veliko železno telefonsko stojalo, preko katerega so bile napete žice. Dostop do stojala je bil s podstrešja po lestvi skozi strešno luknjo, obito s pločevino, in potem po opeki z dvoriščne strani do stojala. Pri tem železju je imel Gaberc opazovalnico zvezdnatega neba. Pot do nočnih opazovanj zvezd je bila presneto tvegana, a mladostna lahkomiselnost tvega vse, da zadosti radovednosti.

Tako sem tudi sam večkrat spremljal zvezdogleda Gaberca, ki mi je rad razkazoval skupine zvezd in mi kar na strehi predaval o njihovi oddaljenosti od Zemlje. Število Gaberčevih poslušalcev ter občudovalcev se je močno povečalo, ko se je leta 1908 v poletnem času pojavil na nebesnem svodu Halleyjev komet. Viden je bil dober mesec malo pred polnočjo v smeri proti Pohorju. Ponašal se je z izredno dolgim in močno svetlim repom. Pogled na nebesno prikazen je bil vreden nevarne poti na vrh bogoslovne strehe, kjer je zvezdogled Tine razlagal in tolmačil čuda božjega stvarstva. Iz večera v večer je bilo več opazovalcev na bogoslovni strehi, dokler niso obiski padli v oči mestni policiji, ki je opazovanja prepovedala.

Bogoslovci se v imenu znanstvenih raziskav nismo zmenili za prepoved. Slednjič je začel zvezdoglede napadati tudi *Marburger Zeitung*, ki je celo predlagal gasilcem, naj nas preženejo s strehe s krepkim vodnim curkom. Gasilska četa se je uprla hujskanju, ki je končalo na okrožnem sodišču. Teologi zvezdogledi smo dobili med nemškimi sodniki zagovornike, ki so nas zagovarjali v graški *Tagespost* in dokazovali, da policija nima pravice prepovedati opazovanja kometa s strehe zavoda. Razvila se je prava žurnalistična bitka v nemškem časopisju za in proti nevarnemu opazovanju zvezd z visoke strehe. Trajala je tako dolgo, dokler se ni naveličal celo Halleyjev komet in se za dolga desetletja skril s svojim dolgim svetlim repom. Tudi bogoslovci se tedaj nismo več odpravljali ponoči na streho, utihnili sta napadalka *Marburgerica* in branilka *Tagespošta*. Le zvezdogled Martin Gaberc se je še tu in tam prikazoval na strehi bogoslovnice kot zvezdoslovec.

BOGOSLOVNI PROFESOR DR. FEUŠ

Ne vem, po čigavi zamisli je bil dr. Fran Feuš imenovan za profesorja Svetega pisma Stare zaveze in orientalskih jezikov na mariborskem bogoslovju, in to celo v najbolj kritičnem prvem letniku. Na teologijo so se vpisovali maturanti, prežeti s posvetnim duhom. Prepričani so bili, da bodo za svoje razburkane in od brezverskega liberalizma razjedene nazore dobili zatočišče pri profesorju, ki nas je uvajal v razumevanje in tolmačenje Svetega pisma Stare zaveze. Dr. Feuš pa je bil gospod starokopitnih nazorov iz časa, ko so se morali slušatelji klanjati in sprejeti vsako razlago iz ust bogoslovnega profesorja.

Odkar je poučeval hebrejščino, je bil dr. Feuš med bogoslovci znan pod imenom Šurek. Bil je dober spovednik pobožnih ženic, nikakor pa njegovo znanje ni ustrezalo višješolski profesorski stolici. Šurek ni obvladal tako obširne snovi, kot je Stari zakon, kaj šele novih dognanj na tem področju. Že tedaj so Angleži, Američani in Nemci opravili številna izkopavanja v svetih krajih na podlagi starozakonskih svetopisemskih imen in označb. O vsem tem dobri Šurek ni imel pojma. Kar je prinesel z jezuitske univerze v Innsbrucku, pri tem je ostal. Bogoslovci prvega letnika smo podedovali učne knjige od prednikov. Po teh starih in vedno istih špehih so bile ob robovih načečkane Šurekove razlage, opazke in šale. Vsak je lahko že vnaprej vedel, kaj bo gospod profesor dodal tiskanim stavkom, nad čim se bo spotikal in kateri njegovi šali se bo treba smejati, da ne bo užaljen.

Če je kdo od bolj radovednih in s časom korakajočih slušateljev vprašal več, kot je bilo zapisano v stari učni knjigi, je že bil ogenj v strehi. Tedaj se je profesor ujezil in debato užaljeno zaključil z besedami: »Vi ste ravno takšen liberalce kot ljubljanski župan dr. Ivan Tavčar in s takimi slušatelji ne debatiram!« Takšen zaključek debat smo bogoslovci slišali ničkolikokrat. Mladim nagajivcem so bila zaletavanja v starokopitneža v zabavo, profesor pa se je jezil in vsiljiva vprašanja debelo zameril. Slušatelje je opredelil v skupino miljencev in tistih, ki jih ni maral, zato jih je prekrstil v liberalce Tavčarjevega kova. Dr. Feuš je poučeval večinoma v nemškem jeziku, medtem ko je slovenščino govoril le v svojem rojstnem prleškem dialektu. Nasploh smo bili glede jezika v kolegiju in medsebojnem sporazumevanju mariborski bogoslovci pravi Babilon: Halb windisch und halb deutsch!

Dr. Feuš je stalno hodil v talarju. Bil je visoke postave, nosil je črno obarvana očala, plešo je pokrival s črnim polcilindrom. Že po zunanosti je predstavljal nekaj skrivnostnega. V zadnji klopi kolegija prvega letnika smo sedeli trije tovariši. Desno od mene je sedel Šurekov ljubljeneček Pavel. Ko je doktor sedel za kateder, je ob že

malo temačnem dnevu prižgal svečo in si potisnil svečnik tik pred nos. Tovariš Pavel pa se je že nasmihal in se večkrat na vsa usta režal, za kar se Šurek sprva ni zmenil. Pavel je zatrjeval, da se smeje, ker se mu zdi, da posluša egipčanskega maga iz dobe faraonov, in ne profesorja iz slovenske Prlekije.

Pavel je tako dolgo silil vame, da sem končno s svinčnikom portretiral Šureka na katedru pred odprto knjigo in z gorečo svečo v roki. Dobro zadeto skico sem porinil po klopi pred Pavla, kar je opazil tudi Šurek. Odložil je knjigo in svečo ter rekel svojemu ljubljencu: »Pavel, prosim vas, kaj tako smešnega vam je podaril kolega?« Pozvani mu je odnesel moje smešno darilo. Stari se je pri pogledu na svoj obraz razjezil: »Vi Pavel, ste eden najbolj pozornih slušateljev, a se seveda morate smejati, če vam sosed neprestano zabija v uho neslane šale in vas hrani s sramotilnimi risbami, kakor je ta. Iz skice mi je postalo marsikaj jasno, kar mi je bilo doslej prikrito.« Od tedaj sem bil v profesorjevih očeh najbolj zagrizen liberalec, ki ne spada v bogoslovje, ker s karikaturu smeši svojega profesorja.

Dr. Feuš se je prehranjeval v bogoslovni obednici, kjer me je neprestano tožaril ravnatelj dr. Mlakerju, da pohujšujem vzorne bogoslovce, kot je Pavel. Ravnatelj me je nekoč zaradi tega trdo prijel. Ko sem mu pojasnil, zakaj in komu se Pavel posmehuje, se je smejal tudi dr. Mlaker, se mi opravičil in priznal, da je biblicist Feuš res že po videzu zabavna pojava. Mnogo boljši kot pri razlagi Svetega pisma Stare zaveze je bil Šurek pri poučevanju hebrejščine in drugih orientalskih jezikov, ki jih je odlično obvladal. Tem predavanjem ni bilo treba ničesar dodajati. Z jezuitske univerze v Innsbrucku je dr. Feuš prinesel zlasti dobro znanje hebrejščine.

Šurek je bil pri izpitih prizanesljiv in ni nobenega privijal ali se mu maščeval zaradi nesoglasij med letom. Pri izpitih ni delal razlike med svojimi dragimi in neljubimi slušatelji. Pozneje pri srečanjih v dušeskrbju ni nikomur očital, da mu je nagajal pri predavanjih v bogoslovju. Svoje priljubljene slušatelje je tu in tam počastil z udeležbo na novi maši. Zanimivo pri njem je bilo še to, da ni mogel trpeti, če je na poti prek Glavnega trga v kolegij opazil, da smo pri oknih patroljirali, kdaj in od kod se bo prikazal. Neprestano nam je vbijal v glave, da se moramo premagovati glede oči, skozi katere se v človeško notranjost prikrade toliko pohujšljivega in slabega.

Mnogokrat je poudarjal, da v naši škofiji samo dva obvladata spovednico. Mislil je nase in na svojega najboljšega prijatelja, dekana in župnika Henrika Verka. Vsekakor je bil dr. Feuš odličen spovednik za pobožne ženske. Ure in ure je spovedoval v mariborski stolnici, kamor so prihajale ženske iz vse škofije in ne samo iz Maribora. Vsaka se je morala najaviti po dopisnici in je prišla na vrsto šele po prejetem odgovoru. Kaj se je dobri Šurek s pobožnimi dušami toliko in po cele

ure pogovarjal, ni nihče izvedel. Moških ni spovedoval, pač pa si je v dolgih letih ustvaril globoko vdano in zvesto žensko gardo, ki je skrbno varovala skrivnosti Šurekovega spovedovanja in njegovih nauk.

Prav v spovednici si je profesor pridobil okužbo urinarnega trakta, zaradi katere je leta strašno trpel in ji tudi podlegel, star petinšestdeset let. Njegovo zdravljenje je bilo mučno, a sprva še uspešno. V prvem letniku smo hodili na predavanja in izpite k njemu domov, kjer je sedel v naslanjaču in ni skrival svoje bolezni, temveč nas je večkrat svaril: »Gospodje, ko boste enkrat v dušnem pastirstvu, zapustite spovednico po dveh urah sedenja, sicer boste trpeli kakor jaz, ki sem bil v tem oziru preveč trmast. Delam in še bom delal bridko pokoro, ker sem po cele popoldneve čepel v spovednici.« Na njegovem shujšanem obrazu je bilo videti, kako ga muči bolezen, ki si jo je priklical s trmoglavostjo. Moral je v predčasni pokoj, vendar se pozdraviti ni mogel več. Vdan v božjo voljo je trpel, dokler ga ni po več letih odrešila smrt.

Ko smo hodili k bolnemu dr. Feušu, sem opazil v eni njegovih sob dolge in visoke police, običajno zagrnjene z zelenim platnom, ki je viselo na obročkih. Prepričan sem bil, da je na policah doktorjeva knjižnica, in sem se nekoč odločil skrivaj odgrniti zaveso. Na policah pa niso bile knjige, ampak po mesecih zloženi in z motvozom prevezani svežnji graškega krščansko-socialnega dnevnika *Volksblatt*. Na njih je bilo za dober prst debelo prahu.

***

O dr. Feušu je treba posebej poudariti, da je bil kot homeopat v tesnem stiku z najznamenitejšimi nemškimi homeopati. Najrazličnejše bolezni je zdravil z vsemogočimi kroglicami, ki jih je moral pacient pogoltniti po eno do dve na dan. Ozdravel je, če je imel trdno zaupanje v skrivnostno metodo srednjeveškega zdravljenja. Poleg kroglic je imel profesor na zalogi tako imenovano malefic olje za mazanje obolelega uda ali dela telesa. Olje je peklo in žgalo ter povzročalo debele mehurje, ki so bili polni vode. Ko so mehurji popokali, so se rane zacelile in bolezen je bila pregnana. A bilo je treba mnogo krščanske potrpežljivosti, da je bolnik mirno prenašal zdravljenje in ni preklinjal homeopata, ki mu je kožo obložil z mehurji.

Kakor hitro je kateri od bogoslovcev zbolel, je že bil pri njem Šurek s kroglicami in malefic oljem, da bi mu pomagal na homeopatski način. Nekateri bogoslovni bolniki so res požirali kroglice in se mazali s Šurekovim oljem, pozneje pa zatrjevali, da je pomagalo. Za to ni smel izvedeti bogoslovni zdravnik dr. Terč, ki je bil odločen nasprotnik homeopatije, še posebno drgnjenja s hudičevim oljem, kot je

imenoval nemško olje, ki je večkrat povzročalo smrtno nevarne infekcije. Zopet drugi zdravniki in mazači s prakso pa so zatrjevali, da so homeopatska sredstva koristna in pomagajo ob pravilni uporabi in trdni veri v izboljšanje. Ko je oboževalec homeopatije Šurek trpel zaradi urinarne infekcije, mu niso pomagale ne kroglice ne malefic olje, temveč so mu mariborski zdravniki začasno zaustavljali širjenje zastrupitve z operacijskim nožem.

Dr. Feuš je med bogoslovnimi počitnicami rad obiskoval župnišča, kjer je ostajal nekaj dni vesel in gostobeseden v duhovniški družbi. Vsako leto je v času vinske trgatve obiskal tudi svoj blaženi rojstni kraj – ljutomersko župnijo. Podnevi se je zadrževal v župnišču pri tedanjem dekanu ter župniku Jurkoviču, ki so ga vsi klicali Vitez, ker je bil odlikovan z redom Franca Jožefa, na kar je bil zelo ponosen; odličje je skoraj vedno nosil pripeto na svojo salonsko suknjo. Zvečer pa se je Šurek odpravil iz Ljutomera v Cezanjevce, kjer je v času svojega obiska Prlekije stanoval pri bratu.

Nekoč se je Šurek po opravljeni trgatvi v ljutomerskih gorica odpravljal proti Cezanjevcem. Noč je bila jasna, a temna, zato je Viteza prosil za luč. Dekan bi mu rade volje ustregel, a ni v župnišču našel nobene svetilke več, ker so bile vse pri cerkvenih viničarjih. Končno so le staknili rdeče-zeleno luč železniškega uslužbenca, ki je pri trgatvi pomagal za prešo. Doktor je vzel v eno roko bleščečo leščerbo, z drugo pa se je oprijel palice in hajdi v črnem talarju, s polcilindrom na glavi in črno obrobjenimi očali proti Cezanjevcem. Na poti je dolgi črni Šurek, ki je svetil daleč pred seboj – naravnost z rdečo lučjo, na stran pa z zeleno – srečeval ljudi, ki so se vračali s trgatav. Vsak se je ob srečanju prestrašeno pokrižal, vzdihnil „Jezus in Marija“ in bežal, kolikor so ga nosile šklepetajoče noge.

Šurek v svoji profesorski raztresenosti ni razumel, da je nemir povzročil on s peklenko lučjo, pač pa se je tudi sam prestrašil bežečih sorojakov ter jo ubral proti domu, kolikor so mu dopuščale moči. Njegov tek je ljudi le še bolj vznemiril v prepričanju, da po cesti teče sam ta hudi z dna pekla. Šurek je jutro po nočnem dogodku tožil ljutomerskemu Vitezu, da je zelo slabo spal, ker ga je kljub molitvi tresel strah zaradi množičnega nočnega bega, ki se mu je pridružil tudi sam. Hudomušni Vitez je takoj uvidel, zakaj so ljudje bežali, vendar profesorju tega ni razkril, saj mu je bilo po godu, da so ljudje še leta pripovedovali potomcem zgodbo o rdeče-zeleni nočni prikazni, ki je letela kot peklenški ptič iz Ljutomera v Cezanjevce.

Ob drugi priložnosti pa se je dr. Feuš mudil na počitnicah pri svojem najboljšem prijatelju, dekanu in župniku Verku na Vidmu ob Savi in se med drugim udeležil primicije mojega tovariša Mihaela v Pišecah. Sam sem vodil ceremonijo. Po končani novi maši je profesor ostal še nekaj dni v Pišecah, od koder smo odšli

na izlet v Sromlje, kjer je bil dolgo župnik originalni Štefan Turkuš, ki je močno jecljal, a je bil izredno gostoljuben. Med izletniki je v hudi vročini pod talarjem in s polcilindrom izstopal Šurek, ki je imel na poti proti Sromljam glavno besedo. Postavljal nam je uganke po vzoru Stare zaveze, ki jih ni nihče uganil, zato jih je z velikim veseljem tolmačil profesor sam.

Naenkrat je stopil predme in vprašal: »Povejte mi, kaj je med brzojavnim drogom 56 in 58.« Brez razmišljanja sem se odrezal: »Drog številka 57.« Pravilni odgovor ga je presenetil, saj so vprašani dotlej odgovarjali, da je vmes obcestni jarek, drevesa, travnik ipd. Menil je, da sem izredno bistroumen, in mi svetoval, naj se poglobljam v reševanje ugank v njegovem priljubljenem dnevniku, graškem *Volksblattu*. Med pogovorom smo prispeli do Turkuša, ki nas je sprejel z odprtimi rokami in nam ponudil vse, kar je premogel njegov skrbno negovan in z božjimi darovi založen farovž. Ob slovesu smo pili novi vinski mošt portugizec, ki je že nekoliko »vreznil«. Pijača je posebno teknila Šureku, ki je proti svoji navadi praznil kozarec za kozarcem, da bi pregнал popotno žejo.

Ob vračanju proti Pišecam je bil središče zabave jecljajoči Turkuš. Razigrane volje smo prispeli do bukovega gozdiča, preraslega z redkim grmovjem. Profesor je stopil ves bled in nervozen pred Turkuša z vprašanjem: »Župnik, mošt mi je škodil, kam naj se zatečem na potrebo?« Vprašani je Šureka debelo pogledal in izjecljal: »Mislite, doktor, da stranišče nosim s seboj? Na deželi smuknemo v takih primerih v grmovje in opravimo, kar od nas terja narava. Vidite, ravno pred vami je takšno stranišče na prostem.« Profesor se nam je opravičeval in nas rotiti, naj se nikar ne pohujšamo nad njim, ki je prisiljen prisluhniti župnikovemu nasvetu. Hušnil je v grmičevje, mi pa smo se oddaljili, da bi ugodili doktorjevi sramežljivi prošnji. Medtem je ob gozdiču s kravjo vprego pricvilil kmet s praznim štrtinjakom⁸² na vozu. Z gospodom Turkušem sta se pozdravila, kmetič je ustavil voz in se spustil z župnikom v razgovor.

Vročina je še vedno pritiskala, čeprav se je že večerilo. Voznikove krave so se otepale vsiljivih obadov in so silile v grmovje, za katerim se je skrival Šurek. Župnik in kmet se nista zmenila za kravi, ki sta tiščali v goščo, iz katere smo slišali le: »Vaha, vaha – vaha!« Doktorjev »vaha« pa ni prav nič zalegel in živali sta še naprej prodirali v pritlikavo grmovje, iz katerega se je naposled zakadil preplašeni profesor in se spustil mimo nas po bregu, da bi si poravnal talar in hlače, ki jih je držal v rokah. Za mlade navihance je bil Šurekov pobeg pravo doživetje, ker nam je v svoji prenapeti sramežljivosti vedno pridigal o primerih, v kakršnega je bil sedaj

⁸² Prostorninska mera, okrog 560 litrov. Op. ur.

prisiljen. Čez čas se je vrnil med izletnike z milo prošnjo, naj mu oprostimo, in nam zabičal strogi molk, da se nevšečnost ne bi razvedela njemu v posmeh. Zagotavljali smo mu, da bomo molčali, a obljube nismo držali. Šurekovo strašenje na cesti med Ljutomerom in Cezanjevci ter njegov pobeg pred kravami iz grmičevja med Sromljami ter Pišecami sta bila doživljaja iz njegovega počitniškega življenja, ki sta še dolgo zabavala duhovniško družbo.

PROFESOR DOGMATIKE IN FILOZOFIJE DR. FRAN KOVAČIČ

Sreča za mariborsko bogoslovje je bila, da je bil v prvem letniku poleg dr. Feuša profesor fundamentalne dogmatike in filozofije dr. Fran Kovačič. Vsestransko podkovan in učen se je znal v predavanjih približati slušateljem. Bogoslovci so ga izredno cenili in so se trudili, da bi bili dobro pripravljeni na njegove predmete, saj je tudi on storil vse, da bi jim z vsemi mogočimi slovenskimi pripomočki olajšal latinsko dogmatiko in filozofijo. Profesor je predaval prosto in bil vselej pripravljen odgovarjati na ugovore ali dajati pojasnila o težavnejših mestih. Pri izpitih ni bil strog. Kandidate je znal voditi od vprašanja do vprašanja, ne da bi vztrajal pri učbeniškem odgovoru. Takšen način spraševanja je mogoč le pri profesorju, ki popolnoma obvlada snov in ni vezan na študij od lekcije do lekcije. Če kandidat ni bil doma v enem poglavju, ga je neopazno popeljal naprej, da se je lahko zbral in odgovarjal na vprašanja, ki jih profesor uvodoma sploh ni postavil. Predsednik izpitne komisije ni niti opazil, kako je profesor s svojo ponovno razlago kandidata privedel do poglavja, ki mu je bilo blizu.

Pri izpitih so se nad kandidati običajno pritoževali tisti profesorji, ki so krajši ali daljši čas nadomeščali redne. Na predmet so se pripravljali od lekcije do lekcije z bogoslovci vred, pri izpitu pa zahtevali natančen odgovor na zastavljeno vprašanje in niso znali pomagati, če kandidat v poglavju ni imel najtrdnjše podlage. Profesorji takega kova so pri izpitih sitnarili, se pritoževali nadrejenim zaradi neznanja kandidatov in uživali, če so se lahko znesli nad njimi s slabšimi ocenami.

Bogoslovci so vedeli, da je dr. Kovačič tudi zgodovinar, ki objavlja svoje spise v *Bogoslovnem voditelju*, *Časopisu za zgodovino in narodopisje* ter v brošurah in knjigah. Bil je začetnik mariborskega Zgodovinskega društva in je z željo po širitvi sodelavcev veliko predaval po spodnještajerskih narodnih domovih, čitalnicah in bralnih društvih. Profesorjevo delo na področju zgodovinskih raziskovanj je bilo podlaga tudi za osnovanje mariborskega pokrajinskega muzeja in študijske knjižnice. Dr. Kovačič je pomembno prispeval k naselitvi salezijancev v njegovem rojstnem Veržeuju, kjer

se je red naglo razmahnil, osnoval gimnazijo in nasploh deloval povezovalno in dobrodelno v lokalnem okolju.

Dr. Kovačič je bil tudi avtor ekspertize o zgodovini Maribora, ki je pripomogla, da je Maribor na pariški mirovni konferenci po prvi svetovni vojni pripadel Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Skupaj z dr. Matijem Slavičem sta v Parizu predložila dokaze, da Maribor s spodnještajerskim zaledjem sodi k združeni Sloveniji pod jugoslovansko državo, in ne pod Gradec ali Dunaj. Dr. Kovačič je narodnostne razmere na Spodnjem Štajerskem prikazal diplomatu dr. Ivanu Žolgerju, ki je imel velik vpliv na takratnega ameriškega predsednika Wilsona – bolj profesorja kot politika – ki je naposled odločil o usodi Spodnje Štajerske in Maribora. Dr. Kovačič je iz Pariza redno obveščal uredništvo Cirilove tiskarne, kako kritično je bilo ravno vprašanje Maribora, ki so ga s podporo Italije in Anglije hoteli imeti avstrijski Nemci. Borba za Maribor je bila odločena v jugoslovanski prid samo zato, ker je bil odločilni strokovnjak za slovenske razmejitvene zadeve pod vplivom idej dr. Kovačiča.

Pod prvo Jugoslavijo je dr. Kovačič veliko pisal za politično časopisje, ki ga je izdajala Cirilova tiskarna, čeprav se v dnevno politiko ni vmešaval. Nikoli ni odrekel, če sem ga prosil za temeljit zgodovinski članek. Vendar je zaradi preobilice dela postajal njegov rokopis sčasoma tako nečitljiv, da sem se na njegove kljuke spoznal samo še jaz in sem moral njegove članke stavcu diktirati. Dr. Kovačič je imel tudi navado pisati na povaljan in zamaščen papir ter na fragmente papirja, da je bila berljivost še slabša. To je urednika in stavca, ki sta imela nalogo spraviti v javnost doktorjeve mogočne sestavke, spravilo v nemogoč položaj. Tega se je dr. Kovačič zavedal in si končno priskrbel pisalni stroj, kar je bilo olajšanje za vse, ki smo imeli opravka z njegovimi rokopisi. Ko je bil po nekaj letih že izurjen strojepisec, pa je večkrat potožil, da mu je žal, da se je oprijel pisalnega stroja, ker sta mu glasno udarjanje tipk in zvončkljanje stroja zrahljala živce. Zagotavljal mi je, da ima njegovo nervozo in razdražljivost na vesti pisalni stroj, ki pa ga je vseeno uporabljal do smrti.

Pod prvo Jugoslavijo je profesor živahno sodeloval pri namestitvi prvega knjižničarja v študijski knjižnici. Dr. Kovačič je izbral pesnika Janka Glaserja, kasneje uspešnega in dolgoletnega direktorja te ustanove. Mariborska SLS pa si je na tem mestu želela politično ustrezno osebnost. O imenovanju je odločal mariborski občinski odbor. Dr. Kovačič me je pred sejo poklical k sebi in poudarjal, da je knjižnica njegovo delo in mora zato biti knjižničar pogodu tudi njemu. Pri izbiri ne sme prevladati politična linija, ampak morajo biti merilo treznost, delavnost in požrtvovalnost. Doktorju sem bil hvaležen za napotek, ki sem ga razložil odbornikom SLS. Sprejeli so ga in resnično je bil na čelo knjižnice imenovan Glaser, čeprav ni bil pristaš SLS.

Ob sedemstoletnici lavantinske škofije je dr. Kovačič napisal njeno obširno zgodovino in bil v zahvalo imenovan za prelata. Profesor ni bil nikoli častihlepen in tudi na odlikovanja ni veliko dal, z imenovanjem za prelata pa je le imel veselje. Nabavil si je obleko in se ob neki slovesnosti tako napravljen napotil v zakristijo stolnice, da bi se skupaj s kanoniki, mariborsko duhovščino, bogoslovci in verniki udeležil slovesnega obhoda. Kot prelat se je želel pridružiti članom kapitlja, vendar so ga zavrnil, češ da sodi med bogoslovce in ne kanonike. Opazka ga je tako prizadela, da jo je nemudoma ubral v uredništvo Cirilove tiskarne, nam zaupal mučno izkušnjo, nato pa odložil insignije, jih zamotal v papir in odnesel. Nikoli več ga nisem videl v prelatski obleki.

Med slovensko inteligenco je bilo le malo zagrizenih nacionalistov, kakršen je bil dr. Kovačič. Nemcev in nemškutarjev ni maral in je v svojih predavanjih ter spisih brezkompromisno udrihal po njih. Popolnoma pa ga je iz ravnotežja vrغل nastop Hitlerja v Nemčiji, ker se je bal za Jugoslavijo, v katere obstoj in stabilnost je verjel, saj je sodeloval pri njenem nastajanju. Ni mogel prenesti Hitlerjeve polastitve Češkoslovaške in Avstrije ter priprav na napad na Poljsko. Tedaj je bil od prevelikega duševnega napora že zelo izčrpan in mu je nevarno nagajalo srce. Moral je prenehati z delom. Držal se je doma in le tu in tam počasi korakal proti Kamnici. Vsi, ki smo poznali njegovo stališče do Hitlerja, smo pazili, da profesorju ob morebitnem srečanju nismo omenili osovraženega imena.

Neko popoldne pa sta se podala na sprehod z monsignorjem Vrežetom. Ko sta se vračala proti mestu, je Vrežetu ušla opazka o Hitlerjevem tretjem in tisočletnem rajhu, ki je grozil z izbruhom druge svetovne vojne, kar je bolnega prelata povsem razbesnelo. Začel je vpiti, da bo megaloman Hitler stegnil kremplje tudi po Jugoslaviji in jo uničil. Razburjenost je njegovo oslabilo srce tako strla, da se je komaj privlekel do doma in legel v posteljo, iz katere ni več vstal. Nenadna projekcija, kaj čaka njegovo negovanko mlado Jugoslavijo od nemškega divjaka Hitlerja, je bila za rodoljuba dr. Kovačiča – smrt!

PROFESOR ZA SVETO PISMO JOSIP ZIDANŠEK

Več desetletij je v drugem letniku predaval Sveto pismo Novega zakona profesor Josip Zidanšek. Bil je dobro usposobljen za ta predmet in predaval je v duhu časa. Biblično znanje si je razširil z obiskom svetih krajev, o čemer je rad in zanimivo pripovedoval. O potovanju po sveti deželi je takoj po vrnitvi pisal v podlistku v *Slovenskem gospodarju*. V samozaložbi je potopis izšel tudi v posebni knjižici, na

katere je bil ponosen in jo je rad podarjal. V kolegiju je posebno rad omenjal, kako se je iz Palestine vračal na ladji z nemškim mladinskim pisateljem Karlom Mayem, ki ga ni spoznal, dokler se mu pisatelj ni predstavil. Zidanšek je Maya opisoval kot prijaznega, simpatičnega, visoko izobraženega in zgovornega moža močne in okretne postave. Ni skrival, da ima dovolj denarja in prostega časa za mnoga potovanja. Obiskal je vsa pomembnejša evropska mesta in rad pripovedoval o njih.

Knjige Nove zaveze, ki smo jih uporabljali pri Zidanškovih predavanjih, so bile ob robovih vse popisane. Vse njegove zanimivosti, opazke, dodatki ali šale so bile označene, prav tako mesta, na katerih se je treba njegovi zgodbi ali smešnici posebno smejeti. Od začrtane poti razlage ni Zidanšek krenil ne levo ne desno in le redko je primaknil kaj novega. Kljub temu smo radoživega profesorja radi poslušali. Pri izpitih ni sitnaril. Pogosto je omenjal, da sta bila s pesnikom Antonom Aškercem v bogoslovju mežnarja in sta se odlično razumela. Ob tem je običajno izrekel besede: »Čilim pester tke Firduzi.« Nekoliko je počakal, nato pa smeje vprašal: »No, gospodje, iz katerega jezika so povzete pravkar citirane besede?«

Začeli smo naštevati vse znane jezike, čeprav smo vsi vedeli odgovor. Stari je odkimal in slednjič pojasnil: »Čilim pester tke Firduzi, to je verz iz Aškerčeve pesmi, v katerem povečuje indijske šege in navade. Čilim je preproga, tkem je glagol tkati, pester je enako bujen, Firduzi pa je indijsko žensko ime.« Podobno kot o Mayu in Aškercu je vrgel med poslušalce še razne druge prigode iz svojih doživetij, mi pa smo zmeraj že vnaprej vedeli: danes pride na vrsto to in to. Nikoli se nismo zmotili, ker je bil Zidanšek leto za letom enak v svojih opazkah in dodatkih.

Profesor je bil nekaj časa tajnik knezoškofa dr. Jakoba Stepischnegga in ga je spremljal na birmah po škofiji. Ob birmi v Kozjem se je prevrnil z voza in se hudo poškodoval ter po okrevanju zamenjal tajniške posle s profesuro na bogoslovju. V biblični stroki se je prišteval med poznavalce Svetega pisma in je Kranjcem hudo zameril, ker niso upoštevali njegovih svetopisemskih prevodov. Ko so mlajši ljubljanski biblicisti izdali Novo zavezo v slovenskem prevodu, Zidanška niso povabili k sodelovanju. Kranjski prevod se ni strogo držal izvirnika, ampak bolj smisla. Zidanšek je izpisal vsa prosto prevedena mesta in nameraval sprožiti dlakocepsko polemiko, vendar za tovrstna prerekanja v nobenem političnem časopisu ni dobil prostora, saj tja niso sodila. Uredniki revij pa so se zavedali, da enkrat začete polemike učenjakov ni mogoče zaključiti, posebno ob vključenosti mladih kranjskih gospodov, ki hočejo vse najboljše vedeti. Ubogi Zidanšek se je nazadnje odločil svoje kritične pripombe poslati v Rim. Kakšen odgovor je prejel, pa ni povedal.

Rad se je bahal, da do popolnosti obvlada slovenski pravopis. Ko sem bil med

svetovnjima vojnima urednik katoliških časopisov v Cirilovi tiskarni, me je profesor dvakrat tedensko obiskoval z jezikovnimi in slovničnimi pripombami k objavljenim člankom. Včasih so bile njegove kritike presneto dolge, a sem se zanje vedno zahvalil in ga spodbujal, naj nas le vzgaja v pravilni slovenščini. Dokler je živel, si je prisvajal pravico do jezikovne kritike in bil ponosen, da ga upoštevamo. Mimogrede nas je pozimi v uredništvu opominjal tudi, da preveč zračimo in zato porabimo preveč kurjave. Prepričan je bil, da za zračenje zadostuje nočni preprih skozi odprta vratca peči s pogorelimi drvami. Da profesor ni imel prav, sem se prepričal v njegovem stanovanju. Neko popoldne me je povabil v svojo vilo pod Kalvarijo. Rade volje sem se odzval. Že ob prihodu mi je gospodinja sporočila, da najbrž ne bom mogel jesti pripravljene šunke, saj je v profesorjevi sobi neznosen smrad. Nепrestano kadi cigare, zrači pa le skozi vratca peči in ne dovoli, da bi gospodinja prostor prezračila skozi okno. Katica nikakor ni pretiravala. V profesorjevi sobi so bile vse mogoče vonjave, le svežega zraka ni bilo!

Pil sem dobro vino, jesti pa še tako zapeljive sveže kuhane kmečke gnjati nisem mogel. Še sam sem prižgal viržinko, kadila sva in pila buteljčno vino. Lep kos šunke sem dobil s seboj in jo zaužil na svežem zraku. Zelo mi je teknila. Ena najljubših profesorjevih tematik je sicer bila ravno podrobno razčlenjevanje izbranih jedi. Vrhunsko kosilo z eksotičnimi dodatki je znal le redkokdo tako natančno opisati kot Zidanšek, ki je pri slikanju posameznih jedi tako spretno tleskal z jezikom, da so se poslušalcem zbirale sline v ustih. Sam je večkrat priznal, da ga privija putika na nožnih palcih, ker je prevelik prijatelj izbrane hrane.

Zidanšek je v letih 1902–23 opravljal posle ravnatelja mariborskega Dijaškega semenišča, vendar v tej vlogi ni bil priljubljen. Po pripovedovanjih sodeč je bil z dijaki »feldvebelsko« strog in se ni znal vživeti v mlado dušo, da bi jo vodil z očetovsko roko in brez ostrih vojaških manir. Tudi semeniški podravnatelj in prefekti niso bili nič kaj zadovoljni z Zidanškovim ravnanjem in so se pogosto menjavali. Ravnatelju je bil najljubši med prefekti dr. Anton Korošec, ki je ostal v semenišču na stanovanju in hrani še potem, ko že davno ni bil več prefekt, ampak urednik in poslanec. Semeniško stanovanje je obdržal do smrti. Z Zidanškom sta bila velika prijatelja, profesor pa je bil nepopisno ponosen na svojega miljenca in oboževanca dr. Korošca.

V drugi polovici prve svetovne vojne so se v Dijaškem semenišču v Mariboru odigrali pomembni dogodki za nastanek prve Jugoslavije. K dr. Korošču sta tedaj zahajala dr. Janez Evangelist Krek in major Rudolf Maister ter več hrvaških in prečansko-srbskih dostojanstvenikov. Pod gostoljubno streho ravnatelja Zidanška se je rodila tudi ideja majske deklaracije in se pripravljali načrti za oblikovanje prve Jugoslavije. Zidanšek je bil kot vodja Dijaškega semenišča znan po gostoljubnosti in je tudi mene

vabil k semeniški mizi, ko sem v drugi polovici prve svetovne vojne ležal hudo ranjen v vojaški bolnici v državnem moškem učiteljišču. Tedaj sem se na lastne oči prepričal, kako se je v krogih, ki so se v poznih večernih urah zbirali pri mizi ravnatelja Zidanška, pripravljala nova država.

Ravnatelj je bil zmeraj dobre volje in prijazen z vsakim, le pri taroku, ki ga je skoraj dnevno igral, je bil neznosen in razdražljiv. Kljub temu je imel stalno kvartopirsko omizje v semenišču in pozneje v kavarnah. Njegovega ravnateljjevanja v semenišču je bilo konec, ko je iz Šentvida pri Ljubljani prišel za lavantinskega škofa dr. Andrej Karlin. Nekdo je moral očrnuti Zidanška pri knezoškofu, ker je moral nemudoma zapustiti mesto ravnatelja zavoda. Za večletno ukvarjanje z dijaško mladino ni ob slovesu prejel nobenega cerkvenega priznanja ali odlikovanja, to nelepo ravnanje pa je Zidanška vse do smrti leta 1930 močno bolelo in žalostilo.

PROFESOR ZA CERKVENO UMETNOST DR. AVGUŠTIN STEGENŠEK

Zaradi učenosti in izredne nadarjenosti je bil v mojih časih na mariborski bogoslovnici najbolj občudovan in čislán profesor za cerkveno zgodovino, patrologijo in cerkveno umetnost dr. Avguštin Stegenšek. Kot mlad bogoslovni profesor je bil prefekt v Dijaškem semenišču, kjer je tudi stanoval in se prehranjeval. Imel je izreden spomin za letnice in imena, tudi če so bila kitajska ali japonska. Zgodovinsko snov je razlagal temeljito z vsemi novejšimi ugotovitvami. Pri predavanju o osebnostih in dogodkih ni ničesar olupšaval, ampak je predstavil dejstva, se pravi tisto, kar se je res zgodilo in bilo dokazano. Glede presoje mučencev in svetnikov iz prvih krščanskih dob, katerih življenje, delo in smrt so oviti z vencem legend, je bil zelo kritičen, na primer do legende o sv. Dimitriju, ki je živel več stoletij.

Svoje predmete je popolnoma obvladal in jih znal tako zanimivo podajati, da smo ga napeto poslušali in se največ naučili že na predavanjih. Tekoče je bral še tako stare in v srednjeveški gotici ter z vsemi mogočimi kljukami pisane listine, katerih vsebino je znal pravilno razlagati in ustvarjati zaključke. Tudi nas je spodbujal k raziskovanju starih listin in nas prepričeval, da je za njihovo razvozlanje, razumevanje in tolmačenje potrebna le vaja. V svoji lasti je imel nešteto slik, fotografij, bogato ilustriranih knjig in brošur.

Dr. Stegenšek je bil tudi dober fotograf. Ker je veliko fotografiral, je razvijanje fotografskih plošč opravljal s pomočjo dolgega in težkega nihala, pritrjenega

na podboj vrat v njegovi sobi. Na vrhu nihala je bila pritrjena železna skodela z razvijalno tekočino, v katero je položil plošče s posnetki, nato pa pognal čez noč nihalo, da je premikalo skodelo s tekočino sem ter tja in razvijalo plošče. Obenem je bil profesor dober risar in v stavbarskem risanju izurjen arhitekt. Izkopanine je ocenjeval po starosti in ni mi znano, da bi se kdaj zmotil oziroma prišel navzkriž z drugimi priznanimi ocenjevalci. Figure in slike posameznih zgodovinskih obdobj in umetniške vrednosti je presojal hitro in pravilno, o čemer pričata njegovi knjigi o dekanijah Gornji Grad in Konjice.

Še v bogoslovju mi je razlagal, kako ga je knezoškof Napotnik poslal v Rim, da bi se izšolal v cerkveni umetnosti. V italijanskem glavnem mestu takrat ni bilo zavoda, kjer bi ukaželjni duhovniki lahko pridobili višjo izobrazbo iz cerkvene umetnosti. Stegenšek se je zato v Rimu obrnil na zidarske polirje, ki so ga za plačilo vodili po znamenitih stavbah in ga učili, kako jih razčlenjevati v florisu ter presekih. Pod vodstvom polirjev je zrisal vsa znamenitejša stavbna dela v Rimu, jih premeril in preštudiral. Istočasno je s pomočjo polirjev preučeval cerkvene skulpture, ornamente, freske idr. Kar je podnevi prehodel in pregledal po rimskih cerkvah in stavbah, to je ponoči naštudiral iz zgodovinskih knjig. Tako je Stegenšek prebil v Rimu dve leti, po vrnitvi pa postal prefekt v semenišču in profesor v bogoslovju. Kmalu je zlahka opravil doktorat iz filozofije v Gradcu.

Še ko sem bil bogoslovec, se je dr. Stegenšek nekajkrat mudil v skrito ležeči župniji Olimje pri Podčetrtku, kjer je v pritličju nekdanjega samostana pavlincev odkril srednjeveško lekarno z znamenitimi svetovno znanimi freskami, ki so danes očiščene in restavrirane. Dr. Stegenšek je pripeljal iz lekarne veliko tablo iz pušpanovega trdega lesa, v katerega niti črvi ne zlezajo. V zgornjem kotu table je bila v rdeči oljnati barvi številka I., pod njo v daljšem presledku II., III. in IV. Ob strani rimskih števil so bile v tablo zataknjene srebrne rinčice, v katerih je moralo v času uporabe nekaj tičati, kar je v stoletjih strohnelo. Dr. Stegenšku je avstrijska državna oblast obljubila denarno podporo za restavriranje zbirke, kar je prekinil izbruh prve svetovne vojne.

Dr. Stegenšek je desko oddal v škofijski muzej v pritličju bogoslovja in si naslednji dve leti belil glavo, čemu je služila. Prosil me je, da mu pomagam razjasniti uganko. To mi je uspelo šele, ko sem bil kaplan na Remšniku v Dravski dolini in sem spremljal radeljskega dekana Hecla na vizitaciji. V župniji Sveti Jernej nad Muto sem se razgledoval okrog župnišča in cerkvice ter na pokopališču opazil leseno kolibo, v kateri je prebival visok in star grobar in mežnar. Ob svojem domu je imel prislonjeno iz desk zbito tablo, na katero je bila z rinčico pritrjena suha smrekova

šiba. Vsa deska je bila popisana s črtami v vseh mogočih smereh. Vprašal sem dolgopetega starca, čemu služi deska. Možakar me je debelo pogledal in pojasnil:

»Tako desko imamo vsi, ki smo zaposleni v lesu. To je naš zanesljivi barometer. Od štiriletne smrečice je treba odrezati srednjo suho vejico, ki mora biti pritrjena na večjo desko, po kateri lahko prosto drsa gor in dol. Glede na stopnjo vlage v zraku se ta šiba krči in steguje ter pleše s tanjšim koncem kvišku in navzdol. Eno leto je treba dnevno beležiti, kje je bila šiba na določen dan in kakšno vreme je bilo tedaj. Iz enoletnih vremenskih zabeležk lahko opazovalec naslednje leto napove vreme do dneva zanesljivo. Tak preprost barometer lahko vidite pri vsaki gozdarski koči na desnem in levem bregu Drave.«

Po mežnarjevi razlagi šentjernejske vremenske table sem dobil odgovor tudi na vprašanje dr. Stegenška o tabli iz olimske lekarne. Rimske številke so označevale letne čase. V srebrne rinčice so bile vtaknjene smrekove vejice, ki so se pomikale po deski gor in dol in napovedovale vreme za prihodnji dan. Kmetje v okolici Olimja so dobro vedeli, da imajo tamkajšnji menihi v lekarni vremenometer. Ko se je kmetič zatekel v lekarno po zdravilo, je vprašal še po vremenu in lekarnar mu je lahko odgovoril z enim pogledom na desko. Pozneje sem tudi sam opazil bog ve koliko takšnih enostavnih barometrov po Kozjaku in Pohorju. Ko sem dr. Stegenšku razodel svoje dognanje, je skakal od veselja, se trkal s kazalcem desnice po glavi in vzklikal: »Seveda, seveda! Kaj me je motilo, da nisem tega že davno razvozlal, ko je vendar tako preprosto in na dlani ležeče.« Dr. Stegenšek je hranil tudi kos marmorne plošče z delno ohranjenim latinskim napisom iz okolice Vitanja. Do svoje prezgodnje smrti je neuspešno naprezal možgane, da bi rekonstruiral napis.

Dokler se je prehranjeval v Dijaškem semenišču, je to koristilo njegovemu zdravju, saj je pri mizi odgovarjal na številna vprašanja stanovskih kolegov in gostov, kar je rad počel in mu je bilo v razvedrilo. V semenišču je bil vedno čil in zdrav, čeprav je veliko študiral in pisal, a je tudi potoval po škofiji. Sam je fotografiral in premeril vse cerkvene stavbe v gornjegrajski in konjiški dekaniji, kar ga je duševno in telesno krepilo. Z leti pa se je učeni doktor vedno bolj zakopaval v zgodovinska raziskovanja. Zabava in razvedrilo sta bila zanj potrata časa. Nekaj čudaškega ga je uščipnilo, da je zapustil Dijaško semenišče in se preselil v tedaj novo Zieglerjevo hišo na Glavnem trgu, kjer je v lepem in prostornem stanovanju prebival s sestro, ki mu je gospodinjala. Pri mizi je bil sam in mnogokrat tako zatopljen v študij, da je pozabil tako na jed kot na oddih. Začel je telesno slabeti in tudi v njegovi glavi ni bilo več vse v redu.

V oslabelem in spremenjenem telesnem in duševnem stanju je po odkritju

mozaičnega tlorisa Jeruzalema prišel na misel, da je bil križev pot drugačen, kot ga pozna Katoliška cerkev. Kako je bilo odtlej z dr. Stegenškom, ne bom opisoval, vendar je znano, da so ga imele odlične osebnosti, na katere se je obračal pred potovanjem v Jeruzalem zaradi tlorisa svetega mesta v nekem mozaiku, za duševno ne povsem odgovornega. Zaradi te pravilne presoje njegovega duševnega stanja so dopisovalci na Stegenškova pisma odgovarjali z zavlačevanjem ali izmikanjem. Ko se je iz svete dežele vrnil v Maribor, je bil duševno omračen in telesno vidno shiran, ker je le malo jedel in se mi zmenil za zdravniška opozorila.

Povsem je opustil zgodovino in cerkveno umetnost ter fantaziral le še o zmešanem razlaganju Svetega pisma, ki sega do te in te črte v človeških možganih. Le redko so se pri njem še pojavili pametni in normalni presledki, ko je bil z njim mogoč pogovor. Zaradi odklanjanja hrane se ga je lotila kostna jetika, ki ga je položila v posteljo, iz katere ni več vstajal, pač pa si je pustil prinašati vsako nedeljo zjutraj sveto obhajilo. Obiskoval ga je stolni vikar Anton Tkavc, ki je pozneje pripovedoval, kako ga je mirno ležeči bolnik vsakokrat vprašal: »Kaj je večno življenje?« Ker mu Tkavc prvič ni znal odgovoriti, je odgovoril sam: »Telo našega gospoda Jezusa Kristusa je večno življenje.« Doktor je kljub duševni zmedenosti ostal globoko veren in je ohranil zaupanje v najsvetejši zakrament.

Ker se je Stegenškovo stanje še poslabšalo, je poslal ravnatelj Cirilove tiskarne dr. Anton Jerovšek k njemu kirurga in slovitega zdravnika dr. Thalmanna, ki je predlagal amputacijo leve noge zaradi napredovanja kostne jetike, vendar zaradi bolnikove splošne oslabiljenosti ni mogel zagotoviti, da si bo profesor opomogel. Dr. Stegenšek je privolil v poseg, po vrnitvi iz sanatorija dr. Thalmanna je že imel pomerjeno protezo. Tiskarna sv. Cirila se je obvezala tako za poravnavo stroškov v sanatoriju kot za plačilo proteze in nadaljnjega zdravljenja, a je dr. Stegenšku nenadoma odpovedalo srce. Star je bil petinštirideset let.

Njegovo bogato knjižnico s številnimi ilustracijami in raziskovalnimi pripomočki je na predlog dr. Jerovška prevzela ljubljanska univerzitetna knjižnica. Ogromno profesorjeve zapuščine pa je ostalo v stenografskih zapiskih, razumljivih le njemu samemu. Dr. Stegenšku so na pobreškem pokopališču postavili skromen nagrobnik, na katerega je mariborski podobar Ivan Sojč kot Stegenškov oboževalec vdelal relief, ki predstavlja Kristusovo obuditev Lazarja od mrtvih.

BOGOSLOVEC NA POČITNICAH

Pod staro Avstrijo so bile velike počitnice lavantinskega bogoslovca nekaj res lepega in krepčilnega za dušo in telo. Kjer koli se je prikazal, je bil sprejet odprtih rok in pogoščen z vsem, kar je premogla hiša. Vabili so ga v zasebne hiše, v župniščih je bil tako in tako doma, na prireditve, romanja in primicije oziroma nove maše, ki so bile zbirališča duhovniškega naraščaja. V bogoslovnih letih sem kot ceremonier trikrat vodil primicijo, prvič v drugem letniku bogoslovja v bogati prleški vasi Osluševci v župniji Sveti Lenart pri Veliki Nedelji na premožnem Erhatičevem domu.

V tistem času je bila zaključena regulacija Pesnice, ki je s številnimi krivuljami in vijugami ob poplavljanju toliko let blatila travnike in zasipavala polja. Ob pogledu na uravnano Pesnico sem bil prepričan, da bodo ljudje zadovoljni z delom, ki so ga desetletja terjali po časopisju in s pomočjo poslancev v deželni zbornici v Gradcu ter državnem zboru na Dunaju. Kaj še! O ljudski hvaležnosti po opravljeni regulaciji ni bilo ne duha ne sluha. Nasprotno! Kmetje s posestjo ob Pesnici so godrnjali, da so veliko na slabšem, kot so bili prej. Nisem mogel razumeti, zakaj se je zahtevana uravnava nenadoma spremenila v zlo. Kmetje so takole razložili:

»Po naših vaseh je bilo od nekdaj polno večjih in manjših mlak, ki jih je nekajkrat letno polnila razlita Pesnica. Po teh vaških ribnikih je mrgolelo domačih gosi in rac, z regulacijo Pesnice pa so vse mlake ob vodo. Pred regulacijo so bili naši travniki ob rečici obrasli z visoko in gosto travo. Res je, da je Pesnica ob prestopu vsako leto povaljala seno ali otavo, a hkrati s tem puščala na travnikih gnoj, ki je pospeševal rast trave. Če je šlo po zlu seno, je bilo pač več otave in kako izdatna krma je to bila! Če je bila oblatena otava, pa je izgubo nadomestilo obilno seno. Pesnica ni nikoli uničila obeh travniških pridelkov. Po regulaciji pa Pesnica ne gnoji več travnikov, seno in otava bosta vsako leto slabša, dokler ne bo poganjalo le še ničvredno travno bilje.

To pa še ni vse! Pesnica je bila pred uravnavo polna slastnih rib, ki so imele v vijugastih tolmunih dovolj prostora in hrane. Lovili smo jih z mrežami, kadar in koliko smo hoteli, nato pa jih posoljene pekli kar na razgreti opeki ob reki ter ribjo pečenko zalivali s šmarnico. Danes ni pri nas niti enega ribjega repa več! Deroča voda je ves ribji plen odnesla v Dravo.« Takšna je bila ljudska sodba o uravnavi Pesnice, ki ni več povzročala poplavne škode, a je s svojim hitrim tokom odtegnila vodo vaškim mlakam in gnoj travnikom ter odplavila ribe kmečkim ribičem.

Leta 1909 je bilo v krajih okrog Velike Nedelje in Ormoža izredno veliko gob, in to jurčkov, ki jim Prleki pravijo glibaje. Kamor koli sva z novomašnikom prišla

z vabili, povsod so naju sprejeli z vsem mogočim mesom in najboljšim vinom. Ko se je miza šibila pod težo božjih darov, pa je hišna gospodinja vprašala: »Ali ne bi jeli glibaje? Po pečenih glibajah se da piti in vino ne škodi.« Radoveden sem bil, kako Prleki pripravljajo glibaje, in sem takoj prosil za to dobroto, s katero je bila tistega leta založena vsaka hiša. Glibaje so nama pripravljali na razne okusne načine: s smetano, bolj suho ocvrte ali z drobtinami kot piščanca. Imenitno je teknila tako ena kot druga priprava.

Jedel sem ljube prleške glibaje, da sem že debelo gledal. Novomašnik je menil, da se h gobam prileže šmarnica, ki je je bilo po vinogradih okrog Lenarta vse polno. Prvič v življenju sem z užitkom pil ta vinski pridelek. Šmarnica je bila v steklenici lepo rumenkasto žareča kot zlato. Prepričal sem se, da je bilo svarilo pred njenim uživanjem le neutemeljeno strašenje nekaterih strokovnjakov, češ da vsebuje metilni alkohol. Nobenih kvarnih posledic nisem čutil, čeprav sem se nacejal s šmarnico, in enako so mi zatrjevali tudi domačini. Tretji dan pa me je kar streslo ob ponudbi: »Ali ne bi jedli glibaje?« »Ne in ne,« sem odgovarjal. Preveč sem že zaužil tega sadu prleških gozdov. Glibaje so se mi zagabile. Še leta jih nisem mogel jesti, čeprav sem jih strastno nabiral.

Vabljenje na novo mašo naju je s tovarišem zaneslo na Zavrč, kjer je bil župnik in dekan Kralj. Bil je visoke postave in je znal hudo pogledati ter je zelo glasno govoril. Vseeno je bil vseskozi gostoljubna dobričina. Premerjal naju je z ostrim pogledom od glave do peta, preden nama je ponudil stola in poklical kaplana in svojo sestro, ki mu je gospodinjala. Kaplanu je zadirčno naročil: »Odpelji ju v Lovrenčak, da si ogledata gorice naših kanonikov. Ti, Johana, pa pripravi purana za večerjo, da se bodo, čehi, pošteno najedli, ko se vrnejo!«

S temi besedami naju je prepustil kaplanu, ki je vzel iz kuhinje vse potrebno za obisk tako imenitnih goric, kot so bile tedaj kanoniške v Lovrenčaku na Hrvaškem. Kaplan nama je svetoval: »Kanoniško vino je izbrano, a nevarno zapeljivo. Lahko ga pijeta, a okajeni se ne smemo vrniti. Labilno stanje gostov dekanu ni po volji.« Kanoniške gorice so bile v polnem razcvetu, klet pa polna izbranih vin. Ogledali smo si lepo opremljeno visoko kanoniško hišo z veliko prešo ter čedno kapelo. Jedli in pili smo v snažni sobi pri viničarju Tünetu. Z novomašnikom sva skrbno pazila, da nama zapeljiva kapljica ni segla v možgane in nama omajala nog.

Zvečer sva stopila pred dekana ravna kot sveči. Ponovno naju je meril po receptu avstrijskega hauptmana v času poročanja. Videti je bil zadovoljen, posedli smo za mizo, kamor je pridišal kar cel pečen haloški ptič, katerega smo se lotili vsi štirje. Jedli in jedli smo okusno pečenko kos za kosom, a ji nismo bili kos. Dekan je dal

prinesti svoje završko vino, ki je gladko teklo po grlu, namazanem s puranom. Ni se nama bilo bati, saj sva prenočevala pod streho angela varuha – dekan. Razšli smo se pozno z dekanovim naročilom: »Jutri ne gresta nikamor od tod pred večerom. Kosilo bo pri meni. Popoldne je tarok pri Adelhajd. Lahko noč!« Kakor je hišni gospodar odločil, se je zgodilo.

Takoj po obedu smo se odpravili v Dobravo ob Dravi. Vstopili smo v sobo s pogrnjeno mizo, neprestano smehljajoča se gospodinja Adelhajd je prinesla vino in kruh, dekan pa je potegnil iz žepa karte za tarok. Razvrstil nas je trojico, da bi vrgli partijo. Raca na vodi, kako me je stari gospod nahrulil, ko sem mu priznal, da ne obvladam taroka. Moral sem vstati od mize in delati družbo gostiteljici Adelhajd. Kaplan je odfrčal po četrtega partnerja, nadučitelja Križa. Adelhajd me je smeje sprejela v kuhinji, prinesla vina in mi molče ljubeznivo kimala. Dekanu nisem prav nič zameril pregnanstva v kuhinjo. Razgovoril sem se in vsul iz sebe hvalo o lepem Zavrču, Lovrenčaku, haloškem gostoljubju itd. Okrog štiridesetletna, vendar dekliško ohranjena Adelhajd mi je še naprej kimala, nalivala kozarec, položila roke na mizo in me s pogledi vabila, da nadaljujem z opisovanjem vtisov. Njeno vedenje je bilo zame uganka.

Igralci v sosednji sobi so postajali vedno glasnejši. Igro je z ukori in nasveti vodil dekan. Po dveh urah burnega taroka se je začel novomašnik poslavlјati, ker sva morala še pred mrakom prek Drave v Osluševce. Ob slovesu sem kaplanu namignil, pri kako čudni gostiteljici sem se zabaval, ki mi ni privoščila niti besede v slovo, ampak sem prejel le prijazen nasmeh. Pojasnil mi je, da je premožna Adelhajd gluhonema. Je odlična gostiteljica in vsa srečna, če pri njej tarokirajo, čeprav ne sliši in ne govori. Z njo lahko govorijo le tisti, ki znajo prstno govorico, v čemer pa ni izurjen nihče v završki fari. Radodarna Adelhajd veliko bere, zelo dobro gospodari na svojem vinogradniškem posestvu in je velika dobrotnica cerkve ter farnih revežev. Gospodične Adelhajd nisem srečal nikoli več.

Vabljenje na primicijo je bilo v glavnem opravljeno. Na domu novomašnika so tesarji in krovci opravljali zaključna dela na novo postavljeni prostorni uti. Ob večerih so se zbirala vaška dekleta, ki so spletala kilometre dolge vence iz vsega mogočega zelenja za okrasitev prostorov za zabavo, vaških kapelic, križev in slavolokov. V soboto pred novo mašo sva se z novomašnikovo sestrično okrog poldneva napotila še v križišče pred Osluševci, kjer je stala kapela, da bi pregledala, koliko vencev je potrebnih za okrasitev starodavnega znamenja. Ko sva korakala po kolo­vozu iz vasi proti kapelici, so izpod neba viseli težki sivi oblaki, ki jih je višinski veter podil sem ter tja. Pogled na vremenski pojav ni obetal nič dobrega. Iz župnijskih

cerkva je veter prinašal otroško proseče cingljanje najmanjšega zvončka za odvrnitev hude ure, da se ne bi razbesnela nad njivami, dobro obloženimi vinogradi, sadovnjaki, travniki in visoko koruzo. Bučanje viharja se je spuščalo nižje in nižje ter se sunkoma zaganjalo proti zemlji.

Na njivi pri kapeli sta stala s snopi naložena lojtrnika in čakala na vprego, da bi ju potegnili pod streho. Naenkrat je nebo potemnelo, kot da je na pohodu sodni dan! Iz nizkih oblakov so švigali bliski tako hitro, da se spremljevalka ni utegnila dovolj vneto križati. Naenkrat naju je sunil v hrbet siloviti val zraka, da sva se komaj ulovila za železno ograjo, ki je zapirala vhod v kapelico. S težavo sva odrinila težka vrata, da sva ušla v zavetje debelih sten, ker bi naju sicer vihar vrgel po tleh. Težko naložena voza sta bila na njivi prevrnjena s kolesi v zrak. Kolikor sem lahko videl skozi temino, je vihar med tuljenjem in žvižganjem lomil sadno drevje, prevračal in odnašal vaške plotove ter ogrožal vse, kar se mu je zoperstavljalo.

Bliskalo in grmelo je brez prestanka, a le tu in tam so iz oblakov padale debele kaplje z oznanilom strahovitega naliva, ki se bo zdaj zdaj sprostil. Vendar kapljam ni sledil dež, ampak kot orehi debela igličasta toča. Udarce težkega ledenega korobača je dopolnjeval tuleči vihar, katerega smeri ni bilo mogoče določiti. Z novomašnikovo sestrično sva se z vsemi močmi držala za drogove železne ograje, sicer bi naju odpihnili. Vihar je tulil, bliskalo in grmelo je kar naprej, toče je bilo že za pedenj debelo. Debela ledena odeja je ohladila ozračje in naposled je le sledil dež, da je začela umazana voda drveti po jarkih proti Pesnici. Bliskanje in grmenje je popustilo, prej sivkasti oblaki so postajali črnkasti, bruhalo so vodo na zemljo kot iz škafo. Strašno neurje je trajalo dobro uro, nato so se oblaki razleteli na vse strani neba, se porazgubili in že je bilo sončno vreme, kolikor daleč je neslo oko.

Pogled na opustošenje je bil nepopisen. Po njivah in travnikih sta bila trava in vse drugo zelenje zbita v tla, sadno drevje polomljeno in okleščeno do golega, plotovi prevrnjeni, strešna opeka je ležala zdrobljena po tleh, slamnate strehe pa so resda odbile silovite udarce toče, vendar so bile precej razcefrane. Perjad, ki se ni utegnila zateči pod streho, je ležala pobita od toče in prav tako mnogi ptiči. Za prevoz novomašnika pripravljen koleselj, ki je pred nevihto stal novo tapeciran na dvorišču, je bil polomljen, da so se mu videla vsa ogrodna rebra. Sledil je strašanski jok in stok ljudi. Prepričan sem bil, da se bo v velikem obsegu zamišljena prleška primicija s točo vred stalila na najmanjši obseg.

Naslednji dan je bila nedelja. Molče smo odhajali k maši in gledali okleščene vinograde, ki bodo še nekaj let čutili posledice ledenih udarcev. Lenarška cerkev, farovž, šola – vsa z opeko krita poslopja so bila brez strehe. Lenartčani so si

pripovedovali doživetja iz udara hude ure, kakor je ni pomnil niti najstarejši faran. Med župnikovo pridigo sem opazoval v božjo voljo vdane vernike, kako zaupljivo so srkali vase tolažilne besede po vodilu, ki je segalo v srce: Bog je dal, Bog je vzel, pa bo zopet dal, če bomo častili njegovo ime. Ljudje so se razšli potolaženi in niti govora ni bilo, da bi se težko pričakovana primicija skrčila ali skrajšala, saj je bil vsakdanji kruh že pospravljen pred točo. Podobna vremenska ujma je tedaj udarila tudi Veliko Nedeljo in Ormož. Do danes mi je uganka, kje so vzeli strahovito udarjeni ljudje opeko, vendar so bile do naslednje nedelje, ko je bila nova maša, vse do golih lat pobite strehe sveže prekrite. Spet so vsi govorili le še o primiciji in niti besede več o ledenem biču, ki je oklestil tri prleške fare. Pobitost zaradi vremenske nesreče je bila preložena na poznejši čas.

Nekaj dni pred primicijo se je v Osluševcih pojavil usmiljeni Joža. Mlad in krepak fant po rodu iz Velike Nedelje, ki je bil vedno dobre volje, je postal član družbe usmiljenih bratov v Gradcu. Na pomlad je pričel in pozno jeseni zaključil svoja potovanja po Spodnji Štajerski, kjer je zbiral prostovoljne denarne prispevke in jeseni vinski mošt za graško bolnico usmiljenih bratov, kamor so se zatekli po zdravniško pomoč številni, še posebej kmečki bolniki. Usmiljeni Joža je znal imenitno izdirati zobe, ljudem je delil zdravila, širil novice, znal slovenske pesmi in na višku veselja igral poskočne melodije na ustno harmoniko, ki jo je vedno nosil s seboj.

Prenočeval je po župniščih in pri premožnejših kmetih, kjer so komaj čakali, da se prikaže. Najbolj priljubljen je bil na prleških primicijah, ko je kot vodja zabave držal v desnici na daljši palici slovensko zastavo. Usmiljeni Joža je tudi v Osluševcih pred primicijo pregledal novo uto, klet, kuhinjo in pripravljene zaloge, da bi bilo vse nared za pogostitev. V nedeljo je Joža pregledal konje in koleslje, odredil zasedbo in vrstni red ter dal kočijažem znamenje za odhod proti cerkvi. Če je častni sprevod na vozovih vodil usmiljeni Joža, se ni bilo bati, da bi prišlo do nesreče s konji. Vozniki so rade volje poslušali njegova umirjena navodila, ker je bil kmečki sin, ki je imel izkušnje s konji. Kjer je Joža prevzel vajeti, tam ceremonier ni imel veliko dela.

Tudi v Osluševcih je šlo pod Jožetovo roko vse gladko kot pri vojaški paradi. V cerkvi je znal ustvariti red, da so bili gostje spredaj in opredeljeni po svojem kmečkem dostojanstvu. Pridigo je imel župnik iz Lovrenca na Pohorju in poznejši velikonedeljski dekan Horvat. Celoten obred je trajal dobre tri ure, nato so se udeleženci spet povzpeli na vozove in krenili proti domu med igranjem močne godbe na pihala. Doma je nadvse dolgo trajalo posedanje gostov za mizo: morale so se upoštevati njihova imenitnost v družbi in hkrati želje posameznikov. Premožnejši

gost, ki ni bil posajen na ustrezno mesto, je srborito pihal in brundal ter ni jedel in ne pil, dokler ni dobil mesta, ki mu je po njegovem mnenju pripadalo.

Usmiljeni Joža je poznal svoje očete in mamike, kume in kumice, Frančeke in Tuneke, Micike in Frančike ter je vso pisano družbo med igranjem na ustno harmoniko razporedil po klopeh, da se je vsak čutil med svojimi in na pravem mestu. Enkrat odobren sedežni red je veljal vse dni do konca primicije. Novomašna pogostitev se je pričela z molitvijo, ki jo je opravil ceremonier. S hitro postrežbo okretnih fantov so gostje dobili izdatno, dobro pripravljeno toplo hrano, ki so jo pridno zalivali z vinom, brizganci in s pivom. Čigavo vino je bilo na mizi, je oznanjal usmiljeni Joža, da so lahko gostje ocenjevali pijačo po žlahtnosti in jakosti. Zaradi oznanjanja darovanega vina je vsak poskrbel, da ni ponudil »žlabuderge«, ker bi s slabim darilom stopil na pranger pred vsemi gosti.

Med kosilom so sledile napitnice na presveto Trojico, papeža, cesarja, novomašnika, njegova starša, sorodstvo itd. Napitnice je izgovarjal ceremonier, če mu je gladko tekla beseda, sicer je za to naprosil duhovnike, ki jih je bilo na prleških novih mašah vedno dovolj. Po koncu dolgotrajnega obeda se je pričela zabava. Joža je z zastavo v roki odpeljal mlade fante in dekleta na trato pred uto, kjer so se vrteli v krogu, držeč se za roke – plesali so poskočno čindaro, dokler niso upehani in premočeni od potu obsedeli v medsebojnem pogovoru. Starejši gostje so med čindaro ostali v uti, nazdravljali so in pili ter si razlagali, kaj in koliko so darovali, da je bila primicija kar se da dobro podprta s pijačo, mesom in pecivom.

Že med večerjo je usmiljeni Joža glasno oznanjal, da bo gostom prvič prikazal kino. Kot usmiljeni brat bo nazorno izvedel trebušno operacijo človeka, ki se je na primiciji preveč natrpal s hrano in pijačo, da je ogroženo njegovo življenje, zato mora biti očiščen. Prisotnih se je polotila velika radovednost. Ko je bila popolna tema, je pričel usmiljeni s pripravami za kino uprizoritev trebušne operacije. Zbil je prostorno škatlo, ki je imela na sprednji strani močno napeto platno. V zaboju je bilo prostora za enega človeka, ki je sedel na stolu kot bolnik, za stoječega operaterja in pokrito posodo s kuhinjskim priborom. Moral sem mu obljubiti, da ne bom izdal gledalcem, kako poteka uprizoritev, da je privlačna ter smešna, saj jo je želel pokazati tudi na drugih primicijah.

Vse je bilo pripravljeno. Bolnik z velikim trebuhom je sedel na stolu za platnom in jadikoval, da mu hoče preobilno zaužita jed raznesti trebuh. Joža si je podvihal rokave, glavo pokril s kirurško čepico in ukazal pogasiti luči v uti. Gorela je le močna svetilka, ki je v temi razsvetljevala razpeto platno, za katerim sem ob strani sedel jaz, Joža pa je stal pred menoj. Primarij operater me je pozval, naj široko odprem

usta. S podvihano golo roko je zaigral vstop skozi usta v trebuh in začel vleči iz nje-ga debelo vrv, ki je bila na platnu vidna kot klobasa. Vlekel je in vlekel, jaz pa sem stokal od bolečin, medtem ko je Joža z usti neprestano ustvarjal črevesne pline. Ko je bila klobasa izvlečena, sem si kot pacient globoko oddahnil, a še naprej stokal, da je v mojem trebuhu še več preobilne hrane.

Gledalci so se glasno krohotali. Nekateri so poskakovali od veselja in začude-nja. Vsak si je Jožev poseg v moj trebuh tolmačil po svoje. Operater je z močnim glasom razglasil, da bo segel še globlje v moj trebuh, kjer tiči bog ve kaj pri toliki požrešnosti. Med mojim tuljenjem so počasi romali na plano vsi deli razrezanega purana z glavo in kremplji. Pri tem so igrali glavno vlogo bobneči črevesni vetrovi, ki se jim je najbolj smejal ženski spol, da je cvilil od veselja in se tolkel po kolenih. Kino predstava je z odmori trajala precej dolgo, preden je moj trebuh uplahnil in sem izjavil, da sem spet zdrav ter lahko sedem med goste.

Kot srečno operiran bolnik sem bil oblegan od deklet in žensk, ki so se še kar smejale in moledovale, naj jim razodenem skrivnosti uprizoritve, ki pa niti meni niso bile povsem znane. Predstavo sva z Jožetom uprizorila tri večere zapored, Lenartčani pa so si kino zapomnili za vse večne čase. Še dve desetletji kasneje sem bil zaradi narejenega prdenja včasih deležen smeha tedanjih udeležencev. Značilno, da je to preprostemu človeku tako smešno, da se smeje še po dvajsetih letih.

Drugi dan primicije smo se peljali v dolgi koloni, ki jo je ponovno uredil Joža, k maši v Veliko Nedeljo ter se po njenem koncu vrnili v Osluševce. V tamkajšnji uti je bilo zdaj že vse domače, ker je vsak poznal svoj sedež, program pogostitve in način zabave, vključno z večerno kino predstavo, ki jo je zaključevalo črevesno bobnenje z razposajenim smehom gostov. Tretji dan primicije je sprevod vozov potoval v bolj oddaljen Zavrč k dekanu Kralju. S seboj smo peljali vino, mrzlo pečeno meso in kruh. Po maši smo se okrepčali v gostilniških prostorih, duhovniki pa so bili gostje gostoljubnega dekana. Polagoma je že bilo občutiti utrujenost med gosti, tako pri najmlajših kot najstarejših. Niso mogli več ne jesti ne piti in ne rajati čindare za zastavo usmiljenega Jožeta, ki je še vedno skakal in igral na ustno harmoniko. Ob zaključku je bilo gostom najbolj žal, da ne bodo več videli kino predstave.

Četrto jutro sva se s kolegom Pavličem po slovesu podala v Moškanjce na vlak do Pragerskega, kjer sva se nameravala raziti vsak na svoj dom. Stopila sva v vagon, v katerem sta čepeli bledičasti jesenski »frajli« in začeli vihati nosova ob najinem prihodu. Vstopil je sprevodnik, da bi preluknjaj vozni karti. Na železniški progi Pragersko–Čakovec so pod staro Avstrijo vlake spremljali sprevodniki v madžar-skih uniformah. Nekateri so bili košato brkati in narodno zagrizeni Madžari, ki so

zmerjali in psovali, kot da so prišli iz najbolj oddaljene ogrske preste. S slovenskimi potniki so redno uprizarjali incidente. Niti črhnili niso slovenske besedice, čeprav bi morali govoriti slovensko ali hrvaško. Najini sopotnici sta se v madžarščini obrnili na sprevodnika, ki je začel hruliti v naju, da je bilo joj. Nisva vedela, zakaj kričijo kar trije Madžari naenkrat. Dolgi Pavlič je vstal in zaklical: »Januš, odpri okno! Bova že pokazala tem Madžarom.« Ob pogledu na odprto okno in stoječega Pavliča so jo ucvrli iz vagona ženski in sprevodniški divjak.

Ko sva bila sama v kupeju, se mi je posvetilo, da sva v naglici zašla v oddelek za nekadilce. Nisva stopila za občutljivima Madžarkama, da bi se jima opravičila, in tudi zadirčnega sprevodnika ni bilo več blizu. Ob izstopu na Pragerskem pa naju je žandar klical k načelniku postaje. Madžarski sprevodnik naju je ovadil, da sva hotela iz oddelka za nekadilce, kjer sva kljub prepovedi drzno kadila, pometati skozi okno njega in sopotnici. Ko je šef postaje zagledal duhovniški uniformi, mu je bilo takoj jasno, da mlada in slabotna kaplana ne moreta pognati skozi vagonsko okno treh odraslih oseb. Smejal se je in menil, da se je madžarski sprevodnik v svoji zagrizenosti spet zaletel v slovenska duhovnika in ju neutemeljeno obdolžil surovega zločina.

***

V obsoteljskem domu me je čakalo dolgo pismo bratranca Frančka, ki je bil kaplan v Pišecah pri Brežicah. Vabil me je k sebi, da bi risal za prosvetno društvo in poslikal župnikovo novo hišo. Kljub ugovorom domačih sem v nahrbtnik zložil slikarsko orodje in barve ter jo mahnil peš preko Svetega Petra pod Svetimi gorami v Pišece, kamor sem šel prvič. Prispel sem zvečer, vendar sem farovž tik ob cerkvi takoj našel in že stal pred kaplanom in krepkim župnikom Antonom Srabočanom, ki je v ustih žulil konec cigare. Po večerji je v obednici vodil zabavo; tedaj je bil v zgodnjih štiridesetih, torej v najlepših moških letih.

Izhajal je iz celjske okolice, že pred maturo pa ga je poklicala triletna vojaška dolžnost, ki jo je odslužil v Trstu, po maturi pa se je podal na bogoslovje. V župnišću so z njim živele mati in sestre, od katerih je bila ena odlična kuharica, druga pa skrbnica vinogradov in polj. Po večerji sem pri zelo glasnem gospodu opazil, da je pokadil le polovico tako imenovane šuster kuba cigare; fajmošter jo je za hrbtno prelomil, vtaknil konec v usta in ga prižgal, preostanek pa je izginil neznano kam. Kaplan se je po večerji kmalu poslovil in me prepustil župniku, ki mi je začel razpredati o dogodivščinah iz vojaških let. Ob neprestanem kajenju in kozarcih črnega

burgundca sem malce pred polnočjo izvedel za gospodovo največjo anekdoto iz tistega časa.

Anton je začel vojaško kariero kot navaden infanterist. Večkrat je kot pribit stal na straži na Opčinah nad Trstom pri visokem marmornem obelisku. Neko noč je začelo bliskati in grmeti, da je bilo groza in strah. Na puški je imel nasajen bajonet, ki je bil posebno privlačen za udar strele. Da ga ne bi ubilo, je puško snel in jo postavil na tla ter držal le za jermen. V tistem je strahovito poblisnilo, strela se je z vso silo pognala v konico bajoneta in zdrsnila po železju puške v zemljo. Pretreslo ga je od temena do nožnih palcev, a je ostal vzravn. Bajonet je bil zakrivljen, Anton pa se ni premaknil in tudi puškinega jermena ni izpustil iz rok. Ko je bil po dveh urah zamenjan na straži, je poveljnik odnesel od strele ukrivljen Srabočanov bajonet k stotniku, da bi mu pokazal, kakšnega junaka premore kompanija. Povzdignjen je bil v kaprola in premeščen v pisarno, kjer se je povzpel še do čina piksibner ali računski narednik.

Ko me je le preveč lomil spanec, me je župnik po svojem prvem predavanju odpustil v posteljo, vendar sem tisto noč kljub utrujenosti zelo slabo spal. Neprestano me je dramil šum vode, ki si ga nisem znal razložiti. Naslednje jutro me je župnik odpeljal v gornji vrt nad župniščem, kjer je iz dupline vrel potok, ki se je v šumečem padcu spuščal ob vrtu in na drugi strani ceste gnil mlinsko kolo. Od tam je voda hrumela v kotanjo pod vasjo in naprej po dolinici, kjer je bilo še več mlinov. Izvedel sem, da pišeški potok izvira pri skoraj navpičnem vrhu Špičnik. Voda potoka ni nikoli kalna, saj se ne dviga in ne pada ter ima poleti in pozimi devet stopinj Celzija. Šum potoka moti vsakega, ki prvič prenočuje v farovžu, kasneje pa se vsak privadi živahni vodi in je sploh ne sliši več. Ravno nasprotno – neprestano šumenje potoka postane najboljše uspavalno sredstvo.

***

Naposled me je župnik odpeljal v cerkev in mi odredil prvo delo. Na glavnem oltarju je hotel novo pozlato tabernaklja. Brž sem se lotil dela, da bi bil gotov do nedeljske maše. Pri zamudnem in dolgočasnem opraviu me je opazoval osiveli gospod, ki je pozorno spremljal strganje in snaženje tabernaklja. Približal se mi je in se predstavil kot profesor Pleteršnik. Nekako sramežljivo me je prosil, naj mu zaupam skrivnost zlatenja, za kar je moledoval že mnoge ljubljanske pozlatarje, a so se vsi izmotavali in mu niso želeli pokazati, kako je treba pripraviti les, da se nanj prime zlato v lističih. Profesorju sem z veseljem obljubil, da mu pokažem postopek.

Povabil me je na svoj dom. Hiša je stala na kamniti škarpki za cerkvijo, nad njo

sta se razprostirala lep sadovnjak in vinograd. Pri kosilu me je župnik Srabočan dodatno podučil o Pleteršniku in njegovem domu. Maks Pleteršnik je Slovencem zapustil znameniti slovensko-nemški slovar. Njegova družina je izhajala iz Pišec in je tedaj štela še profesorjevega brata in sestre. Vsak je imel v hiši po eno sobo, jedli pa so v skupni jedilnici. Profesor je bil upokojen in je stalno bival v Ljubljani, domov je prihajal le v času šolskih počitnic. V Pišecah se ni ukvarjal z znanstvenim raziskovanjem in tudi govoril ni o svojem literarnem delu, pač pa je bral dnevno časopisje, sprejemal obiske in se sprehajal. Imel je opremljeno mizarско delavnico, v kateri je oblal, žagal in izdeloval ptičje hišice ter jih pritrjeval na veje sadnega drevja. Vsako nedeljo in praznik je hodil k maši.

Profesorjev brat Pepi je bil manjše rasti, okrogel kot sodček, užival je pokojni- no železniškega postajenačelnika. Skrajno molčeč Pepi je bil na Pleteršnikovem domu ekonom. Iz žepa na suknji mu je vedno gledal izvod *Slovenskega naroda*, zato je med Pišecani veljal za liberalca. Vendar je tudi Pepi redno zahajal v cerkev, kjer je imel celo svoj sedež na oratoriju. V vasi je imel le dva prijatelja: župnika in vaškega trgovca Gereca. To triperesno deteljico je bilo mogoče vsako popoldne videti v krčmi pri Agrežu. Zaradi glasnih debat, pri katerih je imel zmeraj glavno besedo fajmošter, in pogostih postankov so namesto običajnih pet minut za pot do gostilne potrebovali dobre pol ure. Pepi je bil v tej družbi vesten spremljevalec in poslušalec, saj sam ni govoril.

Profesorjevi sestri pa sta opravljali kuhinjska in druga gospodinjska opravila. Pleteršnikovi so se izredno ljubili in so bili najbolj srečni, kadar so skupaj in brez gostov sedeli za domačo mizo. K dobrim samskim ljudem sem stopil s pripomočki in orodjem za zlatenje. Prijazno sprejet sem profesorju Pleteršniku razložil in pokazal, kako se zlato v listih prenaša na pripravljen les. Profesor me je zbrano poslušal in mi sledil z očmi. Pri znanem ljubljanskem podjetju sem že naročil vse potrebno, da bi se profesor lahko uril v zlatenju z lastnim orodjem in zlatom. Pri malici sva pila dobro domače vino, ob slovesu pa me je spremil na dvorišče. Pokazal mi je ptičje hišice, ki jih je izdelal in dal razmestiti po sadnem drevju, a ni do takrat videl niti enega ptička, ki bi si hišico izbral za svoj dom.

Zlezel sem na drevo k ptičjemu zabojčku in s sredincem potrkal po njem. Iz luknje se je oglasilo znano polšje godrnjanje, zato sem z žepnim robcem zadela vhodno odprtino, snel hišico in jo odnesel na tla. Na enak način sem obral tudi preostale. Ko sem imel zbranih vseh štirinajst hišic, sem prinesel škafo vode in vanj drugo za drugo potopil hišice. Nato sem odstranil pokrove in stresal iz hišk debele utopljene polhe. Profesor se košatorepim živalcam ni mogel načuditi, ker jih je prvič

v življenju videl od blizu. Ko sem hišice očistil zavaljenih polhov, sem kuharico Mimiko prosil, da zavre krop, medtem ko je sestra nalupila skledo krompirja. Pitane polhe smo »oharali« z vrelo vodo, Mimika jih je izkošččila ter nasolila in že so cvrčali v lastni obilni masti po razgreti ponvi. Pečenje polhov je širilo vabeči duh, nad katerim so se Pleteršnikovi prvič naslajali. Rumeno zapečena poljšja pečenka in z njihovo mastjo zabeljen krompir sta bila poslastica za Pleteršnikov dom, ki je niso mogli prehvaliti in bi si jo lahko privoščili vsako leto, če bi vedeli zanjo. Proti večeru sem zapustil prikupni dom Pleteršnikovih samotarjev s povabilom, naj spet pridem na pomenek ob kozarcu domače kapljice. Pleteršnikova Mima mi je kasneje med smehom pripovedovala, da je brat ves zatopljen v zlatenje in da se svetijo že vsi količkaj dostopni robovi na podbojih vrat in naslonjalih stolov.

***

Po končanem delu v farni cerkvi sem pleskarsko delavnico postavil v sobo nove župnikove hiše v Dolnjih Pišecah. Z lahkoto bi opravil delo v štirinajstih dneh, ko me ne bi župnik oviral pri delu s prigrizki, z malicami, vabili na sprehode in pripovedmi o svojih doživetjih. Neko dopoldne sem zaključeval tablo za prosvetno društvo, ko se je pojavila župnikova kuharica in sestra Fanika. V košari je prinesla materinega črnega mačka Murgla in me nagovarjala, naj ga prepleskam, da bo bel s črnimi pikami in lisami. Vse mogoče sem že barval, mucka pa še ne! Povedala je, da je črni Murgel materin ljubljeneček, ki ji vedno hodi za petami. Večkrat pa mrha zaostane in se ponemari in potem mora Fanika snažiti smrdečo nesnago. Kuharica Fanika je menila, da bo slabovidna mati imela »prefarbanega« Murgla za tujega vsiljivca in ga napodila.

Bil sem pripravljen na potegavščino, vendar mi je morala Fanika obljubiti, da me ne bo izdala materi. Z mizarskim klejem sem skuhal belo barvo, da bi se lažje in bolje oprijela mehkih mačjih dlak. Vse je bilo pripravljeno, da preoblečem Murgla, ko sem se spomnil, da bo žival med barvanjem praskala in grizla, a je Fanika mislila tudi na to. Prinesla je obod župnikovega starega škornja, kamor je najprej porinila sprednji del mačka. Ko je bila njegova zadnja plat opremljena z belo barvo in črnimi lisami, je prišla na vrsto še prednja. Maček se ni mogel braniti v usnjatem obodu ne s kremplji ne z ostrimi zobmi. Ko je bil ves črno pikast na beli podlagi, ga je kuharica stresla iz oboda in Murgel je planil iz sobe na cesto ter navzgor proti župnišću. Prepričana sva bila, da se bo zatekel k materi, ki ga bo napodila. Vendar je prepleskani muc izginil neznano kam. Šele četrto jutro je farovski hlapec Miha povedal, da je našel v hlevu poginulega mačka, ki ga mora pokopati. Vedela sva, da

je žival poginila po najini krivdi, ker si je z lizanjem z dlak odstranjevala strupeno cinkovo barvo. Župnikova mati pa ni izvedela, kdo je povzročil smrt njenega Murgla, ki ga je tolikokrat zjutraj klicala: »Muc, muc, na-na, mleko sem ti pripravila.« Nato pa pri sebi dodala: »Murgel se ni še nikoli tako dolgo potepal.«

***

Nad Pišecami še danes stoji grad, ki je bil v času mojega tamkajšnjega bivanja skupaj s posestvom, vinogradi in gozdovi last barona Moškona. Tedaj je bil to ostareli gospod brez otrok, ki je za dediča imenoval daljnega sorodnika, medtem ko je Moškonovo veliko posestvo oskrboval sudetski Nemec Schawel, ki je stanoval v pritlični hiši na pristavi. Pri ljudeh ni bil priljubljen, še posebno pa so ga sovražili reveži, ker jim je branil nabiranje suhljadi, grabljenje listja in obiranje malin po graščinskih gozdovih, kaj šele odstrel skrbno negovane divjačine. Schawel je jesenskega večera povabil na zajca pišeškega župnika in kaplana, vendar je gospod vzel s seboj mene, ker kaplan ni maral na pojedino k zagrizenemu Nemcu.

Še pred nekaj dnevi je deževalo, bilo je hladno, da so pri oskrbniku kurili peč, v kateri je bila pripravljena okusna večerja, ki smo jo pridno zalivali z dobrim vinom. Zabaval nas je zgovorni fajmošter, ki je opisoval svoja vojaška leta, z gostiteljem pa sva mu morala verjeti, ker do tedaj še nisva bila vojaka. Pri mizi je sedela tudi oskrbnikova soproga, ki nam je stregla. Ker gospodinja ni več nalagala v peč, je bila hiša, zasenčena od gostega drevja, hladna. Oskrbnikova žena nam je obljubila močan čaj, da bi se pogreli in se ne bi prekmalu razšli. Izginila je v kuhinjo, župnik je odšel na stranišče, jaz pa sem se dvignil od mize ter stopil k peči. Pri mizi je obsedel oskrbnik s hrbtom proti oknu z dvojnimi šipami. Naenkrat je zunaj odjeknil strel. Zaškrebetalo je skozi šipe, šibre so priletele celo v vrata, oskrbnik Schawel pa se je zvalil po tleh z okrvavljeno glavo.

Siloviti pok je priklical župnika in prestrašeno gospodinjo. Ustreljenega oskrbnika smo dvignili s tal in ga zmočili s hladno vodo. Takoj se je ovedel in sedel na divan, čeprav mu je tekla kri iz številnih ran na zadnji strani glave. Glede na njegovo počutje smo domnevali, da mu svinčena zrna niso prodrla skozi lobanjo v možgane. Vsekakor pa se je hudo prestrašil in se tresel kot šiba na vodi. Žena je ukazala takoj zapreči voz za prevoz ranjenca v brežiško bolnico. Bila je sreča v nesreči, da so bila dvojna okna zaprta in so šibre pri prodoru izgubile precej prebojne sile. Jasno je bilo, da je hotel nekdo ubiti oskrbnika. Zločinec nas je opazoval skozi pritlično okno in se odločil za strel, ko je Schawel obsedel sam pri mizi.

Ko sta se žena in oskrbnik odpeljala, se je župnik z gozdarsko svetilko podal

pod okno, skozi katero je priletel strel. Tam se je razprostirala njiva z zrelo koruzo, iz katere je očitno prežal napadalec. Po sledeh na mokri zemlji se je videlo, da je bil bos in mu je na levi nogi manjkal mezinec. To je župniku dalo misliti, da bo krivec kmalu izsleden in predan roki pravice. Naslednje jutro pa sva izvedela, da se je Schawel že vrnil iz bolnice. Zdravnik, ki mu je izvlekel precej šiber, ga je potolažil z besedami: »Schawel, k sreči imate trdo lobanjo, ki vam je ni preluknjala nobena šibra, ampak so obtičale pod kožo. Neznatne rane se bodo kmalu zacelile.« Tretji dan po napadu je oskrbnik prejel pismo, ki je z nerodno pisavo sporočalo: »Hudič, prvič te nisem smrtno poškopil zaradi dvojnih šip. Bodi prepričan, da bom na prostem s teboj za vselej obračunal!« Vsa žandarska in detektivska preiskava je bila neuspešna, maščevalec, ki ni ponovil svojega dejanja, pa je tako prestrašil oskrbnika, da je postal bolj človeški do farnih revežev, ki jim ni več branil ne suhljadi ne listja in ne malin.

***

Z župnikom sva ob njegovem živahnem pripovedovanju po večerji srkala črni burgundec, da bi – kot je menil – bolje spala. Gostitelja sem vprašal, kje ima vinograd, ki rodi tako žlahtno vince. To je bila voda na njegov mlin, saj mi je na dolgo in široko razložil, da je zemljo za vinograd z žlahtno trto kupil od barona Moškona pred leti umrli bizeljski župnik Pavlič. Doma je bil iz Gornje Radgone in sin tako revnih staršev, da ga niso mogli šolati, temveč se je vzdrževal z inštrukcijami, na višji gimnaziji pa je ob velikih počitnicah opravljal cestna dela. Na Bizeljskem je bil Pavlič župnik ravno v času obnove vinogradov po ameriškem vzoru po trtni uši. Posla se je oprijel z veliko podjetniško žilico in si finančno tako opomogel, da je obnovil vse vinograde bizeljske fare. Tudi v Pišecah je kupil zemljo za vinograda s črnim burgundcem in ju po smrti zapustil pišeškemu župniku in kaplanu. Vino iz grozdja črnega burgundca je bilo na Spodnjem Štajerskem najbolj iskana kapljica in za pišeške župnike glavni vir dohodkov.

Župnik Srabočan je dobro poznal stanovskega tovariša Pavliča, ki je bil zaradi obdelovanja vinogradov pogosto v Pišecah, kamor je prihajal peš in večkrat bos z Bizeljskega. Bil je skopuško varčen, hkrati pa je kot strasten kvartopirec razmetaval in lahkomišelnost zapravljati denar. Kartal je s hrvaškimi »švercarji« in drugimi konjskimi prekupčevalci v gostilni Pečnik v Sušici na Bizeljskem, kjer so hazardirali za visoke vsote. Pavlič je izgubljal pa spet dobival, kar ga je podžigalo v hazarderski strasti. Zakartal je konja in koleselj z bičem vred, a si je kmalu nabavil novo prevozno sredstvo, ne da bi mu bilo žal za prejšnje. Z vinom je rad postregel, grozdne jagode

pa ni dal nikomur. Hrvaškim obiralcem grozdja je plačeval mnogo bolje kot drugi vinogradniki in jim dal več pijače, le zobati niso smeli. Najel je celo paznika, ki je med trgatvijo bdel nad obiralci.

Pavlič je od gozdarja bizeljske graščine kupil krotkega lisjaka in ga pripel na dolgo žico. Če so kokoši kljuvale grozdje, jih je lisjak polovil, raztrgal in požrl, kar je Pavlič opazoval z veliko naslado, čeprav je šlo za njegove lastne kokoši. Nekega jesenskega dne pa se je čudaški bizeljski župnik prikazal čisto strt v pišeškem župnišču: »Lisjak se mi je obesil! V času moje predolge odsotnosti se je pogнал za kuro, ki je zletela visoko pred njim v vinograd. Pri tem je obvisel na usnjeni ovratnici in se zadavil, ker ni bilo nikogar, da bi ga rešil.« Pavlič je ob vsaki priložnosti obujal spomine na smrtno ponesrečenega lisjaka.

***

Srčno dober in z vsakim prijazen pišeški župnik Srabočan je bil eden tistih starih fajmoštrov, ki so bili nepopisno hudi na nezakonske matere. Običajno si ni mogel ohladiti jeze nad materami, ker jih ni bilo blizu, pač pa nad botrami in babicami, ki so nezakonske otroke prinašale h krstu. A oštevanje nedolžnih je bilo bob ob steno. Razjarjeni gospod je zatrjeval, da navija ušesa botram in babicam nezakonskih otrok, ker materam pripravijo doma še hujšo pridigo, kot jo slišijo iz župnikovih ust. Tedaj je vladala nekakšna moda tovrstnega oštevanja, ki je imela med duhovniki precej pristašev.

Pišeški župnik Anton ni sam vpisoval krstov v matično knjigo, ampak je to delo opravljal kaplan. Neko dopoldne pa je za vpis krsta poklical mene, ko sem ravno slikal. Šlo je za nezakonskega novorojenca. Župnik je trdo in ježno korakal po sobi pred botro in babico z otročičem v naročju. Kričal je na nedolžni ženski, ki sta na vse neosnovane očitke molčali v zavesti, da se bo gospod že enkrat izkričal in krstil otroka. Ravno to, da mu nista oporekali, ga je še bolj podžigalo in ju je še huje ošteval, kot bi naravnost hotel izzvati žensko jezikanje. Med prenačnim bruhanjem besed je z jezikom zadel v svojo zobno protezo, da mu je odletela iz ust in se zakotalila po preprogi. Umetnemu zobovju je sledil čik že prežvečene cigare. Župnik se je ustrašil, pobral zobe, jih vtaknil v žep, čik pa pustil in izginil iz sobe z naročilom, naj vpišem novorojenca po podatkih botre ter babice, krstil pa ga bo kaplan, ko se vrne iz šole.

Ženski sta si oddahnili in se pritajeno muzali, ker je prehuda razburjenost župnika razkrinkala kot čikarja. Ne ravno lepe razvade se je oprijel pri vojaki in šele tedaj mi je postalo jasno, zakaj Anton vsako cigaro prelomi in košček rokohitrsko

skrije v usta. Mučne nezgode ni župnik nikoli omenjal, cigare pa je še naprej za hrbtom prelamljal in delček pokadil, drugega pa žvečil, ne da bi pljuval, kot so to počeli kmečki čikarji. Prav gotovo pa sta botra in babica po fari razbobnali, da je župnik Srabočan dvojni prijatelj tobaka.

***

Velike bogoslovne počitnice so se bližale koncu, sam pa sem bil še vedno v Pišecah. S polno paro sem se oprijel dela, saj sem moral dokončati župnikov monogram v veliki rozeti na pročelju njegove hiše. Začetnici AS sem z barvo pritisnil na pozlačeno podlago in razmišljal, kako bi enostavno odstranil visoki oder. V tistem se je na cesti ustavil voziček, na katerem so sedele tri mladostne gospodične, vleči pa bi ga moral osliček v čednem jermenju. A osel za nobeno ceno ni maral naprej, zato me je kočijažinja prosila za pomoč. Stopil sem na cesto, prijel dolgouhca za uzdo in povlekel. Trdoglavost ga je zapustila, da se je spustil v tek, zmajujoč z glavo. Vendar se je ob vrnitvi ustavil na istem mestu kot prej. Ponovno sem bil naprošen, naj bom rešitelj v sili.

Hotel sem povleči sivca za vajeti, da bi blagovolil nadaljevati pot navkreber, ko je pri vpregi že stal župnik. Pričelo se je rokovanje z gospodičnami, ki so cvrčale v nemščini sem ter tja. Gospod je mlademu svetu predstavil tudi mene in povedal, da ženska gospoda prihaja s Hügelsberga nad župniščem. Na strmeh in precej visokem posestvu je bil vinograd s čedno hišico in gospodarskim poslopjem. Lastnica vabljive imovine je bila priletna nemška gospodična iz Gradca, ki je tam vodila dijaški penzion, velike počitnice pa je preživljala na Hügelsbergu nad Pišecami.

Tokrat je s seboj pripeljala tudi nekaj dijakinj, ki so jim bile Pišce mikavno letovišče. »Frajle« so pripovedovale, da počitnikujejo šele nekaj dni, zato bi se z veseljem udeležile izleta v okolico. Zanimal jih je hrib, znatno višji od Hügelsberga, ki se je dvigal nad vinogradom. Župnik je pojasnil dekletom, da je to Spitzberg ali Špičnik, njegov vrh pa je mogoče doseči z gradu po gozdu in položni kolovozni poti. Na vrhu Špičnika ima baron Moškon ograjen gozdni prostor, iz katerega zalaga svoja lovišča s srnjadjo in drugo divjačino. Dijakinje so takoj poprosile gospoda, naj prevzame vodstvo pohoda na hrib, od koder so si obetale bajen razgled daleč na Hrvaško. Župnik je priznal, da še ni bil na Špičniku, a je kljub temu dekleta povabil v farovž na pomenek o izletu. Trmastega osla sem z vozičkom vred potegnil pred župnišče.

Fajmošter je menil, da je možno izlet ob lepem vremenu izpeljati že v nekaj urah, in tako je bil odhod dogovorjen za drugo uro popoldne, vrnitev pa predvidena

zvečer isti dan. Za okrepčila na vrhu se je obvezal sam, tri izletnice pa prosil, da prineso nahrbtnike za meso, kruh in vino. Povabljene so kar plesale od veselja in zagotavljale, da se bodo pri naskoku na Špičnik strogo držale župnikovih navodil in povelj. Gospice so se res pojavile z nahrbtniki, v katere smo pospravili toliko hrane in pijače, da bi bilo dovolj za pešpot do Gradca. Ena od »frajlic« je bila stalno prosta, ker sem nahrbtnik s steklenicami nosil jaz.

Pot nas je vodila preko graščinskega vrta, v katerem je gosposki dečko metal divjim racam s prirezanimi perutmi koščke kruha, za katerimi so frfotale po vodi. Za gradom nas je objel skrbno osnažen bukov gozd. Na posamezna debela so bile v daljših presledkih pritrjene tablice s številkami, ki jih nismo razumeli. Kolovoz je bil širok in se je polagoma vzpenjal navkreber, da nismo občutili strmine. Na levo in desno je bilo videti kvadrataste in precej globoke jame, na debelo prekrite z listjem. Župnik je povedal, da so to baronove ledenice, kamor pozimi navozijo velike kose ledu. Ko je ledenica polna, jo pokrijejo z debelo plastjo listja. Tako spravljen led se dobro ohrani tudi v najbolj vročem poletju, ko led odvažajo v Brežice in celo v Zagreb, kjer ga dobro prodajo.

Izletniško družbo je izdatno zabaval razigrani župnik, ki je radovednim dijakinjam serviral svoje junaške anekdote iz vojaških let v Trstu. Ženski spol je od nekdaj vnet za vojaštvo in rad posluša, če se pripovedovalec trka po prsih z vzklikom: »Evo me, junaka!« V očeh treh »frajlic« je bil fajmošter že pravi junak iz homerske dobe, ko smo po dobri uri hoda po lepi in položni poti prispeli na vrh Špičnika. Takoj smo opazili širok prostor, ograjen z visokimi in močnimi žičnatimi mrežami. To je bilo baronovo vzrejališče srnjadi. Opazili smo polno srn in srnjakov vseh velikosti ter starosti. Plaha divjačina se nikakor ni dala privabiti s kruhom, da bi jo božali. Zrla je na nas od daleč in se razkadila, ko smo začeli tleskati z rokami.

Špičnik je bil poraščen z gosto, visoko in ostro travo, ki nam je segala prek kolen. Župnik je menil, da trave ne kosijo in spravljajo za živino, ker ne vsebuje pravih hranilnih vrednosti. Razgled je bil bajno lep, gledali smo globoko v hrvaško Zagorje in na Kranjsko. Izletniki smo bili veseli, da smo se ob vedrem vremenu podali na razgledno točko ter se povzpeli nanjo brez truda in napora. Po daljšem razgledovanju nas je vodja povabil, da smo posedli v travo. Gospice so narezale svinjsko meso in klobase, pili smo črni burgundec, ki se ga mlade Gradčanke niso branile. Središče zabave v travi je bil ponovno župnik, ki je mladim razvajenkam brenkal na tako kratkočasne strune, da so se od smeha držale za trebuhe, poskakovale okrog pripovedovalca ter ga spodbujale k nadaljevanju, saj je bilo vse iz njegovih ust posrečeno in je sililo v razigrani smeh. Zame, mladega »malerja«, se ženski

svet ni zmenil, ker sem bil v primerjavi z župnikovo zgovornostjo prava klada, ki nima pojma o zabavi.

Med rajanjem, smehom in prepevanjem smo počasi prigrizovali in pili ter nismo opazili, da se predolgo mudimo na vrhu Špičnika. Tako smo tudi prezrli, da so se za našimi hrbti zbrali težki oblaki, ki so se valili proti nam. Šele ko je močno zabliskalo in zagrmelo, smo se zavedeli, da se pripravlja nevihta, zato smo morali sestopiti kar naravnost proti Hügelsbergu in župnišću. Pobeg je kljub strmini obetal, da bo še pravočasen, če se navzdol spustimo takoj. Ostanke naše izletniške pojedine smo naglo pospravili v nahrbtnik, s katerim sem se obložil, ker sem hotel biti kavalir. Dekleta so se med juckanjem spuščala v nižino, sam pa jim nisem mogel slediti, ker sem imel na skrbi župnika. Ni bil star, a težak in visok pa še palice ni vzel s seboj.

Začele so padati velike kaplje, bliskalo je in grmelo. Fajmošter je drsel po visoki in zaradi mokrote spolzki travi in se proseče oziral vame: »Jaz, bedak, sledim tem ,frkljam', kot bi se spuščal po najbolj strmi strehi. Kaj me je zmotilo, da se nisem vrnil po poti, po kateri sem prišel, četudi do kože premočen. Sedaj ne morem ne navkreber ne navzdol.«

Gospod se je začel oprijemati dolge trave in se spuščati korakoma ter vzvratno naravnost v globel, iz katere so klicale dijakinje in ga vabile kot priznanega Homerjevega junaka, ki si mora znati pomagati iz vsake zagate. Spuščanje s hrbtom naprej je bilo zamudno, župniku pa sam tudi nisem mogel pomagati, čeprav sem bil tik ob njem, da ne bi obupal ob polžjem umikanju s hriba. Ulila se je ploha, ki je še bolj ovirala spuščanje in ga celo onemogočala. Župnik se je vzravnal, si obrisal prepoten obraz, iz dna srca vzdihnil in menil: »Moram navzdol s prijemi za travo, sicer lahko ves premočen prenočim na tej strmi strehi.«

Sklonil se je, pograbil z rokama šope trave in se premaknil korak nazaj. Ni se še ustavil, ko se je trava pod njegovo težo utrgala, da je padel na hrbet in se bliskovito zakotalil po strmini. Ustavil se je šele pred kupom kamenja ob Hügelsbergovem vinogradu. Dekleta so že bila pod streho, sam pa sem bil kmalu pri ponesrečenem, ki zaradi vklenjene in poškodovane noge ni mogel vstati. Odmetal sem kamenje, mu osvobodil nogo in sezul škornje, da noga ne bi preveč zatekla. Očitno je bilo, da župnik ne bo mogel sam do župnišča, saj se je že po njegovem obrazu videlo, da ga noga hudo boli. Stekel sem h gosposčini Hügelsberg po pomoč. Krohotajoče dijakinje so utihnile šele, ko sem jim razodel, kako je z župnikom.

Zapregel sem oslička, čeprav je bil voziček za velikega gospoda s poškodovano nogo mnogo prekratek. Vzel sem deski in ju položil na voz, ki so ga ženske tapetirale s pernico in vzglavniki. Že smo bili pri junaško trpečem ponesrečencu, ki se je

čudil naši iznajdljivosti. Prav ustrezalo mu je, da bo na tak način zaključil pešačenje. Še zmeraj je močno deževalo, zato smo župnika, ki smo ga le s težavo naložili na voziček, potegnili pod streho, kjer je moral zaradi bolečin popiti par kozarcev vina. Počakali smo, da je prenehalo deževati. Vožnja od Hügelsberga navzdol je bila strma in zelo tvegana, zato je bil počasen in neustrašen osliček boljši prevoznik od konja. Dolgouhca sem držal pri glavi, »frajle« pa so sledile zadaj, da voziček ne bi zgrešil kolovoza in se prevrnil. Pomikali smo se počasi in z vso previdnostjo ter pri graščinski pristavi končno zapeljali na ravno cesto proti Pišecam.

Na prvi pogled je bil naš sprevod žalosten in smešen hkrati. Na vozičku domači župnik v blazinah, spredaj osliček in voznik, ob straneh tri klepetave gospodične in njihova resna priletna predstojnica. Pišečani so strmeli nad prizorom in si ga niso znali razlagati, zato so nam sledili do župnišča, kjer se je procesija ustavila. Na župnikovo povelje je moral priti na pomoč močen farovski hlapec Miha, ki je ponesrečenega dvignil z vozička. Gospod se je oprijel hlapca prek desnega ramena in počasi odšepal v župnišče ter po stopnicah v svojo sobo. Od spremljevalcev se ni niti poslovil, k sebi pa je pustil samo mater. Prepovedal je, da bi poslali v Brežice po zdravnika. Mati mu je ovijala poškodovani gleženj v brisače, namočene v domači kis, in mu stregla.

Z bridko anekdoto po tako razigranem izletu na Špičnik je bilo zaključeno tudi moje bogato počitniško bivanje v skritih Pišecah. Pred odhodom sem se oglasil pri gostitelju. Ležal je na divanu, kjer ga je mati še vedno zdravila z obkladki. Otekline je že splahnile, močne krvave podplutbe pa so gospodu še povzročale pekoče bolečine. Segla sva si v roko, a nisva nazdravila, ker je bil gospod skrajno slabe volje, saj ni bil dotlej še nikoli v življenju ne poškodovan ne bolan. Odpustil me je z besedami: »Druge počitnice boš zopet pri meni, saj boš ceremonier pri našem pišeškem novomašniku.«

Res sem bil po končanem tretjem letniku bogoslovja ceremonier tovarišu in pišeškemu novomašniku Mihaelu. Z župnikom Srabočanom sva si spet krepko segla v roke. Čisto resno me je povabil, naj ostanem cele počitnice pri njem, a sem dobričini že vnaprej povedal, da bom tokrat po novi maši zapustil Pišece, kar bi rad vsaj ene počitnice prebil doma. Z novomašnikom sem se podal na vabljenje samo na Mali Vrh, kjer so bili imoviti gruntarji in nekateri od njih že moji stari znanci. Avgustovska vročina je iz naju iztisnila obilen pot, ko sva vstopila k Stergarjem na Malem Vrh, kjer so naju že pričakovali. Belo pogrnjena miza je bila obložena z mesom in vinom. Pila sva, a kaj, ko niso imeli slatine, da bi si z njo olajšala

hudo žejo. Posebno novomašnik, ki skorajda ni pil alkohola, je silil, da morava h Gregorevčičem, kjer imajo kislo vodo.

Miha se je še rokoval s Stergarjem, ko sem jo sam že ubral proti prijatelju Gregorevčiču in ga vprašal za slatino. Debelo me je pogledal in odgovoril, da na vinorodnem Malem Vrhu ne izvira kislavoda in tudi kupujejo je ne, pač pa pijejo vino ali navadno vodo, mešanice nikoli. Zaupal sem mu novomašnikovo željo, zato sva sklenila, da bo hišni gospodar na mizo postavil steklenico rdečkastega pišeškega vina in drugo z etiketo Rogaška Slatina, v kateri bo dobro belo vino. Naj si žejni novomašnik oboje naliva in bo enkrat v življenju dobre volje, če ne bo opazil potegavščine. Nismo še prav sedli za mizo, ko si je Miha kar sam nalil rdečega vina in slatine ter na dušek izpil krepčilno mešanico. Oddahnil si je, ko je izpraznil kozarec, in resnega menil, kako prav so imeli stari Grki, ker so zapustili pregovor: »Voda je najboljša!«

Sam sem pil rdeče vino brez primesi, zaradi česar me je novomašnik ošteval, da se ga bom navlekel. Skliceval sem se na besede hišnega gospodarja Gregorevčiča, da imajo na Malem Vrhu le kapnico, ki je zaradi preobilice vina ne pijejo. Tudi Miha se je zalagal s slano svinjetino s tolažbo, da imajo pri hiši dovolj slatine in se nam ni bati žeje. Z gospodarjem sva pridno pila vino, Mihael pa drugega za drugim »špricarje«. Postajal je žareč v obraz in si je moral neprestano z robcem otirati pot, ki ga je vidno oblival. Po nekaj brizgancih se je široko smejal in se čudil moji molčečnosti, ko vendar pijem samo vino. Iz njega je začela vreti prirojena zgovornost, ki jo je sicer krotil in zaviral s premagovanjem ter vajo molčečnosti. V glavi so se mu premetavali veseli pastirski spomini iz rodne vasi Piršembreg, kjer se je v mladosti podil za kravami in junci.

Z gostiteljem sva se prepričala, da je lahko molčeči Miha zgovoren in razigran, kadar je poživljen od malovrških »špricarjev«. Jedli smo in pili ter se hrupno pogovarjali, kot da bi sedeli v natrpani vaški krčmi. Čas je mineval, kot bi ga podil s preklo, ker sva se s hišnim gospodarjem smejala Mihaelu, on pa nama, češ da nama ni uspelo priti do korajžne dobre volje. V mraku sva se skotalila iz Gregorevčičevega doma. Na svežem in še vedno zelo soparnem zraku je bilo od preobilice alkohola še slabše. Mihaela je zanašalo in se je še bolj čudil učinku razredčenih brizgancev. Prijel me je pod pazduho, gospodarjev smeh pa naju je še dolgo spremljal.

Novomašnik je po vsej sili hotel zapeti, čeprav sem ga svaril, da se za novomašnika in ceremoniala to ne spodobi, saj se ne vračava iz krčme. Za nekaj časa se je pomiril. Molče sva nadaljevala pot, a se še naprej tako potila, da sva morala večkrat postati in se brisati. Miha se je spet domislil, kako veselo je ukal in pel na paši, in

se spraševal, zakaj bi pa sedaj ne smel, saj je bil pri poštenih ljudeh in se vrača po široki cesti, ne po tatinskih ovinkih. Miril in krotil sem ga, češ da bi ljudje, ki jih srečujeva, kazali za nama, vendar mu svarilo ni hotelo v glavo. Počasi je izgubljal zmožnost govora. Med prerekanjem sva kolikor toliko neopazno prispela v Pišece in pred župnika, ki naju je pričakoval v obednici. Ob pogledu na primicianta in ceremonierja je po Franciškovo prekrižal roke na prsih in pripomnil, da tako razigranega Mihaela še ni videl. Odpravil sem ga k počitku, župniku pa zaupal, kakšno slatino je pil dobri Miha. Prosil sem ga, naj o zadevi molči.

Ljubitelj slatine naslednje jutro ni kazal, da bi mu brundalo po glavi ali ga žejalo, a je omizju po kosilu vendarle zaupal, da je zanj celo razredčena mešanica slatine in vina preveč. Resnica pa je, da je vina nevajen Miha prenesel mnogo več alkohola, kot bi ga jaz, če bi spil toliko rdeče-bele vinske mešanice, kot je je on, ki je bil skoraj abstinent. Nekaj let pozneje je tudi Miha izvedel, kako je bilo z njegovim slatinskim postom. Ni zameril ne meni ne Gregorevčiču, da sva ga potegnili. Sicer pa mu ni potegavščina prav nič škodila in to je najpomembnejše!

Nova maša tovariša Mihaela na njegovem domu v Piršenburgu je bila kratka, a zelo pristrčna ter zabavna, da so se gosti neradi razhajali. Med povabljenimi je bil tudi bogat, priljubljen in spoštovan pišeški trgovec Franc Gerec, ki je s seboj pripeljal nečakinjo in njenega devetletnega sinka. Trojica se je poslovila židane volje okrog tretje ure zjutraj in se odpeljala v kočiji s parom iskrih konj. Že dobre pol ure kasneje pa je v praznično uto prispela vest, da se je v kotanji nedaleč od Mihaelove rojstne hiše pripetila nesreča. Odbrzeli smo na pomoč in na kraju nesreče se nam je odprl žalosten pogled. Kočijaž je v jutranji megli zgrešil kolovoz, po katerem bi pripeljal do ceste. S kočijo je zapeljal v globel, kjer se je voz prevrnil. Pri tem si je trgovec zlomil roko, fantek nogo nad kolenom, nepoškodovana pa sta ostala nečakinja in kočijaž, ki je kazal znake pijanosti.

Kočijo smo spravili na kolovoz in priskrbeli drugega voznika, ki je ponesrečenca odpeljal v brežiško bolnico. Sam sem si še nekaj časa ogledoval kotanjo, v kateri se je prevrnila kočija. Po sledih v travi se je dobro videlo, kako je voznik usmerjal konja daleč naokrog po zgornjem delu globeli in bi morali potniki občutiti, da je bila kočija močno nagnjena. Pri pregledovanju terena sem zadel v travi na debelo kito ženskih las. Očitno je bilo, da je streha kočije snela Gerečevi nečakinji umetno kito, po tedanji gosposki modi uvezeno med njene prave lase. Kito sem pobral in jo vtaknil v žep, da bi jo vrnil lastnici in se ji prikupil, saj je imel ženski lišp precejšnjo ceno.

Gerec in nečakinja sta se iz bolnice vrnila naslednje dopoldne, fantka pa so obdržali, dokler se mu ne zaceli uravnana noga. S pišeškim župnikom sva se podala

na obisk. Trgovec je imel roko v mavcu in je tarnal zaradi bolečin, nečakinja pa je pripovedovala, kako možato je prenesel njen edinec uravnavanje noge in da ni zajokal niti, ko se je poslovila. Ob slovesu sem smuknil za njo v sobo, da bi ji med štirimi očmi izročil v svileni papir zavito kito, ki sem jo našel na mestu nesreče. Ob pogledu na lase se je gospa podprla z levico v bok, oblila jo je rdečica, nakar je zakričala: »Vi nesramnež, kako si drznete vračati mi nekaj, česar nisem izgubila! Mislite, da se šopirim s tujimi lasmi? Sram vas bodi in glejte, da se izgubite!« Črne nehvaležnosti nisem pričakoval. Kito sem ji zagnal pod noge, zaloputnil z vrati in odšel za župnikom. Trgovčeva nečakinja mi ni vrnila kite in jo je gotovo še naprej vpletala med svoje redke lase, le dolžno zahvalo je zamenjala s surovo nehvaležnostjo. Tedaj sem sklenil, da ne bom nikoli več pobiral izgubljenega ženskega lišpa, naj bo še tako dragocen.

Vsa prigovarjanja dobrega pišeškega župnika, naj po primiciji ostanem pod njegovo gostoljubno streho, so bila zama. Poslovil sem se s toplo zahvalo in jo mahnil peš v Piršembreg, kjer so v novomašni uti pripravili kosilo za sosede. Po obedu sem jo urezal proti cesti, da bi dobil postiljona, ki je tedaj vozil poštni voz za okrog deset oseb iz Brežic v Pišce in obratno. Kočijaž, ki je vodil par konj, je trobil v poštni rog, da je prijetna melodija odmevala daleč naokrog in obveščala okolico, da prihaja pošta. Ko sem zaslišal rog, sem pospešil korak po bližnjici in preskočil precej širok potok. Postiljon je ustavil in me sprejel na voz do Brežic, od koder sem z vlakom potoval v Celje po opravih in šele od tam proti domu. Postiljon je med vožnjo večkrat trobil, prevoz iz Pišec v Brežice pa mi je ostal v prijetnem spominu, saj je bil moj zadnji z idiličnim poštnim vozom.

V Brežicah sem hotel odšteti prevoznino kočijažu, a v zadnjem hlačnem žepu nisem otipal denarnice, v kateri je bilo 150 kron, kolikor sem zaslužil za opravljeno ceremoniersko delo. Denar sem izgubil! Stopil sem v mestno restavracijo pri Druškoviču, kjer so me poznali in mi rade volje posodili denar za »rajžo« v Celje in domov. Naslednjo pomlad, ko sem bil v četrtem letniku bogoslovja, sem od pišeškega župnika po pošti prejel majhen zavitek. V njem je bila izgubljena denarnica in ves denar v srebru in papirju. Denarnica je bila na zunaj nekoliko izdelana, vsebina pa nepoškodovana. Župnik je pisal, da so jo našli pastirji v potoku, ko so med vrbovimi koreninami stikali za raki. Pri preskoku potoka mi je padla iz hlačnega žepa. Župnik je poštene najditelje nagradil iz lastnega žepa. Že pozabljen denar mi je prišel presneto prav, ker je bilo 150 kron za tiste čase čedna vsota, ki je bila za nekaj mesecev izdatna pomoč.

***

Ob koncu četrtega letnika sem bil tudi sam posvečen v mašnika. V Maribor se je pome pripeljala mati. Proti domu sva se skupaj vozila v lepi kočiji z vpreženima mladima in čilima konjema. Proti večeru smo zavili s ceste na kolovoz proti rojstni hiši. Farani so zame kurili kresove po hribih, eden je gorel tudi na gričku nedaleč proč od naše hiše. Ko sem se v kočiji bližal kresu, je nekdo v ogenj pognal poln koš lanenega pezdirda, da je naenkrat švignil proti nebu visok plamen. Konja sta se ustrašila nenadne svetlobe in zdvijala proti slavlolu, postavljenemu zame, ter ga podrli. Padla je tudi napisna tabla iz smrekovega lesa in naju z materjo pošteno kresnila po glavi. Ob padcu slavloloka, katerega sporočila nisem utegnil prebrati, sta konja planila v visoko koruzo in drvela proti jezu, polnemu vode. K sreči sta se živali pred bleščečo vodno gladino ustavili, sicer bi z materjo utonila.

Tak je bil moj novomašniški sprejem ob rojstni hiši. Podrtega slavloloka niso več postavili. Tudi belo oblečena dekleta me niso pozdravila z naučenimi deklamacijami, saj so bili doma vsi preplašeni in veseli hkrati, da ni prišlo do najhujšega. Dva dni trajajoča primicija se je v skromnejših okvirih odvila po vzoru vseh novih maš v obsoteljski dolini. Duša in vodja gostije je bil moj dobri prijatelj – usmiljeni Joža iz Gradca.

Po primiciji sem težko in radovedno čakal na svoj prvi nastavitveni dekret. Prepričan sem bil, da me bo ordinariat na prvo kaplansko mesto poslal v vinorodno Prlekijo, kjer bom že jeseni poslušal veselo šumenje vinskega mošta. Končno je priromal dekret, ki me je bridko razočaral, saj je v škofovem pismu pisalo, da bom prvič kaplan na Remšniku v Dravski dolini, kjer ne bo ne duha ne sluha o vretju vinskega mošta. Poslovil sem se od domačih s kovčkom v roki in se odpeljal v Selnico ob Dravi, kjer je kaplanoval bratranec Franček, tja premeščen iz Pišec. Prosil sem ga za spremstvo na hribovsko kaplansko mesto, kamor sva prispela peš in kjer sem bil srečen naslednja tri leta.

V. KAPLANSKA LETA NA REMŠNIKU (1911–1914)

NARODNOSTNE IN GOSPODARSKE RAZMERE V OKRAJU MARENBERG⁸³

Da bi razumeli Dravsko dolino pod staro Avstrijo, moramo strogo ločiti desni in levi breg. Desni breg Drave je bil gospodarsko trden, bogastvo krajev je bilo v gozdovih, ki so bili z nekaj graščinskimi izjemami v rokah slovenskih narodno zavednih kmetov. Pohorski kmet je bil stanoviten, saj je imel les stalno ceno. Povpraševanje po rezanem in tesanem lesu iz Dravske doline je bilo veliko. Splavarji so spravljali les na Hrvaško in v Slavonijo, kjer so bili kupci bogati Švabi, v Beograd in še dlje. Po železnici je odhajalo v prodajo razmeroma malo lesa, ker je bila vodna pot veliko cenejša.

Pohorski kmet je iz gozda pokril vse svoje življenjske potrebe. Letno je posekal toliko, da je plačal davke, se oblekel in obul ter dobro živel. Les je prodal, kadar je hotel, in denar prejel na roko. Zaradi stabilnosti lesnega trga se sploh ni mogel zaračunati, ob tem pa je na Pohorju cvetela trgovina še z govejo živino. Izkupiček za govedo in svinje je bil pohorskemu kmetu za priboljšek. Zaradi gospodarske trdnosti in neodvisnosti so bili pohorski kmečki posestniki ponosni in samozavestni ter je bilo že po urejenosti njihovih domov očitno, da imajo denar. Pri vsakem količnjak večjem pohorskem kmetu so imeli stalno pri hiši vino, s katerim niso varčevali. Pohorske kmečke hiše so bile tudi opremljene gosposko in v njih nista bila redka klavir ali knjižnica.

Po planinah nad Rušami, na Smolniku in Fali, v Lovrencu, Ribnici na Pohorju, Vuhredu in Vuzenici je bilo vse polno kmetov, ki so se ponašali z lastnimi lovišči, ker so imeli v lasti nad 300 oralov zemlje. Na lov so vabili znance in prijatelje ter jih gostili z mesom in vinom kot nekoč na gradovih. Lov na pohorskega divjega petelina je bil znan po vsej monarhiji. Pod staro Avstrijo so bile pohorske kmetije slovenski ponos, ki jim noben prefrigan naskok in napad nemškega šovinizma ni mogel do živga.

Čisto drugačen obraz je ponujal levi breg Drave. Gozdov je bilo v primerjavi z desno stranjo le malo in še ti so bili v nemških rokah, s tem pa vse bolj tudi ostala posest na Kobanskem, kakor domačini imenujejo Kozjak. Kobanski gozdovi na

---

⁸³ Danes Radlje ob Dravi. Op. ur.

Pernicah, Svetem Jerneju nad Muto in vse do Svetih Treh kraljev nad Marenbergom so bili v lasti judovskega lesnega podjetja Hirschler, ki je imelo centralo v slavonskem Vukovarju. Vse rodbinske veje Hirschlerjev so bile nemško usmerjene. Nad Marenbergom, na Remšniku, Železni Kapli in pri Svetem Duhu na Ostrem vrhu so imeli Nemci iz Dravske doline svoje hube in pristave, ki so bile v času občinskih in drugih volitev žarišča nemštva. Nemške hube na levem dravskem bregu so se z leti tako namnožile, da so vse kobanske občine razen Remšnika prešle v nemške roke. Povsod razen na Remšniku so bile šole Schulvereina in Südmarke, kjer so poučevali najbolj zagrizeni učitelji ter učiteljice. Če je v prvih razredih učitelj še uporabljal slovenščino, to ni držalo za komunikacijo s kmetom ali duhovnikom, s katerima je »šulferajnski« učitelj govoril izključno nemško. Pogovor na Kobanskem je bil zato naravnost smešen, vendar se ga je nemško učiteljstvo dosledno držalo in s tem kazalo globok prezir do slovenščine, ki je bila v njihovih očeh jezik bajtarjev, žagarjev in kozjih pastirjev.

PREBIVALCI KOZJAKA – KOBANCI

Edini dohodek kobanskega kmeta je prihajal iz dobro razvite živinoreje. Na kobanskih kmetijah je bil hlev veliko bolj snažen kot stanovanjski prostor, kajti tam je bila doma revščina. Le malo je bilo gospodarsko trdnih in narodno zavednih kmetov, pač pa so na Kozjaku prevladovali bajtarji ali »kajšlerji«, drvarji in gozdni delavci, ki so leto in dan otepali črni kruh, polento in krompir. Kobanec je pil vodo in sadni mošt, le ob nedeljah po maši si je v krčmi pri fari privoščil mesno kislo juho in četrt litra vina. Ko sem bil kaplan na Remšniku, so si povsod v hišah svetili s trskami, medtem ko so bile petrolejke redke.

Kmečke hiše so bile lesene iz smrekovih hlodov in krite s škodlami. Skozi vežo si stopil na levo v zelo prostorno sobo dimnico brez lesenega poda. V njej je stala velika peč za kurjavo in peko kruha iz debelih glinastih krogel, ki so dobro zadrževale toploto. Ognjišče ob sprednjem delu peči je bilo povsem odprto in iz njega se je kadilo po izbi. Dim je izhajal skozi neznatno odprtino nekako na sredini stropa. Če si pozimi stopil v kobansko dimnico, nisi sprva ničesar videl, ker je bil prostor zavit v oblak dima, ki je neznosno grizel v oči. Šele sčasoma se je oko navadilo na dimno meglo, ki se je zgoščala proti stropu in uhajala skozi omenjeno odprtino. Po četrt ure si se že toliko razgledal, da si razločil predmete v veliki kobanski sobi.

Pozimi je bilo življenje Kobancev popolnoma osredotočeno na dimnico, kjer so se ukvarjali z dnevnimi opravili, se zabavali in spali.

Na sredini dimnice je bil ob dolgih zimskih večerih na ilovnata tla položen težak železni svečnik, ki je v stranskih železnih kleščah držal gorečo borovo trsko. Ob njej je stal deček z leskovo šibo v roki in utrinjal ogorke v podstavljen škaf vode. Ob razsvetljavi trske so ženske na kolovratih predle ovčjo volno, moški pa cepali trske, pospravljali gospodarsko orodje, iz debele volne pletli moške nogavice in izdelovali cikle iz gabrovega lesa. Ob hudi zimi se je v dimnici gredo še kakšno tele, nekaj pujskov in najmanjših ovčk. Kobanci niso nikoli odpirali dvojnih oken na dimnici, ker to sploh ni bilo mogoče, saj so bila pribita na steno. Izba se je zračila le skozi vrata, ko so ljudje vstopali ali izstopali, in skozi odprtino za izhod dima. Ob oknih so bile na steno pritrjene težke lesene klopi in ob njih javorova miza, za katero so stanovalci posedli ob zajtrku, obedu in večerji iz skupne lončene skleda.

Otroci so spali med najrazličnejšimi cunjami na klopi ob peči ali na njej. Za odrasle je bil v kotu iz desk zbit obsežen oder, na katerem so ležale razmetane vreče s slamo kot vzglavniki, slamnjače in različne odeje iz debele raševine, napolnjene s perjem. Ko se je družina odpravila k nočnemu počitku, je vsak poiskal svoj spalni pribor, legel nanj in spal. Pozimi so bili Kobanci zaradi zadrževanja v dimnici tako prepojeni z dimom, da je od njih bežal vsak nadležen mrčes. Prav tako ni v mojem času na Remšniku niti enkrat izbruhnila nalezljiva bolezen. Prebivalci so bili zdravi in trdni kot drenov klin, po osemdesetem letu starosti pa jih je pobirala vodenica zaradi opešanega srca.

Največje zlo, ki je mrcvarilo nasebine na Kozjaku, je bila prirojena zatelebanost in duševna nerazvitost otrok. Krepka, zdrava in vsestransko dobro razvita oče in mati sta imela nekaj povsem zdravih otrok, med njimi pa skoraj obvezno duševno zaostalega siromaka, ki je vse življenje ostal – rečeno po kobansko – »todl«. Telesno je bil še dovolj krepak, duševno pa tako prikrajšan, da ni zmogel drugega kot pasti živino ali napravljati steljo za živino. Takšnih »todlov« je bilo po vseh župnijah na levem bregu Drave veliko, vzrok za duševno zaostalost po hribovskih naseljih pa ni bil raziskan.

Kljub vsestranski revščini je bila poštenost na Kozjaku na tako visoki stopnji, da nobena hiša ni imela ključavnice, ampak le preproste lesene »rigle« brez enega samega žeblja. Glede zaposlitve med letom so bili »kajšlerji« oziroma bajtarji na Kozjaku odvisni od nemških lastnikov hub in poletnega oziroma zimskega dela v nemških gozdovih in na žagah. Tisti bajtarji, ki so imeli lastne kočice v bližini Drave, so znali vezati splave in so jih pomagali krmarišem voziti po Dravi. Za gozdne

delavce je bil pozimi ob visokem snegu glavni zaslužek spuščanje spomladi posekanih hlodov v globoke »grahe«, jih nato dvigati s konji iz njih ter voziti na žage ali proti Dravi za dno splavov. Kobanec je bil ekonomsko odvisen od nemškega delodajalca in zato v narodnostnem oziru njegov uslužni sluga.

Prebivalci Kozjaka so bili po narodni zavednosti daleč za Pohorci, ki so obubožane Kobance prezirali in z njimi niso radi prihajali v stik. Kobanec si je presneto težko pripeljal nevesto s Pohorja. Spravimi Nemci onkraj Radlja v Ivniku, Travniku, Arvežu in Lučanah so imeli slovenski Kobanci stik ob romarskih shodih pri Svetem Pankraciju, Svetem Urbanu, Svetem Janezu in Svetih Treh kraljih ter na sejmi. Sporazumevali so se v nemškem jeziku in bili kljub temu nekako vzvišeni nad nemškimi sosedi. Kobanec ni rekel, da gre v Eibiswald, ampak v Ivnik, ne v Wies, ampak v Travnik, ne v Arnfels, temveč v Arvež ter v Lučane in ne v Leutschach. Proti srednji Štajerski so bili Kobancem znani sejemski kraji Großklein oziroma Veliko Klunje, Kleinklein oziroma Malo Klunje in Leibnitz oziroma Lipnica.

Stalna raba slovenskih imen za čisto nemške kraje je dokaz, da so bile naselbine onkraj Radlja pred desetletji slovenske. Župniji Sveti Duh na Ostrem vrhu in Železna Kapla, ki sta spadali v času stare Avstrije pod sekovsko graško škofijo, sta bili slovenski. Na Železni Kapli je bila le ena nemška pridiga letno, in sicer na Katarinino nedeljo. Na podružničnih cerkvah sv. Pankracija, sv. Urbana, sv. Janeza in sv. Treh kraljev pa so bile poleg slovenskih pridig tudi nemške, ker je prišla večina romarjev z druge strani Radlja. Fara Sveti Jernej nad Muto je bila delno nemška, Sobota že čisto ponemčena, Pernice slovenske, Muta precej nemška, pomožna cerkev sv. Primoža slovenska, župnija Marenberg glede trškega prebivalstva nemška, glede okolice pa slovenska. Povsem slovenske so bile župnije Remšnik, Brezno in Ožbalt.

SLOVENSKA DVORAZREDNICA NA MUTI

V letih pred izbruhom prve svetovne vojne je bil na Muti na dvorazredni cirilmetodijski šoli upravitelj Zvonko Hren, učiteljica pa njegova žena. Slovenska šola je bila v prostornem poslopju v središču nemške Mute. V isti zgradbi je bila v pritličju dobro stoječa trgovina in učiteljsko stanovanje. V prvem nadstropju so bili svetli razredi in večji prostor, v katerem je bil čeden podeželski oder. Upravitelj Hren je imel brado do pasu, bil je izreden govorec in skupaj z ženo odlična učna moč. Slovenska šola na Muti je uživala sloves najboljšega učnega zavoda v Dravski

dolini. Oba razreda sta bila polna otrok iz trga in bližnje okolice, predvsem Svetega Primoža, kjer so prebivali zavedni slovenski kmetje.

Nemci na Muti so odkrito priznavali, da je slovenska šola boljša kot štirirazredna »šulferajnska«. Spodnja in Zgornja Muta z Erberjevim železolivarskim podjetjem je bila redkejši trg v Dravski dolini, kjer Nemci niso izvajali pritiska na delavce, da bi morali otroke pošiljati v nemško šolo. Na Muti tudi ni bilo surovih incidentov med Nemci in Slovenci, ki so se dobro razumeli ob druženju v trških krčmah ob vrčkih piva in kozarcih vina. Šolski upravitelj Hren in njegova žena sta bila na Muti in v celotni Dravski dolini ugledna in priljubljena. Zvonka so vabili na malodane vse slovenske prireditve v obdravskih župnijah, kjer je znal ogreti poslušalstvo za slovenske pravice. Na odru domače šole pa sta Hren in soproga prirejala narodno-buditeljske prireditve, na katerih je nastopala šolska in nekoliko starejša mladina. Priznanja vredne so bile tudi resne ali šaljive igre za kmečko publiko, ki so se jih udeleževali celo izobraženci od Brezna do Mute ter iz širše okolice.

SLOVENSKA PRIREDITEV PRI STARI POŠTI

Nemci in nemškutarji niso nikoli motili izključno narodnih nastopov na Muti pod Hrenovim vodstvom, o katerih se je toliko govorilo po Dravski dolini, zato so si Slovenci zaželeli javno nastopiti tudi v povsem nemško-luteranskem Marenbergu. Najet prireditveni prostor so dobili v prostorni kleti gostilne pri Stari pošti. Tudi sam sem pomagal preurediti klet in pripraviti prostor za oder, mize in stole. Lokal smo opremili le z najnujnejšim in pripravili veseloigro, kot slavnostnega govorca pa povabili poslanca in profesorja dr. Karla Verstovška iz Maribora. Ko je bilo že vse pripravljeno za prvi nastop Slovencev v nemški trdnjavi Marenberg, smo izvedeli, da namerava najeta banda prireditev nasilno in za zmeraj onemogočiti.

Zdaj se je tudi slovenska stran pripravila na obrambo. Dr. Verstovška smo pričakali in v sprevedu spremili v prireditvene prostore skozi trg Marenberg, vendar mu nismo omenili nevarnosti morebitnega obračuna. Bilo je jeseni neko nedeljo zvečer v polnem lokalu, razsvetljenem s petrolejkami. Udeleženci niso opazili, da se pripravlja spopad med narodnima nasprotnikoma. Dr. Verstovšek je stopil na oder, da uvodoma spregovori nekaj spodbudnih besed in nas navduši za narodno-obrambno delo. Pričel je z ugotovitvijo, da smo zbrani po zgledu prvih katakomb, da bi bili varni pred nemškimi zasledovalci in preganjalci. Komaj je to izrekel, je

že priletelo skozi okna kamenje, na cesti pa je bilo slišati rezke žvižge in divjaško vpitje: »Nemci naprej, preženimo slovensko sodrgo iz naše sredine!«

Niso še bile izbruhane vse nemške psovke in grožnje, ko je bilo slišati tekanje po cesti in udarce s palicami, pospremljene s slovenskim: »Udari hudiča, da bo pomnil, kdaj je napadel mirne Slovence!« Nemška drhal je istočasno navalila na vhod v klet, vendar so naši stražarji skozi vrata spustili le pet nasilnežev, ki so jih udrihali po buticah in hrbtih, dokler niso prosili za milost. Za obračun so poskrbeli kmečki fantje s Svetega Primoža. Najeta nemška banda je bila raztepena po trgu in se ni upala več oglašati, ker je bilo organiziranih braniteljev več kot pijanih napadalcev. Zatem se je naša prireditve nemoteno odvila, razšli smo se pozno ponoči in v največjem navdušenju, da so naši kmečki fantje rešili slovensko čast s popolno zmago.

Naslednje jutro je marsikateri marenberški hlapec, trgovski uslužbenec in mesar hodil z obvezano glavo in s krvavimi podplutbami. Najbolj jih je skupil trški policaj in brivec Ričl, ki je moral kot vodja napadalnega oddelka za štirinajst dni v posteljo. Na sodišče se ni obrnil nihče od pretepenih Nemcev, ker jih je bilo sram izjalovitve napada, ki ga niso več ponovili. Od tedaj smo se nemoteno zbirali v prostorni kleti pri Stari pošti. Če ne bi izbruhnila prva svetovna vojna, bi Slovenci iz okolice Marenberga dobili slavnostno dvorano v novi cirilmetodijski šoli, za katere pozidavo smo že kupili zemljišče.

REMŠNIŠKA GODBA NA PIHALA

V obmejni in čisto slovenski župniji Remšnik smo imeli prireditvene prostore v krčmi Jurija Grögla pri farni cerkvi. Uprizoritev šolske mladine tam nismo videli, saj so bili trije učitelji za to brez zanimanja in nesposobni. Pač pa so nastopali v igrah za kmečko občinstvo v mešanih vlogah nadarjeni fantje in dekleta ter želi navdušeno odobravanje domačinov in tudi gostov od drugod. Prireditve na Remšniku so bile v poletnem času zaradi velikega obiska pravi ljudski tabori, na katerih so kmete in delavce bodrili priznani govorci za izbojevanje slovenskih pravic. Številni slovenski nastopi v Dravski dolini so v letih pred prvo svetovno vojno Nemcem glasno sporočali: Do tod ste prodrli, a dlje ne boste, ker se že zavedamo, kdo smo in kaj hočemo za vselej obraniti in obdržati v svojih slovenskih rokah. Za Slovence v Dravski dolini je največ pomenilo dejstvo, da so bili enotni in jih ni zajela politična razcepljenost.

Po prihodu na Remšnik me je župnik Podvinski objel od veselja in navdušenja, ko je izvedel, da igram flavto in se razumem na godbo na pihala. Oče me je ob vstopu v celjsko gimnazijo vpisal v glasbeno šolo, kjer sem se moral učiti flavto, ki mu je bila kot Zagorcu najljubše glasbilo. Glasbeno šolo sem obiskoval sedem let, pred prihodom na Remšnik pa sem igral v več orkestrih in godbah. Župnik Podvinski me je začel dan na dan nagovarjati, naj na obmejnem Remšniku organiziram slovensko godbo, ki bo ponos Slovencev v Dravski dolini. Remšničani so v najkrajšem času zbrali denar za nakup godbenih instrumentov za enajstčlansko zasedbo. Za pouk sem dobil na razpolago šolske prostore, Harlakovo kajžo pod cerkvijo in veliko sobo pri gostilničarju Bastlu, ki je ležala v smeri proti Marenbergu.

Vse je bilo potemtakem pripravljeno za organizacijo godbe, le z godci začetniki je bil velik križ. V hribih pač nima vsak fant toliko posluha, da bi bil sposoben muziciranja. Največja težava je bila s klarinetoma, ker je skoraj vsem kandidatom hodilo na veliko lukenj, če povem po remšniško. Skoraj dva meseca sem porabil, da sem dobil v vsej župniji enajst fantov, s katerimi sem začel pouk z branjem not in vajami v pihanju na posamezna glasbila, ki zahtevajo pravilni ustni nastavek. Glasbeniki so hitro napredovali in sem slednjič kot kapelnik z veliko truda toliko izuril svoje hribovske muzikante, da so bili zreli za javni nastop koračnic.

Prvič smo se pokazali pred župnijo pri vstajenjski procesiji na velikonočno soboto zvečer. Deležni smo bili občudovanja in pohval od župnika in faranov, saj so bili godci sinovi remšniških mater. Remšniški muzikanti smo enkrat pogoreli in bili ob vsa glasbila in celotni notni material. Tedaj smo vadili koračnice za proščanje pri Svetem Martinu v župniji Marenberg. Basist Tona se je po vaji uril sam ob sveči, ki jo je postavil na mizo. Pri enakomernem pom-pom-pom je tako trdno zaspal, da je sveča dogorela ter sta se vnela miza in leseni pod. Ko je bil prostor že ves v dimu, se je speči muzikant prebudil in v zmedenosti vendarle ohranil dovolj samoohranitvenega nagona, da je planil proti vratom in na zrak. Pritisk zraka v zakajeno sobo je bil tako silovit, da se je v nekaj trenutkih vnela lesena in s skodlami pokrita bajta. Preden si je Tona toliko opomogel, da je sprevidel, kaj je zakrivil, je bil požar že v takem razmahu, da ob nenehnem pihanju višinskega vetra ni bilo niti misliti na uspešno gašenje, čeprav so bili sosedge iz bližnje šole, farovža in krčme kmalu na kraju nesreče.

Harlakova kajža je pogorela z vsem, kar je bilo v njej. V fari je zavladala velika žalost, saj ni bilo upanja na ponovno oživetev remšniške godbe. Odkrito rečeno, mi tudi ni bilo do tega, da bi začel vse znova od zbiranja denarja za nakup glasbil naprej. Že do tedaj sem imel s poukom in vajami preveč dela, skrbi in zapravljenega

časa. Bil sem prepričan, da bo obmejna banda za vedno zaspala, ko mi je župnik razmeroma kmalu po požaru izročil denar za nakup glasbil in not. Hočeš, nočeš, spet sem moral na delo. Instrumenti so priromali s Češke, note pa sem pisal sam, da so mi otrpnili prsti desnice, preden sem spravil na papir vse koračnice, polke, valčke in narodne pesmi, ki nam jih je uničil ogenj. Za vaje smo ponovno dobili v brezplačni najem velik gostilniški lokal pri kmečkem posestniku in krčmarju Bastlu.

Tam me je neko sredo zvečer okradel starejši potepuh Švarc Nacl, ki se je v našo župnijo priklatil s Kaple. Prebival je v lesenem mlinu v grabi proti Breznu. Tisti večer sem obesil suknjič na klin v gostilniški sobi in se podal v lokal, kjer smo vadili. V žepu sem imel ustnik roga in zalogo novih koračnic. Za zloglasnega Nacla se nisem zmenil, ker je bil v istem prostoru tudi marenberški orožnik Topolnik, ki se je vračal s patroljiranj po Remšniku. Vendar je Švarc Nacl kljub temu pobasal moj suknjič z vsem, kar je bilo v njem, in odkolovratil v svojo grabo. Po koncu vaje sem se hotel obleči in ugotovil krajo, orožnik pa je še zmeraj sedel za mizo in praznil četrtinke. Jasno je bilo, da je tat pošvedrani Črni Nacl.

Z žandarjem sva jo ubrala za njim, ker mi je bilo žal za ustnik in note. Ko sva prispela do mlina, je bil Nacl že tam, vendar sva ga komaj prepričala, da se je prikazal pred orožnikom, ki ga je ostro prijel. Kradljivec se žandarskega bajoneta ni prav nič prestrašil, pač pa se je napravil gluhega in govoril, da je baba že odnesla moko iz mlina, česa drugega pa on ne ve. Orožnik je v mlinu opravil preiskavo, med katero se je Švarc Nacl bedasto smejal in ponavljal, da je baba že odnesla moko iz mlina. Tako sem bil od pritepenega hribovskega tatu ob suknjič, ustnik in še note. Izgubo sem težko prebrodil.

Dobro leto za tem sem se vračal iz Brezna na Remšnik po grabi mimo mlina, v katerem je še vedno prebival Švarc Nacl. Osupnil sem, ko sem videl, da je lopov zabil ustnik roga na konec lesenega žleba, po katerem je s hriba pritekala pitna voda. Moral se je le skloniti do ustnika in že je po njem udobno pil studenčnico brez zajemanja ali natakanja v posodo. Poklical sem ga iz mlina na odgovor in mu pokazal na ustnik, zabit v žleb. Glasno se je zasmeljal in bruhal nerazumljive besede. Iz ogorčenja sem ga prekotalil po grabi, ga obrcal, za suknjič pa ga niti vprašal nisem, saj ga je že gotovo prodal.

Od tedaj je imela remšniška godba mir in je uspešno nastopala po Dravski dolini. Obmejne muzikante so vabili na cerkvene in narodne prireditve ter v zimskem času na poroke. Pri tem sem se vselej čudil hribovskim ušesom, ki so z navdušenjem prenašala gromovito godbo na pihala, večkrat v majhnih zaprtih lokalih, kjer so šklepetale šipe od udarcev na činele in po velikem bobnu. Dobri planinski narod

je ob koračnicah, polkah in valčkih užival z odprtimi usti, kot bi se hotel nasiti z glasovi iz rogov, trobent in klarinetov, ki so spadali pod milo nebo in ne v zaprte prostore.

Ko so se po gostijah, ki so jih v hribih prirejali v krčmah, gostje razhajali, je dobil vsak odhajajoči par spremljevalno koračnico čez prag gostilne in v smeri svojega doma. Ko je bila običajna »beglajtnica« končana, je gospodar segel v žep in stisnil klarinetistu srebrnjačo za pet kron. Kolikor parov je bilo na gostiji, toliko »beglajtnic« je bilo treba odigrati v slovo, kar je glasbenikom vrglo čedne denarce. Vsako leto avgusta so peš preko hribov iz Maribora obiskali obmejni Remšnik dr. Anton Korošec, dr. Josip Hohnjec in kaznilniški kurat Fink. Zvečer po prihodu na našo izletniško točko je obmejna godba odličnim izletnikom priredila podoknico, za kar je bila nagrajena s pijačo in srebrniki. Pri razhodu so se muzikanti rokovali z radodarnimi gospodi in jih vabili, da prihodnje leto ponovno obiščejo Remšnik.

Najbolj smo s svojo godbo dražili Marenberžane, saj smo se na prireditve v slovensko šolo na Muti pripeljali na lojtrniku, okrašenem s slovenskimi trobojnicami. Konji so po trgu stopali korakoma, godci pa smo na vso moč igrali pesmi *Lepa naša domovina* in *Hej, Slovani*. Marenberžani so iz jeze treskoma zapirali okna in nas iz prezira niso hoteli opazovati skozi okna, vendar se nikoli niso glasno pritoževali, saj so še pomnili tepež krepkih hribovcev. Kljub temu je bila Nemcem in nemškutarjem v Dravski dolini remšniška godba trn v peti, medtem ko so gosposki in kmečki Nemci onkraj Radlja večkrat klicali remšniško bando na cerkvene in gasilske prireditve večjega obsega.

Uspešno delovanje remšniške godbe je presekala prva svetovna vojna. Pod prvo Jugoslavijo so se nekdanji godbeniki sicer ponovno zbrali in skušali z vojaškimi smrtmi zasekane vrzeli nadomestiti z novimi močmi, a je manjkala železna roka, ki bi jih kot družino držala skupaj. Kmalu po prevratu leta 1918 so se remšniški piskači tudi pošteno sprli zaradi lastninske pravice nad instrumenti, ki so se v času prve svetovne vojne vsi ohranili. Dva muzikanta sta me obiskala v mariborski Cirilovi tiskarni, kjer sem bil urednik, in me prosila za razsodbo o lastništvu notnega gradiva in glasbil remšniške obmejne godbe. Dejal sem jima, da so glasbila in note plačali farani, zato naj zanje v novi državi odgovarjajo župnik, cerkvena ključarja in župan. Kasneje nisem nikoli izvedel, kakšna usoda je doletela instrumente in notno zbirko staroavstrijske obmejne remšniške godbe.

OBČINSKE VOLITVE NA REMŠNIKU POZIMI 1913

Da je ostal Remšnik krepko v rokah Slovencev, je bila zasluga dolgoletnega dela remšniškega župnika Jurija Žmavca in šolskega upravitelja Bezjaka, ki sta znala svoje narodno navdušenje prenesti na Remšničane, da so se držali njunih političnih smernic, čeprav je bil kraj zaradi revščine prepreden z nemškimi hubami. Bila sta tesno povezana, saj je bil Bezjak organist, ki je ob slovesnostih, porokah in pogrebih na koru prepeval lastne pesmi, ki so postale z leti pravo ljudsko blago. Ko sem bil remšniški kaplan, so ljudje poznali veliko Bezjakovih nabožnih in posvetnih pesmi. Tako Žmavc kot Bezjak sta bila tudi sadjarja, ki sta začela med hribovci obnavljati sadovnjake po tedaj novem načinu, da je sadno drevje obrodilo obilneje kot stoletne jablane in hruške, za katere nihče ni vedel, kdo in kdaj jih je zasadil in cepil. Sadjarstvo je bilo v Dravski dolini, kjer ni vinogradov, pomembna gospodarska panoga, jabolčnik in hruševce pa običajna pijaca kmečkega človeka.

Tudi Žmavčevega naslednika župnika Podvinskega je nemška grabežljiva roka pustila pri miru in se ni vtikala v remšniške občinske zadeve, čeprav Podvinski ni imel nobene opore narodno mlačnega in nezmožnega učiteljstva. Pozimi 1913 so bile za Remšnik razpisane občinske volitve in marenberški Nemci ter nemškutarji so sklenili, da se bodo prvič silovito zagnali v remšniško slovensko občino, da bi jo končno dobili v pest. Napravili so natančen načrt za agitacijo od volivca do volivca, gospodarski pritisk na zavedne remšniške posestnike in grožnjo na delavsko ter žagarsko rajo. Prepričani so bili, da lahko prodrejo v vseh treh volilnih razredih, saj je imelo mnogo Marenberžanov zaradi svoje posesti na Remšniku volilno pravico v prvem in drugem razredu.

Mesec pred volitvami je župnik Podvinski izvedel za nemške načrte z Remšnikom. Z močnim osebnim vplivom si je sicer zagotovil glasove večjih gruntarjev, ki so bili gospodarsko neodvisni od Nemcev, a kaj je bilo to v primeri z nemškimi volivci. V tretjem in največjem volilnem razredu so bili kočarji, »kajšlerji« oziroma bajtarji, ki so bili zaposleni v nemških gozdovih in žagah, zato je bilo pričakovati, da bodo volili po diktatu Marenberžanov. Iz izkušnje sva z župnikom vedela, da na volitvah zmaga tisti, ki obvlada agitacijo zadnje dni pred volitvami in od revnejših omahljivcev pobere volilna pooblastila. Volilni izgleди so bili za Slovence obupni, pripraviti se je bilo treba na poraz, ki je grozil, da bo dokončen.

Marenberžani so bili zadnje dni pred volitvami izredno dejavni, Remšnik pa je leta 1913 pred volilnim porazom rešil samo zelo visok sneg in nič drugega. Zapadel je že dober mesec pred volitvami, in to po vsej Dravski dolini. Sneg je segal do pasu

in še vedno je snežilo. Promet je stal, na Remšniku pa so se ljudje prikazovali iz hiš in bajt le za najnujnejše. Obisk remšniških hribov in grap iz oddaljenega Marenberga je bil izključen. Vsakdo je lahko sklepal, da se vremenske razmere do volitev ne bodo izboljšale in bodo občinske volitve zato izvedene brez marenberških agitatorjev. Visok sneg sva morala za vsako ceno izkoristiti midva z župnikom, da spraviva ljudi na volišče ali pa pobereva volilna pooblastila, ker so volitve tedaj potekale po treh davčnih razredih in listkih.

Župniku je revmatizem preprečil, da bi se podal na težavno agitacijsko pot v snegu do pasu, zato sem ostal sam. A čeprav tedaj mlad in krepak, se tudi jaz nisem mogel podati sam na pot po neshojenih grabah in hribih. Dobil sem pomočnika in spremljevalca, remšniškega peka in priložnostnega mesarja Hartmanna, ki je v dno duše sovražil Marenberžane. Na Remšniku je bila navada, da so se vsi od otroka do gospodarja poskrili, če je v hišo vstopil duhovnik. Vse se je razbežalo na podstrešje in presneto dolgo je trajalo, preden so bili preplašeni družinski člani pripravljeni na pogovor. Ko pa je bil led prebit, so se v stransko izbo prismukale ženske in začelo je odmevati: bumf, bumf, bumf!

Na Remšniku tedaj niso poznali mlinčkov za mletje kave, pač pa so ženske prazeno kavo vsule v visoke možnarje iz češnjevega lesa. Gospodinja ali starejša hči je vzela sekiro in s toporiščem phala po dnu možnarja ter tako zdrobila kavo, nato pa kavni zdrob skuhal na odprtem ognjišču. Duhovniškega gosta so pogostili z velikim loncem bele kave in moral je biti junak, da je zmogel to pijačo. Od prihoda gosta k hiši do pitja kave pa je preteklo vsaj pol ure, običajno več. S tem zamudnim dejstvom je bilo treba računati tudi pri agitaciji.

Močni Hartmann tako ni bil moj spremljevalec le zato, da je čistil sneg pred menoj, pač pa še posebno zato, ker se družine pred sorojakom niso razbežale. Ob približevanju hišam sem moral zaostati, da je bil Hartmann prvi v hiši, sam pa sem mu sledil, ko je bil mesar že zapleten v pogovor z domačimi. Ko sem prestopil prag dimnice, je bil pobeg nemogoč, saj me pri tako pasjem vremenu nihče ni pričakoval. Hartmann je nosil s seboj tudi velik cekar, v katerega je polagal jajca, ki jih je kupil od gospodinj, in tako ženski spol priklepal nase. S Hartmannom sva začela z agitacijskimi pohodi dober mesec pred volitvami. V najboljšem primeru sva dnevno obdelala tri volivce, ker so remšniški domovi raztepeni po hribih z globokimi vmesnimi grabami. Zavedni gruntarji so se zavezali, da bodo osebno prinesli volilni listek na volišče, od omahljivcev v tretjem razredu pa sem dobil podpisana pooblastila, ki sem jih na dan volitev predložil volilni komisiji.

Nekaj dni pred volitvami je bila agitacija zaključena in obiskan vsak volivec

občine Remšnik. Pri zamudnih in skrajno mučnih obiskih je bilo največ vredno, da Marenberžanom nihče ni nesel na nos naše agitacije, pač pa so bili prepričani, da med zasneženimi Remšničani nihče ne spodbuja ljudi na volišče ali pobira pooblastil. Upali so, da bodo na volitvah zmagali, ker se večina domačinov na dan volitev sploh ne bo prikazala. Volilni dan pozimi 1913 je bil veder in jasen kot ribje oko. Okrog desete ure dopoldne so marenberški volilni upravičenci v gosjem sprevodu prigazili na greben do farne cerkve. Vsak se je z desnico oprijemal dolge pohodne palice in nosil nahrbtnik, v kateri so imeli kopune, kuhano svinjino, buteljke in nabite možnarje ali topiče. To je bila oprema za proslavitev pričakovane volilne zmage. Predsednik volilne komisije je bil učitelj na nemški šoli v Breznu Hernaus, v komisiji pa so bili še stari župan in občinska odbornika.

Marenberžani so bili nadvse presenečeni, ko so na volišču v Gröglvi krčmi pri cerkvi zagledali množico volivcev, ki niso hoteli pokazati svojih volilnih listkov, temveč so jih oddajali že podpisane in opremljene z listo prihodnjih občinskih odbornikov. Ko sem prispel še jaz s številnimi pooblastili, je njihova nejevolja privrela do izbruha. Prijeli so me in tiščali skozi vrata. Preden sem priletel na svež zrak, sem slišal, kako se je Hernaus pridušal marenberškemu velikašu Schoberju: »Naš brezniški Rihard Sonns ima veliko hubo na Remšniku in voli v prvem razredu. Ni hotel na volišče z izgovorom, da njegov glas tako in tako ne bo odločal. A ravno zaradi njegovega glasu smo v prvem razredu propadli. Rekel mi je še, da je Remšnik slovenska domena in se ne mara zameriti poštenim Slovencem.« Rihard Sonns je bil nemški luteranec in župan v Breznu.

Mene niso več spustili na volišče, a je moja pooblastila predal volilni komisiji župnik, ki se ga niso upali lotiti. Marenberžani so se že pred zaključkom volitev pobrali z Remšnika s polnimi nahrbtniki, pa tudi v krčmi niso nič jedli in le malenkost pili, čeprav so prehodili triurno pot v visokem snegu. Ko so se drug za drugim vlekli po grebenu, sem streljal z lovsko puško pred župniščem. Nekateri osramočeni Marenberžani so se ozirali in mi žugali, drugih incidentov pa ni bilo. Slovenci smo zmagali v vseh treh volilnih razredih in potrdili, da bo obmejna občina ostala slovenska. Marenberški volivci so vložili pritožbo, v kateri so me obtožili izvajanja terorja nad volivci, ter zahtevali razpis novih volitev, in to v poletnem času, ko je hribovski Remšnik zlahka dostopen. Pritožba je bila rešena šele leta 1916 med prvo svetovno vojno. Volitve so bile potrjene, obmejni Remšnik pa je ostal dokumentirano slovenski!

OBISK PERNIC, SOBOTE IN SVETEGA JERNEJA OB DEKANIJSKI VIZITACIJI

Ko sem bil kaplan na Remšniku, je bil marenberški dekan Avguštin Hecl. Tedaj je bil star že več kot šestdeset let, nizke postave, gledal je izredno hudo, po srcu pa je bil dobričina in priljubljen pri dekanijski duhovščini. Hecl me je poleti 1912 povabil, da ga spremljam na dekanijski vizitaciji na Pernice, v Soboto in k Svetemu Jerneju nad Muto. Menil je, da bo pot zame poučna, ker bom spoznal od prometnih in kulturnih tokov odmaknjene kraje, ki jih običajno obiščejo le tisti, ki jih v to silijo služba ali opravki. Oglasil sem se torej pri njem v Marenbergu neko nedeljo zvečer, ker sva hotela na pot v ponedeljek zgodaj zjutraj.

Edina dekanova prtljaga je bila velika marena, ki mu je služila za palico, dežnik in sončnik. S palico v roki sem prisedel k njemu na voz. Dekanov »šimelj« naju je potegnil do Osrajnika na Muti, od koder je bilo treba pešaćiti na Pernice po zelo strmi stezi dobre tri ure, ker sva se premikala počasi, postajala, se pogovarjala in uživala čudovit razgled na Dravsko dolino in koroške planine. Čudil sem se, kako je majhen in že prileten gospod krepko stopal po strmih stezah in mi ob tem neprestano pripovedoval zanimivosti iz dušnega pastirstva.

Po poldrugi uri sopihanja se je dekan ustavil s pozivom, naj se le pošteno oddahneva, ker se bo vsak čas začel slovesni sprejem dobrih Perničanov, ki nas bodo v procesiji pospremili v perniško cerkev. Ni še končal napovedi, že so od cerkve zagrmeli topiči in zazvonili zvonovi, godba na pihala pa je udarila koračnico. Od fare se je začela proti nama pomikati dolga procesija z banderami in s šolsko mladino ter z župnikom na čelu. Izrazil sem začudenje nad veličastnim sprejemom. Dekan je pojasnil, da je na Pernicah ob dekanovi vizitaciji vsako leto tako. Perničani nimajo birme, zato z vsemi častmi sprejemajo dekana, ker pač škof ne prihaja v njihov kraj.

Ko se nama je sprevod približal, je dekana najprej pozdravil župnik, nato v belo oblečena šolarica, cerkveni ključar in župan cerkvene občine Mlake, kamor so spadale Pernice. Po pozdravih smo med igranjem koračnic in pritrkavanjem zvonov krenili navzgor proti cerkvi, kjer se je ta dan zbrala vsa fara. Namesto dekana sem pridigal jaz, seveda v slovenščini, ker so bile Pernice odločno slovenske. Maševal je dekan, ki je nato spraševal šolarje nauk o veri, prisotni starši pa so bili veseli, ker so otroci dajali jedrnate odgovore. Dekan jim je ob koncu izrekel priznanje, ker so kljub težavnim potem vestno pošiljali otroke k verouku. Med igranjem godbe smo uživali razgled z visokih Pernic, ki so bile znane po živinoreji. Po tamkajšnjih planinah so bili obsežni pašniki z izdatno pašo. Nisem videl razklopotane domačije,

kar je bil znak blagostanja. Tudi med obedom pri župniku je pred farovžem igrala godba slovenske narodne pesmi in žal mi je bilo, da sva se takoj po kosilu odpravila na dolgo pot proti Soboti.

***

Pot s Pernic v Soboto je sicer zelo lepa. Vodi skozi smrekove gozdove in se polagoma spušča. Več Perničanov z župnikom na čelu naju je spremljalo proti Dvopotočju, od koder sva se povzpela proti Soboti, ki leži na hribovski planoti. Po urah položnega sprehoda sva se pogreznila v globoko in hladno grapo, iz katere je odmevalo bobnenje dveh gorskih potokov. Prišla sva v Zweibach, kjer se združita hudournika v mogočen potok, ki teče proti Muti in je bil pogonska sila za Erberjevo železarno. Ob spojitvi potokov je stala obsežna in visoka hiša s kovačnico in gospodarskimi poslopi. V hiši je bila trgovina in krčma. Tam je kar mrgolelo voznikov, gozdnih delavcev, gozdarjev in lesnih barantačev. Živa duša ni govorila slovensko.

Lastnik velikega obrata je sprejel dekana kot starega znanca. Peljal naju je v posebno sobo, kjer je že čakal soboški župnik Adlasnik, ki je bil tedaj edini lavantinski duhovnik in ni dobro obvladal slovenščine. Rodil se je sicer v Ljubljani, a je bil sin železničarskih staršev iz Pontebbe. Več let je kaplanoval na Muti, od koder je prišel za župnika v ponemčeno Soboto oziroma Sopoto. Pogoščena sva bila s postrvmi z vsemi mogočimi dodatki. Pili smo najboljšo vino in pred slovesom celo šampanjec. Bila je že tema, ko smo krenili po kolovozni poti navzgor proti Soboti. Po dobre pol ure strmine smo prispeli na gosto poraslo planino, preko katere je vel veter. Po pešpoti med travniki in pašniki smo bili kmalu pri čedni cerkvi z župniščem, ob katerem je stala mogočna lipa in skoraj nova dvorazredna nemška šola. Dekan je bil utrujen in se je podal k počitku, mene pa župnik ni izpustil, pač pa sva se nacejala z vinom in razpravljala malodane do zore.

Debelušni Adlasnik se je dobro počutil med soboškimi hribovci, med katerimi je bila večina dobro stoječih kmetov, ki so se ukvarjali z živinorejo in s prodajo lesa. Župnik je zatrjeval, da je pri njih v cerkvi, šoli in osebnih stikih vse usmerjeno nemško, le nekaj starih očancev in babic je še, ki znajo slovensko in se spominjajo, da so v Soboti poslušali slovenske pridige in govorili slovensko. Zakaj so duhovniki v cerkvi opustili slovenski jezik, mi ni znal pojasniti, vendar je več deset let obstoječa nemška šola opravila svoje delo, ki se mu ni nihče postavljal po robu. V soboški cerkvi sem tudi sam pridigal nemško, prav tako je v nemščini potekalo spraševanje šolske mladine. Tudi za Sobočane je bila vizitacija praznik. Vsi so se zbrali pri obhajilu in poslušali otroke. Po cerkveni slovesnosti sem se pomešal med

ljudi in se jim skušal približati s slovenskimi vprašanji, a me je vsak zavrnil: »Pri nas morate govoriti nemško, če hočete, da se bova razumela.«

Pri kosilu ni bilo veselega razpoloženja, saj je bilo omizje pod vtisom nedavnega zločina, kakršnega Sobota do tedaj ni doživela. Nedaleč od cerkve je prebival imovit kmet brez otrok, ki je imel dva rejenca, fantka in deklico, ki naj bi postala dediča njegovega imetja. Otroka sta bila deležna stroge vzgoje. Pred dnevi pa so med borovničevjem v bližnjem gozdu našli osemletno rejenko, zabodeno z žebljem naravnost v srce. Nihče ni posumil, kdo bi lahko storil zločin, čeprav se je desetletni rejenec ob najdbi trupla čudno obnašal. Pri obdukciji pa je bilo ugotovljeno, da je bil otrok pred umorom posiljen. Sodnik je trdo prijel rejenca, ki je brez obžalovanja priznal, da je sestrico zvabil v gozd in jo zlorabil. Ker je dekletce bridko jokalo, jo je zabodel z žebljem, ki ga je imel slučajno pri sebi. Mladostnega zločinca so na dan vizitacije odpeljali v Gradec v popoljševalni zavod.

***

Po kosilu sva morala na pot, če sva hotela še pred nočjo doseči Sveti Jernej kot zadnjo postajo vizitacijske poti. Pot iz Sobote proti Svetemu Jerneju pelje nekaj časa po ravnini mimo lepo urejenih kmečkih domov. Tudi ob vznožju s smrekovino porasle vzpetine je stala skoraj nova hiša z vrtom in gospodarskimi poslopji. Tam sva postala, dekan pa je razlagal: »V tej hiši prebiva mlad kmet, ki je imel lani v tem času ohcet. Ko sem mu čestital in odklonil udeležbo na gostiji zaradi pomanjkanja časa, mi je obljubil, da mi bo čez leto in dan, ko bom spet na poti k Svetemu Jerneju, podaril steklenico domačega brinjevca. Moram ga poiskati, da ga spomnim na obljubo.«

S kljuko dežnika je začel trkati po vežnih vratih. Z dvorišča sta prihitela mlad moški in njegova ljuba žena v prazničnih oblekah. Neznanec je nosil na pladnju z brinjem okrašeno litrsko steklenico in dva kozarčka. Pozdrav je bil poln veselja in smeha. Dekan je vprašal kmeta: »No, Lovrenc, je prijetno biti mlado oženjen?« Vprašani se je veselo začudil: »Ljubi dekan, kako morete vprašati kaj takega, saj vendar niste preizkusili zakona?« A se je dekan odrezal: »Kako da ne? Več kot štirideset let sem že srečno poročen z materjo Katoliško cerkvijo!« Povabljen sva bila v hišo, a sva morala naprej, zato sva kar stoje popila šilce soboškega brinjevca, steklenico pa vrnila gostitelju. Dobri Lovrenc je vztrajal, da morava vzeti žganje s seboj, a se je dekan branil, češ da mu zadostuje Lovrenčeva dobra volja. Nazadnje je Sobočan steklenico porinil v moj žep kot okrepčilo na dolgočasni in dolgi poti proti Svetemu Jerneju.

Za Lovrenčevim domom je kolovoz krenil v hrib s smrekovim gozdom. Objel naju je hlad, med potjo sva srečevala izredno debele in visoke smreke, med katerimi so naju gledale vitke breze. Dekan je povedal, da sva v Hirschlerjevih gozdovih, ki se raztezajo od Sobote do marenberških Treh kraljev in dlje. To nepregledno lesno bogastvo načrtno izsekavajo in na splavih po Dravi odvažajo v Slavonijo. Na senčni poti, ki ponoči ni prehodna, nama je Lovrenčev brinjevec prišel prav, pot pa nama je krajšala tudi dekanova neumorna pripoved. Med drugim me je sopotnik pripravljaj na prihod v župnišče pri Svetem Jerneju, kjer je bil župnik visokorasli Ivanc.

Izvedel sem, da bova takoj po prihodu pogoščena s kosilom: z juho in rezanci ter govedino z dodatki, s svinjsko pečenko in solato, s kuretino in z vročimi krapci. Nato bova poslušala župnikov pozdrav, ki se bo raztegnil na dobre tri četrt ure. Gostitelj nama bo v burni navdušenosti povedal vse, kar pozna narodnobudnega in slovenskoliterarnega. Ne bodite nejevoljni, je dejal dekan, kaj hočemo, zgovorni gospod mora vsaj enkrat letno priti do daljše napitnice. Razložil mi je natančen program, ki se ga bo treba držati pri Svetem Jerneju, za marenberškega dekana najbolj odvratnem in dolgočasnem kraju, kar jih je videl.

Šentjernejsko samoto bi lahko prenašal edino učenjak, ki bi se poglobljal v študij, svetnik, lovec ali obrtnik. Župnikov predhodnik je bil obenem učitelj in si je dolgačas preganjal z delom za mladino, sedaj pa tudi tega ni več, ker je pri Svetem Jerneju pravi šolnik, ki uči v Hirschlerjevi lovski hiši, kjer tudi stanuje in krčmari. V tej stavbi je obenem skladišče živil za gozdne čuvaje, lovce in delavce, ki jih je v poletnem času veliko v tem samotnem kraju. Pozimi pod visoko snežno odejo pa je hudo, ko je šentjernejski puščavnik privezan na farovž in zaradi zametov ne more niti do streljaj oddaljene cerkve.

Da bi se tamkajšnji duhovnik zapil, je skoraj nemogoče, saj nima toliko denarja, alkoholnih pijač pa do nedavne otvoritve zasilne krčme v lovski hiši sploh ni bilo mogoče dobiti. Po vino, pivo ali žganje je bilo treba pešaćiti v pet ur oddaljeno Muto ali sosednji nemški Lovrenc, ki je spadal pod sekovsko škofijo. Tam je mnogo lepše in bolj razgledno kot pri Svetem Jerneju, a je kraj prav tako neke vrste kazenska ekspozitura, kamor je goriški škof pošiljal samostanske čudake, ki jim obiski šentjernejskih župnikov niso bili ljubi. Med poslušanjem dekanove razlage o razmerah pri Svetem Jerneju naju je presenetil župnik Ivanc, ki nama je v bojazni, da naju preseneti tema, prišel nasproti. Hoja v troje ni bila več tako zabavna. Dekan in župnik sta hodila vstric po ozkem kolovozu, sam pa sem bil prepuščen gozdni

tišini, ki je ni zmotil ne ptič ne neverica ne zajec in ne srna. Bil je že mrak, ko smo prispeli. Od Lovrenčevega brinjevca ni ostalo niti kaplje več.

O, ljubi Sveti Jernej, v kakšno samoto so ga stlačili pred stoletji! Na vrhu več kot tisoč metrov visoke planine so le toliko izsekali smrekov gozd, da so na krčevini pozidali pritlični farovž z vrtom, nekoliko proč je lovska hiša in pred njo velika stoletna lipa. Desno od župnišča je manjše pokopališče, ograjeno z živo mejo, in lesena mrtvašnica, v kateri je tedaj bival gotovo dva metra visok stari grobar, mežnar in ministrant. Od tam vodi pot do starodavne cerkvice sv. Jerneja v Radvanju, ki je bila ena sama revščina. Pri ogledovanju gorske pustinje me je pretreslo po vsem telesu. Scela sem se priključil dekanovi sodbi, da je kraj kazenska kolonija, kjer je hudo in pusto v vsakem letnem času!

V župnišču je zaudarjalo po plesnobi, ki je ni mogel pregnati še tako omamen vonj pečenega mesa. Sobe so bile skromno opremljene, miza pa lepo pogrnjena. Čeprav je bil že večer, smo začeli s kosilom, ki se je prileglo po dolgi poti. Po govedini s krompirjem in kuhanim hrenom je župnik natočil posebne kelihaste kozarce, si popravil hlačni pas, potrkal po kozarcu in začel napitnico, držec se krepko za mizo. Dekan me je sunil z nogo pod mizo in šepnil: »Zdaj je začel teater!« Govornik se je vedno bolj razvnel in naju bodril k narodni zavednosti in delu za ljubi slovenski narod. Dekan me je drezal, mi mežikal in me spominjal: »Ali vam nisem napovedal, da bo tako?«

Njegove opazke so mi ob vsej resnosti napitnice izvabliale nasmeh, da me je govornik resno oštel: »Januš, imel sem te za bolj resnega, sedaj pa se posmihaš mojemu narodnemu navdušenju!« Dekan je brž potolažil užaljenega župnika, da je nadaljeval govor s prehodom na slovensko literaturo, iz katere nama je med krepkimi kretnjami zrecitiral vse, kar mu je bilo znanega. Tudi v tem delu govora me je dekan drezal z opazkami, ki sem jih siloma požiral, da se niso razletele v očiten posmeh. Natanko tri četrt ure je trajalo, preden je govorec resno zgrabil čašo in smo jo zaslužno izpraznili do dna ob glasni pohvali župnikovega truda za blagor našega naroda in razcvet našega slovstva.

Jedli in pili smo po natančno napovedanem programu, nakar se je dekan lotil pregledovanja matičnih knjig, medtem ko sem se sam oklenil farne kronike v prepričanju, da mora biti obsežna. Presneto sem se motil! Šentjernejska kronika je bila kolikor mogoče kratka in nezanimiva. Le eden od kronistov je opisal zimo, ko ga je sneg tako zasul, da se ni mogel sam rešiti izpod debele snežne odeje. Župnišče je bilo do strehe zameteno. Po več dnevih so župnika odkopali gozdni delavci, ki so se povzpeli na streho in ujetnika priklicali skozi dimnik.

Nočni počitek je bil kratek, vstal sem že ob sončnem vzhodu. Od cerkvice se je odpiral razgled v dolino in na koroška pogorja. Pred seboj sem imel Pernice tako blizu, da bi lahko tamkajšnjemu župniku stisnil roko, in vendar je bila med obema krajema tako globoka grapa, da bi za pot navzdol in spet navzgor potreboval deset ur. Odpravil sem se pred oltar, da bi maševal. V vlogi mežnarja in ministranta je nastopal že omenjeni dolgin, ki se je pri spovedi z glasnim ropotom vrgel na vse štiri po lesenih stopnicah pred oltarjem. Prepričan sem bil, da ga je oplazila kap. Šele ko se je oglasil z mogočnim glasom v confiteorju, sem uvidel, da je moj ministrant spokornik. Po vstopnih molitvah se je spet vzravnal in do konca maše lepo stregel ter pobožno molil.

Šentjernejčani so napolnili cerkvico do zadnjega kotička in še precej jih je ostalo zunaj nje. Pridigal sem dvojezično, tako je potekalo tudi spraševanje šolarjev. Po maši sem prehodil celotno planino, kolikor je bilo ravnine po grebenu, a nisem iztaknil niti kotička, kjer bi z veseljem posedel in užival gozdno samoto. Kosilo smo opravili že pred dvanajsto uro, nekoliko posedeli ob vinu, nato pa sva se z dekanom poslovila od šentjernejske samote z željo župniku, da bi dobil kmalu nižjo in lažje dostopno faro, kar se je tudi zgodilo.

Ob spustu proti Muti kolovoz ni vodil po gozdovih, ampak ob robu poseke, na več mestih zatrpane z nagrmađenimi plohi, pripravljenimi na odvoz. Zaradi kupov lesa sva morala delati velike ovinke, da sva se lahko spustila v globoko grapo, iz katere je žlobudral potok, ob katerem sva na prijaznem hribu visoko pred seboj zagledala cerkev svetega Primoža, podružnico župnije v Muti. Morala sva se strmo vzpeti, zato naju je kmalu oblival pot po vsem telesu. Stopala sva počasi in že dolgo, ko nama je v uho udarilo streljanje iz topičev in zvonjenje, kar je bilo znak, da so naju opazili tudi vrli Primožani, ki streljajo in zvonijo dekanu v pozdrav. Popoldne sva že bila pod gostoljubno streho mežnarije, kjer je bil prisrčen sprejem in pogostitev pozno v noč, da sva se ob slovesu v temi težko dotipala do ceste, kjer naju je čakal dekanov »šimelj« in naju v kočiji potegnil v marenberško župnišče. Dekanijska vizitacija najbolj zakotnih in skritih lavantinskih župnij se je v celoti odvila v vedrem poletnem vremenu z naravnost škofovskimi sprejemi in pogostitvami.

POSLIKAVA ŠOLE NA MUTI

Šolski upravitelj slovenske šole na Muti Zvonko Hren me je poleti 1913 spomnil na oblubo, da opremim hodnik in prostore cirilmetodijske šole s slikami naših

velikih mož ter citati slovenskih narodnih in umetnih pesmi. Pripravil sem se in sporočil naročniku, naj me pričakuje. Lepega dne pa se je na Remšniku oglasil na obisku kaplan z Mute Dolfe Gril, ki je bil pred menoj remšniški kaplan. Dogovorila sva se, da v času mojega dela na Muti menjava kaplanski mesti, in to brez obvestila mariborskemu ordinariatu. Dolfe je bil prav vesel, da je lahko nekaj tednov preživel pri svojem prejšnjem župniku Podvinskem, s katerim sta bila velika prijatelja. Mene pa je Dolfe že vnaprej prestrašil, da v župnišču na Muti ne bom zdržal do konca zaposlitve.

Na Muti je bil župnik Hurt, po rodu Čeh. Gospod je imel več kot petdeset let, gluhi je bil kot kamen, sicer pa dobričina. Ob počasnem izgovarjanju nemških besed se je bilo mogoče z njim sporazumeti, saj je gluhi gospod bral z ustnic. Z nekaj vaje je pogovor gladko tekel. Hurt je bil dober pravnik, zato mu je ordinariat pošiljal za rešitev najbolj zamotane pravne zadeve. Druga njegova posebnost je bila skrb za pokopališče okrog cerkve. Po njegovi zaslugi je bilo najbolj vzorno urejeno v vsej Dravski dolini in okrašeno z nagrobniki, nasadi in zelenjem. Gospod je vse popoldneve prebil na pokopališču, kjer je lastnoročno urejal in popravljaj poti in rastje. Mučno pa je bilo gluhega siromaka poslušati pri glasni molitvi in pridigi, saj se je zadiral, kjer se ne bi smel. Vendar so se farani navadili tudi tega in je bil njihov ljubljeneec.

Na Muti skratka ni bil strašilo dobri župnik, pač pa njegova gospodinja Julka. Župnik ji je dal v najem župnijsko posest, v zameno pa sta bila on in kaplan pri njej na hrani. Gospodična Julčka je bila že v jesenski življenjski dobi, nemškega govora, na dolgo potegnjena, suha kot trlica, imela je globoko vdrte črne oči, iz katerih je metala hude poglede. Obednica je bila v pritličju, vanjo se je prihajalo skozi kuhinjo po dveh stopnicah. Obed in večerja sta bila točno ob uri. Julka je postavila dobro pripravljena jedila na mizo in sedla v nižje ležeči kuhinji na stol, da je lahko opazovala gospoda pri jedi.

Kaplan po večerji ni dobival ključa za izhod. Če je odšel v gostilno ali zasebno družbo in se zadržal po deveti uri, je moral potrkati na pritlično okno Julkine sobe. Gospodinja mu je odprla in ga natančno premerila, v kakšnem stanju se je vrnil. Tedaj ga ni oštevala, pač pa toliko bolj opoldne pri kosilu, pri čemer se je gluhi župnik jezikanju izognil. Že po juhi je začela Julka gristi kaplana, dokler ni besni jedec odrinil kosila in zbežal v svojo sobo. Julka je najraje uprizarjala scene, ko je bilo na mizi kaj dobrega. Če je uspela prepoditi kaplana, je njegovo porcijo pospravila sama. Ni bilo kaplana na Muti, ki se ne bi pritoževal zaradi Julkinega šikaniranja.

V njeni dobi so se na Muti kaplani pogosto menjavali, kar je metalo slabo luč na župnika, ki je bil prepričan: »Če babjega hudiča zapodim, pride drugi še hujši.«

Tako mi je razložil Dolfe, preden sem si oprtal slikarski nahrbtnik in jo mahnil peš z Remšnika na Muto, kjer sem bil v župnišču prijetno ter gostoljubno sprejet tako od župnika kot gospodinje. Z gospodom sva se hitro ujela v izmenjavanju besed s počasno izgovarjavo. Pričel sem z delom v šoli in načrtoval, da ga bom v treh tednih zaključil. V župnišču sem stanoval in res dobro jedel ter bil točen pri obedu in večerji. Zvečer sem se vračal utrujen od celodnevnega plezanja po lestvi, zato sem hodil zgodaj v posteljo. Nekega večera pa me je delodajalec Zvonko ob odhodu z dela ušcipnil: »Januš, bojiš se Julke in si ne upaš z menoj po večerji na pivo ali vino v krčmo.« Njegova puščica je bila zame kot rdeča ruta za purana, zato sem se brž odrezal: »Nocoj pridem, da ne boš mislil, da sem zajčje sorte!«

Po večerji sem prosil Julko za ključ vežnih vrat, a ni želela niti slišati za to: »Saj veste, katero okno je moje. Potrkajte in vam bom odprla.« Zvonko je bil vesel, ko sem se pojavil v restavraciji, in me imel za junaka, ki ni zlezel pod klop pred hudo Julko. Razšla sva se po enajsti uri z zagotovilom, da se naslednji dan spet srečava, saj je človek po celodnevem delu potreben prijateljskega razvedrila. Hvala večnemu in ljubemu Bogu, da mi je pri rojstvu vcepil očetovo dobro voljo, če sem užival alkohol. Ob vrnitvi iz krčme nisem bil zato nikoli razdražen, pač pa židane in potrpežljive volje.

Pogumno sem potrkal na Julkino okno in jo prosil, naj mi blagovoli odpreti. Prižgala je svečo in že je bila pri vratih. Njena naglica je bil dokaz, da me je čakala. Pogledala sva si v oči, pri čemer so bile njene tako srdite, da se je komaj premagovala, da me ni oštela. Ne vem, kaj me je prešinilo, da sem preklasto Julko, ki je v roki držala svečnik, pograbil okrog pasu, pričel žvižgati valček in jo vrtel v taktu po kamniti veži. Ni se mi skušala izviti in v kolobarjih je šlo vedno hitreje, da je že grozila nevarnost, da pade goreča sveča na tla. Končno me je prosila: »Izpustite me, da si oddahnem. Kaj hočete z menoj?« Odgovoril sem: »Julka, ne izpustim vas, dokler mi ne boste povedali s prijaznim pogledom, da niste hudi name.« Glasno se je zasmejala in rekla: »Saj nisem prav nič huda. Spremila vas bom v sobo in odnesla čevlje, da jih osnažim.«

Tako je tudi bilo. Julka je stopala po stopnicah v prvo nadstropje z lučjo, jaz pa za njo. Ko je odnesla čevlje, se je vrnila s steklenico slivovke in mi točila požirke za boljše in umirjeno spanje. Zahvalil sem se ji za prijazno postrežbo in smehljaje sva si voščila lahko noč. Podobno se je ponovilo vsak večer, če sem se vračal iz družbe, le plesala nisva več po veži, ker tudi ni bilo treba, saj me je dobra Julka sprejemala kar

najbolj prijazno in me krepčala s slivovko za dobro spanje. Naklonjeno razmerje med nama z Julko je kmalu opazil ljubi Hurt in me некоč vprašal: »S kakšnim strupom pa si krstil hudo Julo, da se ti samo smehlja in te nikoli ne zbode z ukorom?« Smejal sem se in župnik je takoj uganil, da se držim preizkušenega recepta: za kaplana je najboljša, če se razume z gospodinjo!

Za odličen odnos med Julko in začasnim kaplanom je že prvo nedeljo, ki sem jo prebil na Muti, izvedel ves nemški trg. Kajti dobra Julka me je po večernicah povabila v krčmo pri dravskem mostu. Spekla je piščanca, skuhala svinjsko meso ter klobase, nato sva na veliko župnikovo začudenje krenila proti Dravi. Med potjo sta se nama vsaka s svojo košaro pridružili debelušasta gospa Wiegele in gostobesedna gospodična Skaza z Mute. Tik ob lesenem mostu proti Vuzenici je bila dobra gostilna z lepim razgledom na Dravo in Pohorje. Tam sem doživel pravcato ohcet z dobrotami v mesu, sladkarijah in vinu. Zabavali smo se veselo in med smehom kot na gostiji. Gostje so strmeli v našo mizo in niso mogli verjeti, da se huda Julia zabava z mladim kaplanom ter ga gosti z vse mogočimi božjimi dobrotami. Pozno ponoči smo se vrnili v farovž, kjer smo zaključili nedeljsko druženje pri črni kavi. Z omenjeno družbo sem bil trikrat v krčmi pri dravskem mostu in niti enkrat mi gostiteljice niso dovolile, da bi plačal za nedeljsko ceho.

V zahvalo za izkazano prijaznost, postrežbo in gostoljubnost sem dobri Julčki, ki sem jo ukrotil s plesom, poslikal župnijsko kuhinjo s plešočimi palčki. Tudi slikarsko delo v slovenski šoli je napredovalo in bilo zaključeno v treh tednih, vendar se mi ni mudilo nazaj na Remšnik. Zvonko je bil zadovoljen s slikami in spodbudnimi napisi. Poslikavam je bila namenjena trajnost, a je zaradi nemške nacionalne zagrizenosti gotovo niso dočakale. Kaplan Adolf Gril pa je po mojem pripovedovanju tudi uvidel, da sta dobrota in dobra volja edino uspešno orožje zoper še tako razdražene ženske. Dobra Julka me je po prvi svetovni vojni nekajkrat celo obiskala v Mariboru v Cirilovi tiskarni. V krčmi sva obujala spomine na stare čase, gostja pa je dovolila, da sem poravnal zapitek.

NARODNI SVET ZA DRAVSKO DOLINO

Nekaj let pred prvo svetovno vojno Slovenci nasploh niso bili več na trhljih gospodarskih temeljih. Zadrugištvo in ustanavljanje kmečkih posojilnic ter hranilnic je bilo v polnem razmahu. Iz blagostanja Slovencev sta pognali narodnoobrambni organizaciji Družba sv. Cirila in Metoda ter Slovenska straža, katerih naloga je bila,

da skrbita za slovensko šolstvo v ogroženih obmejnih krajih in pazita, da obubožanih slovenskih posestev na mejah ne bodo pokupili Nemci, še zlasti ne Schulverein in Südmark. Najbolj se je po narodno ogroženih mejah razširila Družba sv. Cirila in Metoda, ki je bila imovita in je uspešno preprečevala ponemčenje obmejnih otrok. Slovenska straža je bila znatno mlajša, a je prav tako z denarnimi prispevki zadrževala napredovanje Nemcev v Šentilju v Slovenskih goricah.

V Dravski dolini se je Družba sv. Cirila in Metoda dobro uveljavila s šolo na Muti in z nakupom stavbišča za pozidavo slovenske šole v luteranskem nemškem Marenbergu. Slovenska zemlja ob gospodarsko šibkem levem bregu Drave je bila od nekdaj prepuščena nemškemu bogatašem. Da bi imeli Slovenci vpogled v slovensko posest, ki je bila iz različnih razlogov naprodaj, je bil nekaj let pred prvo svetovno vojno osnovan Narodni svet za Dravsko dolino, še posebno za marenberški okraj. Tamkajšnja slovenska inteligenca, zavedni kmetje in duhovniki so ob ustanovitvi sveta v Vuhredu sklenili oblikovati evidenco slovenskih posestev, posebej na levem dravskem bregu, ki so bila naprodaj. Za nakup je bilo tedaj sorazmerno lahko dobiti slovenske kupce, saj je bil denar na razpolago v slovenskih denarnih zavodih. Narodni svet je bil potemtakem ustanova, ki je skrbela, da je pri nakupu slovenske zemlje ne bi prehitela nemška roka. Za vsak primer je moral Narodni svet prodajalcu ponuditi več kot Nemci in tako ustaviti porast nemških hub v obdravskih krajih.

V Vuhredu je bil odbor Narodnega sveta izvoljen iz uglednih slovenskih mož kot varuhov slovenske obmejne zemlje. Za predsednika so enoglasno izbrali Antona Podvinskega, župnika na Remšniku, ki je bil znan kot iskren, delaven in neustrašen borec za slovenske pravice. Narodni svet je takoj začel z delom in imel že kmalu pripravljen seznam zemljišč v Dravski dolini, ki so prišla v poštev za nakup. Nemci v okviru organizacij Schulverein in Südmark so se ustrašili osnovanja sveta, vendar je bil agilnemu in uspešno delujočemu slovenskemu organu odmerjen kratek življenjski rok, ker je prva svetovna vojna vsa narodnoobrambna društva prisilila v mirovanje.

RUŠKA KOČA

Planinstvo je bilo pod staro Avstrijo še v povojih in šele zadnja desetletja pred razpadom države so začeli Nemci snovati planinska društva za razcvet hribovskega turizma. Nastajale so gorske koče za prenočevanje in preskrbo hribolazcev na razglednih točkah. Temu trendu so sledili tudi mariborski Nemci, ki so na Pohorju

postavili leseno Mariborsko kočo. Pred tem je bilo višinsko zbirališče mariborskega nemštva pri Svetem Bolfenku, pozidanem leta 1450. Pohorska podružnična cerkva, ki je od leta 1785 zaprta, je z leti propadala in se na pol porušila, medtem ko so se druge polovice polastili mariborski luterani. Ko je bila v Mariboru zgrajena protestantska cerkev, pa je Bolfenk postal planinska postojanka s hrano in pijačo ter z možnostjo prenočevanja.

Ko pa je na vrhu mariborskega Pohorja enkrat stala koča z razglednim stolpom, je bil to znak, da se nameravajo Nemci sčasoma polastiti vseh razglednih točk na zelenem Pohorju, ki je bilo varuh slovenstva. Ob nemški izzivalnosti in napadalnosti v slovenskem pogorju je Slovensko planinsko društvo videlo, da je nujno potrebno odpreti slovensko planinsko postojanko v bližini nemške Mariborske koče. V poštev je prišlo ruško Pohorje, ki je bilo v lasti bogatih Rušanov. Tamkajšnji Robnik, po domače Čander, je Slovenskemu planinskemu društvu pri Arehu podaril obsežno zemljišče, kjer je bila postavljena Ruška koča, zgrajena iz smrekovih tesanih hlobov in pokrita s škodlami. Slovenci smo jo obiskovali ne toliko zaradi razgleda in planinskega zraka, ampak da smo se spoznavali in kovali nove načrte za izgradnjo slovenskih izletniških postojank na Pohorju.

Ko Ruška koča še ni bila ometana, je ponoči močno pihalo skozi špranje, zasilno zamašene z mahom. Postelj še ni bilo, temveč smo ležali na slamnjačah in se odevali z grobimi koci brez rjuh. Slamnjače smo položili tesno drugo ob drugi, da smo se medsebojno gregli v hladnih planinskih nočeh. Po postavitvi Ruške koče smo se tudi rodoljubi iz Dravske doline v jesenskem času zbirali pri Svetem Arehu, kjer smo ostajali od ponedeljka do petka in razpravljali o prihodnjih nalogah in načrtih. Ruška koča je bila najljubše zbirališče dravskega Narodnega sveta. V zimsko zasneženem času je samevala, saj se ni tedaj turistom niti sanjalo o zimskem planinskem športu. Smučanje je bilo neznano. Nemci se v slovensko Ruško kočo niso utegnili zaganjati, ker je prej izbruhnila svetovna vojna, po njej pa je bilo konec nemškega nasilja tako na ravninah kot v planinah Spodnje Štajerske.

LOVIŠČA DRAVSKE DOLINE

Nemci v Dravski dolini so si pod staro Avstrijo prizadevali, da bi dobili v svoje roke vsa lovišča, ki so jih razumeli kot svoje razvedrilo. Na desnem bregu Drave se jim je načrt obnesel le deloma, ker je bilo preveč slovenske veleposesti, ki ni oddajala svojih lovov v zakup. Drugače je bilo na levem bregu, kjer so bili v občinah

gospodarji Nemci in so licitirali tudi občinska lovišča. Izjema je bil Remšnik, kjer je bil več desetletij zakupnik obsežnega lova remšniške občine župnik Jurij Žmavc, ki lova iz nacionalnih razlogov ni spustil iz rok, saj bi se sicer marenberški Nemci usidrali tudi v tej obmejni slovenski trdnjavi. Žmavca je nasledil Podvinski, ki ni bil samo zakupnik lova, pač pa tudi sam navdušen in preizkušen lovec, ki mu je zanimanje privzgojil oče, tudi sam priznan lovec.

Lovišča v Dravski dolini so bila družabna zbirališča. Po lovih so bile vedno skupne večerje, na katerih se je veliko razpravljalo o narodnostnih zadevah. Pomembnosti posedovanja lovišč so se zavedali tako Nemci kot Slovenci. Nemci niso vabili slovenskih lovcev in tudi Slovenci ne nemških. Vsak je ostal pri svojem in je trdno držal, kar je enkrat imel. Kako hud nacionalni poraz je bila izguba lovišča, naj pojasni primer. V Breznu ob Dravi je bilo nad farno cerkvijo na hribu veleposestvo, ki je bilo nekoč last Vohovih ali po domače Dietnerjevih. Zaradi zgodnje smrti zadnjega Dietnerja, katerega dedinja je bila še mladoletna, je bila posest z lastnim lovom naprodaj, za kar je izvedel Narodni svet in poiskal kupca. To je bila priletna Slovenka Karat, samska gospodična iz Lučan, ki je pogosto bivala v Marenbergu. Na prigovarjanje Narodnega sveta je kupila Dietnerjevo posestvo in ga upravljala s pomočjo majerja.⁸⁴ Sredi decembra je povabila premožnejše slovenske lovce iz Vuzenice in Vuhreda na Dietnerjevo hubo na lov na srnjad in zajce.

Župnik Podvinski kot predsednik Narodnega sveta se zaradi mučnega revmatizma ni mogel odzvati povabilu, zato je na lov v Brezno poslal naju z remšniškim pekom Hartmannom. A na dan lova je tako na gosto in v krpah snežilo, da ni bilo videti za pedenj pred seboj. Remšniška odposlanca sva upala, da se bo sneženje uneslo, preden bova na zbirališču pri brezniškem župniku. Naposled se ni z vlakom iz Vuzenice in Vuhreda pripeljal v Brezno niti en lovec, pač v prepričanju, da bo lov odpadel. Moj spremljevalec je vodil na povodcu cotastega rjavega braka in na vse pretege hvalil njegove lovske sposobnosti. Pričakala sta naju brezniška lovca Nandl in Ofov Jaka.

Hotela sva že kreniti proti domu, a nama je Nandl prigovarjal: »Nič ne de, če smo samo štirje in pes. V Dietnerjevem lovišču sem doma. Natančno vem za kotanjo, kjer se zadržujejo trije, štikli, dve srni in pok. Kaplan, zagotavljam vam, da boste prišli do strele, za to bom sam poskrbel. Gospodična Karat bi bila žalostna, če bosta odšla. Sinoči je z voli pripeljala iz Podvelke na svojo hubo petdeset litrov vina, ne vem koliko govedine in svinjine, piščance pa ima tako in tako na posestvu. Gotovo je pripravila obed za dvajset jagrov. Nama z Jako privoščita dobro kosilo in pojdit z nama, saj ni tako daleč, bomo pač štirje prav luštni.«

⁸⁴ Kmečki najemnik. Op. ur.

S temi besedami me je dolgi Nandl pridobil in krenili smo strmo navkreber po visokem snegu, da bi pričeli loviti. Presneto sem se potil, preden smo prispeli v Dietnerjev bukov gozd, ki se je raztezal proti vrhu planine, kjer še danes stoji velika hiša s številnimi gospodarskimi poslopji in pritiklinami. Med neprestanim sneženjem nas je Nandl razpostavil na stojišča. Hartmann je spustil psa, ki se dolgo ni oglasil. Nenadoma je zacvilil v znak, da se je pred njim dvignil zajec. Naenkrat je nad menoj, kjer je stal Hartmann, odjeknil strel. Zaslišal sem milo proseči cvilež psa, ki je bil očitno zadet. Cviljenje je čez nekaj minut potihnilo in nam povedalo, da žival nikoli več ne bo cvilila in preganjala zajcev. Potrti Hartmann mi je odkrito priznal, da je psa zamenjal za lisico. Želel je, da se odpraviva proti domu, saj danes ni lovske sreče. Gotovo bi ga poslušal, a že je bil Nandl na mestu, da me je zadržal, saj mi še ni utegnil prignati na strel srne in poka. Hartmannu sva zaželela srečno pot, mene pa je Nandl pod pazduho odvedel globlje v gozd. Lovski tovariš je odšel s hriba in klical za menoj, naj se pazim dolgega Nandla, da me ne poškropi s svinčem.

Po Hartmannovem odhodu je Nandl postavil preostala lovca tako daleč narazen, da nikakor ne bi mogla drug drugega škropiti s svinčenimi zrni. Ko sem se ugnezdil na novo stojišče ob debeli bukvi, mi je zabičal, naj bom miren, nato se mi je izgubil izpred oči. Pretekla je že dobra ura, o Nandlu in srnjadi pa ne duha ne sluha. Žal mi je bilo, da nisem sledil Hartmannu. Naenkrat je tišino prekinilo drsanje plohov po snegu. Jasno je bilo, da so gozdni delavci začeli s hriba spuščati bukove plohe, ki so glasno drčali navzdol po snegu in se s truščem ustavljali v obcestnem jarku. To je bil dokaz, da je toliko razbobnanega lova na Dietnerjevem posestvu dokončno konec. Vrgel sem puško na ramo in hotel oditi, ko zaslišim Nandlov: »Poglej navzgor, srni gresta!«

Srni sta tekli približno trideset korakov od mene. Nameril sem in se že pripravil na strel obljubljenega srnjaka, ki pa ni sledil srnama. Živali sta smrtno zadeti pobrcavali po snegu. Nenadna strela sta prekinila tudi spuščanje plohov. Ker Nandla ni bilo od nikoder, se nisem ganil s stojišča v upanju, da se bo prikazal tudi srnjak. Glasno drsanje plohov se je ponovilo in vendarle tudi Nandlov: »Pazi, srnjak prihaja!« Iz moje puške je odjeknil tretji strel. Zadeti srnjak se je zakotalil po hribu in Nandl ga je kmalu položil predme ter se pobahal, da je izpolnil obljubo. V zahvalo sem mu odstopil drobovino vseh treh »štiklov«, ki je po lovskem običaju sicer pripadala strelcu.

Priklicala sva Jaka in z ustrelenim plenom smo se začeli vzpenjati na Dietnerjev visoki dom. Lastnica se je čudila veliki lovski sreči samo treh lovcev, a nekoliko žalostna, saj je pripravila kosilo za dvajset ljudi. Bilo je že čez poldne, ko smo se po lovsko stoje krepčali v veliki sobi s ponujeno slivovko, da se ne bi prehladili.

Zasluženi obed smo pričeli s krepko govejo juho, v kateri so se kopali v Dravski dolini običajni rezanci. Gostiteljica nam je napovedala, da nas čakajo še govedina ter svinjska in kurja pečenka. Zdaj sem bil vesel, da sem ostal, saj sem bil deležen izredne lovske sreče in še izdatnega kosila. Gospodična je odšla v kuhinjo po govedino s prikuho, ko je zunaj zavpil moški glas: »He-ho, he-ho! Jagri se gostijo za mizo, zunaj na dvorišču pa kure pobira lisica! Je že zagrabila petelina!«

Opozorilo nas je pognalo kvišku. Že smo bili vsak pri svoji puški in potiskali naboje v cevi. Skočili smo na dvorišče, a obupni »he-ho« je odmeval po hribu navzdol proti grmovju in bukovemu gozdu. Sledili smo klicu v pripravljenosti na strel. Nevidni človek pred nami je glasno podil lisico, ki ni hotela izpustiti ugrabljenega petelina. Gonja se je vedno bolj poglobljala, a ni bilo videti ne goniča ne lisice. Nandl je nevoljno zmerjal: »Kje vraga tičiš, da te ne vidim!« Sledil je odgovor: »Tule pod pečevje hoče lisjak s petelinom. Morate ju videti. Po njem, sicer bo ušel!« Pognali smo se še mnogo nižje in prehajali v gozd, a slišali le »he-ho« – brez kričaća in lisjaka. Slednjič je vse potihnilo.

Pri sopihanju po strmini proti hiši, ki je trajalo dobre pol ure, sta Nandl in Jaka ugibala, kateri Brezničan nas je zvalil tako daleč od Dietnerjevega doma, kjer se nam je ponudil čisto drugačen prizor! Gostiteljica, dekla in majer so tekali okrog vogalov, a ne za kradljivim lisjakom, ampak za človeškimi lisjaki, ki jih ni bilo nikjer več. Domači so sledili nam lovcem, da bi videli, kako bomo streljali na lisjaka, domačija pa je medtem ostala prazna in nezastražena. Priložnost so pograbili dobro pripravljeni lopovi, ki so iz kuhinje odnesli vse, kar je bilo pripravljenega za kosilo, s kruhom in mastjo, sodčkom vina in preostankom žganja.

Jasno nam je postalo, da je bilo he-ho-janje za lisjakom z ugrabljenim petelinom pretkana potegavščina, ki nas je zvalila iz hiše, ki je postala prizorišče nemotene kraje. Gospodična Karat nam ni mogla ponuditi ne kosila ne pijače. Ni nam preostalo drugega kot pot pod noge v Brezno, kjer sta se Nandl in Jaka poslovila ter se izgubila vsak na svoj dom. Sam sem krenil v brezniško župnišče, kjer sem si opomogel, da sem bil naslednje jutro sposoben vrnitve na visoki Remšnik. Župnik je bil prepričan, da so tatove najeli Nemci, ki so se hoteli maščevati nad napovedanimi slovenskimi lovci in gospodično Karat, ker je z nakupom Dietnerjevega posestva Nemcem odvzela lovišče, kjer so se toliko let zabavali. V nemškem časopisju pa potegavščina le ni bila objavljena, ker smo bili prizadeti le trije neznatni lovci in gospodična Karat ter niti en slovenski imenitnik iz Vuhreda in Vuzenice.

MARENBERŠKI DEKAN AVGUŠTIN HECL

Bil je original posebne vrste. Ko sem ga spoznal, je bil po postavi majhen gospod star že štirinšestdeset let, krepkega zdravja in bistrega duha. Rad je govoril nemško. Človek bi mislil, da je nemškega mišljenja, a bi mu napravil veliko krivico. Nemško govoreči Hecl se je znal postaviti za slovensko stvar neustrašno kot malokdo. Marenberška duhovščina mu je bila vdana, v gmotnem oziru pa je bil velik revež. Pri že omenjenem konzumu dr. Josipa Somreka v Marenbergu je bil Hecl med glavnimi vlagatelji. Ob polomu trgovskega podjetja, osnovanega za okrepitev slovenstva, je bil dekan ob vse, česar ni pravočasno rešil s prepisom na gospodinjo. Kljub temu mu je finančno breme viselo za vratom do smrti. Nikoli nisem slišal, da bi se zavoljo tega pritoževal ali zameril dr. Somreku kot ustanovitelju in vodji podjetja. Rad in s ponosom pa se je Hecl spominjal svojega najljubšega kaplana dr. Antona Korošca, s katerim je bil v pisnih stikih; dr. Korošec ga je večkrat tudi obiskal.

Marenberžani so dekana spoštovali, čeprav so dobro vedeli, da je vnetega slovenskega prepričanja, a se je vendar rad z njimi pogovarjal in zabaval v nemškem jeziku. V Heclovih časih je bilo v Marenbergu štirinajst gostiln. Vse te večje in manjše oštarije je dekan, če je le bilo mogoče, dnevno obiskal, čeprav nikakor ni bil vdan alkoholu. Pač pa je bil radoveden, kaj se govori in godi po trgu. S kratko cigaro v ustih se je v prostem času sprehajal in v lokalih poklepetal, gostje pa so mu zaupali svoje težave in poslušali njegove šale, ki jih je znal odlično stresati. Vodja marenberške »lutriš« gospode Schober je dekanu celo kupil kočijo in »šimlja«, in to z mislijo: Če imajo vsi dekani kočijsko vprežno sredstvo, ga mora imeti tudi marenberški!

Dekanova posebnost je bila, da je bil ptičar. V župnišču je imel visoko in zelo veliko žičnato kletko, v kateri je frčalo, cvrčalo in se kljuvalo najmanj petdeset ptičev raznih velikosti, barv in petja. Gospod je zbiral ptičji zarod kot filatelist znamke in s pomočjo posebnega časopisa zamenjaval in prodajal svojo ptičjo zalogo v razne avstrijske pokrajine. Poznal je vsakega ptiča v naših krajih po navadah, petju, koristi in škodljivosti. Lovil jih je sam s pomočjo posebej prirejenih limanic in zank. Na Remšniku se je večkrat pojavil s pripomočki za lov na krivokljune, ki so se dobro prodajali in jih je bilo veliko v radeljskih gozdovih. Ure in ure je hodil po gozdu, kjer je imel nastavljene limanice in zanke za krivokljune, ki so se pustili zlahka ujeti. Zaradi dekana je bil vsak kaplan rad v Marenbergu, čeprav trg ni bil preprost kraj ne v verskem ne v narodnem oziru.

V marenberškem župnišču smo se nekoč pri opoldanski mizi srečali soboški župnik Adlasnik, vuhreški Hrašovec in jaz. Debelušni Adlasnik in Hrašovec, ki smo

ga imeli za prošta, sta bila Heclova miljenca. Po kosilu je vuhreški prošt prijatelja Adlasnika povabil še k sebi na izbrano vinsko kapljico iz lastnega vinograda na Kapeli. Bila je neznosna avgustovska vročina, ki je znatno ovirala daljši sprehod iz Marenberga v Vuhred in nazaj. Vročinsko prepreko je gospodoma pregnal dekan s ponudbo: »Poleg vaju sedi v brezdelju mladi latinski kočijaž z Remšnika. Ta naj vaju potegne v moji kočiji s ‚šimeljnom‘ v Vuhred, da se ne bosta preveč spotila in upehala.« Heclov predlog je bil takoj sprejet. Moral sem poskrbeti za vprego in se z njo postaviti pred župnišče.

Težka potnika sta sedla v kočijo, kot fijakar pa sem zasedel kozla ter prijel za vajeti in bič. Naglo smo zapeljali po prašni cesti in zavili prek polj proti Vuhredu, kjer je ob poti stal z gnojem naložen voz. Premalo sem se ga ognil, zato je os kočije zadela ob njegovo kolo. Trčenje je bilo tako silovito, da je pognalo debeluha na levo iz kočije, dolgina pa na desno v cestni prah, ki je gosto zakolobaril v zrak, kakor da sta na cesti urezali težki topovski granati. Mene je sunek vrgel s kozla na hrbet konja, ki se je tako preplašil, da je odtrgal vprego in galopiral po cesti z menoj in odtrganim delom oja. Ko sem se vrnil, se je prah že polegel. Prepričal sem se, da se potnikoma ni zgodilo hujšega, kot da sta z zadnjicama prisilno poljubila cesto. Otresala sta si prah in me srdito gledala. Vuhreški prošt mi je zabrusil: »Sedaj pa se vozi, nesrečni latinski ‚kučer‘, z odlomljeno ‚štango‘, kakor veš in znaš. Kaj bo dekan rekel, ker si mu polomil kočijo, pa le sam poravnaj!«

Niti v roke si nismo segli. Odšla sta in me pustila samega. Tuhtal sem, kako bi za silo zvezal dele uničene kočije in jih spravil do dekana. Opazil sem, da iz koruze skrivaj pogledava kmečka ženska, ki sem jo lepo prosil, naj gre v trg po vrvi, s katerimi sem si po dolgi zamudi toliko pomagal, da sem zvlekel poškodovano kočijo do župnišča. Na srečo nihče od tržanov ni videl trčenja in klavnega padca. Tudi pri dekanu se nisem oglasil, da bi mu poročal, kako je opravil latinski kočijaž, temveč sem se kolikor mogoče hitro pobral na Remšnik. Nekaj mesecev me ni bilo na spregled v Marenbergu. Ko sva se s Heclom vendarle srečala, pa mi je med smehom žugal in rekel: »Dobro ste opravili. Vse je popravljeno in pripravljeno za prevoz obilnejših latinskih gospodov.« Ni maral poslušati mojega zakasnelega opravičila in še manj ponudbe, da bi poravnal stroške popravila, ki je bilo po dekanovih besedah izvršeno brezplačno, pa tudi potnikoma bojda nisem izbil zob iz zadnjega dela telesa.

V začetku leta 1914 se je pri Heclu oglasil marenberški župan Langer s šolskim odborom. Prosili so ga za blagoslovitev nove šolske zastave. Šolski sluga jo je razvil, župan pa rekel: »Glejte, dekan, na eni strani je slika sv. Alojzija.« A je Hecl

brž odgovoril: »Na tega se jaz požvižgam.« Langer je poskusil še z drugo sliko: »Glejte, na drugi strani je sv. Bonifacij.« Dekanov odgovor je bil enak. Na ta res čudna odgovora je župan ogorčeno pripomnil: »Dekan, kot katoliški duhovnik se vendar ne morete požvižgati na svetnika, kot sta Alojzij in Bonifacij.« Hecl je pokazal na drog zastave in poučil odposlance: »Poglejte si nemške nacionalne barve! Politika pa ne spada v cerkev! Marenberški Nemci tako in tako ne zahajate k maši in niti v cerkev, ampak prihajajo le okoličani, ki so vsi Slovenci. Le kaj bodo rekli, če dopustim provokacijo nemških brezvercev v hiši božji?«

Župan Langer in šolski odbor so se užaljeni poslovili, Avguštin Hecl pa se je dobro zavedal zamere. Toliko let je že bil dekan v Marenbergu, da je poznal svoje »lutriš« nemške ovce, ki so mu ušle iz katoliške ograje in se mu bodo skušale maščevati, ker ni pristal na blagoslovitev zastave. Vedel je, da bo poleti 1914 v Marenbergu birma, ki jo bodo versko brezбриžni marenberški Nemci izrabili, da ga osmešijo pred trško javnostjo. Knezoškofu dr. Mihaelu Napotniku bodo na predvečer birme pripravili sijajen sprejem, nato pa ga prosili, naj blagoslovi šolsko zastavo. Nepoučen o zavratnosti in hudobiji teh ljudi bo škof to tudi storil. Dekan se je globoko zamislil in slednjič iztuhtal, kako konico kopja obrniti tako, da bo zadela marenberške Nemce in ne njega.

Dobra dva meseca pred birmo me je Avguštin poklical z Remšnika in mi zaupal zaplet. Obljubiti sem mu moral strogo molčečnost, nato je razgrnil načrt: »Nova marenberška šolska zastava je shranjena v črnem etuiju na omari šolskega upravitelja. Čistilka šolskih prostorov pomaga tudi v župnišču in je zanesljiva ženska. Prinesla bo zastavo, vi pa boste z droga postrgali nemške barve in ga belo emajlirali, kot se spodobi za vsak nepolitični drog zastave. Nato bo čistilka zastavo vrnila na omaro upravitelja, kjer bo spravljena do birme. Škof bo blagoslovil zastavo z belim drogdom!« In tako je bilo v strogi konspiraciji tudi izvršeno.

Škof se je z večernim vlakom pripeljal v Vuhred, kjer ga je čakala kočija. Marenberška občina je visokemu gostu priredila sprejem s slavoloki, z nastopom gasilcev in veteranov in s pozdravom župana Langerja pred farno cerkvijo. Župan je škofa res prosil za blagoslovitev šolske zastave, kar je dr. Napotnik rade volje obljubil. Škofa je v cerkev spremljala duhovščina in šolska mladina z učiteljstvom, župan Langer pa je s spremstvom odbrzel na banket v bližnjo restavracijo pri Lukasu.

Knezoškof je pred glavnim oltarjem takoj zaprosil za novo šolsko zastavo, da jo bo blagoslovil še pred spraševanjem šolskih otrok. Mežnar je prinesel iz zakristije črn etui in pred škofom razvil zastavo. Škof je šolarjem pokazal sliko sv. Alojzija kot zaščitnika mladine in spregovoril nekaj spodbudnih besed o posnemanju

svetnikovih dejanj. Pomudil se je tudi ob sv. Bonifaciju kot apostolu Nemčije. Nato je blagoslovil zastavo in jo izročil zastavonoši, da bi jo držal razvito med spraševanjem. Vsi so bili zadovoljni s potekom dogodkov, le šolski upravitelj ne! Ko je zagledal beli drog zastave, je menjaval barve na obrazu in bedasto buljil v čudno spremembo, ki mu ni hotela v glavo. Prerinil se je med množico in izginil skozi vrata, ne da bi počakal na šolski izpit. Njegov pobeg je s posmehom spremljal dekan, ki je dosegel svoje.

Nadučitelj je odhitel k Lukasu in zbrani trški gospodi razgrnil uganko o metamorfozi droga šolske zastave, ki jo je blagoslovil knezoškof. To je bil ledeno hladen tuš za prisotne, ki so šolskega upravitelja označili za izdajalca in se med prepirom razšli. Naslednji dan je bil sprejem knezoškofa na Remšniku, tretji dan pa birma. Kmalu zatem je bila v marenberški dekaniji razglašena splošna mobilizacija, ki je tudi mene klicala na bojišče. Po koncu svetovne vojne sem izvedel, da Marenberžani niso dekanu niti z besedo omenili preplešanega droga šolske zastave. Račun je plačal nedolžni šolski upravitelj, ki je bil med vojno na zahtevo šolskega odbora premeščen na nemško šolo v Apače pri Gornji Radgoni.

ŽUPNIK NA REMŠNIKU ANTON PODVINSKI

V času mojega bivanja na Remšniku je bil najvplivnejša osebnost celotnega marenberškega okraja tamkajšnji župnik Anton Podvinski. Izhajal je iz Pišec pri Brežicah in bil ob mojem prihodu star štiriinštirideset let. Ko je izvedel, da sem že od malih nog lovec, me je objel, saj je končno dobil duhovnega pomočnika, s katerim si bosta delila lovsko zanimanje in udejstvovanje. Po župnikovem dvorišču se je podilo več lovskih psov, z bleščečim repom se je bahal pav s svojo skromno družico, po mlaki so plavale race in gosi, purani so vozili kočije. Vse to je skupaj s prostornimi hlevi in mogočnim gospodarskim poslopjem pričalo, da župnik ni le dušni pastir in lovec, ampak tudi dober kmečki gospodar.

Ob mojem prihodu je priredil gostijo in se dokazal tudi z gostoljubnostjo v teh siromašnih hribih. Že ob prihodu me je opozoril, da na Remšniku ne bo dovolj dela za dva duhovnika, a bo v dvoje vsaj krajši čas, če že ne bo zaslužka in obilne nabirke kot v Prlekiji. Obljubil je dovolj zabave na obsežnem lovišču, ki ga ima v zakupu predvsem zato, da se ga ne polastijo nemški Marenberžani. Naslednji dan sva se že podala na lov. Uvidel sem, da bo v lovski sezoni moja dopoldanska naloga navezati lovske pse, se spustiti z njimi v grapo in od tam napoditi zajca navzgor

župniku na strel. Spoznal sem, da ne bom smel prvi streljati na zajca, temveč moram to čast prepustiti gospodu.

V bližini župnišča sva vsakodnevno lovila. Župnik je bil zanesljiv strelec, ki je po oddanem prvem strelu vselej zaklical v grapo: »Morto!« Oznaniло, da je smrtno zadel dolgouhca, je bilo znak, da sem se lahko vzel na hrib, kjer sva se odločila za odhod proti domu ali za nov pogon, na katerem je strel pripadal meni. Na Remšniku je bil skoraj vsak gruntar lovec. Župnik ni nikomur branil lova, s čimer se je zavaroval pred divjimi lovci. V lovski sezoni je dvakrat priredil veliki lov, ko smo v dveh dneh pretaknili celotno lovišče. Tujih lovcev ni vabil. Tudi divji petelini za remšniške lovce niso bili zanimivi in tako so sicer zelo iskanega ptiča pustili, da je brez smrtne nevarnosti tleskal spomladanske ljubezenske napeve.

Ko z župnikom nisva lovila, sva nabirala gobe, ki jih je bilo po tamkajšnjih gozdovih veliko, a se hribovci niso zmenili zanje. Župnikova klet je bila dobro založena z belim in rdečim vinom iz Pišec, kjer je imel vinograd, ki ga je zanj obdeloval oče in mu pošiljal pretočeno vino. Z dobrim Podvinskim sva bila tudi pivca. V dolgih zimskih večerih sva ob veselem pripovedovanju spila toliko vina, da sva se v pozni uri komaj potegnila po stopnicah vsak v svojo sobo. Že v prvi zimi na Remšniku mi je postalo jasno, da se bova zapila, če naju ne odvrne kaj izrednega od te strasti. Treščilo je v dvajset let starejšega fajmoštra. Neko zimsko jutro me je klical k sebi in tožil, da ne more vstati s postelje, ker ga neznosno boli palec leve noge. Na prstu ni bilo videti ničesar, neznosnih bolečin si ni znal razložiti ne župnik in še manj jaz. Ker ogenj ni ponehal, sem naslednji dan odšel na posvet k zdravniku v Marenberg.

Tam je tedaj slovel padar Jožef Appel, ki je bil dober župnikov znanec. Starec me je poslušal in se zasmejal: »Vidva z župnikom preveč pijeta. Fajmoštra je že zagrabilo, vas pa še bo, če se ne bosta spametovala in prenehala s preobilnim uživanjem alkohola. V župnikovem nožnem palcu se je naselila putika, trdi kristalčki, ki povzročajo pekoče bolečine. Hudo nadlogo je mogoče pregnati le s prenehanjem uživanja vina, ki naj ga župnik nadomesti s slatino. Drugič se bodo žgoči kristali pojavili v gležnju, tretjič v kolenu in bodo slednjič priromali do srca, ko bo še tako krepkega gospoda oplazila kap. Ne bom vam dal zdravil, pač pa zelo nujen nasvet: proč z alkoholom, žejo pa naj si župnik gasi s kislo vodo!«

Podvinski se je vestno oprijel nasveta in s slatino prepodil kristale in zaradi zmernosti v pijači dočakal visoko starost. Sam sem še naprej pil vino, četrt opoldne in četrt po večerji. Začel sem vneto slikati in za časopise pisati ljudske podlistke v slovenskem in nemškem jeziku. Pri delu in še posebno pri igranju flavte me je Podvinski večkrat obiskal v moji sobi. Že prvo zimo me je poslal v Maribor, da

sem kupil najboljši gramofon s ploščami z veselo godbo in s petjem slovenskih narodnih pesmi. Ko je bil enkrat v hiši gramofon, župnika ni bilo več k meni, še na lov ni utegnil več. Šele po mesecih se je toliko naveličal poslušanja, da je gramofon prižgal samo ob določenih urah.

Župnikov god zimskega Antona smo slavili od ponedeljka do petka ob vsakokratni udeležbi duhovniških sosedov. Nasploh je bilo remšniško župnišče v času Podvinskega pozimi zabavišče, poleti pa letovišče, kamor so prihajali gospodje peš iz Maribora. Pod gostoljubno streho so ostajali tedne in se z Remšnika odpravljali na izlete po Kozjaku: na Radelj k Svetemu Pankraciju, k Svetemu Urbanu na Radelci, h Kapunarju ali do Svetih Treh kraljev pod Marenbergom.

Podvinski je bil iskan cerkveni govorec. Poskrbel je za dograditev prostorne podružnične cerkve sv. Pankracija na Radlju, ki je dobila pod njim notranjo opremo in najmodernejše orgle. Za njihov nakup sem med Nemci onkraj Radlja v dveh dneh nabral 15.000 kron. Farna cerkev je bila pred birmo tudi poslikana. Med prvo svetovno vojno je bil kupljen nov glavni baročni oltar sv. Jurija, mojstrsko delo mariborskega kiparja Ivana Sojča. Podvinski je na Remšniku osnoval fantovsko in dekliško Marijino družbo, bralno društvo pa se je vsaka dva meseca postavilo z novo igro.

Pred izbruhom vojne je bila remšniška fara v verskem oziru prerojena. Imeli smo misijon in večkrat tridnevnice, kar se je kazalo v zglednem krščanskem življenju. Podvinski je bil ponosen na primicijo bratov Holcman, ki je bila pravo ljudsko veselje za vso župnijo. Farani so ob tej priložnosti darovali toliko denarja, da je lahko župnik priskrbel vino iz Pišec, plačal pogostitev in vse bogoslovske dolgove novomašnikov ter dal vsakemu za popotnico 600 kron.

Z Remšnika se je Podvinski med prvo svetovno vojno preselil na Zavrč, kjer je bil več let župnik, dekan in oskrbnik kanoničnih vinogradov v Lovrenčaku v hrvaški okolici Zavrča. Nekaj let pred vdorom Hitlerja se je upokojil in se naselil v Gorjah na Gorenjskem, kjer se je med nemško okupacijo izkazal kot eden najbolj požrtvovalnih in delavnih duhovnikov. Zadnja leta je preživel v okolici Brežic, kjer je do zadnjega pomagal v dušnem pastirstvu. Umrli je star devetdeset let.

INVALIDNI HLAPEC PETER

Nedolgo po prihodu na Remšnik sem neko sobotno popoldne na kolovozu iz smeri Svetega Pankracija opazil čudno premikanje. Sčasoma sem le razložil, da gre za

človeka, ki se plazi po rokah in kolenih. Ko je bil človeški plazilec blizu mežnarije, sem videl, da je moški star okrog štirideset let. Revez je imel na vsaki roki desko, kolena pa na debelo obšita z usnjem. Pomikal se je mimo mene proti župnišču, se pred farovškimi vrati vzpel kvišku, jih odprl in oddrsal v družinsko sobo, kjer so ga zbrani pozdravili: »Peter, si spet prišel?« Iz radovednosti sem povprašal župnika, kdo je trpin. »Peter je nezakonski sin revne, že davno umrle dekle. Kot otroku je Petru nekaj sključilo noge, da jih še danes ne more uporabljati, zato se plazi po vseh štirih, in to prav spretno. Pri posestniku Koretniku pod Svetim Pankracijem živi, napravi steljo in oskrbuje živino, kolikor more. Ob sobotah pred večjimi prazniki pa pridrsa v farovž, kjer prenoči pri hlapcu Tonču, s katerim sta prijatelja. V zimskem času ga privlečejo na saneh. V nedeljo opravi spoved in prejme obhajilo ter se po zajtrku vrne na hrib h gospodarju.«

Zjutraj pri zgodnji maši sem pred glavnim oltarjem videl Petra med šolarji. Njegovo vedenje je bilo tako zgledno, da je zaleglo več kot najbolj v srce segajoča pridiga. Na božični post je Peter sedel na saneh in držal precej visoko ogrodje v obliki monštrance. Na več koncih ogrodja je z žico pritrdil male bakle iz kinovca in prižgano monštranco med polnočnico postavil na grob svoje matere. Kinovec so bile na drobno sesekljane korenine, z njim pa so na remšniškem pokopališču razsvetljevali grobove, saj bi hribovski veter sveče prehitro ugasnil. Zaradi gorečega kinovca je bilo božično razsvetljeno remšniško pokopališče bajno lepo, saj so migetajoče lučice pristrčno oznanjale ljubezen župljanov do pokojnih. Z monštranco razsvetljeni grob Petrove matere je bil najlepši med vsemi in v ponos njenemu sinu! Petru ni hotel nihče konkurirati, ker so ga vsi spoštovali.

Na božični post leta 1913 pa Petra niso pripeljali. Njegovo monštranco je prinesel gospodar Koretnik in povedal: »Petra zaradi hude bolezni ne bo. Vas, kaplan, prosi, da bi stopili k njemu po polnočnici pri Svetem Pankraciju in ga prevideli. Farovškemu Tonču pošilja svojo monštranco s prošnjo, naj jo postavi med polnočnico na grob njegove matere.« Po polnočnici sva se s Koretnikom res odpravila k Petru. Pojasnil mi je, da se hlapec ni pustil prenesti v hišo, ampak se bo na smrt pripravil v hlevu, kjer je prebil vse življenje. Bolnik je ležal na belo pregrnjenem odru v hlevskem kotu. Ko me je zagledal, se je vzravnal na ležišču, kolikor je mogel. Njegovo poslednje obhajilo je bilo do solz ganljivo.

Po previdenju sem Petru očital, zakaj se ni pustil spraviti v hišo, ko je tako bolan. Pogledal me je globoko v oči in odgovoril: »Gospod, rojen sem bil v hlevu v največji revščini kot naš Zveličar. V hlevu me je mati vzgojila in do smrti skrbela zame. Vse življenje sem prebil med živino, ki je bila moj edini in zvesti prijatelj. Kako bi mogel

zapustiti svoj hlevski dom in prijatelje, ko se za vselej poslavljam od njih. Previden sem hotel biti v hlevu med živino.« Nato me je milo prosil: »Poglejte pri vratih, ali je farovski Tonč prižgal monštranco na materinem grobu?«

Stopil sem iz hleva, od koder se je videlo na pokopališče, ki je migotalo v lučkah kot jezerce, a najvišje in najlepše je v božični noči svetila Petrova monštranca. Sporočil sem mu, da mu je Tonč izpolnil prošnjo. Stisnil mi je usnjat mošnjiček in mi zaupal zadnjo željo: »V tem mošnjičku je moje celotno premoženje trideset gol-dinarjev. Dajte jih farovškemu Tonču kot nagrado, da do smrti prižiga monštranco na materinem in mojem grobu, saj me bodo kmalu položili k njej.« Dobri Peter je kmalu podlegel pljučnici in bil ob udeležbi vse župnije pokopan ob svoji materi. Župnik Podvinski ga je postavil za zgled najbolj goreče zveze z Bogom. Petru ni svetila monštranca le na božično noč, ampak so mu farani na grobu prižigali sveče iz kinovca vsako nedeljo in praznik.

NACLOVA OHCET

Jeseni 1912 smo na Remšniku obhajali misijon, ki so ga vodili lazaristi iz Celja. Pred začetkom je župnik ugotovil, da je v fari koruzniški par, ki ga je treba spraviti pod marelo zakonske zveze, da ne bo kamen spotike za stroge pridigarje. Edina garjava ovca je bil Potov Nacl, ki je dnevno prinašal pošto iz Marenberga na Remšnik. Bival je pod streho ovdovele šivilje, ki bi se z njim prav rada poročila, a je nekaj let mlajši Nacl s tem korakom odlašal. Z župnikom sva stala pred župniščem, ko je prikorakal s pošto torbo prek rame. Župnik ga je kratko malo prijel: »Nacl, se ne bi ti poročil, da ne bo tvoje življenje v pohujšanje celi fari?« Ogovorjeni je postal in menil: »S čim pa naj plačam ohcet in tudi praznične obleke ne premorem.« Bil je prepričan, da se bo s tem odkrižal župnika, a se je bridko zmotil. Gospod ga je znova privil: »Nacl, če se porочиš, ti sam kupim novo obleko, kaplan pa poskrbi za ohcet z muziko, kakršne ni imel še noben gruntar na Remšniku.«

Nacl je zašel v past, iz katere se ni mogel rešiti. Segel je fajmoštru v roko: »Če je tako, se bom poročil, četudi je baba stara in gluha.« Bil je mož beseda. Župnik me je poslal po fari, da sem v njegovem imenu povabil na Naclovo ohcet vse največje remšniške posestnike z ženami. Nihče se ni odrekel povabilu, saj je vabil župnik, ne zloglasni Nacl, ki je na dan poroke blestel v novi obleki. Priči sta bila cerkvena ključarja. Na koru je igrala remšniška godba, poročno mašo je vodil župnik, ki je Nacla poročil ob navzočnosti uglednih gostov in mnogih radovednežev. Po poroki

so gostje med glasnimi koračnicami zasedli gostilniške prostore ob cerkvi in začela se je gostija po običajnem jedilnem programu.

Ko smo pospravili govejo juho z rezanci in planinsko nacionalno jed – govedino s praženim krompirjem in kuhanim hrenom – sem vstal in dal znak za napitnico v župnikovem imenu, ki se ni udeležil gostije. Iz žepa sem potegnil bankovec za dvajset kron in ga položil predse na mizo. Vsi pari so radovedno uprli pogled vame. Po čestitki mladoporočencema sem pokazal na bankovec in zaključil: »Vsi dobro veste, da Nacl nima nič in si tudi ohceti ne bi mogel privoščiti. Poročil se je pod pogojem, da se vsaj ta dan med veseljem pošteno naje in napije. Ker pa nima nič pod palcem, mu kot uboga kaplanska para podarim dvajset kron v upanju, da bodo mojemu zgledu sledili tudi drugi povabljeni pari.«

S temi besedami sem goste povezal v vrečo prisilne radodarnosti. Noben par ni daroval manj kot dvajset kron. Ostali smo pozno v noč, vsak par je ob odhodu dobil še »beglajtnico« s koračnico, za katero so mi kot kapelniku posamezni gospodarji stisnili srebrnjačo za pet kron. Župnik je s prostovoljnimi darovi poravnal stroške ohceti, preostanek pa izročil Naclu, ki je hvaležen spravil denar in menil: »Hvala lepa, vam za novo obleko, kaplanu za ohcet, muziko in denar. Pri vsem veselju in obdarovanju pa mi ostane stara gluha baba, s katero bom moral živeti do smrti!«

ŽALOSTNA SMRT ŽUPNIKOVEGA LISJAKA

Pri Svetem Pankraciju na Radlju smo ob neki proslavi kurili kres, katerega plamen so gotovo videli v Gradec. Ob tej priložnosti mi je stari župnikov lovec Kočnik podaril mladega lisjaka. Izkopal je gnezdo štirih mladičev in tri odvrigel, najbolj krepkega pa mi ponudil v spomin. Pihajočo živalco sem vtaknil v žep in jo prinesel v svojo sobo. Čez noč sem lisjačka privezal za motvoz k posteljni nogi, da ne bi rogovilil med ropotijo. A ko sem zjutraj skočil iz postelje, lisjaka ni bilo nikjer. Skozi okno ni mogel uiti, saj so bila vsa tri zaprta, prav tako ne skozi vrata. Pretaknil sem vse koticke sobe, a živali ni bilo. Šele naslednjo noč sem v postelji začutil, da med perjem v žimnici nekaj praska pod menoj. Vstal sem, jo dvignil iz postelje in obrnil narobe ter zagledal, kako iz perja kuka lisjaček. Izvlekel sem ga in do jutra spravil v obteženo papirnato škatlo.

Naslednje jutro sem žival odnesel v kuhinjo, kjer je dobila mleka, ki se ga je nalokala, da je izgledala kot bobenček. Lisjačka sem poklonil župniku, ki je imel z njim največje veselje in je obljubil, da ga bo vzgojil kot domačo žival po zgledu

psa. Hlapec je prinesel olupljeno smrekovo skorjo, ki se je zvila v votel valj. Ko je zvitek položil na tla, je lisjak že smuknil vanj in kukal iz luknje. Župnik ga je krstil za Pagatla in ga sprva ni privezoval. Domači lovski psi se niso zmenili zanj. Le mali pav, ki ga je župnik redil z naloženimi živimi muhami, je pihal v Pagatla in ga hotel kljuvati. Tudi z mačkami se je lisjak igral. Jedel je mleko, koruzne žgance in meso. Ljudi se ni bal. Ko je bil utrujen, se je zatekel v smrekovo skorjo in spal, dokler ga ni lakota privabila na svetlo.

Pri izdatni hrani je Pagatl hitro rasel in že je bila smrekova skorja preozka zanj. Vsi so občudovali živalco, le gospodinja je bila nevoljna nanjo, češ da lisjak – ne divji ne udomačen – ne spada v kuhinjo, ker ga je sama nesnaga. Čez dobrega pol leta je dobil še vedno krotki in pohlevni Pagatl usnjeno ovratnico, pripeto na dolgo lahko verigo. Prestavili so ga iz kuhinje v klet pri drvarnici na dvorišču, kjer sta bili shranjena repa in krompir za svinje. Vrata kleti so bila odprta in Pagatl je lahko skočil vanjo, nato pa se spet prikazal na dvorišču in sedel na klado ter opazoval živali na dvorišču. Petelin in kure se ga niso prav nič bale, medtem ko se je gosak takoj pognal proti njemu in ga prepodil s klade v klet. Tudi stari pav se je še naprej zaletaval vanj in mu meril s kljunom naravnost v oči.

Do ljudi je bil Pagatl krotek, domačim se je mirno pustil božati. Njegova glavna hrana so bili zabeljeni koruzni žganci. Župnik je lisjaka ponosno pokazal vsakemu gostu. Po dobrem letu pa se je krotki Pagatl precej spremenil. Ko ni bil opazovan, se je rad pognal med kokoši, pograbil najbližjo in z njo izginil v klet, kjer jo je zakopal in se hranil z njo po porcijah. Lova na kure mu župnik ni prav nič zameril, gospodinja pač. Prerokovala je, da bo enkrat požrl največjega fajmoštrovega ljubljenca in negovanca – malega pavčija. Pagatl se je še zmeraj pustil prijeti in od domačih božati, tujcem pa je kazal zobe in jezno pihal. Ko mu je dekla Mica nekoč prinesla žgance, je z njo prišel gledat lisjaka agent za alfa kotle. Videl je Mico, kako se igra z živaljo, ta pa skače okrog nje in se ji dobrika. Pa ga je še on zgrabil za verigo in potegnil k sebi, da bi ga pogladil po glavi. Pagatl je tujca ugriznil za kazalec desnice in mu potisnil ostre zobe skozi prst. Agent ga je hotel obrcati, a je lisjak tako srdito pihal vanj, da je agent odskočil, ga preklel in izginil v krčmo z okrvavljenim prstom. Odtlej je župnik vsakega posvaril, naj lisjaku ne hodi preblizu.

Pozimi ob kolinah je Pagatl večkrat dobil na koščke narezano svinjsko kožo. Teh kožic ni pojedel, pač pa jih je raznosil po dvorišču, sedel na klado in opazoval kure, ki so prišle kljuvat kože. Ko se je prepričal, da ga nihče ne opazuje, pa je že imel kokoš med zobmi. Po poldrugem letu starosti si je Pagatl vedno pogosteje privoščil kurje meso. Ko je bil dveletnik, je v zimskem času ob parjenju lisic prelajal

vse noči in vabil samice iz gozda. Ravno ko bi se lisjak rad ženil, je župnika privijal revmatizem, da ni mogel iz postelje in je hodil zgodaj k počitku. Tedaj je lisjak nekega večera strgal verigo in poiskal izhod z dvorišča. Ujel sem ga in se odpravil spat, a so me ženske ponoči spet klicale, da je Pagatl pobegnil. Vstal sem in pošepnil gospodinji, naj neukrotljiva divjad le pobegne, bo vsaj ostalo več kurje pečenke za mizo in ne za lisjaka.

Gospodinja se je takoj strinjala, da zdivjanega Pagatla prepustiva usodi. Zjutraj sem odmaševal in se podal v svojo sobo. Prav počasi mi je sledil revmatični župnik. Še preden je prestopil prag, je predenj stopil Avbrehtov Mundek, ki je na toporišču gnojnih vil nosil velikega lisjaka z zvezanimi zadnjimi nogami. Takoj sem vedel, da gre za našega Pagatla. Mundek je pripovedoval, da je lisjak ponoči zašel med gosi, ki so zagnale silen vrišč. Domači so odhiteli v kurnik, a se jih lisjak ni prav nič ustrašil, ampak je še naprej skakal med kurami in gosmi ter jim pulil perje. Mundek je skočil po gnojne vile in predrzneža zabodel za vrat ter tiščal tako dolgo k tlom, da je poginil.

Župnik je kot lovec in lovski zakupnik strokovno presodil, da je bila žival odrasla in izredno drzna, saj ni zbežala pred človekom. Zabodenega lisjaka je pogladil z desnico po gosti košati dlaki, tedaj pa zadel na usnjeno ovratnico. Odskočil je, kot bi ga pičil gad, in kriknil: »To je moj Pagatl!« Mundek je odložil mrtvega lisjaka in se poslovil. Župnik mu ni izplačal dolžne denarne nagrade, ampak se je potrt in žalosten umaknil v svojo sobo. Pagatlovega morilca pa je bogato nagradila gospodinja, a s prošnjo, naj župniku nikar ne pove, kako koristno delo je opravil s smrtnim zadetkom požrešnega in podivjanega Pagatla. Župnik je dolgo žaloval za lisjakom v upanju, da mu bo stari lovec Kočnik iz lisičjega brloga izkopal Pagatla številka dve, kar pa se na veliko veselje župnikove družine z menoj na čelu ni zgodilo.

BREZNIŠKI ŽUPNIK

Miroslav Volčič se je po materi sprva pisal Noroglav. Ko se je poročila z mariborskim mizarjem Volčičem, je bil Mirko v gimnazijskih letih posinovljen. Svojo nadarjenost je dokazal v razpravah v *Bogoslovnem voditelju*, za politično časopisje je pisal narodnობudne prispevke. Njegove skrbno sestavljene pridige je nekoliko kazil glas, ker Mirko ni imel posluha, čeprav je izpred oltarja rad pomagal peti. Pel je tako slabo, da bi človek pobegnil, a kljub opominom in kritiki stanovskih tovarišev ni odnehal. Brezniška župnija je bila pod staro Avstrijo finančno dobro

stoječa ustanova, ki jo je znatno krepilo rodovitno posestvo na ravnini ob Dravi v neposredni bližini župnišča, hkrati pa je bilo v lasti farovža precej smrekovega in bukovega gozda v kozjaških hribih.

Kot mestni mladenič je bil župnik Volčič zelo slab gospodar, vendar je imel kmečko žensko Lenko, ki mu je večje gospodinjala in ga z živinorejo držala stran od dolgov. Kar je skrbna Lenka prigospodarila in prigospodinjala, to je Fric, kakor smo ga klicali, ob prvi priložnosti »razfrčkal« na potovanjih ali razdelil med reveže. Ni treba posebej poudarjati, da je bil vzor gostoljubnosti, duhovniškega tovarštva in v pomoč sosedom tako na prižnici kot v spovednici. Bil je navdušen narodnjak, sicer plašne narave, če je spil preveč alkohola, pa je bil razdražljiv in zbadljiv, in to predvsem proti Nemcem in nemškutarjem.

Med prvo svetovno vojno je bil aretiran in odveden v graške zapore, saj je bil trn v peti Nemcem v Podvelki in Marenbergu. Pri hišni preiskavi so pri njem iztaknili dopisnico, ki sem jo narisal, ko je Fric nekoč gostil štiri bogoslovne tovariše, ki smo bili kaplani v Dravski dolini. Dopisnica je bila vabilo na pogostitev in opremljeno s slovenskimi narodnimi motivi sem podpisal s polnim imenom. Vendar je preiskava dognala, da je bila nedolžna karta vabilo na osnovanje štiričlanske zarote v Dravski dolini tik pred izbruhom prve svetovne vojne. Brezniški Fric je v Gradcu tako dolgo sedel za zapahi, da je dopisnica prispela do mene na fronto v Galiciji. Odgovor je v mojem imenu podal polkovnik oziroma oberst, in to tako temeljito, da je bil »sozarotnik« Volčič izpuščen takoj, ko je vrhovni državni tožilec v Gradcu prebral odgovor.

Malokdo v Dravski dolini je bil tako vesel prve Jugoslavije kot brezniški Fric, ki je bil velik prijatelj generala Maistra. Miro je tedaj postal vnet in požrtvovalen dopisnik katoliških časopisov, ki so izhajali v Cirilovi tiskarni. Pošiljal nam je članke in notice, da bi ogrel z nemštvom okuženo Dravsko dolino za jugoslovansko misel v okviru lastne države. Mnogo prezgodaj je poleti 1923 tragično preminil v valovih Drave, ko je ponoči utonil med prečkanjem reke z brodom. Valovi so odtrgali plovilo od železne vrvi, napete prek Drave, da se je razbilo ob skalovju, Fric pa je z drugimi vred padel v Dravo, iz katere so ga potegnili šele čez nekaj dni. Priljubljenega župnika so pokopali na pokopališču pri farni cerkvi v Breznu in mu postavili spomenik iz marmorja.

DOŽIVETJE V SLOVENSKIH TERMOPILAH

Bogoslovni kolega Pavel je bil na prvo kaplansko mesto poslan v Šentilj v Slovenskih goricah, kamor me je povabil na vinski mošt. Istočasno je šentiljski župnik Evald Vračko povabil na obisk Mirka Volčiča. Neko pozno jesen sva se tako skupaj odpe-
ljala v obmejni kraj, o katerem se je veliko pisalo v naših časopisih, od koder je izvirala tudi rek o Termopilah v Slovenskih goricah, ki jih pred nemškim navalom brani lev Vračko. Tudi zato sva bila presneto razočarana ob pogledu na šentiljsko trdnjavo Slovenski dom in v deveta nebesa povzdignjen Šentilj, od katerega ni bilo veliko videti, saj ni krajevno pomenil nič, le njegovi prebivalci so bili tisti neustrašni in ponosni borci, ki so zaustavili nemški prodor.

Od duhovniških tovarišev sva bila ljubeznivo sprejeta in pogoščena z najboljšo kapljico. Pri Evaldovi mizi so bile izrečene tako bojevite napitnice, da bi se jih ustrašil vsak obmejni Nemec ali nemškutar. Iz šentiljskih Termopil sva se z večernim vlakom odpravila proti Mariboru. Šentilj je bil pod Avstrijo neznatno postajališče, na katerem so se potniški vlaki ustavljali le za minuto. Fric se je podal naprej, da priskrbi vozne listke, sam pa sem mu sledil med pogovorom z nekim Šentiljčanom. Ko sem se bližal postajališču, sem zaslišal župnikov prepir z železniškim uslužbencem, nad katerim je vpil: »Nimate pravice zahtevati vozne karte za prešcip, ker je Šentilj le postajališče brez perona!«

Takoj sem uvidel, da je tovariš zaradi popitega vina razdražljiv in se prereka za prazen nič s preprostim železničarjem, ki pa se ni pustil ugnati v kozji rog, pač pa je poklical prometnika z rdečo kapo, ki se je nad fajmoštra spravil z nemškimi grožnjami in psovkami. Na srečo ni bilo potnikov in je bilo iz graške smeri zdaj zdaj pričakovati vlak. Kljub temu se je dlakocepski prepir že tako razvnel, da je prometnik pograbil Frica za ramena in glasno zahteval legitimacijo. Presodil sem, da se bo neprijetno prerekanje za oslovo senco ob mojem vmešavanju še razširilo in postalo nevarno, zato sem si izpod vratu odpel duhovniški kolar, ga vtaknil v žep in čakal na vlak, ki sem ga že slišal iz daljave.

Ob prihodu vlaka je sprevodnik vpil: »Šentilj, ena minuta!« Od zadaj sem se pogljal v prometnika, ki bi moral stati ob vlaku, a je namesto tega z obema rokama držal Volčiča in kričal vanj. Napada od zadaj ni pričakoval, zato je hitro padel po tleh. Frica sem potisnil po stopnicah v vagon in že se je vlak premaknil. Vse se je odigralo s tako naglico, da ne uradnik ne železničar nista videla, kdo jima je iztrgal fajmoštra in ga povlekel v odhajajoči vlak. Tam sem tudi tovariša osvobodil kolarja, prepriča, da bo prometnik po telefonu naročil na mariborsko postajo, naj

ob izstopu pridržijo duhovnika, ki je uprizoril komedijo, in tistega, ki je zakotalil prometnega uradnika po tleh.

Tovariš Fric se je med vožnjo dodobra streznil in spoznal, kaj je povzročil s sitnarjenjem in kaj se lahko izcimi, če naju bodo iskali zaradi prepira in napada. A na postaji Maribor se ni zgodilo nič. Neovirano sva izstopila, prenočila v mestu in se naslednje jutro z vlakom odpeljala v Brezno. Šentiljski prometnik naju je pošteno raztrgal v *Marburger Zeitung*, kjer sva bila predstavljena kot razgrajača in zavratna napadalca, s priporočilom škofu, naj poskrbi, da njegovi duhovniki ne bodo hodili v Šentilj popivat, razgrajati in se pretepat. Na škofijskem ordinariatu so poziv očitno prezrli, saj se pri šentiljskem levjem branitelju slovenjegoriških Termopil ni nihče iz Maribora pozanimal o podrobnostih. Miroslav mi je po potlačeni aferi, ki bi lahko imela skrajno neprijetne posledice, zagotavljal, da podobnih nevšečnosti ne bo več uprizoril, česar se je tudi držal.

POPOTNA DOŽIVETJA NA KOROŠKEM

Brezniški župnik Fric je mesarju dobro prodal par pitanih volov. Izkupiček ga je tako srbel, da me je povabil na potovanje v Beljak, od koder sva na beljaški predmestni župniji obiskala župnika Trunka ter pisatelja in župnika Ksaverja Meška na njegovi lepi fari Marija na Zilji v bližini Baškega jezera. Glavne točke potovanja so bile še ogled nove železnice skozi dolgi predor Področca, Bled in Bohinj ter Gorica in Sveta gora, od koder sva se nameravala vrniti proti domu. Pred odhodom s postaje Brezno sva trdno sklenila, da med vožnjo in ob postankih ne bova skoparila z denarjem, saj sem imel tudi sam dovolj denarja, zasluženega s slikanjem.

V Beljaku sva prenočila in naslednje jutro že bila pri izjemnem župniku Juriju Mateju Trunku, ki je izgledal kot bogat angleški lord in se je tudi bahal, da živi od zaslužka svoje knjige *Amerika in Amerikanci*, ki je leta 1912 ravno izšla. Od ameriškega romarja je bilo zabavno poslušati anekdote s potovanja po državah združene Amerike, kamor je hotel za vsako ceno še enkrat in to takoj, ko bo popolnoma obvladal angleščino. Neprestano je vlekel in po ustih žulil kratko angleško pipo. Bil je preklasto suh in v najboljših moških letih ter poln podjetnosti. Gospod se je dobro zavedal, da je doma v pripovedovanju in opisovanju znamenitih krajev. Zadržal naju je na obedu, nato sva jo mahnila peš k Mariji na Zilji.

Meška nisva našla doma, saj se je mudil v Beljaku, a je njegova starikava postrežnica rekla, da se bo proti večeru gotovo vrnil. Njegova cerkev je bila kot iz škatlice,

videlo se je, da je gospod pogosto v njej in vestno skrbi za okrasitev oltarjev s svežimi cveticami. Prav tako je bilo vse na svojem mestu v prostornem župnišču. Podarjene oljne slike, ki jih je imel razstavljene po sobah na stojalih brez okvirjev, so izkazovale velik občutek za pokrajine. Kamor koli sva pogledala, je bilo vse v najlepšem redu, čeprav je bila postrežnica zgrbančeno ženšče nemške govornice. Ko se je pisatelj zvečer vrnil, sta si s Fricem padla okrog vratu, saj sta bila dve leti sošolca v mariborskem bogoslovju. Pripovedovala in izmenjavala sta si misli še dolgo v noč, a smo naposled le morali k počitku, saj je imel Ksaver veliko dela z dušnim pastirstvom v rajsko lepi župniji.

Drugo jutro sva si s sopotnikom hotela ogledati Baško jezero, kjer je v bližini rojstni kraj župnika Treiberja, ki nam je zapustil najlepši in najbolj znan pesemski biser *Tam čez izaro*. V prijazni gostilni ob jezeru so nama dali čoln z naročilom, da ga pustiva na drugi strani, od koder ga bo že kdo pripeljal nazaj. Veslal sem po jezeru proti vili, kjer je bila razkošno opremljena restavracija in letovišče za angleške milijonarje, ki so se zabavali z izleti po gorati okolici. V restavraciji so nama dobro postregli v lepo urejenem vrtu, obedovala sva obdana z Angleži, katerih jezik sem tedaj slišal prvič v življenju. Nato sva zadremala v pletenih naslonjačih in se po breviju nameravala vrniti h krčmi, izpred katere sva dopoldne priveslala. V pristanu ni bilo nobenega manjšega čolna, ampak samo veliko plovilo za okrog štirideset oseb z nerodnim krmilom na zadnjem delu, ki je izgledalo kot splavarsko veslo. Odvezal sem veliki čoln, ga odrinil od brega in se postavil na sprednji del ter zaveslal.

Ko se je čoln začel premikati, pa so Angleži iz restavracije zagnali vik in krik, da je bilo joj! Nisem razumel, kaj hočejo in zakaj nama grozijo. Prihiteli so do obrežja in kričali. Tako velikega čolna jim nisva mogla odpeljati kdo ve kam in tudi njihov ni bil, saj ga niso pripeljali iz Anglije. Tako sem si mislil in namenoma preslišal angleški direndaj ter mirno veslal naprej na lep poletni dan. Angleži so še nekaj časa vpili in skakali ob obrežju, nato so se pomirili in odšli proti restavraciji. Čez nekaj časa je želel tudi Fric poskusiti z veslanjem, a ko je stopil proti meni, da bi mu prepustil veslo, je zadel na klin, ki je držal težko veslo, in ga nehote izpulil. Težko krmilo je s sprednjim delom pljusnilo v vodo, medtem ko je zadnji konec vrgel neprevidnega Frica v vodno globino in že ga ni bilo več.

Zaradi presenečenja in hipne ohladitve v vodi je silovito zamahnil z rokami in nogami ter se spet prikazal tik ob čolnu. Že sem bil pri njem z dolgim veslom, ki se ga je oprijel. Na smrt preplašenega sem potegnil v čoln. Sedel je na stransko klop in ni spregovoril besede, medtem ko je z njega curljala voda in se nabirala pod njim. Spravil sem krmilo v red in odveslal proti pristajališču. Fric je pozneje priznal, da

je tedaj prvič in zadnjič v življenju hotel veslati. Le kdo bi posumil, da bo utonil že pri naslednjem padcu v vodo.

Čoln sem pritrdil ob breg in odšla sva v gostilno, kjer se je mokri tovariš preoblekel, krčmarica pa je njegovo obleko do drugega jutra posušila. Pod gostoljubno koroško streho sva si privoščila dobro večerjo in ob izbrani vinski kapljici slavila Fričevo rešitev iz jezera. Tudi spala sva v krčmi, od koder sva se vrnila v Beljak. Sedla sva na vlak, ki naju je popeljal skozi Karavanke pri Podrožci mimo Bleda in Bohinja v Gorico.

... NAPREJ NA GORIŠKO

V Gorici je imel Fric veliko znancev v kapucinskem samostanu, prav tako v samostanu frančiškanov na Kostanjevici. Najprej sva se oglasila pri kapucinih, kjer sva bila kot doma. Od tam sva se hodila razgledovat po sončni Gorici, ki je bila na višku blagostanja. Nikjer se nihče ni obregnil ob najino slovensko govorico in nobeden od Fričevih znancev se ni pritoževal, da so Slovenci v Gorici in okolici zapostavljeni. Goriška okolica je bila en sam vrt, ki je bogato rodil in so ljudje dobro zaslužili s prodajo zgodnjega krompirja, češenj in krizantem. Pridelovali so jih v pošteno vodenih zadrugah, vsak košček zemlje pa je bil skrbno obdelan. Cvetela je živinoreja, goriško vino je šlo dobro v denar. Goriški kmečki domovi so bili snažni, obdani z vrtovi, po čednem in lepo oblečenem ženskem spolu je bilo videti, da se ljudem dobro godi, in so to nasmejanih obrazov tudi kazali.

Neko jutro smo se odpravili prek Solkana na Sveto goro. Med potjo smo si Fric, frančiškan Grampovčan, ki je deloval med slovenskimi rudarji v Vestfaliji, in moja malenkost dobro ogledali železniški most prek Soče, ki je bil svetovna znamenitost. Na predlog patra smo zavili v obcestno gostilno, kjer smo se že dopoldne krepčali s kraškim pršutom. Medtem je šla mimo dolga procesija domačinov, namenjenih k svetogorski Mariji. Glasno so molili in prepevali. Opazili smo, da so ženske pogosto smuknile iz procesije in počepnile v skalno izdolbino ob cesti. Gostilničar nam je razložil legendo, da je na poti na Sveto goro v tej vdolbini počivala Marija, zato danes ženske na tem mestu poklekajo za lajšanje porodnih bolečin.

Plačali smo in v hudi pripeki sledili procesiji proti Sveti gori, kjer je na cilju gvardijan zaklical v kuhinjo: »Hitro krop na mizo, da se gospodje ne prehladijo!« Kako naj se ohladim s kropom v neznosni vročini? Že so stali na mizi trije kozarci, iz katerih se je kadilo. Pijača je res zelo teknila in takoj zavrla potenje. Samostanski

kuhar nam je zaupal, da je zmešal dve tretjini vrele vode in tretjino dobrega vina ter posladkal. Tej pijači na Goriškem pravijo krop in je najboljše sredstvo proti prehladu, ki obenem pogasi žejo.

Iz samostanske obednice smo gledali urejen vrt, kjer se je med gredami sukal frančiškan s flobertom v roki in po nečem streljal. Povedali so, da strelja številne nevarne modrase. Takoj sem bil na vrtu pri strelcu, ki me je vodil od grede do grede in kazal zvite modrase, tudi take, ki so jezno sikali proti nama. Ne prej in ne pozneje nisem videl na razmeroma majhnem prostoru toliko ogabnih strupenjač kot na Sveti gori, kjer so se jih branili s krogli iz puške, ker bi bilo sicer preveč nevarne zalege.

Razgled s Svete gore je veličasten in bi ga bilo težko v podrobnostih popisati, a tudi svetogorski samostan frančiškanov in Marijina cerkev sta častitljivi stavbi z bogato zgodovino. Prenočila sva in se drugo jutro spustila v Solkan in Gorico, od tam pa v frančiškanski samostan na Kostanjevici, kjer so naju sprejeli z odprtimi rokami in nama razkazali znamenitosti. V samostanski knjižnici sva naletela na slovitega slovenskega jezikoslovca in raziskovalca patra Stanislava Škrabca. Učenjak je bil že star in je nosil zelo močna očala. Stal je na lestvi in brskal po nekih starih papirnatih zvitkih na zgornjih policah. Fric se je hotel z učenim patrom spustiti v znanstveni razgovor, a ga je ta le grdo pogledal in mu ni odgovoril. Iz njegovega molčečega obnašanja sem sklepal, da mu ni do pomenkovanja s tujimi radovedneži.

Ravno ko so nama patri kazali grobnico burbonskih francoskih kraljev, je vstopil mlad zakonski par. Vitka ženska je pokazala na črno marmorno krsto in v nemškem jeziku rekla: »Tu počiva moja prababica.« Zapustili smo grobnico in zunaj sta se nam mlada tujca predstavila. Bila sta nadvojvoda Karel, poznejši zadnji avstrijski cesar, in soproga Cita. Frančiškan je visoka gosta povabil v refektorij, kjer smo se ob prigrizku prav po domače zabavali. Nadvojvoda in žena sta si nato ogledala še cerkev, midva pa sva se zahvalila za gostoljubje in se vrnila h goriškim kapucinom, kjer sva prenočila in se drugo jutro odpravila proti Breznu v Dravski dolini, kamor sva prispela s tremi kronami v žepu.

ODNOSI MED LAVANTINSKO IN SEKOVSKO DUHOVŠČINO

Razmerje med lavantinsko in sekovsko duhovščino v obmejnih farah pod Avstrijo je bilo znosno, a nikakor pristržno. Ohranjali smo zgolj nujno potrebne stike. Kaplani iz Ivnika (Eibiswald) so prišli pomagat k remšniški romarski podružnici Svetega

Pankracija na Radlju in tudi vodili procesije. V ivniškem in bučanskem župnišču sem bil zmeraj prijazno sprejet, medtem ko so bili ivniški kaplani le redko na kosilu v remšniškem farovžu. Običajno smo se razšli v mežnariji pri Svetem Pankraciju, kjer je bila čedna soba za pogostitev duhovnikov, ki so pomagali v cerkvi. Sekovski duhovniki so radi poudarjali, da so absolventi graške univerze, mi pa smo zaključili le mariborsko bogoslovje in jih že po študiju ne dosegamo.

S sosednjimi nemškimi duhovniki nismo nikoli razpravljali o nacionalnih vprašanjih, ker bi se zagotovo sprli. V Lučanah je bil župnik in dekan Volmajer. Izhajal je iz dobre hiše v Železni Kapli, ki so ji rekli pri Rihterju, kjer je bila gostilna in veleposestvo. Dekan je dobro govoril slovensko, a ni nikoli izustil slovenske besede. Nalašč sem z njim govoril slovensko, on pa mi je odgovarjal v nemščini. Ob dekanijski vizitaciji je bil strog in natančen. Pregledal in pretaknil je vse v cerkvi, zakristiji in župnijski pisarni. Pri spraševanju šolarjev se je vmešaval v katehezo in vpričo otrok privijal kateheta. Župnik je moral ob vizitaciji maševati za šolarje, pri čemer se je dekan postavil tik ob oltarju in nadziral mašo. Po vizitaciji je potisnil pod nos župniku - katehetu vse nepravilnosti pri katehezi, v cerkvi, zakristiji in pisarni.

Omembe vredni sta obmejni župniji Sveti Duh na Ostrem vrhu in Železna Kapla, ki sta pod staro Avstrijo spadali pod sekovsko škofijo, čeprav sta bili popolnoma slovenski. Pri Svetem Duhu je bil župnik Jakob Rožman, navdušen narodnjak, ki je skrbel, da je bilo v šoli in cerkvi vse slovensko. Bil je zelo priljubljen in tudi pri sekovskem ordinariatu dobro zapisan. Na Železni Kapli pa je bil v mojih časih župnijski upravitelj Ludvik Kores, doma iz Vidma ob Savi. Gimnazijo je končal v Celju, univerzo pa v Gradcu ter je zaradi znanja slovenskega jezika služboval v obmejnih župnijah. Ludvik se je v glavnem družil le z lavantinskimi duhovniki in je večkrat pomagal s slavnostnimi pridigami na Remšniku in pri Svetem Pankraciju.

Kores je v vinjenem stanju vselej pokazal svojo nemškutarsko barvo in se je zaradi nacionalnosti rad sprl. Do posebej hudih narodnostnih sporov je prišlo, če sta sedela pri mizi duhovski Rožman in kapelski Kores. Kot gora velika in široka gospoda sta si bila že po prvih kozarcih v laseh in to vselej zaradi nacionalnih vprašanj. Večina lavantinskih duhovnikov je bila kajpak na strani Rožmana, kar je Koresa razbesnelo in je odkreval proti Železni Kapli. Pri naslednjem srečanju je bilo sprva vse v najlepšem redu, dokler ni alkohol znova razkuhal razpoloženja in so se začeli nacionalni prepiri.

V CELOVCU IN NA VRBSKEM JEZERU

Z Ludvikom Koresom in njegovo sestro, ki mu je gospodinjala, smo nekoč potovali v Celovec. Zvečer smo na Breznu vstopili na vlak, kjer je več kot 120 kg težak in izredno velik Ludvik hitro zasmrčal. V sosednem polkupeju so se vozili trije razposajeni Nemci. Iz lesene stene, ki je delila vagon na dva dela, so izdrli smrekovo grčo ravno pod Ludvikovim nosom in z enim očesom kukali v naš polvagon. Ščasoma so začeli k nam puhati dim goreče smotke. Bil sem radoveden, kdaj se bo speči velikan prebudil in kaj bo napravil.

Naposled se je smrčeči Ludvik vendarle odkašljal in si pomencal zaspane oči. Ko je premeril situacijo, je vstal, se še enkrat odkašljal in pljunil skozi odprtino v izzivajoče oko na drugi strani. Nagajiva trojica je začela vpiti in zmerjati, da sva nesramna farja, s katerima bodo obračunali. Prikazali so se na naših vratih, h katerim pa je nenadoma z zavihanimi rokavi planil Ludvik, pripravljen na spopad. Ko so fantje zagledali Goljata, ki bi zlahka pometal vse tri skozi okno, so pobrali šila in kopita ter se izgubili v drug vagon. Kores se je nemudoma pomiril in sklenil: »Je vendarle dobro, če je človek orjak.« Sedel je v kot vagona in kmalu spet zaspal ter smrčal do Celovca.

Po obisku celovških cerkva smo opoldne kosili v restavraciji ob Vrbskem jezeru. Ludvik je popil devet vrčkov črnega piva, desetega pa mu natakar ni hotel prinesti, češ da še ni videl človeka, ki bi v nekaj minutah vлил vase toliko močnega piva. Najel sem čoln. Tovariš je sedel zadaj, sam pa sem spredaj stoje veslal proti sredini jezera. Opazil sem, kako mi ljudje z obrežja mahajo, a nikakor nisem razumel, kaj hočejo, saj sem vendar plačal voznino. Pridno sem veslal naprej, Ludvik pa je z impresivnim baritonom pel slovenske in nemške pesmi. Začel se nama je bližati parnik Neptun. Vedel sem, da mu bodo sledili nevarni valovi, zato sem veslal proč od prihajajočega plovila. Ko sva bila od Neptuna oddaljena okrog petdeset metrov, so mi potniki s krova spet mahali in nekateri celo grozili s pestmi. Spet nisem razumel, a sem se le odpravil proti pristanišču. Po izstopu mi je čolnar stisnil roko in glasno rekel: »Imela sta več sreče kot pameti! Niste opazili, kako smo vaju na obrežju svarili? Zdrav razum bi vama moral povedati, da je med vama prevelika razlika v telesni teži. Še sedaj se vidi, da je molel čoln z zadnjim delom, kjer je sedel velikan, le za prst nad vodo, sprednji del z veslačem pa je povsem molel iz vode. Pri najmanjši nepredvidnosti bi lahko čoln z zadnjim delom zajel vodo in bi se oba okopala v jezeru.«

Obiskovalci jezera so z začudenjem premerjali Ludvika in mene, ki sem bil v primerjavi z njim palček. V mestnem parku smo si nato v posebnem paviljonu

ogledali pravkar razstavljen reliefno upodobitev Koroške, ki so si jo Celovčani trumoma ogledovali. Tedaj je bila pač nadvse privlačna posebnost, da je lahko človek z višine gledal odtis pokrajine, na katerem je bila vsaka krajevna malenkost upodobljena v odgovarjajočih barvah in višinah. Zvečer smo v Celovcu spet vstopili na vlak in se ponoči pripeljali v Brezno, kjer smo prenočili in se drugo jutro razšli vsak na svoj dom.

BIRMA NA ŽELEZNI KAPLI LETA 1913

Sekovski knezoškof dr. Leopold Schuster je imel v poletnem času 1913 birmo v dekaniji Lučane, kamor sta spadali tudi slovenski obmejni fari Sveti Duh na Ostrem vrhu in Železna Kapla. Kapelski provizor Ludvik Kores me je dva tedna pred birmo prosil za ureditev župnijskih prostorov. Prevlekel sem tabernakelj z novo svilo, popravil najnujnejše na oltarjih in v zakristiji ter očedil sobe v župnišču. Oskrbel sem tudi slavoloke z latinskimi napisi. Škof dr. Schuster je prišel peš s Svetega Duha v spremstvu svojih dveh tajnikov in dekana iz Lučan Volmajerja. S farnega stolpa sta visoki obisk pozdravljali papeški zastavi, s »šulferajnske« šole pa nemške zastave frankfurterice. Po običajnem pozdravu je v cerkvi potekalo spraševanje šolarjev. Otroci so sicer hodili v nemško šolo, a je provizor verouk poučeval v slovenskem jeziku, zato je tudi spraševanje pred škofom in dekanom potekalo v slovenščini.

Po izpitu je škof sprejel cerkvena ključarja, zagrizeno nemškutarsko učiteljestvo in provizorja. Po avdienci sta škofova tajnika v njegovem imenu vršila vizitacijo in pri tem ob navzočnosti provizorja pretaknila vse v cerkvi, zakristiji in župnijski pisarni. Delala sta si beležke in vztrajala več kot tri ure. Provizor je oceno pričakoval šele čez nekaj mesecev, in sicer pismeno iz škofijske pisarne. Škof je od tajnikov sestavljen protokol samo podpisal in se med vizitacijo v obednici sproščeno pogovarjal z dekanom in menoj. Večerja in pijača sta morali biti skromni na izrecno željo škofa, ki se je kmalu podal v svojo sobo, medtem ko smo ostali kramljali pozno v noč.

Naslednje jutro je škof ob deseti uri maševal, nato je bila predvidena birma. Cerkev je bila polna domačinov, duhovnikov pa je bilo bore malo. Pred pridigo je škof s prižnice v nemškem jeziku napovedal: »Sinoči sem bil od merodajnih ljudi obveščen o želji tukajšnjih faranov, da jim ob birmi kot nadpastir prvič spregovorim v nemškem jeziku, ki ga že vsi na Železni Kapli obvladajo in me želijo poslušati.« Kapelčani so začeli nemudoma zapuščati cerkev, ostalo je samo pet duhovnikov in šolska mladina z učiteljstvom. Škof ni govoril niti deset minut, temveč je vidno

razočaran in nevoljen zapustil prižnico, mašo pa opravil obenem z birmo ob spet polni cerkvi.

Na Železni Kapli je bila vsako leto samo ena nemška pridiga, in sicer na Katarinino nedeljo. Vodil jo je remšniški župnik ali kaplan in domačini so ju poslušali. Vse ostale pridige so bile slovenske. Prebivalci Železne Kaple sicer niso bili kakšni vneti slovenski narodnjaki – nasprotno! Večina prebivalstva je bila nemškutarska. Vendar pa niti škofa niso marali poslušati v nemščini, saj je bila do tedaj vselej slovenska pridiga tudi na dan birme. Nemško orientirani Kapelčani si niso pustili vsiliti nemške pridige niti iz škofovih ust! Sedli smo k obedu, kjer je škof dr. Schuster vpričo vseh povabljenih nahrulil provizorja: »Ni bila ljudska želja, da proti dosedanjemu običaju pridigam v nemščini, saj so farani moj nemški govor odločno odklonili in odšli iz cerkve. Meni je vseh Sveti Duh, ki je bil na dan birme v slovenskih trobojnicah, slavoloki so bili slovenski, pred škofovo mašo je lavantinski duhovnik pridigal v slovenščini. Kot škof se hočem držati tradicije in me boli, da sem nasedel napačnim informacijam.«

Pod vtisom težkih besed je bil obed molčeč, škof pa je s tremi spremljevalci kmalu vstal od mize in odšel peš v Lučane. Kapelski provizor Kores je za nekaj dni izginil neznano kam, da bi si opomogel od ukora iz škofovih ust. Prosil me je, da sem v času njegove odsotnosti ostal na Železni Kapli.

Z MILOM OZDRAVLJENI PSIČEK

Po odhodu sekovskega knezoškofa dr. Schusterja sem skozi okno kapelskega župnišča opazil debelušnega gospoda, ki si je z obraza brisal pot ter sopel in pihal kot stara lokomotiva. Ob njem se je valil debel psiček lovske pasme foksterier. Gospodar in njegov spremljevalec sta si bila podobna po zunanosti, počasni hoji in kratki sapi. Koresova sestra je povedala, da je to upokojeni bogoslovni profesor, ki živi v Arvežu oziroma Arnfelsu in občasno prihaja na Železno Kaplo. Vselej ga spremlja zavaljeni Valdi, ki dobremu profesorju pomeni vse na svetu. Medtem je bil profesor že v obednici in sva si stisnila roko. Opravičil se je in pojasnil, da je prišel na ostanke birme po škofovem odhodu, saj ne mara velike družbe. Za Valdija je prosil vodo in naročal gospodinji, naj skrije pred njim kosti včerajšnje pojedine. Valdiju so najljubše kurje koščice, a je zaradi njihove ostrine že nekajkrat skoraj poginil. Psiček je odracal v kuhinjo, kjer je dobil vodo.

Profesor je do upokojitve na graškem bogoslovju poučeval Novo zavezo. Prepotoval je Palestino in znal zanimivo pripovedovati o svojih doživetjih iz svete

dežele. Jezik mu je tekel gladko in me je s svojo zgovornostjo močno pritegnil. Teknila sta mu jedača in pijača, oboje si je po vzponu na Železno Kaplo tudi zaslužil. Popoldne se je nameraval počasi spustiti v dolino. Nenadoma je najin klepet prekinil obupan pasji cvilež. Doktor se je pognal s stola in v kuhinji zagledal bridek prizor. Valdi se je valjal po tleh in proseče pogledoval gospodarja, naj mu vendar pomaga.

Preplašeni profesor je med solzami ponavljal, da je pes gotovo iztaknil kosti in zaužil preveč zanj škodljive hrane. Medtem se je v kuhinjo vrnila Ludvikova sestra in ugotovila, da je Valdi resnično pospravil vse včerajšnje kosti iz pokritega lončenega piskra, ki ga je prevrnil. Greh je bil zagrešen in sledila je pokora, ki se bo končala s pasjo smrtjo, če ne bo odpomoči! Na Železni Kapli ni bilo človeka, ki bi znal pomagati razvajanemu foksterierju. Pomilovanja vredni profesor se je držal za glavo in jadikoval, naj se za božjo voljo usmiliva Valdija, brez katerega ne more živeti, saj mu je edini prijatelj in spremljevalec, odkar je v pokoju.

Pri tako mili prošnji se mi je nenadoma posvetilo. Spomnil sem se na knjigo *Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini*, v kateri pisatelj Andrejka opisuje, kako se je njegov sluga preobjedel bosanskih sliv in je grozilo, da mu raznese želodec. Poročnik Andrejka je v mlačni vodi raztopil navadno milo in zmes ponudil slugi Pipcu, ki se je zvijal v smrtnih krčih. Sluga je izbruhal vsebino želodca in bil rešen in tega preprostega recepta sem se poslužil tudi sam. Vzel sem navadno Schichtovo milo in pripravil gosto milnico. Siloma sem odprl Valdijev gobček, v katerega je gospodinja vlila tekočino. Psiček je moral požirati zdravilo, saj sem mu pri vsakem vlivu krepko stisnil gobec. Kmalu je začelo v cvilečem Valdiju nekaj pokati, nato pa je silovito bruhnilo iz njega, kot bi izmaknil čep iz sodčka, napolnjenega z drožmi. Iz psička je privrela smrdeča brozga.

Takoj je prenehal cviliti in bil v manj kot desetih minutah na nogah. Hvaležno je gledal gospodarja, ki si je brisal prepoten obraz in mi krepko stiskal roko: »Do smrti vam bom hvaležen, ker ste rešili Valdija.« Povabil me je na svoj dom, kjer naj prebijem vsaj nekaj dni, da se mi bo nekoliko oddolžil. Kosilo je potekalo v radostni razgibanosti. Pri profesorjevih nogah je sedel Valdi, da ne bi v kuhinji zašel v novo smrtno nevarnost. Popoldne sta zapustila Železno Kaplo in prav počasi izginjala v dolino. Nikoli več nisem videl ne profesorja ne Valdija, Železno Kaplo pa sem zapustil še pred vrnitvijo provizorja, saj sem moral na pogreb remšniškega cerkvenega ključarja, starega Herga.

BIRMA V MARENBERŠKI DEKANIJ

Knezoškof dr. Mihael Napotnik je v začetku poletja 1914 birmo v marenberški dekaniji začel na Breznu, zaključil pa na Remšniku. Dobra dva meseca prej sem imel v vseh farah dekanije veliko dela z napisi na slavolokih in najnujnejšimi popravili v cerkvah ter na oltarjih. Škof je bil v vseh župnijah slovesno sprejet, bil je izredno dobre volje in naravnost razigran. Obiskal je vse, le na Pernice, v Soboto in k Svetemu Jerneju ni šel, ker so fare preveč oddaljene od prometnih poti. Birmi v Marenbergu in na Remšniku sta se odvijali pod vtisom sarajevskega atentata na avstrijskega prestolonaslednika Ferdinanda in njegovo soprogo. Dr. Napotnik je duhovščini pri obedu odkrito razlagal, da bo prišlo zaradi umora zakonskega para do svetovne vojne, ki bo prinesla opustošenje po vsem svetu.

Tudi na Remšniku smo se temeljito pripravili na škofov obisk. Župnijska cerkev je bila urejena, slavoloki z napisi postavljeni in tudi za slovesni sprejem nadpastirja je bilo poskrbljeno. Nekaj dni pred škofovim prihodom se je v župnišču oglasil domači župan Jurij Voglar. Bil je vojaški veteran in si je ob slovesnih priložnostih rad pripel odlikovanji, ki jih je dobil na italijanskem bojišču. Naznanil je župniku, da bi pri tokratni birmi radi prvi pozdravili škofa remšniški veterani z zastavo in pod njegovim poveljstvom, saj se je tudi škof udeležil okupacijskih bojev v Bosni in bo gotovo vesel ob pogledu na upokojene vojake. Pozdrav veteranov bi se odvil pred krčmo pri Bastlu. Župnik ni ugovarjal, saj je bil tudi sam prepričan, da bo škof vesel pozdrava veteranov.

Knezoškof dr. Napotnik se je pripeljal iz Marenberga v kočiji in spremstvu dekana Hecla. Njegov prihod na vrh grebena so oznanili streli iz topičev, zato so na kolovozni poti pri Bastlu že stali župan in četa veteranov s čedno zastavo, ki jo je nosil največji in najokretnejši moški, kmečki posestnik Poglun. Ostali Remšničani so čakali ob slavoloku pri Krivčevi kapeli pod Bastlovo gostilno. Ko je škofova kočija pripeljala pred Bastlovo oštarijo, je poveljnik veteranov vzkliknil običajni, mirno: »Habt acht!« Izpred Krivčeve kapele smo dobro videli, kako se je škofova kočija ob pogledu na dolgo vrsto vojaško vzravnanih mož ustavila.

Škof je izstopil, podal roko poveljniku, ga med zadovoljnim smehljanjem trepljal po rami in kazal na bleščeči odlikovanji. Komandant je vzravnal kot sveča pojasnjeval, kdaj in kje je bil odlikovan. Škof se je zdel zaradi vojaškega sprejema v hribovski fari počaščen in je z desnico mahal veteranom. Častne čete tudi ni mogel zaobiti, saj je bil kolovoz v smeri proti Krivčevi kapeli preozek. Po ponovni zahvali je sedel v kočijo, da bi nadaljeval z vožnjo proti kapeli.

Ko je škof že sedel v kočiji ob marenberškem dekanu, je poveljnik ponovno zagrmel: »Kompagnie, lincks g'schaut!« (Četa, levo glej!) Zastavonoša, ki je bil kljub najboljšim moškim letom že naglušen, pa je povelje razumel: Lincks g'schaut! – Laufschrift! Zavihtel si je zastavo čez ramo in se spustil v tek po hribu proti kapeli, da bi bil pripravljen, ko bo škof tam sprejemal pozdrave. Za zastavo so jo ucvrli tudi ostali veterani in bili nenadoma na begu pred škofom, ki se je peljal korakoma. Številni, ki smo čakali škofa, smo pravilno slišali županovo povelje, zato si nismo znali razložiti nepričakovanega bega veteranske čete, ki bi naj v položaju „Mirno“ pospremila škofa naprej, ne pa na vso moč bežala pred njim.

Zastavonoša se je pri kapeli ustavil, za njim pa tudi ostali veteranski begunci. Poveljnik je glasno zabrusil zastavonoši: »Frdamani tod!, vse si pokvaril!« Tedaj se je pripeljal tudi škof, z dekanom sta izstopila. Pristopil je župnik, da bi prišloleoma izrekel dobrodošlico, a se je škof začel glasno smejati, ko je opazil veteransko zastavo, zastavonošo in jeznega poveljnika: »Dobro, že dobro, župnik. Ni treba več nobenih pozdravov, so že vse opravili dobri veterani. No, kaj takega še nisem doživel, da bi kdo zamenjal povelje!« Škof od smeha ni mogel poslušati ne župnika ne šolske deklice ne predstavnikov obeh Marijinih družb. Veterani so se osramočeni pomešali med ostale, le zastavonoša je krevsal sam z zastavo proti cerkvi.

Počasi se je razvila procesija z moškimi na čelu, za njimi so korakali šolarji, Marijina družba, škof s spremstvom in nazadnje dolga vrsta remšniških farank. Niti molitev med procesijo nam ni šla od rok, ker smo bili preveč pod vtisom »laufsrit« veteranov, katerih zastava je še vedno vodila sprevod, čeprav zastavonoša niti tedaj ni vedel, zakaj ga je komandant oziroma župan ozmerjal za »frdamanega todla«. V cerkvi se je mladina razvrstila za spraševanje. Škof se je prismejal v cerkev in ob pogledu na veteransko zastavo spet ni mogel poslušati ne mene ne odgovorov otrok. Smejal se je in mi zagotavljal, da so otroci gotovo odlično pripravljeni na izpit. Spraševanje je bilo zaključeno, ko se niti prav začelo ni.

Ko smo zapuščali cerkev, je škof ponovno poudarjal, da je bil že na številnih birmah, kjer je doživel vsemogoče sprejeme, a od »laufsrit« veteranov je bil sprejet samo na Remšniku! Knezoškofa dr. Napotnika ni ne prej in ne kasneje nihče videl tako razigranega kot na remšniški birmi poleti 1914. Še med obedom se je tolikokrat spomnil anekdote z veterani, da je le na kratko ošvrknil resnost svetovnega položaja po sarajevskem atentatu. Popoldne se je počasi odpeljal na železniško postajo v Brezno, od koder se je z vlakom vrnil v Maribor.

PRED MOBILIZACIJO

Knezoškof dr. Napotnik me je po birmi poklical na sestanek. Čudil se je, ker sem bil že tri leta kaplan na Remšniku in nisem niti enkrat prosil za premestitev v nižje ležečo faro. Ponudil mi je, da lahko sam izberem, kje bi želel službovati po izkušnji siromašnega hribovja. A tedaj sem bil še tako neizkušen, da sem odločitev prepustil njemu oziroma ordinariatu. Škof se je spet čudil moji ponižnosti in mi zagotovil nižinsko župnijo. Odtlej sem nestrpno čakal pismo iz škofije. Tudi župniku Podvinskemu je škof dovolil, da zaprosi za nižinsko faro, in obljubil, da bo prošnji ugodeno za nagrado po dolgoletnem pastirovanju v hribih. Dekret je prispel samo nekaj dni pred razglasitvijo splošne mobilizacije.

O, ti ljubi Bog, kako sva bila z župnikom razočarana! Nisem bil nagrajen, ampak prestavljen z enih hribov na druge, še mnogo višje in večje, kamor bi spadal kvečjemu telesni orjak in ne slabotna grinta, kakršna sem bil sam. Prestavili so me v župnijo Šmartno pri Slovenj Gradcu, v delokrog katere je spadala tudi Uršlja gora z romarsko cerkvijo. Službe v tej nadvse težavni fari pa nisem nikoli nastopil, saj sem po razglasitvi splošne mobilizacije kmalu potoval na bojišča v Galiciji.

Od umora avstrijskega prestolonaslednika Ferdinanda je postal položaj v Dravski dolini skrajno napet. Nemci in posebno še nemškutarji so slovenskemu življu prisegali maščevanje. Posebno na udaru je bila slovenska inteligenca, med katero so najbolj sovražili duhovnike. V dneh po atentatu ni bilo varno, da bi se duhovnik prikazal v Marenbergu ali Slovenj Gradcu. Nemška drhal bi ga brez dvoma kar pri belem dnevu napadla in pretepla. Nemci in nemškutarji so pred razglasitvijo splošne mobilizacije ovajali slovenske izobražence kot srbofile in panslaviste, ki v nevarnih časih spadajo pod ključ, da ne bi hujskali preprostega naroda. Da v Dravski dolini v kritičnem zgodovinskem trenutku ni prišlo do množičnih aretacij, gre zahvala le razsodnemu glavarju Poigerju v Slovenj Gradcu in orožnikom, ki so bili na vseh obdravskih orožniških postajah zavedni Slovenci.

KAPLANOVA LOJZA

Moja dolžnost je, da se vsaj s kratkim sestavkom spomnim dolgoletne postrežnice na Remšniku. Lojza je stregla mnogim remšniškim kaplanom, ki so se pogosto menjavali. Ko sem jo podedoval, je bila stara že več kot šestdeset let. Bila je suhljate in visoke postave ter je brezplačno stanovala v mežnariji. Njena zaposlitev je ob

strežbi kaplanom obsegala petje na koru, molitev pri mašah, tu in tam je pomagala tudi pri lažjem delu v župnišču. Kar sama se je povabila na vsak boljši krst, gostijo ali sedmino. Remšničani so jo radi sprejeli, ker je znala peti tako v slovenskem kot nemškem jeziku, moliti pa bolje kot kak mlajši duhovnik. Tudi midva sva se nasploh dobro razumela. Ni mi zamerila objav o njenih doživetjih po časopisih in revijah, temveč je bila nanje celo ponosna. Pred slovesom z Remšnika pa sem jo v mladostni neprevidnosti in nevhvaležnosti tako razžalil, da mi najbrž ne bi nikoli odpustila, če ne bi odhajal v vojno.

Moje številne anekdote z dobro Lojzo iz kaplanskih let na Remšniku so bile v letih 1911–14 objavljene v podlistkih v *Straži* in *Slovenskem gospodarju*, zato tu omenjam le najino zadnjo dogodivščino. Pri župniku je služil za pastirja okrog štirinajst let stari Tit, katerega krstno ime je bilo med kmečkimi ljudmi redko. Farovski Tit je bil bister, a precej navihan dečko, ki je rad ponagajal starejšim ljudem. Po birmi sem bil neko jutro klican na previdenje bolnika. Mojo Lojzo je zelo zanimalo, kdo bo prejel sveto popotnico, saj je dobro poznala farane in je vnaprej uganila, ali gre za smrtno ali samo starostno previdenje bolnika. Če je šlo za smrt, je bila Lojza takoj po mojem odhodu pri bolniku, da ga je še ona pripravila na slovo in bila potemtakem nekakšen novomašniški ceremonier na sedmini.

Ob mojem zadnjem sprevidenju na Remšniku se je Lojza zatekla k farovškemu Titu na pašo in ga vprašala: »Titek, ali veš, h komu so šli gospod kaplan na spoved?« Pobalin se je lažnivo odrezal: »K vaši sestri mežnarici pri Svetem Pankraciju, ki jo je zadela kap, da niti govoriti ne more več.« Lojza je imela le še eno sestro, s katero sta se prav dobro razumeli, žlobudravemu Titu pa ni verjela. Sklenila je, da preveri še pri meni, kako je s sestro, preden se osebno odpravi do nje. Tit je kmalu uvidel, da je tokrat šel z jezikom predaletč. Prišel mi je naproti, ko sem se vračal s spovedi, in mi skesano priznal, kako je naplahtal Lojzo. Navihanca nisem okaral, pač pa sem doma še sam prikimal Lojzi v potrditev Titove laži. Postrežnica je prestrašeno vzkliknila: »Moj bog, pred tednom sem posodila sestri za ohcet židano ruto in flanelasto krilo. Če ne more govoriti, bom ob oboje. Takoj moram na Radelj, da rešim, kar se da.«

Lojza se je na peti zasukala in izginila. Naravnost privoščil sem ji pot v hrib, saj ji je bilo mnogo več za ruto in krilo kot za sestrino življenje. Pozneje sem izvedel, da sta se babnici v mežnariji Svetega Pankracija sprli zaradi Lojzinih oblačil, vendar mi Lojza po vrnitvi ni niti omenila potegavščine – le jokala je, kadarkoli me je videla. Njene solze so me bolele in sem močno obžaloval nepremišljeno ravnanje ob Titovi laži. Prepričan sem bil, da mi Lojza ob odhodu na novo kaplanijo ne bo

ponudila roke v slovo in odpuščanje. Motil sem se. Lojza je bila edino človeško bitje, ki je jokalo, ko sem se z Remšnika peljal na postajo in od tam k vojakom. Ni mi le stisnila roke, temveč je glasno jokala in obupano klicala za menoj: »Kaplana, ki sem ga imela tako rada, mi bodo ubili na bojnem polju.«

Splošna mobilizacija je bila na Remšniku plakativna neko nedeljo popoldne v začetku avgusta 1914. Za velik rumeni plakat se niti zmenil nisem. Bil sem na poti proti Železni Kapli, da bi se po službeni premestitvi poslovil od tamkajšnjega provizorja Koresa. Na poti me je dohitel poštni sel iz Marenberga in mi izročil brzojavko vojaških oblasti, ki mi je sporočala, da moram takoj v Trst, ker sem kot vojni kurat brzojavno prestavljen iz 87. v 97. pešpolk. Drugo jutro po maši me je remšniški gostilničar Jurč odpeljal v Vuhred na postajo. Župnik je ob slovesu izrazil trdno prepričanje, da bom čez tri tedne nazaj, saj bo neznatna Srbija tedaj že premagana. Le moja blaga Lojza je točila solze in župnikov najmanjši lovski kužek Lumpič je žalostno bevskal, ko sem odhajal na fronto. Moji spomini do leta 1916, ko sem ranjen zapustil bojišče, so med prvo svetovno vojno izhajali v podlistkih *Slovenskega gospodarja* pod naslovom »Vojni spomini«.

VI. OB IZBRUHU PRVE SVETOVNE VOJNE

ZAPIRANJE SLOVENSКИH DUHOVNIKOV IN CIVILISTOV

Germanstvo je prvo svetovno vojno razumelo kot razplet rivalstva med Nemci in Slovani, to razumevanje pa sta že ob začetku vojne vzela za svoje spodnještajersko nemštvo in nemškutarji. Spodnještajerski Nemci so s svojimi janičarji zastavili vse sile, da bi pripomogli k zmagi svetovnega nemštva, in to najprej z lažnim ovajanjem slovenske inteligence. Med slovenskimi izobraženci so kot buditelji naroda zavzemali prvo mesto duhovniki, zato so se spodnještajerski Nemci in nemškutarji najprej spravili nadnje. Najgorečnejše mlajše duhovnike bi kar pobesili in s tem preplašili preprost narod, da bi dezertiral v nemški tabor. Osumljeni vohunstva so bili pred vojaška sodišča v Gradec odvedeni številni spodnještajerski duhovniki.

Vsa spodnještajerska okrajna glavarstva, kjer ni bilo med glavarji niti enega Slovenca, so bila na mah preplavljena z ovadbami slovenskih duhovnikov in civilistov, zahteva pa je bila, da jih kot vohune in izdajalce obravnava vojaško sodišče v Gradcu. Tudi pri graških vojaških sodiščih so bili kot avditorji (sodniki) in vodje razprav nastavljeni najbolj nemško zagrizeni oficirji, kot prisledniki pa starejši častniki, ki so se s tem izogibali fronti. Gradec je bil sedež tretjega armadnega kora, njegov poveljnik pa je bil obenem najvišja sodna instances, od katere ni bilo pričakovati milosti.

Takoj na začetku vojne je bilo vidno, kateri spodnještajerski glavarji so bili prištaši brezobzirnega iztrebljanja slovenske inteligence. Najnevarnejši predstavnik nemštva na Spodnjem Štajerskem je bil mariborski glavar Weiss pl. Schleusenburger, za njim ptujski dr. Netoliczka in slovenjgraški dr. Poigger, ki pa je odobril le dve aretaciji, in še to le na izredni pritisk marenberškega in slovenjgraškega nemštva. Celjski glavar Müller in brežiški dr. Neuwirth pa med prvo svetovno vojno sploh nista reagirala na nobeno ovadbo in v teh dveh glavarstvih ni bil aretiran niti en zavedni Slovenec.

Ovadbе glavarstvom je organiziralo vodstvo spodnještajerske nemške skupnosti in so bile včasih bolj, včasih manj premišljene. Priljubljen predmet ovadb je bila, na primer, obdolžitve, da je oseba zastrupljala vodne vire. Ob izbruhu vojne je bil med spodnještajerskimi Slovenci živ spomin na balkanske vojne, zaradi katerih so Srbi uživali velike simpatije. A gorje ovadeni osebi, če je hišna preiskava pri

njej odkrila knjigo v cirilici ali dopisovanje z našimi južnimi brati. Ovdabe so kot razlog za aretacijo včasih navajale tudi rusofilstvo iz dobe rusko-japonske vojne ali panslavizem. Kljub včasih bedastim, zlobnim in iz trte izvitim obtožbam pa se oblast ni potrudila, da bi z osumljenimi ravnala obzirno, čeprav je vedela, da bodo ovdabe pred vojaškim sodiščem najverjetneje padle. Po nedolžnem aretirani naj bi vendarle prejel kazen, zaradi katere se je lahko potožil le ljubemu Bogu in nikomur drugemu.

Aretacije so pri belem dnevu izvajali uniformirani orožniki. Žandarji so aretirane vklepali v verige in jih vodili na železniško postajo po najbolj prometnih ulicah zagrizeno nemških mest – Maribora in Ptuja. Aretirani duhovnik ali civilist, ki je marširal pred orožnikom z bleščečim bajonetom, je bil nalašč izpostavljen nemški drhali, ki se je ob takih priložnostih izkazala z vso preizkušeno germansko surovostjo. Na aretirane je nemška fakinaža vpila, pljuvala vanje, jih suvala, pretepala s palicami, jih obmetavala s kamenjem in gnilimi jajci, jih valjala po tleh in jim trgala obleko s telesa. Spremljajoči orožnik se na napade skoraj nikoli ni odzval, ampak je mirno dopustil razlitje nemške surovosti. Le redki žandarji so branili žrtve nemškega nasilja ter jih vodili na železniške postaje ob nočnem času in izven Maribora ali Ptuja.

Posebno v Mariboru in okolici so bili nemški divjaki običajno že vnaprej obveščeni, da bo ta in ta dan aretiran znan slovenski duhovnik, ki mu je treba prirediti spremstvo na postajo, da ga bo pomnil vse življenje. Za ovdane in aretirane slovenske žrtve so bili ob začetku prve svetovne vojne res hudi časi, še posebno, ker je bilo nesramno in brezobzirno ravnanje oblasti nekaj novega. Resda je vsak Slovenec na Spodnjem Štajerskem pomnil nemške napade na slovenske prireditve, vendar oblast pri teh navalih ni vidno sodelovala. Medtem pa so leta 1914 pretepanje aretiranih slovenskih žrtev organizirali organi oblasti in niso premaknili niti mezinca za zaščito psovanega, opljuvanega in mučenega.

Ko je bil aretirani enkrat v železniškem vagonu, je bil na varnem, saj vojaški pazniki v graških zaporih običajno niso bili nasilni. In tudi: v primerjavi s tem, kaj so morale pretrpeti slovenske žrtve v drugi svetovni vojni od nemških gestapovcev, je bilo trpljenje slovenskih aretirancev ob izbruhu prve svetovne vojne – paradiž! Preiskava je običajno trajala nekaj tednov oziroma največ pet mesecev. Nihče od zaprtih ni bil obsojen, kar je jasen dokaz, da so bile ovdabe zlonamerne. Vojaško sodišče bi gotovo najstrožje obsodilo vsakega, ki bi mu lahko dokazalo krivdo.

Zaradi stroge cenzure je moralo slovensko časopisje ob opisani nemški podlosti na Spodnjem Štajerskem molčati. V spodnještajerskih slovenskih listih ni

zabeleženega ničesar o ravnanju s slovenskimi izobraženci ob aretacijah, pač pa je edini vir teh grozodejstev ustno izročilo, ki je do danes večinoma že utihnilo. Nemška žurnalistika je medtem s hujskanjem in z lažnimi obdolžitvami dopolnjevala, česar ni mogla opraviti nemška drhal. Nemško časopisje na Spodnjem Štajerskem in v Gradcu je hujskalo k aretacijam slovenskih izdajalcev, ki jih je treba ne samo najstrožje obsoditi, ampak pobesiti, da ne bi zastrupljali naroda in škodovali avstrijski državi.

ZAPRTI LAVANTINSKI DUHOVNIKI LETA 1914

V začetku prve svetovne vojne je bilo zaprtih osemnajst duhovnikov lavantinske škofije, ki jih navajam po abecednem redu:

- Ivan Bosina, kaplan, Sladka gora;
- Andrej Bračič, župnik, Limbuš;
- Jožef Čížek, dekan, Jarenina;
- Janko Ilc, kaplan, Ruše;
- Vid Janžekovič, župnik, Svečina;
- Marko Kranjc, kaplan, Ribnica na Pohorju;
- Vinko Lovrenčič, župnik, Ožbalt ob Dravi;
- Martin Medved, župnik, Laporje;
- Franc Muršič, župnik, Fram;
- Franc Polak, kaplan, Hoče pri Mariboru;
- p. Rafael Potrč, kaplan - minorit, Sveta Trojica v Halozah;
- Anton Ravšl, župnik, Cirkovce pri Pragerskem;
- Ivan Razbornik, kaplan, Jarenina;
- Franc Šegula, kaplan, Sveta Magdalena pri Mariboru;
- Franc Škof, kaplan, Kamnica pri Mariboru;
- Miroslav Volčič, župnik, Brezno ob Dravi;
- Evald Vračko, župnik, Šentilj v Slovenskih goricah;
- p. Peter Žirovnik, kaplan - minorit, Sveti Vid pri Ptuj.

Od zaprtih slovenskih duhovnikov sta med vožnjo od doma do železniške postaje največ prestala pater Peter Žirovnik, minorit in kaplan pri Svetem Vidu pri Ptuj, ter framski župnik Franc Muršič. Žirovnika je žandar peljal na postajo nalašč skozi Ptuj, da si je lahko na njem hladila jezo četa izprijencev moškega in ženskega spola. Pljuvali so vanj, ga suvali, mu potrgali obleko in ga tako pretepli, da se je pod

udarci zgrudil. V graških zaporih je bil zato dlje časa v bolniški sobi, kjer si je toliko opomogel, da so ga lahko zaslišali. V preiskavi je bil pet mesecev, to je najdlje od vseh aretiranih. Žirovnik si ni nikoli opomogel in je leta 1922 umrl kot župnijski upravitelj pri Sveti Trojici v Halozah, star komaj osemindeset let.

Med prevozom iz Maribora v Gradec je bil do nezvesti pretepen tudi župnik v Framu Franc Muršič, ki je prav tako umrl že januarja 1916, star osemindeset let. Muršič je bil znan kot delaven slovenski narodnjak in je bil kot takšen trn v peti mariborskim Nemcem, ki so imeli v Framu velike vinograde. Na mariborskih ulicah so pljunke in udarce nemških nasilnežev občutili še Andrej Bračič, Janko Ilc in Vinko Lovrenčič. Po izpustitvi so si opomogli, ker so bili vsi trije telesno močni in v najboljših moških letih. Aretirani Ivan Razbornik, kaplan v Jarenini, se je ob izbruhu prve svetovne vojne mudil na Pohorju s četrtošolcem Ludvikom Štancerjem. Zaradi želodčne bolezni je jemal zdravilne praške, nemški očitvidci pa so ga ovadili, da je z njimi zastrupljal pohorsko pitno vodo. Orožniki so ga zaprli s Štancerjem vred in ju prepeljali v Gradec. Na poti skozi Maribor sta na svojih telesih okušala nemško kulturo.

Šentiljski župnik Evald Vračko je po aretaciji jareninskega kaplana Razbornika s prižnice povedal, da bo sodišče v Gradcu že dognalo, ali je kriv ali nedolžen, zato ga ni primerno obsojati vnaprej. Zaradi teh besed je Vračko prebil mesec dni v graških zaporih. Franc Škof je bil ob začetku prve svetovne vojne kaplan v nemškutarski Kamnici pri Mariboru, katere župan – kovač Pečar – ki je bil seveda Slovenec, je bil nevaren nemškutarski ovaduh. Kamniško županstvo je Škofa ovadilo, da je hotel zastrupiti kamniški potok. Bedasta obdolžitev, a je rodila Škofovo aretacijo in križev pot skozi Maribor do železniške postaje. Kaplan v Ribnici na Pohorju Marko Kranjc pa je moral naravnost iz graške ječe na fronto v Galicijo kot vojaški kurat.

SLOVENSKI BEOGRAD

Ruše pri Mariboru so bile zavedno slovenske in od balkanskih vojn naprej znane daleč okrog pod imenom Slovenski Beograd. Zato so bili Rušani in okoličani za mariborske Nemce kamen spotike in je bilo treba z njimi ob prvi priložnosti obračunati. Priložnost za temeljit obračun z ruškimi narodnjaki je bil izbruh prve svetovne vojne, Ruše pa so izmed vseh slovenskih krajev tedaj najbolj trpele. Iz Slovenskega Beograda je morala v graške zapore vsa slovenska inteligenca s kaplanom Ilcem na čelu. Mariborski glavar Weiss je dal zapreti Rušanki Elzo in

Elo Gorišek, hčerki ruškega zdravnika Goriška. V Gradcu sta bili pretepeni, pri čemer je imela Ela na prsih dojenčka. Iz Ruš so morali v Gradec še učitelj Martin Lesjak, Matija Lichtenwallner z ženo in Stane Jakob, trgovec Miha Sernec, lesni trgovec Viktor Glaser z ženo in ruški kmečki posestnik Lingl. Med psovanjem in pljuvanjem so korakali na mariborsko železniško postajo, obdolženi srbofilstva, česar pa jim ni bilo mogoče dokazati. Ime Slovenski Beograd pa so Ruše obdržale in so še danes ponosne nanj.

Iz Maribora so morali v Gradec znani odvetnik dr. Franjo Rosina in upokojeni polkovni zdravnik dr. Ivan Turšič. Poslanec Ivan Roškar je bil izročen graškemu vojaškemu sodišču kot veleizdajalec, ker ga je orožništvo označilo za srbofila. Roškar ni bil niti zaslišan, temveč se je njegova kazenska zadeva po večtedenskem preiskovalnem zaporu končala z globo zaradi vmešavanja v uradni postopek. Zaprt je bil še organist iz Kamnice pri Mariboru Jakob Cafuta, kmečki posestnik s Svetega Križa nad Mariborom Franc Hauptman in tamkajšnji kmet Filip Galunder. Zadnja sta po prevratu leta 1918 nastopala na političnih shodih po mariborski okolici kot priči nemškega nasilja. Njuna pripoved je imela narodno spodbuden vpliv na prisotne, ker so se lahko prepričali, da oholi mariborski Nemci med prvo svetovno vojno niso pustili pri miru niti preprostega slovenskega kmeta.

DR. ANTON KOROŠEC OB IZBRUHU VOJNE

Voditelj spodnještajerskih Slovencev ter državni in deželni poslanec dr. Anton Korošec je bil ob izbruhu prve svetovne vojne najbolj osovražen od spodnještajerskega nemštva, ki je naravnost zahtevalo njegovo obsodbo zaradi veleizdaje. V mesecih najhujšega divjanja mariborskega glavarja Weissa nad Slovenci je bival v Cirilovi tiskarni na Koroški cesti v Mariboru. Prepričan je bil, da ga bo dal glavar Weiss zapreti in prepeljati v Gradec, kar pa se ni zgodilo. Glavar bi dr. Korošca gotovo prepustil obračunu ulice, vendar je dobil namig z Dunaja in iz Gradca, da tega zaradi njegove poslanske imunitete ne sme storiti.

Dr. Korošec tudi ni bil tako nespameten, da bi rinil na ulico, saj je dobro vedel, kaj je počela mariborska drhal z drugimi lavantinskimi duhovniki. Dolge mesece se ni ganil iz Cirilove tiskarne. Šele ko se je nemštvo zdvijalo nad Slovenci in so začela prihajati z bojišč za avstrijsko vojsko skrajno neugodna poročila, je bil prepričan, da mu oblasti ne bodo storile hudega. Ko se je vihar preganjanj polegel in so bili zaprti izpuščeni, je dr. Korošec zapustil Cirilovo tiskarno in se nastanil v svojem

stanovanju v mariborskem Dijaškem semenišču, ki je leta 1916 postalo zbirališče vodilnih Slovencev iz Spodnje Štajerske in Kranjske.

Anton Korošec (© fototeka Pokrajinskega arhiva Maribor).

Mariborski Nemci niso mogli dr. Korošču odpustiti dogajanja pred slovesno otvoritvijo glavnega mostu prek Drave sredi julija 1913. Novi most bi moral biti zgrajen izpred Narodnega doma, ker bi bila to najkrajša in najcenejša pot, čemur se je odločno uprla mariborska mestna občina, ki nikakor ni želela simbolne okrepitve slovenske trdnjave – Narodnega doma. Novi most so zato zgradili z Glavnega trga, ki so ga morali z visokimi stroški preurediti. Na slovesno odprtje je bil povabljen tudi avstrijski cesar Franc Jožef, ki je kot predstavnika poslal nadvojvodo Friderika.

Ob obeh straneh mostu je bil postavljen špalir mariborske vojaščine, ostalo občinstvo pa ni smelo na most, dokler se ne bi prek njega zapeljala kočija nadvojvode

s spremstvom. Ko se je pojavil visoki odposlanec, je iz tisočerih grl zaoril nemški: »Sieg und Heil!« A med nemškim pozdravom je bilo razločno slišati tudi slovenski: »Živijo, nadvojvoda!« Slavnostna kočija je zapeljala na most in že so bili za njo v črno oblečeni uredniki dr. Korošca iz Cirilove tiskarne, ki so na vso moč vpili: »Živijo, nadvojvoda!« Skušali so prevpiti Nemce in pritegniti nadvojvodovo pozornost, uspel pa jim je tudi prodor skozi strnjen vojaški kordon, saj so bili vojaki sami slovenski fantje iz Spodnje Štajerske, ki so odobraval slovenske vzklike in pozdrave.

Ko so bili uredniki dr. Korošca že tik za kočijo, je Friderik postal pozoren in je ukazal ustaviti. Ne da bi izstopil, je vprašal slovenske kričaje, kdo so in kaj hočejo povedati s pozdravljanjem, ki ga ne razume. Nagovorjeni so bili nemudoma ob kočiji. Pojasnili so mu, da ga pozdravljajo v slovenskem jeziku, ker je mariborska okolica povsem slovenska. Nadvojvoda jih je trepljal po ramenih in hvalil: »Že prav, že prav. Veseli me, da me pozdravljajo tudi Slovenci, ki so vrli narod!« Dr. Korošec je z odposlanci dosegel mnogo več, kot je nameraval. Mariborskim Nemcem jo je zagodel tako kot nihče prej! Zaradi nadvojvode si niso upali obračunati z njimi ne na mostu ne kasneje v časopisju. A dr. Korošcu so obljubili maščevanje. V nevarnih časih prve svetovne vojne ga je obvarovala le dunajska mogočna roka – poslanska imuniteta.

PRVE BESEDE O JUGOSLAVIJI

Dokler je živel avstrijski cesar Franc Jožef, na katerega sta imela največji vpliv madžarski predsednik vlade grof Tisza in nemški cesar Viljem, ni bilo govora o sklicu dunajskega parlamenta in popuščanju stroge cenzure. Tu in tam se je v časopisu vendarle pojavila bela vrana s stališčem, da bi bilo dobro, če bi avstrijska vlada v težavnih časih ponovno delovala ob opori in odgovornosti državnega zbora. Na Madžarskem je Tiszova vlada vladala s pomočjo parlamenta, prav tako Nemčija, le Avstrija se je oklepala absolutizma.

Avstrijska vlada je zadrževala delovanje parlamenta, ker se je bala svojih narodov, potem ko je bilo postreljenih in obešenih toliko nedolžnih žrtev zaradi veleizdaj, ruso- in srbofilstva ter panslavizma. Teh nesrečnikov je bilo posebno veliko v Galiciji, na Poljskem, Češkem, med Hrvati, Srbi in Slovenci. Tudi čeških poslancev je bilo veliko zaprtih in so čakali, da jih usmrtijo po pravnomočnosti smrtnih obsodb. V raznih krajih Avstrije so bila koncentracijska taborišča, kjer so trpeli in umirali številni interniranci in prisilno preseljeni državljani.

Na Štajerskem sta bili takšni taborišči Thalerhof in Wagna pri Gradcu, kjer so vladale v nebo vpijoče žalostne razmere, ki so terjale na tisoče mrtvih. Ob tem so avstrijske narode izmозgavale rekvizicije živine, živil in neprestani pozivi za podporo vojnim posojilom. Zaradi vsega naštetega vlada ob naravnost obupnem položaju na bojiščih ni želela stopati pred državni zbor. Bilo je očitno, da bo šeststoletna Avstrija razpadla.

Po smrti cesarja Franca Jožefa konec novembra 1916, ko je avstrijski prestol zasedel cesar Karel, so bili pozivi k sklicu parlamenta vedno pogostejši in odločnejši. Pri absolutističnem režimu v Avstriji v prvih letih svetovne vojne se ne smemo čuditi, da v spodnještajerskih časopisih ne najdemo ničesar o javnem nastopanju slovenskih voditeljev. V molk se je zavil tudi neustrašni dr. Anton Korošec, ki ga je iz prisilnega mirovanja skupaj z dr. Janezom Evangelistom Krekom spravila šele vojna napoved Romunije Avstriji konec avgusta 1916. V tistih poletnih mesecih sem se kot ranjenec mudil v prostorih državnega moškega učiteljišča v Mariboru v vojaški bolnici. Ko sem lahko zapustil bolniško posteljo, pa sem zahajal v Dijaško semenišče na pogovore z dr. Korošcem in drugimi duhovniki, ki so se oglašali z novicami ali iskali usmeritve iz ust voditeljev spodnještajerskih Slovencev.

Živo se spominjam, da se je v tistih dneh v mariborskem Dijaškem semenišču mudil dr. Krek, ki je imel skrivne sestanke z dr. Korošcem, ob večerih pa se jih je udeleževal tudi Rudolf Maister, tedanji avstrijski major. Vsebina razgovorov mi ni znana. Ko je Romunija razglasila vojno napoved Avstriji, sem bil poklican v sobo k dr. Korošču, kjer sta me z dr. Krekom spraševala o romunski vojaški moči in oborožitvi. Tamkajšnje razmere so mi bile znane, saj sem bil v prvih vojnih letih večkrat na fronti ob romunski meji. Romunski višji oficirji so si hodili ogledovat avstrijske obmejne frontne postojanke, ker je bila Avstrija tedaj v dobrih odnosih z Romunijo, ki je prva vojna leta Avstrijo in Nemčijo celo oskrbovala z žitom in živino. Naša voditelja sta me vprašala še za mnenje o romunskem napadu na Madžarsko in o tem, ali bo Avstrija zdržala naval brez nemške pomoči.

Dokazoval sem, da Avstrija ni pripravljena na ta udarec, temveč se bo zrušila, kakor hitro bo romunska vojska zasedla Budimpešto. Na nemško vojaško pomoč Avstriji pa nista računala ne dr. Korošec ne dr. Krek. Ob očitnem skorajšnjem avstrijskem razsulu se je Krek obrnil h Korošču: »Tone, z Avstrijo je pri kraju. Sedaj moramo Slovani ukreniti nekaj skupaj s Hrvati in Srbi ter seznaniti svetovno javnost, da Jugoslovani spadamo med odločilne akterje. Jutri zjutraj se podava peš na Pohorje. Vrh gora in bližje nebu se nama porodi načrt za bližnjo prihodnost.« To so bile prve besede o Jugoslaviji, ki sem jih slišal iz ust dr. Kreka.

Naslednje jutro sta voditelja res izginila na Pohorje. Čez nekaj dni se je dr. Korošec vrnil v Dijaško semenišče, dr. Krek pa jo je mahnil naravnost na železniško postajo in odpotoval v Ljubljano. Zgodilo se je nekaj, česar ni pričakoval nihče: nemški maršal Mackensen je nepričakovano napadel Romunijo in jo porazil. Ko sta za to izvedela slovenska voditelja, sta se v naglici razšla vsak na svojo stran, prepričana, da roka usode še ne bo tako kmalu zamahnila po trhli Avstriji. Dr. Korošec ni povedal ničesar o pohorskem sestanku z dr. Krekom, prav tako me ni nikoli več vprašal, kakšno je moje mnenje o prihodnosti. Odtlej tudi nisem več opazil, da bi se major Maister ob večerih mudil v Dijaškem semenišču.

OSEBNOST GENERALA RUDOLFA MAISTRA

V desetletjih po koroškem plebiscitu se je o tej še danes krvaveči rani na našem narodnem telesu toliko razpravljalo in pisalo kot o nobenem drugem vprašanju. A če želimo razumeti, zakaj je bil plebiscit izgubljen, moramo natančneje razčleniti mogočno osebnost generala Rudolfa Maistra, s katerim je tesno povezan slovenski polom na Koroškem. Na tem mestu ne nameravam predstavljati Maistrovega življenjepisa, ki je bil že ničlikokrat premlevan z vseh strani, ampak pokazati na tiste generalove lastnosti, ki so znatno pripomogle k slovenski izgubi Koroške.

Vsakemu izobraženemu Slovcu je znano, da Rudolf Maister nikoli ni bil po duhu oficir, ampak je zašel v vojaški poklic le zato, ker mu ni bilo za visokošolski študij, ki je zahteval veliko truda in denarja. Če pa se je mlad slovenski fant posvetil karieri avstrijskega častnika, je bil kmalu pri izdatnem kruhu, ki ga ni bilo treba uživati v potu svojega obraza, saj je bil njegov poklic v primerjavi z drugimi lahek. Avstrijski oficir je pač lezel po karierni lestvi, če se je le količkaj potrudil izpolnjevati dolžnosti, ni prehudo zapravljal in se ni pregrešil zoper vojaško čast.

Mladi častnik Maister se ni nikoli naprezal za napredovanje v vojaški službi, saj bi se sicer ob svojih bogatih duševnih sposobnostih poglobil v strategijo. Namesto tega je že zgodaj presedlal iz čete k nadomestnemu poveljstvu, kjer se je ukvarjal s suhoparnimi naborniškimi in mobilizacijskimi spiski, kar bi zmozel vsak pisarniški narednik. V službi vojaškega pisarja pač ni bil premeščan sem ter tja po veliki monarhiji, ampak se je lahko leta in leta zadrževal na enem mestu, to pa je Maistru ustrezalo. Toliko bolj se je mladi oficir poglobljal v slovensko pesništvo in sploh literaturo, ki mu je pomenila mnogo več kot vojaška veda. Visoko humanistično izobraženost in ljubezen do slovstva, še posebno slovenskega, je dokazoval s tem, da je začel takoj po

končani kadetnici zbirati slovenske knjige in sploh vse, kar se je v stoletjih tiskanega nanašalo na slovenski narod.

Za zbiranje slovenskih knjig in spisov je Maister porabil desetletja časa ter veliko denarja. Kot general je tako v Mariboru razpolagal z bogato slovensko knjižnico, v kateri je bila po vzornem redu opredeljena vsaka knjiga, brošura ali spis od začetkov slovenskega slovstva do najnovejših publikacij. Maistrovo biblioteko je občudoval vsak, kdor jo je imel priložnost videti. S svojo izredno knjižno zbirko je dokazoval, da je velik rodoljub. Maistrova knjižnica pa je obenem govorila, da njen lastnik ne sodi v vojaško pisarno, ampak za visokošolski kateder. Zaradi trdne podkovanosti v slovenskem slovstvu je bilo Maistra pogosto videti v družbi slovenskih učenjakov in voditeljev, ki so ga ob razpadu stare Avstrije izbrali za poveljnika štajerskega obmej-nega poveljstva v Mariboru ter iz majorja povišali v generala.

Maister ni znal samo prijeti za pero in napisati kaj slovstveno vrednega, temveč si je upal tudi javno nastopiti in navdušeno govoriti. Za povrh je bil obdarjen z impozantno zunanostjo. Bil je visoke in suhljate postave ter brkat kot rojen Srb; če je odprl usta, je znal spregovoriti ne samo izobražencu, pač pa tudi preprostemu človeku, in to tako po domače in navdušeno, da je seglo v srce – ker je tudi prišlo iz srca neustrašnega narodnjaka. Generalska uniforma se je neverjetno ujemala z njegovo telesno zunanostjo. Ob opisanih vrlinah generala Maistra pa je treba pribiti, da je bil skok iz majorja v generala za sicer stanovitnega Maistra prevelik, kar so nazorno pokazali meseci po imenovanju.

Človek se običajno ne prevzame, če se polagoma poklicno vzpenja in se ima priložnost živeti v vsako karierno stopnjo. Skokovita povišanja pa so lahko usodna za osebnost in tako je bilo tudi pri Maistru. Pri vojaki smo včasih rekli: »Pri majorju se začne trotl.« Kajti avstrijskemu stotniku so takoj, ko je dobil srebrni ovratnik in zlato majorsko zvezdo, zaupali bataljon štirih čet. Major je bil gospod, ki je poveljeval precejšnjemu številu častnikov, podčastnikov in več stotinam mož. V takem položaju so se mu podrejeni dobrikali in klanjali do tal. Major iz ust podrejenih ni slišal resnice, moral jo je sam uvideti. Obdan z lizuni si je začel sčasoma domišljati, da je vse, kar zapove in ukrene, najboljše. Zaradi lizunskega prikrivanja resnice se je sčasoma imel za polboga in je prav zato postal tepec – »trotl«. Tudi če mu je prijatelj povedal, da se mu okolica smeje, tega ni verjel, temveč debelo zameril in marširal dalje z zvezanimi očmi.

Nekako tako je bilo tudi z dobrim Maistrom, ko je skočil iz čina majorja v čin generala in postal poveljnik Spodnje Štajerske s Prekmurjem in Koroško. Ko ga je Narodni svet povišal, ni nihče v Mariboru vedel, kakšna je uniforma srbskega generala,

zato si je dal Maister prikrojiti uniformo staroavstrijskega generalmajorja, ki mu ni tako pristajala kot pozneje uniforma srbskega divizijskega generala. Jugoslovanski klub v Beogradu je bil pred težavno nalogo, da je vojaško povišanje izposloval tudi pri centralni vladi. Srbski generali so se temu upirali, saj Maistra kot izbranca nadomestnega poveljstva v Mariboru niso imeli za junaka, kar tudi v resnici ni bil, saj ni bil niti minute na avstrijski fronti. Dr. Korošcu je končno uspelo, da je postal Maister jugoslovanski divizijski general s pravico do generalske pokojnine.⁸⁵

Dokler je bil general Maister v avstrijski uniformi, je bil zanj nujen obisk mariborske Cirilove tiskarne, kjer je bil jeseni 1918 kot udeleženec posvetovanj v prvih mesecih po prevratu dovzeten za vsak dober nasvet. Tedaj ni ukrenil ničesar brez posveta z zaupniki in prijatelji v tiskarni, ki je tiskala tudi vse Maistrove razglase. A mariborski oficirski štab je z vsakim dnem naraščal in se v nekaj mesecih namnožil v strokovnjake vseh mogočih branž ter šarž. Obdan s štabom divizijskega generala in občudovan v slikoviti srbski uniformi se je Maister čez noč prevzel.

Vedno redkeje je zahajal v tiskarno med prave prijatelje. Obmejnemu poveljniku in izbranemu govorniku Rudolfu Maistru, ki je znal med govorom slikovito potegniti iz nožnice bridko srbsko sabljo ter z njo groziti graškim in koroškim Nemcem, ob vsaki priložnosti pa sta ga hvalila tako dr. Korošec kot poverjenik Narodnega sveta dr. Karel Verstovšek, je prehitro zrasel greben. Nanj so kar deževale diplome častnega občanstva podeželskih občin Spodnje Štajerske in zasedene Koroške, v dar je dobil tudi prostoren osebni avtomobil, ki se mu je tako priljubil, da sploh ni znal več pešati. Divizijski general Maister je v lepem avtomobilu povsem pozabil na Cirilovo tiskarno – zibelko svoje generalske časti.

Ko je bil generalu zagotovljen Maribor, se je vrgel na Koroško in jo tudi zasedel, do koder se mu je pač zdelo, da bi lahko pripadla jugoslovanski državi. Tudi s pariške mirovne konference napovedan plebiscit Maistra ni preplašil. Prepričan je bil, da se bo iztekel v slovensko korist, ker mu je dala beograjska vlada lepe milijone za to. Kot odločilna osebnost pri izvedbi plebiscita na Koroškem je postal general Rudolf Maister povsem nedostopen za nasvet iz ust prijateljev iz Cirilove tiskarne, ki smo bili preizkušeni v borbi z Nemci in nemškutarji. Namesto tega je poslušal vihrave veselične recepte iz ust slovenskih advokatov in kranjskih lizunov, ti pa niso imeli

⁸⁵ Da to ni držalo, priča pismo Rudolfa Maistra ministru za socialno politiko Ivanu Puclju, v katerem še v začetku tridesetih let 20. stoletja pri njem moleduje za posredovanje v zvezi z ureditvijo pokojnine. Več o tem: M. Ratej, »Pogledi na revščino: iz korespondence Ivana Puclja, ministra za socialno politiko in narodno zdravje Kraljevine Jugoslavije«, *Prispevki za novejšo zgodovino*, št. 2 (2013).

pojma o uspešni agitaciji proti zahrbtnim političnim nakanam, ki so se Nemcem že tolikokrat obnesle.

Kako velika je Maistrova krivda za polom koroškega plebiscita, pove podatek, da je general stal na čelu borbe za koroški plebiscit, a ni pri tem niti malo prisluhnil številnim pametnim usmeritvam tistih, ki smo se prekalili v bojih z obmejnimi nemštvom. Tega pa ni storil, ker se mu nihče od nas ni dobričal in ga hvalil, ker tudi ni bilo česa hvaliti! Maister je svojo veliko napako uvidel šele, ko je bilo že vse izgubljeno in je moral tudi sam v pokoj. Tedaj so mu generalsko uniformo dovolili nositi le še v lastnem mariborskem stanovanju, česar se je do smrti oklepal. Posedal je za mizo v lepem naslonjaču in uniformi jugoslovanskega divizijskega generala, za njim pa je na steni visela sablja, s katero je nekoč grozil Nemcem.

Po Maistrovi upokojitvi so od njega drug za drugim odpadali lizunski uniformirani in civilni prijatelji. General se je lotil pisanja spominov in k sodelovanju vabil vse, ki so jim bile znane podrobnosti prevrata. Tako je poklical tudi mene. Nekoč sva bila prijatelja, takrat pa sem mu kar naravnost povedal, da bo spomine napisal do koroškega plebiscita, dlje od tega hudega udarca za slovenstvo pa ne bo prišel. Ob očitku se je grenko nasmehnil in mi pritrdil, saj se je zavedal lastne krivde pri izgubi plebiscita. Kljub temu ni imel poguma, da bi črno na belem zapisal: Glavni krivec za slovensko izgubo Koroške sem sam, skupaj s štabom petolizniških advokatov in kranjske gospode, neizkušene v boju z nemštvom. General Maister je svoje spomine res pisal in pisal, a dlje od koroškega plebiscita ni prišel, saj ni mogel. Njegovih spominov ni nihče bral, kajti ostali so nedokončani. Zavest krivde ga je tako razjedala, da je naravnost bežal pred javnostjo in je sam zase živel v stanovanju na Maistrovi ulici.

Antona Korošca so leta 1911 v poslansko sedlo dvignile ženske nevolivke. Da se potegujejo za izvolitev dr. Korošca v glavnem dekleta in ženske, nista poročala ne *Slovenski gospodar* ne *Straža*, a tudi liberalni listi niso psovali ženskega agitacijskega aparata, ker jih je bilo sram, da jih tako spretno in neusmiljeno biča ravno – ženski korobač.

Januš Golec

V spominskem besedilu duhovnika, pisatelja in urednika Januša Golca ni moč spregledati zavezanosti slovenstvu, Spodnji Štajerski in Slovenski ljudski stranki. Piščev osebni ton omogoča uvid v podrobnosti, ki jih ne zasledimo v arhivskih dokumentih in časopisnih poročilih, so pa ključne za razumevanje družbenih razmer, ki so vodile v razpad Avstro-Ogrske in rojstvo nacionalnih držav.

izr. prof. dr. Marjeta Ciglenečki

Človeška perspektiva Januša Golca je senzibilna in empatična, nacionalna pa enoznačna, brezkompromisna in predana. Zaradi njene premočrtnosti, značilne za tedanje izobraženstvo, začetek 20. stoletja pogosto razumemo kot dobo močnih nacionalnih nasprotij, a nam Golčev zapis obenem pokaže prostore neobremenjenih vsakdanjosti, katerih kontinuitete politični tok ne prekine, čeprav vanjo občasno poseže.

doc. dr. Jerneja Ferlež